МАРҐАРЕТ ЕТВУД

ОПОВІДЬ СЛУЖНИЦІ

МАРҐАРЕТ ЕТВУД

ОПОВІДЬ СЛУЖНИЦІ

MARGARET ATWOOD

THE HANDMAID'S TALE

A NOVEL

МАРҐАРЕТ ЕТВУД

ОПОВІДЬ СЛУЖНИЦІ

РОМАН

ХАРКІВ
2017
КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2017

ISBN 978-617-12-4088-9 (epub)

Перекладено за виданням: Atwood M. The Handmaid's Tale : A Novel /
Margaret Atwood. — London : Vintage Books, 1986. — 320 p.
Переклад з англійської Олени Оксенич

Дизайн обкладинки: **CreaLab,** *Creative Laboratory*
Ілюстрація на обкладинці
Євгенії Золото

Електронна версія створена за виданням:

Етвуд М.
Е89 Оповідь Служниці : роман / Марґарет Етвуд ; пер. з англ. О. Оксенич. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 272 с.
ISBN 978-617-12-3890-9
ISBN 978-0-099-74091-9 (англ.)

У Республіці Гілеад повноцінні права мають лише Командори та їхні Дружини. Народити дитину здатна тільки кожна сота жінка в Гілеаді. Їх, Служниць, збирають по всій країні, а потім вони проходять курс підготовки, аби бути гідними виносити дитя офіцера.

Одна зі Служниць — Джун. Колись вона мала коханого чоловіка і доньку. А тепер сенс її життя — підкорятися законам Гілеаду… Проте Джун не така, як усі. Жінка розуміє, що відбувається, вона хоче втекти і ще здатна любити…

УДК 821(71)
ББК 84(7Кан)

Книжки Маргарет Етвуд вийшли друком у більш ніж тридцяти п’яти країнах. Вона — автор понад сорока художніх творів, поезій, критичних есе та дитячих книжок. Серед її романів — «Тілесні ушкодження», «Котяче око», «Наречена-розбійниця», «На прізвисько Грейс» (лауреат премії Гіллер у Канаді та премії Монделло в Італії», «Сліпий убивця» (лауреат Букерівської премії 2000 року) та «Орикс і Деркач». Маргарет Етвуд живе в Торонто з письменником Гремом Гібсоном. Разом вони — почесні президенти Клубу рідкісних птахів організації «Бьордлайф Інтернешнл».

Присвячується Мері Вебстер та Перрі Міллеру

І побачила Рахіль, що вона не вродила Якову. І заздрила Рахіль сестрі своїй, і сказала до Якова: Дай мені синів! А коли ні, то я вмираю!
І запалився гнів Яковів на Рахіль, і він сказав: Чи я замість Бога, що затримав від тебе плід утроби?
І сказала вона: Ось невільниця моя Білга. Прийди до неї, і нехай вона вродить на коліна мої, і я також буду мати від неї дітей.

Книга Буття, 30:1-3[1]

Щодо мене ж самого, протягом кількох років я вкрай змучився, пропонуючи різні марні, порожні, ілюзорні ідеї. Нарешті, коли я зовсім впав у відчай, мені пощастило, і на думку раптово спала ця пропозиція…

Джонатан Свіфт. Сучасна пропозиція

У пустелі не знайдеш знаку, який каже: «Не їж каменів».

Суфійська приказка

1 Біблійні цитати подано в перекладі Івана Огієнка. (*Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.*)

I. НІЧ

Розділ 1

Ми спали в колишньому спортзалі. Лакована дерев'яна підлога була розмальована смугами та колами для тих ігор, у які колись тут грали; баскетбольні кільця досі були на місці, хоча й без сіток. Кімнату оперізував балкон для глядачів, і здавалося, що я досі відчуваю слабкий шлейф різкого запаху поту, що пробивався крізь солодкий аромат жувальної гумки та парфумів дівчат-глядачок, убраних, як я знала з картинок, спочатку у фетрові спідниці, тоді у міні-спідниці, потім у штани, згодом з одним кульчиком у вусі та залакованим до голок волоссям із зеленими пасмами. Тут були танці, лунала музика — палімпсест нечутних звуків, стиль за стилем, підводна течія ударних, самотній плач, гірлянди з паперових квітів, чортики з картону, дзеркальна куля, що крутилася, посипаючи танцюристів снігом зі світла.

У цій кімнаті був застарілий секс та самотність, і очікування чогось, що не мало форми чи назви. Пам'ятаю це прагнення до того, що завжди от-от мало статися і ніколи не було однаковим, як ті руки, що на нас клали там і тоді, на тісному задньому сидінні, чи задньому дворі, чи на паркувальному майданчику, чи в кімнаті з телевізором, де звук було вимкнуто і лише картинки мерехтіли над здійнятою плоттю.

Ми прагнули майбутнього. Як ми навчилися цього дару ненаситності? Повітря було наповнене ним, і він досі був там, наче згадка, доки ми намагалися заснути на армійських лежаках, розставлених рядами на такій відстані, щоб ми не могли перемовлятися. У нас були фланелеві простирадла, схожі на дитячі, та старі армійські ковдри — на них досі було написано «США». Ми охайно згортали свій одяг і складали його на стільцях біля лежаків. Світло було приглушене, однак не вимкнене повністю. Тітка Сара та Тітка Елізабет ходили патрулем з електричними батогами для худоби, які висіли на їхніх шкіряних ременях.

Жодної зброї — навіть їм її не довіряли. Зброя була для охоронців, спеціально набраних серед Янголів. Заходити до будівлі вони могли, тільки коли їх кликали, а нам не дозволяли виходити, окрім як на прогулянки двічі

на день — ми парами ходили футбольним полем, яке зараз було оточене сітчастим парканом із колючим дротом угорі. Янголи стояли за ним, спинами до нас. Для нас вони були джерелом страху, але не тільки. Якби ж вони могли на нас глянути. Якби ж ми могли до них заговорити. Ми думали, що тоді могли б чимось обмінятися, укласти якусь угоду, сторгуватися, бо ж ми досі мали тіла. То була лише фантазія.

Ми навчилися шепотіти майже без звуку. У напівтемряві можна було простягнути руку, коли Тітки на нас не дивилися, і торкнутися долонями через прірву. Ми навчилися читати по губах, лежачи в ліжку, повернувшись на бік, стежачи за губами одна одної. Так обмінювалися іменами, від ліжка до ліжка:

Алма. Джанін. Долорес. Мойра. Джун.

II. ПОКУПКИ

Розділ 2

Стілець, стіл, лампа. Над головою, на білій стелі — рельєфний орнамент: вінок, а в центрі порожнеча, замазана чимось, наче з обличчя вийняли око й зашпаклювали діру. Колись там, напевно, була люстра. Тепер забрали все, до чого можна було б прив'язати мотузку.

Вікно, дві білі занавіски. Під вікном — сидіння з маленькою подушкою. Коли вікно трохи прочинене (а воно тільки трохи й прочиняється), повітря ворушить фіранки. Можна сидіти на стільці чи біля вікна, склавши руки, і спостерігати за цим. Крізь вікно проходить і сонячне світло, падає на підлогу, зроблену з дерева, із вузьких відшліфованих смуг.

Я відчуваю запах лаку. На підлозі килимок, овальний, сплетений із клаптів. Їм подобається таке — народне мистецтво, архаїчне, створене жінками у вільний час з тих речей, яким більше немає вжитку. Повернення до традиційних цінностей. Не марнуй і не відчуватимеш нестачі. Я не марную себе. То чому ж мені чогось не вистачає?

На стіні над стільцем висить картинка в рамі, але без скла — квіти, сині іриси, намальовані аквареллю. Квіти досі дозволені. Цікаво, чи в кожної з нас висить така картинка, стоїть такий стілець, такі ж білі занавіски? Урядове забезпечення?

«Вважайте, що ви в армії», — казала Тітка Лідія.

Ліжко. Вузьке, середньої м'якості матрац, укритий білою, набитою пухом периною. У цьому ліжку не відбувається нічого, крім сну. Або ж безсоння. Я намагаюся не думати забагато. Нині думки, як і інші речі, мають бути унормовані. Є стільки всього, що не стерпить думок. Думки можуть вплинути на мої шанси, а я маю намір протриматись якомога довше. Я знаю, чому тут немає скла, у цій рамці з синіми ірисами, і чому вікно прочиняється не повністю, і чому скло в ньому небитке. Вони не втечі бояться. Нам далеко не втекти. Річ в інших утечах, які можна відкрити для себе, коли знайдеш щось гостре.

Отже, за винятком цих деталей, така кімната цілком могла б знаходитися в коледжі, призначатися для простих, не шановних гостей, або ж бути

частиною мебльованих кімнат, де в колишні часи могли мешкати леді у скрутних обставинах. Усі ми тепер такі. Обставини стали скрутними — у тих, у кого взагалі досі є обставини.

Але стілець, сонячне світло, квіти — цього у нас не забрати. Я жива, живу, дихаю, розкриваю долоню сонцю. «Це не в'язниця, це привілей», — казала Тітка Лідія: вона обожнювала формулювання «або-або».

Дзвенить дзвін, що вимірює час. Час тут вимірюється дзвонами, як колись у монастирях. І так само, як у монастирях, тут мало дзеркал.

Я встаю зі стільця, ступаю в сонце ногами в червоних черевиках із пласкою підошвою, призначеною не для танців, а тільки щоб уберегти спину. На ліжку лежать червоні рукавички. Одягаю їх — палець за пальцем. Усе, за винятком крил навколо обличчя, червоне: колір крові, що визначає нас. Пишна спідниця довжиною до щиколоток зібрана під пласкою кокеткою, яка закриває груди, рукави теж пишні. Білі крильця теж обов'язкові, вони заважають нам не лише бачити, а й бути побаченими. Мені ніколи не личив червоний, не мій колір. Я беру кошик для покупок, вішаю на руку.

Двері кімнати — не моєї кімнати, я відмовляюся називати її моєю — не замкнені. Насправді, вони навіть зачиняються погано. Я виходжу у відполірований коридор із доріжкою тьмяно-рожевого кольору посередині. Наче стежка в лісі, наче червоний килим для осіб королівської крові, вона показує мені дорогу.

Доріжка згинається, іде вниз центральними сходами, і я йду з нею, поклавши одну руку на поруччя — колись, у минулому столітті, воно було деревом, а нині натерте до теплого блиску. Будинок пізньої вікторіанської епохи, великий, зведений для чималої багатої родини. У коридорі стоїть дідівський годинник, котрий роздає час; поряд з ним двері до материної вітальні — одні натяки, скромні тілесні відтінки. Мені немає кого вітати в цій кімнаті, там можна хіба що стати скраю чи схилити коліна. У кінці коридору, над дверима, вітраж із кольорового скла — квіти, сині й червоні.

На стіні в холі лишилося дзеркало. Якщо повернути голову так, щоб білі крила, що обрамовують моє обличчя, спрямували до нього мій погляд, я можу побачити його, спускаючись сходами, — кругле, опукле, високе, схоже на риб'яче око; і я в ньому — спотворена тінь, пародія на щось, фігура в червоному плащі, котра наче вийшла з казки і тепер спускається до миті безтурботності, схожої до небезпеки. Сестра, умочена в кров.

Унизу сходів стоїть вішак із гнутої деревини для капелюхів і парасольок; довгі, заокруглені дерев’яні яруси м’яко вигинаються гачками, наче розкривається листя папороті. У ньому кілька парасольок: чорна — для Командора, синя — для Дружини Командора, та червона, призначена для мене. Я лишаю червону парасольку на місці, бо з вікна побачила, що день сонячний. Цікаво, чи Дружина Командора сидить у вітальні. Вона не завжди сидить на місці. Іноді я чую, як вона міряє кімнату кроками: важкий крок, за ним легкий, і м’яке постукування ціпка по килиму кольору припалої пилом троянди.

Я йду коридором повз двері вітальні й ті двері, що ведуть до їдальні, відчиняю двері аж у кінці й заходжу до кухні. Тут уже не пахне лаком для меблів. Біля кухонного столу, укритого щербатою білою емаллю, стоїть Рита. На ній звична для Марф[2] сукня, тьмяно-зелена — такими колись були халати хірургів. Сукня за формою схожа на мою, вона довга й приховує фігуру, але на неї надягають фартух із нагрудником, і білих крил та серпанку немає. Виходячи на вулицю, Рита теж одягає серпанок, але нікого не хвилює, чи побачить хто обличчя Марфи. Рукави в неї закочені до ліктя, відкривають коричневі руки. Вона пече хліб, вимішує тісто останній раз, перш ніж сформувати буханці.

Рита бачить мене і киває головою. Важко сказати, вітається вона чи просто визнає мою присутність, витирає фартухом вибілені борошном руки і копирсається у шухляді, шукаючи книжку з талонами. Супить брови, відриває три талони і передає мені. Якби вона усміхалася, у неї було б добре обличчя. Однак ця насупленість стосується не мене особисто: вона не схвалює цю червону сукню і те, що вона символізує. Думає, що я можу бути заразною, наче хвороба чи якийсь вид нещастя.

Іноді я підслуховую під зачиненими дверима — ніколи не вчинила б так у колишні часи. Слухаю я недовго, бо не хочу, щоб мене за цим упіймали. Хоча одного разу я почула, як Рита каже Корі, що ніколи б так не принижувалася.

— Тебе ніхто й не просить, — сказала Кора. — До того ж припустімо, що б ти робила?

— Поїхала б у Колонії, — відповіла Рита. — Вони мають вибір.

— Стати Не-жінкою, голодувати аж до смерті, і Господь знає, що ще? — мовила Кора. — Аякже.

Вони лущили горох; навіть крізь майже зачинені двері я чула тихий

дзенькіт, з яким тверді горошинки падали в металеву миску. Я чула, як Рита зітхнула чи буркнула щось на знак чи то згоди, чи то протесту.

— Усе одно, вони роблять це заради всіх нас, — сказала Кора, — чи так принаймні кажуть. Якби мені не перев'язали труби, це могла б бути я, аби була років на десять молодша. Не так це й погано. Важкою роботою не назвеш.

— Краще вона, ніж я, — відповіла Рита, і я відчинила двері.

Обличчя в них були, як у жінок, які говорять про тебе за твоєю спиною і думають, що ти їх почула: присоромлені, але й трохи нахабні, наче вони мають на це повне право. Кора того дня була до мене добрішою, ніж зазвичай; Рита — більш непривітною.

Сьогодні, попри похмуре обличчя Рити та її стиснені губи, я б воліла лишитися тут, на кухні. Може зайти Кора, яка нині робить щось деінде в будинку, із пляшкою лимонної олії та ганчіркою, тоді Рита приготувала б каву — у домі Командорів досі є справжня кава, — ми сіли б за Ритиним столом, який належить їй не більше, ніж мій мені, і поговорили б. Про біль і страждання, про хвороби, наші ноги і спини, про всю ту шкоду, до якої, наче неслухняні діти, можуть вдатися наші тіла. Ми кивали б головами, наче вставляли розділові знаки до голосів одна одної, говорячи цим: «Так, ми все це знаємо». Обмінялися б рецептами і спробували перевершити одна одну, перераховуючи наші фізичні нещастя; ми неголосно скаржилися б м'якими, мінорними голосами, так, як голуби туркочуть на карнизах та в жолобах. «Я знаю, про що ти», — так казали б ми. Або ж химерніше, як і досі кажуть старші люди: «Розумію, до чого ти ведеш». Наче голос сам собою був подорожнім, що йде до якогось віддаленого місця. Так би воно і було, так воно і є.

Я раніше зневажала такі балачки. Тепер прагну їх. Принаймні це розмова, хоч якийсь діалог.

Чи ми могли б попліткувати. Марфи чимало знають, спілкуються, передають неофіційні новини від дому до дому. Як і я, вони слухають під дверима — у цьому немає сумнівів — і бачать речі, навіть коли відвертаються. Я, бувало, ловила їх на цьому, чула відгомін їхніх приватних бесід. «Воно мертвим народилося». Чи: «Ударила її спицею, просто в живіт. То, напевно, ревнощі її гризли». Чи спокусливо: «То була рідина для миття туалетів. Спрацювала тільки так, хоча він мав би відчути смак. Мабуть, був аж такий п'яний, але її все одно викрили».

Чи могла б допомогти Риті пекти хліб — занурила б руки у м'яке, пружне

тепло, таке схоже на плоть. Я прагну торкатися чогось, крім тканини чи дерева.

Але навіть якби я могла попросити аж настільки порушити правила поведінки, Рита все одно не дозволила б. Їй було б надто страшно. Марфи не можуть з нами брататися.

Брататися означає поводитися, як брати. Люк якось про це говорив. Сказав, що відповідного слова для поводитися, як сестри немає. Мало б бути сестратися. Йому подобалися такі штуки — походження, створення слів, цікаві приклади вжитку. Я завжди дражнила його за педантичність.

Беру талони з простягнутої Ритиної руки. Вони з малюнками того, на що їх можна обміняти: десяток яєць, шмат сиру, щось коричневе на позначення стейка. Я кладу їх у нарукавну кишеньку із зіпером — там я ношу перепустку.

— Тільки скажи, щоб яйця були свіжими, — каже Рита. — Не так, як минулого разу. І курча, скажи їм, а не курку. Наголоси, для кого це, щоб не попсували нічого.

— Гаразд, — відповідаю я. Не усміхаюся. Навіщо спокушати її до дружби?

2 Одна із сестер Лазаря, котра, приймаючи Ісуса Христа, готувала йому частування (Євангеліє від Луки 10:38-42).

Розділ 3

Я виходжу із задніх дверей у садок. Він великий і охайний: газон посередині, верба плаче котиками, по краях висаджені квіти. Нарциси нині вже в'януть, а тюльпани розкриваються, розливаються кольорами. Вони червоні, ближче до стебла — темно-багрові, наче їх порізали, і там рана вже почала загоюватися.

Садок — це володіння Дружини Командора. Виглядаючи зі свого броньованого вікна, я часто бачу її там: вона стоїть на колінах, підклавши подушку, на широкому садовому капелюсі — блакитний серпанок, поруч кошик із ножицями та мотузкою для підв'язування квітів. Копає Хранитель, приписаний до Командора, Дружина ним керує, указує своїм ціпком. У багатьох Дружин є такі садки, де вони можуть наказувати. Їм є що доглядати, про що дбати.

І в мене колись був садок. Я пам'ятаю запах скопаної землі, товстенькі бульби в руці, їхню повноту, сухе рипіння насіння, що тече крізь пальці. Так час біжить швидше. Іноді Дружині Командора виносять стілець, і вона просто сидить там, у своєму садку. Із відстані це схоже на мир.

Зараз її тут немає, і я питаю себе, де ж вона — не хочеться несподівано її зустріти. Можливо, шиє у вітальні, поставивши ліву ногу на ослінчик для ніг через свій артрит. Чи в'яже шалики для Янголів на фронті. Мені не дуже віриться, що Янголам потрібні такі шалики, адже ті, що робить Дружина Командора, надто непрості. Її не обходить орнамент із хрестами та зірками, який використовують інші Дружини, — це надто просто. Краями її шаликів маршують ялинки, чи орли, чи незграбні фігурки людей, хлопчик і дівчинка, хлопчик і дівчинка. Це шалики не для дорослих чоловіків — радше для дітей.

Іноді мені здається, що ці шалики взагалі не потрапляють до Янголів — їх розпускають і змотують назад у пряжу, щоб знову можна було в'язати. Можливо, цим просто займають Дружин, щоб вони мали що робити. Я заздрю Дружині Командора, бо в неї є в'язання. Добре мати дрібні цілі, яких так просто досягнути.

Чи заздрить вона мені в чомусь?

За можливості вона не говорить зі мною. Я для неї — докір. І необхідність.

Ми вперше стали одна перед одною п’ять тижнів тому, коли я прибула до цього дому. Хранитель з попереднього місця привів мене до головного входу. У перші дні нам дозволяється користуватися передніми дверима, але потім — тільки задніми. Усе ще не зовсім уклалося, надто мало часу минуло, і всі не зовсім певні, який саме в нас статус. Згодом якось влаштується, будуть чи то лише передні двері, чи лише задні.

Тітка Лідія казала, що підтримувала передні. «Ваша посада почесна», — казала вона.

Хранитель подзвонив у двері за мене, але перш ніж хтось міг би почути дзвінок і підійти, двері відчинилися всередину. Напевно, вона чекала біля них. Я думала, що там буде Марфа, але то була вона, Дружина Командора, у довгому блідо-блакитному вбранні — помилитися неможливо.

— То це ти новенька, — мовила Дружина. Не відійшла вбік, пропускаючи мене, просто стояла у дверях, перекривши вхід. Вона хотіла, щоб я відчула: не можна зайти до цього дому, якщо вона не дозволить. Нині за такі дрібниці постійно чіпляються.

— Так, — відповіла я.

— Залиште на ґанку.

Це вона сказала Хранителю, який ніс мою валізу. Валіза була невелика, із червоного вінілу. Ще одна, із зимовим плащем та важчими сукнями, мала приїхати згодом.

Хранитель поставив валізу й козирнув їй. Тоді я почула кроки за спиною, далі до доріжки, і клацання воріт. Було таке відчуття, наче дбайлива рука відпустила мене. Поріг нового дому — самотнє місце.

Вона зачекала, доки авто завелось і від’їхало. Я не дивилася в обличчя, але, опустивши голову, частково бачила її: блакитна талія, потовщена ліва рука на вершечку ціпка зі слонової кістки, великі діаманти на підмізинному пальці, колись тонкому, та й нині доглянутому, підпиляний ніготь на кінці вузлуватого пальця м’яко заокруглений. Схоже на іронічну усмішку на пальці. Наче щось глузує з неї.

— Можеш заходити, — сказала Дружина, відвернулася від мене й пошкутильгала коридором. — Зачини за собою двері.

Я занесла до будинку свою червону валізу, чого вона, без сумнівів, і хотіла, тоді замкнула двері, нічого не сказавши. Тітка Лідія радила, що краще не говорити, поки тебе напряму не питають. «Спробуйте подивитися на це її очима, — казала вона, стиснувши руки й благально усміхнувшись.

— Їм нелегко».

— Сюди, — мовила Дружина Командора.

Коли я увійшла до вітальні, вона вже сиділа у своєму кріслі, поклавши ліву ногу на ослінчик із вишитою подушкою, поряд — троянди в кошику. В'язання лежало на підлозі біля крісла, проколоте спицями.

Я стала перед нею, склавши руки.

— Отже, — сказала вона. Узяла сигарету, устромила між губами й тримала там, аж поки не підпалила. Від того її губи стали тонкі, із тими дрібними вертикальними лініями, які можна було колись побачити в рекламі косметики. Запальничка була кольору слонової кістки. Я подумала, що сигарети, напевно, з чорного ринку, і це дало мені надію. Навіть зараз, коли більше немає справжніх грошей, чорний ринок все одно є. Чорний ринок завжди є, завжди знайдеться щось, що можна обміняти. Тож вона була жінкою, яка могла обходити правила. Але чи було мені чим мінятися?

Я подивилася на сигарету з жагою. Для мене такі речі заборонені, як і алкоголь з кавою.

— Тож старий як-його-там не зміг, — мовила вона.

— Ні, мем, — відповіла я.

Дружина Командора наче засміялася, тоді закашлялася.

— Не пощастило йому. Це твій другий, так?

— Третій, мем, — сказала я.

— І тобі не дуже щастить, — мовила вона. Знову цей кашель- сміх. — Можеш сісти. Я цього не практикую, але зараз можна.

Я сіла на край одного зі стільців із жорсткими спинками. Не хотіла відверто роздивлятися кімнату, щоб не здатися їй неуважною, тож мармурова камінна дошка справа, дзеркало над нею та оберемки квітів лишилися просто тінями десь на краю хору. Пізніше в мене буде більш ніж достатньо нагод усе це побачити.

Тепер її обличчя було на одному рівні з моїм. Мені здалося, що я впізнаю його, чи принаймні в ньому було щось знайоме. Трохи волосся вибилося з-під серпанку. Воно досі було білявим. Мені тоді подумалося, що вона вибілює його — можливо, на чорному ринку досі можна дістати фарбу для волосся, але нині я знаю, що воно справді біляве. Брови вищипані тонкими вигнутими лініями, від чого вона постійно мала здивований, чи розлючений, чи допитливий вигляд — такий вираз обличчя можна побачити у стривоженої дитини, але повіки під ними були втомлені. Очі — ні, вони були того плаского, ворожого синього кольору, яким буває літнє

небо за яскравого сонця, того синього, котрий відштовхує тебе. Колись її ніс, напевно, був з тих, які називають гарненькими носиками, але нині він став замалим для обличчя. Обличчя було не товсте, але велике. Від кутиків рота вниз ішли дві зморшки, між ними — стиснуте, наче кулак, підборіддя.

— Я хочу бачити тебе якомога рідше, — сказала Дружина. — Гадаю, ти від мене хочеш того ж.

Я не відповіла, бо ж «так» прозвучало б образливо, а «ні» — суперечливо.

— Знаю, ти не дурна, — вела вона далі. Вдихнула дим, видихнула. — Я прочитала твою справу. Там, де йдеться про мене, усе це схоже на ділову угоду. Але якщо я матиму проблеми, ти отримаєш проблеми у відповідь. Зрозуміло?

— Так, мем, — відповіла я.

— Не зви мене «мем», — роздратувалася вона. — Ти ж не Марфа.

Я не спитала, як її тоді називати, бо бачила: вона сподівається, що я ніколи більше не матиму нагоди взагалі якось звернутися до неї. Я була розчарована. У той момент мені хотілося зробити її старшою сестрою, материнською фігурою, мати когось, хто розумітиме й захищатиме мене. Дружина в попередньому домі проводила більшість часу у своїй спальні. Марфи подейкували, що вона пиячила. Я хотіла, щоб тут було інакше. Хотіла думати, що вона мені сподобалася б, якби ми зустрілися в іншому місці, в інший час, в іншому житті. Але тоді я вже бачила, що ані вона мені не сподобалася б, ані я їй.

Дружина поклала напівспалену сигарету в невелику попільничку на столику поряд із собою. Вона зробила це рішуче: один різкий рух, один прокрут, не те мляве постукування, до якого зазвичай вдавалися Дружини.

— Щодо мого чоловіка, — мовила вона, — він такий і є. Мій чоловік. Хочу, щоб ти якомога краще це усвідомила. Поки смерть не розлучить нас. Це остаточно.

— Так, мем, — забувши, повторила я. Раніше в дівчаток були такі ляльки, які могли говорити, якщо потягнути за мотузку на спині. Здається, я звучала приблизно так, монотонним, ляльковим голосом. Їй, напевно, дуже хотілося дати мені ляпаса. Їм можна нас бити, у Біблії є прецедент. Але не користуватися нічим. Тільки руками.

— Це одна з тих речей, за які ми боролися, — мовила Дружина Командора й раптом перестала дивитися на мене, перевела погляд на свої вузлуваті, прикрашені діамантами долоні, і я зрозуміла, де раніше бачила її.

Уперше це було по телевізору, коли мені було вісім чи дев’ять.

Недільними ранками моя мати спала довго, я зазвичай уставала раніше, ішла до телевізора в її кабінеті й шукала мультики. Іноді, коли жодного не вдавалося знайти, я дивилася «Євангельську годину для юних душ» — там розповідали біблійні історії для дітей, співали гімни. Одну з жінок звали Серена Джой[3]. Вона була провідним сопрано. Попеляста білявка, тендітна, із кирпатим носиком і великими блакитними очима, які вона, співаючи гімни, звертала до неба. Вона могла усміхатися і плакати одночасно, сльозинка чи дві наче по команді граційно котилися униз її щокою, а голос підіймався до найвищих нот, тремтливий, легкий. Іншими речами вона зайнялася пізніше.

Жінка, що сиділа переді мною, була Сереною Джой. Чи принаймні колись була. Тож усе було гірше, ніж я думала.

3 Від serene joy (англ.) — ясна радість.

Розділ 4

Іду доріжкою, посипаною гравієм. Вона охайно, наче проділ у волоссі, ділить надвоє газон заднього двору. Уночі був дощ, трава з обох боків мокра, повітря вологе. То тут, то там я бачу хробаків — доказ плодючості цієї землі. Сонце спіймало їх, вони напівмертві, гнучкі й рожеві, наче губи.

Відчиняю хвіртку в білому паркані та йду далі, повз передній двір, до головних воріт. Один із Хранителів, приписаних до нашого господарства, миє автомобіль на під'їзній алеї. Це значить, що Командор удома, у власних покоях, аж за їдальнею, де він найчастіше і проводить свій час.

Авто дуже дороге, це «Вихор» — кращий за «Колісницю», значно кращий за огрядного, практичного «Бегемота[4]». Звісно ж, воно чорне, кольору престижу чи поховання, довге й струнке. Водій із любов'ю полірує його замшею. Хоч щось не змінилося: чоловіки, як і раніше, люблять пестити хороші автомобілі.

Він убраний в однострій Хранителів, але його кептар грайливо скошений набік, рукави закочені до ліктів, відкриваючи засмаглі, укриті темним волоссям руки. У кутку його рота застрягла сигарета, видно, у нього теж є щось, що можна обміняти на чорному ринку.

Я знаю, ім'я цього чоловіка — Нік. Я це знаю, бо якось чула, як про нього говорили Рита з Корою, і ще колись чула, як до нього говорив Командор: «Ніку, автомобіль мені не потрібний».

Він живе тут, над гаражем. Низький статус: йому не видали жінки. Жодної. Він не має привілеїв, напевно, через якийсь дефект чи брак зв'язків. Але поводиться так, наче не знає цього, чи ж йому просто байдуже. Він надто розслаблений, недостатньо послужливий. Можливо, це тупість, але навряд. Смаленим пахне, як казали раніше. Чи — діло пахне тютюном. Непридатність як аромат. Попри все, я думаю про те, як же він може пахнути. Явно не смаленим і не тютюном — засмагла шкіра, волога від сонця, відшліфована димом. Я зітхаю, вдихаю повітря.

Водій дивиться на мене, бачить мій погляд. У нього обличчя француза, худе, примхливе, суцільні грані й кути, зі зморшками від усмішки навколо рота. Він робить останню затяжку, кидає недопалок на дорогу, наступає на нього. Починає насвистувати. Тоді підморгує.

Я опускаю голову й повертаюся так, щоб білі крила сховали моє обличчя,

іду далі. Він щойно ризикнув, але навіщо? Що, як я доповіла б про це?

Можливо, він просто намагається поводитися по-дружньому. Може, побачив вираз мого обличчя і подумав щось не те. Мені насправді хотілося його сигарету.

Можливо, це була перевірка: подивитися, що я робитиму.

Можливо, він — Око.

Я відчиняю ворота, зачиняю їх за собою, дивлячись униз, не назад. Тротуар із червоної цегли. Зосереджуюся на цьому пейзажі, на полі прямокутників, яке м'яко вигинається там, де під ним вигнулася земля від десятиліть зимових морозів. Колір цеглин старий, але ясний і свіжий. Тротуари нині значно чистіші, ніж раніше.

Я йду до рогу і чекаю. Колись чекання погано мені давалося. «У його ярмі й ті, що стали й ждуть[5]», — казала Тітка Лідія. Вона змусила нас це вивчити. А ще вона казала: «Не всі з вас проб'ються. Деякі впадуть на суху землю чи в терени. Деякі з вас не мають коренів». У неї була бородавка на підборідді, яка стрибала вгору-вниз, поки вона говорила. «Вважайте себе сім'ям», — тут її голос був улесливим і змовницьким, як у тих жінок, які раніше давали дітям уроки балету й казали: «Тепер ручки вгору, уявімо, що ми дерева».

Я стою на розі й уявляю себе деревом.

Фігура, червона з білими крилами навколо обличчя, схожа на мою, непоказна жінка з кошиком іде до мене цегляним тротуаром. Коли опиняється поруч, ми вдивляємося одна одній в обличчя, у ці білі тунелі з тканини, що закривають нас. Вона саме та.

— Благословенний плід[6], — вітається зі мною жінка усталеними поміж нас словами.

— Хай відкриє Господь, — як годиться, відповідаю я. Ми розвертаємося і крокуємо разом повз великі будинки до центральної частини міста. Нам не можна ходити туди інакше, як парами. Це мало б захищати нас, хоча сама ця ідея абсурдна — ми вже достатньо захищені. Правда в тому, що вона шпигує за мною, так само, як і я за нею. Якщо хоч одна з нас вислизне завдяки чомусь, пов'язаному з нашими щоденними прогулянками, другу визнають у цьому винною.

Ця жінка стала моєю партнеркою два тижні тому. Не знаю, що сталося з

попередньою. Одного дня вона просто не прийшла, а замість неї була ця. Про такі речі не питають, бо відповіді, зазвичай, не ті, які хочеться чути. Усе одно відповіді не було б.

Вона трохи повніша за мене. У неї карі очі. Її звати Гленова. І це все, що я про неї знаю. Її голова опущена, руки в червоних рукавичках складені спереду, кроки стримані, маленькі, чимчикує, наче циркова свинка на задніх лапах. Під час цих прогулянок вона не сказала жодного неправедного слова, утім, як і я. Вона може бути справжньою вірянкою, Служницею не лише за назвою. Не можна ризикувати.

— Чула, війна йде добре, — каже вона.

— Господові слава, — відповідаю я.

— Він послав нам хорошу погоду.

— І я радо її приймаю.

— Відучора нові бунтівники потерпіли поразку.

— Господові слава, — кажу я. Не питаю, звідки вона знає. — Хто такі?

— Баптисти. У них була твердиня у Синіх Пагорбах. Їх викурили звідти.

— Господові слава.

Іноді мені хочеться, щоб вона просто замовкла й дала мені спокійно йти. Але я жадібно прагну новин, будь-яких, навіть якщо вони неправдиві. Це хоч щось означає.

Ми доходимо до першої застави, схожої на те, чим блокують дорожні роботи чи розкопані канави: дерев'яний хрест, пофарбований у чорно-жовті смуги, та червоний шестикутник, що означає «Стоп». Біля проходу стоять ліхтарі. Зараз вони не горять, бо ще не ніч. Я знаю, що над нами на телефонних стовпах висять прожектори на випадок екстремальних ситуацій, і в будах з обох боків дороги сидять чоловіки з автоматами. Я не бачу прожекторів та буд через крила навколо обличчя. Просто знаю, що вони там.

За заставою біля вузького проходу чекають на нас двоє чоловіків у зеленому однострої Хранителів Віри, із нашивками на плечах і беретах: два мечі, схрещені над білим трикутником. Хранителі — несправжні солдати. Їх використовують для рутинної поліцейської роботи, для іншого лакейства, на зразок копання у садку Дружини Командора, і вони зазвичай або дурні, або немолоді, або несправні, або дуже молоді, за винятком тих, хто насправді — Очі під прикриттям.

Ці двоє зовсім юні: в одного ледве пробиваються вуса, у другого обличчя досі вугрувате. Їхня юність зворушлива, але я знаю, що не можна дозволити

їй себе обманути. Юні часто найнебезпечніші, найфанатичніші, найнестримніші зі зброєю. Вони ще не навчилися жити в часі. З ними слід рухатися поволі.

Минулого тижня вони застрелили жінку десь тут. Вона була Марфою. Копирсалась у своєму платті, шукаючи перепустку, а вони подумали, що вона намагається знайти бомбу. Подумали, що це — перевдягнений чоловік. Бували й такі випадки.

Рита з Корою знали ту жінку. Я чула, як вони говорили про це на кухні.

— Вони роблять своє діло, — сказала Кора. — Дбають про нашу безпеку.

— Що ж може бути безпечніше за мертвих, — розлючено відповіла Рита. — Вона йшла собі у справах. Навіщо було в неї стріляти?

— То був нещасний випадок, — мовила Кора.

— Не буває такого, — відповіла Рита. — Усе робиться навмисно.

Я чула, як вона грюкає посудом у мийці.

— Ну, хтось двічі подумає, перш ніж підривати цей дім, — сказала Кора.

— Байдуже, — кинула Рита. — Вона важко працювала. То погана смерть.

— Буває й гірше, — мовила Кора. — Принаймні все трапилося швидко.

— Кажи, як хочеш, — сказала Рита. — Я б воліла, щоб у мене перед тим був якийсь час. Щоб усе було, як годиться.

Двоє юних Хранителів козирнули нам, піднявши три пальці до краю беретів. Нам приписані такі почесті. Вони мають показувати повагу до природи наших послуг.

Ми дістаємо перепустки із закритих кишень у широких рукавах, їх вивчають, ставлять печатки. Один заходить у буду справа вбити наші номери у Компутроль.

Повертаючи документи, той, у якого вже почали рости персикового кольору вуса, схиляється, намагаючись глянути мені в обличчя. Я трохи піднімаю голову, щоб йому допомогти, він бачить мої очі, я — його, і він шаріється. У нього довге скорботне обличчя, наче у вівці, але очі, великі й круглі, радше собачі — від спанієля, не від тер’єра. Шкіра бліда, хворобливо ніжна, наче та, що буває під струпом. Усе одно я думаю, як би було покласти руку на це відкрите обличчя. Відвертається він.

Ця подія — хай дрібне, але порушення правила, настільки дрібне, що лишиться непоміченим, але я зберігаю такі моменти як винагороду. Наче ті цукерки, які я малою складала в глибині шухляди. Це шанси, крихітні щілинки.

Що, якби я повернулася сюди вночі, коли він сам на чергуванні (хоча йому ніколи не дозволять лишитися на самоті), і пустила його під свої білі крила? Що, якби я зняла свою червону плащаницю, показалася йому, їм, у непевному світлі ліхтарів? Напевно, іноді вони думають про це, коли стоять без кінця на цій заставі, де не буває нікого, крім Командорів Вірян у довгих чорних муркотливих авто, чи їхніх блакитних Дружин і доньок у білих серпанках дорогою на Спасіння чи Молитвосвята, чи кремезних зелених Марф, чи, зрідка, Родомобілів, чи піших червоних Служниць. Чи іноді фарбованих у чорне фургонів із крилатим білим оком. Вікна у фургонах тоновані, чоловіки на передніх сидіннях носять темні окуляри — подвійне затемнення.

Фургони, звісно ж, тихіші за всі інші автомобілі. Коли вони проїздять повз нас, ми відвертаємося. Якщо зсередини лунають звуки, ми намагаємося їх не чути. Нічиє серце не досконале.

Коли чорний фургон доходить до пропускного пункту, його пускають без жодних пауз. Хранителі не хочуть ризикувати, зазирати всередину, шукати, сумніватись у владі. Що б вони не думали.

Якщо взагалі думають, бо ж дивлячись на них — не скажеш.

Імовірно, вони не думають про одяг, розкиданий по газону. Якщо й подумають про поцілунок, то, напевно, одразу ж і про палаючі прожектори, постріли з рушниць. Натомість вони думають про виконання обов’язків, про підвищення до Янголів, про можливий дозвіл одружитися, а тоді, якщо зможуть здобути достатню владу й дожити до належного віку, — про отримання власної Служниці.

Той, що з вусиками, відчиняє нам малі ворота для піших і відходить з дороги, щоб ми пройшли. Я знаю, що, поки ми віддаляємося, вони дивляться на нас, ці двоє чоловіків, котрим поки навіть не дозволено торкатися жінок руками. Замість того вони торкаються очима, і я трохи вихляю стегнами, відчуваючи, як коливається пишна червона спідниця. Це як показувати носа з-за паркану чи дражнити собаку кісткою, до якої йому не дотягтися, і мені навіть соромно таке робити, бо ж ці чоловіки не винні — вони просто надто молоді.

Тоді я думаю, що зрештою мені не соромно. Я насолоджуюся владою: хай це пасивна влада собачої кістки, але вона є. Сподіваюся, у них встали від нашого вигляду, і вони муситимуть потай тертися об фарбований паркан. Пізніше, уночі, вони страждатимуть у своїх уставних ліжках. Тепер у них

немає виходу, крім себе самих, а це богохульство. Немає більше журналів, немає фільмів, немає замінників, лише я і моя тінь йдемо геть від двох чоловіків, які виструнчилися, застигли біля застави, дивлячись, як віддаляються наші фігури.

4 Біблійне чудовисько (Книга Йова 40:15-32).

5 Сонет Джона Мілтона у перекладі Дмитра Павличка.

6 «Благословенна Ти між жонами, і благословенний Плід утроби твоєї» (Євангеліє від Луки 1:42).

Розділ 5

Подвоєна, я йду вулицею. Хоча ми вже не в тому районі, де мешкають Командори, тут теж є великі будинки. Перед одним із них Хранитель косить газон. Газони охайні, фасади будинків величні, відремонтовані, схожі на ті красиві картинки, що їх друкували в журналах про будинки, садки та інтер'єри. Та ж відсутність людей, та ж атмосфера сну. Вулиця схожа на музей чи вулиці в діорамі міста, спорудженій, аби показати, як люди колись жили. Як і на тих картинках, у музеях, у діорамах, дітей немає.

Це серце Гілеаду, куди не може втрутитися війна, хіба через телебачення. Ми не певні, де його межі, вони варіюються від атаки до контратаки, але центр — саме тут, де нічого не рухається. Тітка Лідія казала: «Республіка Гілеад не має кордонів. Гілеад у вас усередині».

Тут колись жили лікарі, юристи, університетські викладачі. Юристів більше немає, а університет закрили.

Ми з Люком, бувало, гуляли цими вулицями. Чимало говорили про те, щоб купити собі такий будинок, старий, великий, відремонтувати його. У нас був би садок, гойдалки для дітей. Ми б мали дітей. Хоча ми знали, що навряд чи зможемо це собі дозволити, про це можна було поговорити — така собі недільна гра. Тепер така свобода видається майже примарною.

Ми звертаємо за ріг, на головну вулицю, де рух активніший. Повз нас їдуть автомобілі, переважно чорні, є сірі та коричневі. Ходять інші жінки з кошиками, деякі в червоному, деякі у тьмяно-зеленому кольорі Марф, деякі у смугастих сукнях, червоно-синьо-зелених, дешевих, убогих, що вказує на жінок бідніших чоловіків. Вони звуться Еконожинами. Цих жінок не ділять за функціями, вони все мають робити самі, якщо можуть. Іноді проходить жінка, убрана в чорне, удова. Їх раніше було більше, але зараз, схоже, усе менше й менше.

На тротуарах не побачиш Дружин Командорів. Лише в автомобілях.

Тротуари бетонні. Як у дитинстві, я намагаюся не ступати на тріщини. Пам'ятаю свої ноги на цих тріщинах у старі часи і те, що я на них одягала. Іноді це були бігові кросівки з пружними підошвами та дірочками для вентиляції, із зірками з флуоресцентної тканини, що в темряві відбивали світло. Хоча я ніколи не бігала вночі, та й удень хіба що на узбіччі доріг з

активним рухом.

Жінки тоді були незахищені.

Я пам'ятаю правила, котрі ніколи не були записані, але їх знала кожна жінка: не відчиняти двері чужому, навіть якщо він каже, що це поліція — нехай просуне своє посвідчення під двері. Не зупинятися на дорозі, щоб допомогти водієві, який прикидається постраждалим. Замкнути двері й їхати далі. Якщо хтось свисне, не обертатися. Не ходити самій у пральні самообслуговування вночі.

Згадую пральні. Що я вбирала, коли йшла туди: шорти, джинси, спортивні штани. Що клала в машини: власний одяг, власне мило, власні гроші, гроші, що я заробила. Я думаю про те, як було мати свій простір.

Тепер ми йдемо тією ж вулицею, червоними парами, і жоден чоловік не кричить непристойностей нам у спину, не говорить до нас, не торкається нас. Ніхто не свистить.

«Свобода буває різна, — казала Тітка Лідія, — свобода для чогось і від чогось. У дні анархії це була свобода для. Тепер ви отримали свободу від. Не недооцінюйте її».

Перед нами, праворуч, — крамниця, де ми замовляємо сукні. Дехто називає їх одіяннями. Непогане слово, хоча діянь від нас ніхто й не чекає. Біля крамниці — величезна дерев'яна вивіска у формі золотої лілії: крамниця зветься «Польові лілеї»[7]. Власне, під лілією видно те місце, де зафарбували літери назви, коли вирішили, що навіть самі назви крамниць становлять для нас завелику спокусу. Тепер місця розпізнаєш лише за вивісками.

Раніше на місці «Лілей» був кінотеатр. Сюди часто ходили студенти; щовесни влаштовували фестиваль Гамфрі Богарта з Лорен Беколл чи Кетрін Гепберн — самостійними жінками, котрі вирішували самі. Вони носили блузки з ґудзиками спереду, це натякало на ймовірність слова «розстібнути». Ці жінки могли бути роздягнені; або ж ні. Здавалося, вони можуть обирати. Ми тоді, здавалося, могли обирати. Тітка Лідія казала: «Наше суспільство помирало, бо мало забагато вибору».

Не знаю, коли вони припинили робити цей фестиваль. Напевно, я тоді виросла й не помітила.

Ми не заходимо до «Лілей» — нам треба через дорогу й далі, бічною вулицею. Перша зупинка біля крамниці з іншою дерев'яною вивіскою: три яйця, бджола, корова. «Молоко і мед»[8]. Тут черга, і ми чекаємо, парами.

Бачу, сьогодні в них є апельсини. Відколи Центральна Америка відійшла Лібертеосу, апельсини важко дістати. Іноді вони є, іноді немає. Війна заважає поставкам з Каліфорнії, і навіть Флорида нині ненадійна, якщо блокують дороги чи підривають залізничні колії. Я дивлюся на апельсини, мені так хочеться один. Але я сьогодні не брала талонів на апельсини. «Повернуся і розповім про них Риті», — думаю я. Вона зрадіє. Це буде щось, таке невеличке досягнення — принести апельсини.

Ті, хто дійшов до прилавка, простягають через нього свої талони двом чоловікам в однострої Хранителів, які стоять з того боку. Ніхто особливо не розмовляє, хоча все довкола шурхотить, і жінки крадькома вертять головами: саме тут, за покупками, можна іноді побачити когось знайомого, когось із попередніх часів чи з Червоного Центру. Просто мигцем побачити знайоме обличчя — це вже чудово. Якби ж мені побачити Мойру, просто побачити, знати, що вона досі жива. Зараз важко уявити собі, що таке — мати подругу.

Але Гленова поряд зі мною нікого не шукає. Можливо, вона більше нікого не знає. Можливо, вони всі зникли, її знайомі жінки. Або ж вона не хоче, щоб її бачили. Стоїть мовчки, опустивши голову.

Поки ми чекаємо в подвійній черзі, відчиняються двері й заходять ще дві жінки, обидві у червоних сукнях із білими крилами Служниць. Одна з них глибоко вагітна, її живіт тріумфально напинає просторе вбрання. Кімнатою котиться пожвавлення, шепіт, видих; мимоволі ми безсоромно повертаємося до неї, щоб краще роздивитися, нам аж свербить торкнутися її. Для нас вона — магічна істота, об'єкт заздрощів та бажання, ми прагнемо її. Вона — прапор на вершині пагорба, показує нам, що все ще може статися: ми теж можемо врятуватися.

Жінки перешіптуються майже вголос — такі вони збуджені.

— Чия вона? — чую я в себе за спиною.

— Вейнова. Ні. Ворренова.

— Показушниця, — сичить голос, і так воно і є. Вагітна жінка не має виходити з дому, ходити за покупками. Для кращої роботи м'язів живота більше не прописують щоденних прогулянок. Їй тепер потрібна лише гімнастика, вправи на дихання. Вона може лишатися вдома. І їй небезпечно виходити — напевно, біля дверей на вулиці на неї чекає Хранитель. Тепер, коли вона носить життя, вона стала ближче до смерті й потребує особливої охорони. Заздрощі можуть дістати її, таке вже бувало. Усі діти нині бажані, але не для всіх.

Але така прогулянка може бути її примхою, а примхи вони толерують, якщо вже справа зайшла так далеко і без викидня. Чи, можливо, вона одна з тих мучениць: «Давайте, паплюжте, я все витримаю». Я краєм ока бачу її обличчя, коли вона піднімає голову, озираючись. Голос за спиною мав рацію: вона прийшла похизуватися. Уся сяє, рожева, насолоджується кожною хвилиною.

— Тихо, — каже один із Хранителів за прилавком, і ми замовкаємо, наче школярки.

Ми з Гленовою дійшли до прилавка. Передаємо наші талони, один Хранитель вводить їхні номери у Компубайт, поки інший передає нам наші покупки, молоко, яйця. Ми складаємо їх у кошики й виходимо повз вагітну жінку та її напарницю, яка біля неї здається кволою, зіщуленою — як і всі ми. Живіт вагітної скидається на величезний плід. Здоровецький — слово з дитинства. Вона склала на ньому руки, наче захищаючи, чи так, наче вони витягають щось з утроби, тепло й силу.

Коли я проходжу повз вагітну, вона дивиться мені у вічі, і я впізнаю її. Вона була у Червоному Центрі зі мною, одна з улюблениць Тітки Лідії. Мені вона ніколи не подобалася. У минулі часи її звали Джанін.

Джанін дивиться на мене, у кутиках її рота — слід самовдоволеної усмішки. Вона опускає погляд на мій плаский під червоним убранням живіт, і крила закривають її обличчя. Я бачу хіба що шматочок її лоба та рожевуватий кінчик носа.

Далі ми йдемо у «Всяку плоть»[9], відзначену великою дерев’яною відбивною, що звисає з двох ланцюгів. Тут черга не така велика: м’ясо дороге, навіть Командори їдять його не щодня. Однак Гленова бере стейк уже вдруге цього тижня. Розповім про це Марфам — вони люблять про таке послухати. Їх дуже цікавить те, як ведеться іншим господарствам, такі дрібні плітки дають їм можливість пишатися чи сердитися.

Я беру курку, загорнуту в папір, перев’язану мотузкою. Зараз мало де лишився пластик. Пам’ятаю ті безкінечні білі пластикові пакети із супермаркетів; я ненавиділа їх марнувати, тож пхала у шухляду під раковиною, аж поки їх не ставало забагато, так, що коли відчинити дверцята, вони сипалися звідти. Люк завжди скаржився на це. Час від часу збирав пакети й викидав їх.

— Вона може натягти собі один на голову, — казав він. — Ти ж знаєш, як діти люблять гратися.

— Вона цього не зробить, — відповідала я. — Вона надто доросла.

(Чи розумна, чи везуча). Але я все одно відчувала холодок страху, а тоді й провини за свою недбалість. Дійсно, я забагато речей сприймала за належне, я тоді вірила у долю.

— Складатиму їх у шафці вище, — казала я.

— Краще взагалі не складай, — переконував він. — Ми ними все одно не користуємося.

— Можна для сміття, — казала я. А він…

Не тут і не зараз, коли люди дивляться. Я розвертаюсь, бачу свій силует у дзеркальній вітрині. Тоді ми виходимо на вулицю.

До нас іде група людей. Це туристи, схоже з Японії, можливо, торгова делегація на екскурсії історичними місцями чи в пошуках місцевого колориту. Вони невеликі, охайні, у кожного чи кожної є камера, кожен чи кожна всміхається. Вони роздивляються яскравими очима, схиляють голову набік по-пташиному, їхня радість навіть агресивна, і я не можу не витріщатися на них. Я давно не бачила жінок у таких коротких спідницях. Вони ледве закривають коліна і відкривають ноги, наче голі в тоненьких панчохах, вульгарні черевики на високих підборах із ремінцями прив’язані до ніг, наче витончені інструменти для тортур. Жінки хитаються на цих шипастих ногах, як на ходулях, втрачаючи рівновагу, спини вигинаються на рівні талії, випинаючи сідниці. У них непокриті голови, волосся виставлене напоказ у всій своїй темній сексуальності. Вони носять помаду, червону, яка окреслює вологі провалля їхніх ротів і схожа на малюнки на стінах туалетів колись раніше.

Я зупиняюся. Гленова зупиняється поряд зі мною, і я знаю, що вона теж не може відвести очей від тих жінок. Вони викликають у нас зачарування, але й відразу також. Вони здаються голими. Так мало часу знадобилося, щоб змінити наші погляди на такі речі.

Тоді я думаю: я теж раніше так вдягалася. То була свобода.

Про-західні, так вони про нас говорили.

Японські туристи наближаються, щебечуть щось, і ми надто пізно відвертаємося — вони побачили наші обличчя.

З ними перекладач у звичному синьому костюмі та краватці з червоним малюнком, зі шпилькою у вигляді крилатого ока. Він виступає з групи вперед, стає перед нами, не дає пройти. Туристи збиваються за ним, один із них піднімає камеру.

— Перепрошую, — доволі ввічливо каже нам перекладач. — Вони питають, чи можна вас сфотографувати.

Я дивлюся вниз, на тротуар, хитаю головою — «ні». Вони, напевно, бачать лише білі крила, шматочок обличчя, підборіддя і частину рота. Не очі. Я знаю, що не варто дивитися перекладачеві в обличчя. Більшість з перекладачів — Очі, принаймні так кажуть.

Я також знаю, що краще не погоджуватися. «Скромність у невидимості, — казала Тітка Лідія. — Не забувайте про це. Якщо вас бачать… якщо вас бачать… це наче до вас пробиваються. А ви, дівчата, маєте бути непробивні». Вона називала нас дівчатами.

Гленова поряд зі мною теж мовчить. Ховає долоні в червоних рукавичках у широких рукавах сукні.

Перекладач повертається до групи, щось стрекоче суцільними стакато. Я знаю, що він каже, знаю правила. Він каже їм, що у цих жінок інші звичаї, що коли на них дивляться через об’єктив камери, це для них насильство.

Я дивлюся під ноги, на тротуар, зачарована ногами жінок. Одна з них взула сандалі з відкритими пальцями, нігті на них пофарбовані в рожевий. Я пам’ятаю запах лаку для нігтів, те, як він зморщувався, якщо нанести другий шар надто швидко, м’який атласний доторк справжніх панчіх, те відчуття в пальцях, коли вага всього тіла підштовхує їх до вирізу у взутті. Жінка з нафарбованими пальцями ніг переминається з однієї ноги на іншу. Я можу відчути її сандалі на своїх ногах. Від запаху лаку для нігтів почуваюся голодною.

— Перепрошую, — повторює перекладач, привертаючи нашу увагу. Я киваю, показуючи, що почула його. — Вони питають, чи ви щасливі?

Можу собі уявити їхню цікавість: «Чи вони щасливі? Як вони можуть бути щасливими?». Я відчуваю на нас погляди їхніх яскравих чорних очей, те, як вони трохи схиляються вперед, щоб почути нашу відповідь, особливо жінки, але й чоловіки також: ми таємниця, ми заборона, ми викликаємо в них захват.

Гленова нічого не каже. Тиша. Але іноді так само небезпечно буває і не говорити.

— Так, ми дуже щасливі, — белькочу я. Я маю щось сказати. Що ще тут скажеш?

7 «Погляньте на польові лілеї, як зростають вони, не працюють, ані не прядуть» (Євангеліє від Матвія 6:28).

8 «І Я зійшов, щоб визволити його з єгипетської руки та щоб вивести його з цього краю до Краю доброго й широкого, до Краю, що тече молоком та медом…» (Вихід 3:8).

9 «Вся плоть — зелена трава, і вся їхня любляча доброта — як польова квітка» (Книга Ісаї 40:6).

Розділ 6

Через квартал після «Всякої плоті» Гленова зупиняється, наче непевна, куди тепер іти. У нас є вибір. Можна повернутися одразу назад або піти довгою дорогою. Ми вже знаємо, яким шляхом підемо, бо завжди ходимо саме так.

— Я хотіла б пройти повз церкву, — каже Гленова начебто побожно.

— Гаразд, — відповідаю я, хоча, як і вона, знаю, чого їй насправді хочеться.

Ми спокійно крокуємо. Сонце вийшло, у небі пливуть білі пухнасті хмари, з тих, що схожі на безголових овець. Зважаючи на наші крила, наші шори, важко дивитися вгору й побачити повну картину неба чи будь-чого іншого. Але ми можемо потроху за раз: швидкий порух голови, угору-вниз, убік-назад. Ми навчилися дивитися на світ, коротко вдихаючи.

Якщо звернути праворуч, буде вулиця, яка веде до річки. Там стоїть невеликий сарай, де колись тримали весла, є мости, дерева, зелені береги, на яких можна було сісти й дивитися на воду і на молодих чоловіків з оголеними руками, на те, як вони здіймають весла у світлі сонця, змагаючись до перемоги. Дорогою до річки стояли старі гуртожитки, які нині мають якесь інше призначення, із казковими башточками, фарбованими в білий, золотий та блакитний.

Коли ми думаємо про минуле, то згадуємо красиві речі. Хочеться вірити, що тоді все було таким.

Футбольний стадіон теж поряд, там проводяться Спасіння для чоловіків. І футбольні матчі. Вони досі бувають.

Я більше не ходжу до річки чи на мости. Чи у підземку, хоча поряд є станція. Нам не дозволено, тепер є Хранителі, і в нас немає офіційних причин спускатися сходами, сідати в потяг під річкою, їхати в центр міста. Від кого ми хочемо поїхати звідси туди? Чого б нам хотіти їхати звідси туди? Нічого хорошого з того не буде, і вони це знають.

Церква маленька, одна з перших, зведених тут сотні років тому. Нею більше не користуються, хіба що як музеєм. Усередині можна подивитися на картини жінок у довгих скорботних сукнях, із прикритим білими чепчиками волоссям, і похмурих прямих чоловіків у темному вбранні. Наші предки. Вхід безкоштовний.

Однак ми туди не заходимо, стоїмо на доріжці, дивимося у церковний

двір. Старі могильні камені досі там, вивітрені, роз'їджені, з усіма цими черепами та перехрещеними кістками, memento mori[10], янголами зі слабкодухими обличчями, крилаті пісочні годинники яких мають нагадувати про плинність смертного часу, а з пізніших століть лишилися урни та верби для жалоби.

Вони не чіпали надгробки чи церкву. Їх ображає лише нещодавня історія.

Гленова схилила голову, наче молячись. Вона щоразу так робить. Можливо, думається мені, у неї є хтось особливий, що пішов, — чоловік, дитина. Але я не можу до кінця у це повірити. Я думаю про неї як про жінку, для якої все робиться напоказ. Це гра, а не справжні дії. Вона робить це, щоб видаватися хорошою, думаю я. Вона прагне взяти від цього все.

Але я їй маю здаватися такою ж. А як інакше?

Тепер ми відвертаємося від церкви й бачимо те, до чого насправді прийшли, — Стіну.

Стіні теж сотні років, принаймні більше ста. Як і тротуари, вона складена з червоної цегли і колись була простою, але красивою. Тепер на воротах стоять вартові, над ними на металевих стовпах розвішені огидні нові прожектори, низом в'ється колючий дріт, угорі вздовж всієї стіни вцементоване бите скло.

Ніхто добровільно не проходить через ці ворота. Усі ці застереження — проти тих, хто намагається вийти, хоча й дійти аж до стіни зсередини, повз електронну сигналізацію, уже майже неможливо.

Біля головних воріт висять ще шість тіл — підвішені за шиї, руки складені перед собою, голови в білих мішках схилені на одне плече. Напевно, зранку проходило Спасіння для чоловіків. Я не чула дзвонів. Можливо, я до них уже звикла.

Ми зупиняємося разом, наче за командою, і дивимося на тіла. Це нічого, ми маємо їх бачити — саме тому вони висять тут, на Стіні. Іноді вони висять тут днями, до наступної партії, щоб якомога більше людей могли їх побачити.

Вони звисають із гаків, вмурованих до Стіни саме для цього. Не всі зайняті. Ці гаки схожі на протези для безруких. Чи на сталеві знаки запитання, перевернуті догори дриґом і покладені набік.

Найгірше — це мішки на головах, гірше за самі обличчя. Від цього люди стають схожі на ляльок, яким ще не розфарбували личка, на опудала; до певної міри вони й є опудала, бо ж саме лякати й мусять. А можливо, їхні голови — мішки, напхані чимось незрозумілим: чи то борошном, чи то

тістом. Справа в очевидній вазі цих голів, їхній порожнечі, тóму, як гравітація тягне їх до землі, і вже немає життя, щоб тримати їх рівно. Голови — це нулі.

Хоча якщо дивитися і дивитися, як ми робимо, починаєш бачити обриси облич під білою тканиною, наче сірі тіні. Голови — це голови сніговиків, із вугіллям замість очей і відпалими носами з морквин. Голови тануть.

А на одному з мішків кров просочилася крізь білу тканину там, де має бути рот. Вона утворює другий рот, невеликий, червоний, один із тих, які в дитячому садку густо малюють діти. Дитяче уявлення про усмішку. Кривава усмішка, зрештою, привертає до себе увагу. Тож вони не сніговики.

На чоловіках білі халати, на зразок тих, які носили лікарі та вчені. Лікарі та вчені тут не єдині, є й інші, але цього ранку, напевно, робився набіг саме на них. У кожного на шиї висить табличка, показує, за що його страчено: малюнок людського зародка. Тож у минулому вони були лікарями, коли такі речі були законними. Їх називали творцями янголів… чи якось не так? Тепер їх видають лікарняні записи або ж (і це ймовірніше, відколи у більшості лікарень такі записи знищили, щойно стало зрозуміло, до чого йде) інформатори — можливо, колишні медсестри чи їхні чоловіки, бо ж свідчення від самотніх жінок нині не приймаються; чи інші лікарі, що прагнуть врятувати власну шкіру; чи вже звинувачений прагне помститися ворогу або ж вказує на довільних людей у відчайдушній надії на порятунок. Хоча інформаторів не завжди пробачають.

Ці чоловіки, як нам казали, подібні до військових злочинців. Те, що їхні дії колись були законними, — не виправдання, їхні злочини мають зворотну силу. Вони чинили злодіяння і мають стати прикладом для інших. Хоча навряд чи це комусь потрібно. Жодна жінка при своєму розумі нині не стала б запобігати народженню, якби їй пощастило завагітніти.

Ми маємо відчувати до цих тіл ненависть і огиду. Я відчуваю не це. Тіла, які висять на стіні, — подорожні в часі, анахронізм. Вони прийшли сюди з минулого.

Я відчуваю до них порожнечу. Я відчуваю те, що не маю відчувати. Це частково полегшення, бо жоден з цих людей не Люк. Люк не був лікарем. Не є.

Я дивлюся на червону усмішку. Цей червоний колір — той самий, що в тюльпанів у садку Серени Джой, біля стебла, там, де вони починають

гоїтися. Червоний такий же, але зв’язку немає. Тюльпани не криваві, червоні усмішки не квіти, жодна з цих речей не доповнює іншу. Тюльпан — не привід не вірити в повішеного і навпаки. Кожен з них цілісний і справді існує. Поле таких реальних речей — те, через що я маю обирати свій шлях, щодня, постійно. Мені коштує чималих зусиль розрізняти все це. Мені це потрібно. Я маю чітко бачити речі у своїй голові.

Я відчуваю, як тремтить жінка поряд зі мною. Вона плаче? Як це може піти їй на користь? Я не можу дозволити собі такого знання. Помічаю, що сама до болю стиснула руки на ручці кошика. Я нічого не видам.

«Повсякденне, — казала Тітка Лідія, — це те, до чого ви звикли. Зараз вам це повсякденним не здається, але буде через деякий час. Це стане повсякденним».

10 Пам’ятай про смерть (*лат.*).

III. НІЧ

Розділ 7

Ніч моя, мій власний час, коли я можу чинити, як хочу, якщо не видаю звуків. Якщо не ворушусь. Якщо лежу спокійно. Різниця між «лежати» і «класти». «Класти» — це завжди пасив. Навіть чоловіки раніше говорили: «вкласти її в ліжко». Хоча іноді бувало: «А я б з нею вклався». Усе це — лише припущення. Я не знаю, як раніше говорили чоловіки. Можу судити лише з їхніх слів.

Тож я лежу в кімнаті, під оком зі шпаклівки на стелі, за білими завісами, між простирадлами. Я охайна, як і всі вони, і я відступаю вбік, зі свого часу. Геть із часу. Хоча ось час, я нікуди з нього не поділася.

Але ніч — мій вільний час. Куди б мені піти?

У хороше місце.

Мойра сіла скраю на моє ліжко, схрестила ноги, поклала щиколотку на коліно. На ній фіолетовий комбінезон, з вуха звисає один кульчик, один ніготь фарбований золотим, для ексцентричності, в обрубкуватих пальцях з жовтими кінчиками — сигарета.

— Ходімо на пиво.

— Ти мені попелу в ліжко натрусиш, — сказала я.

— Застеляй його й не матимеш проблем, — відповіла Мойра.

— За півгодини, — мовила я. — Мені наступного дня здавати роботу.

Що то було? Психологія, англійська, економіка. Ми тоді вивчали такі речі. На підлозі кімнати де-не-де лежали книжки, обкладинками вгору, так екстравагантно.

— Зараз, — наполягала Мойра. — Тобі не треба фарбуватися, це для мене. Що за робота? Я щойно дописала про зґвалтування на побаченнях.

— На побаченнях, — повторила я. — Ти модна дівчина, суцільні побачення в тебе, навіть там, де зґвалтування.

— Ха-ха, — сказала Мойра. — Пальто бери.

Вона тоді взяла його сама, швиргонула мені.

— Я в тебе п’ять баксів позичу, добре?

Або десь у парку, з мамою. Скільки мені там років? Було холодно, наші подихи йшли попереду нас, на деревах уже не лишилося листя. Сіре небо, дві качки у ставку, усе похмуре. У мене під пальцями, у кишені, хлібні крихти. Так, вона сказала, що ми йдемо годувати качок.

Але там були якісь жінки. Вони палили книжки, тому мати насправді туди й хотіла. Побачитися з друзями. Вона мені збрехала, субота мала бути моїм днем.

Я насуплено відвернулася від неї до качок, але мене привабив вогонь.

Серед жінок я помітила й чоловіків, а книжки виявилися журналами. Напевно, вони долили у вогнище бензину, бо полум'я було високе, і тоді потроху почали вкидати з коробок журнали. Дехто щось монотонно наспівував; зібралися глядачі.

У них були щасливі, ледь не екстатичні обличчя. Вогонь на це спроможний. Навіть лице моєї матері, зазвичай худе й бліде, розчервонілося і було радісним, наче з різдвяної листівки; там була ще одна жінка, велика, із сажею на щоці, у помаранчевому плетеному капелюшку, я її пам'ятаю.

— Хочеш теж вкинути, люба? — спитала вона. Скільки років мені було?

— Позбудьмося цього сміття, — зі смішком мовила вона й звернулася до моєї матері: — Можна їй?

— Якщо хоче, — сказала мати. У неї була звичка говорити про мене з іншими так, наче я не чую.

Жінка передала мені один із журналів. На обкладинці була гарненька жінка без одягу, вона звисала зі стелі на ланцюгу, котрий охоплював її зап'ястки. Я дивилася на неї з цікавістю. Мене це не налякало. Я думала, вона гойдається, наче Тарзан на ліані, по телевізору бачила.

— Не давай їй розглядати, — сказала мати і повернулася до мене. — Тримай, кидай швиденько.

Я кинула журнал у вогонь. Він розгорнувся у полум'ї, сторінки відривалися і злітали палаючи — частини жіночих тіл перетворювалися на попіл у повітрі, перед моїми очима.

Але що сталося тоді? Що тоді сталося?

Знаю, я втратила час.

Напевно, мали бути голки, пігулки, щось подібне. Я не могла втратити стільки часу без допомоги.

— У вас був шок, — сказали вони.

Я піднялася з ревіння та збентеження, наче з прибою. Пам’ятаю, що почувалася доволі спокійною. Пам’ятаю, як я кричала — це відчувалося як крик, хоча могло бути всього лиш шепотінням:

— Де вона? Що ви з нею зробили?

Не було ані ночі, ані дня, лише мерехтіння. Тоді за якийсь час знову були стільці й ліжко, а тоді ще й вікно.

— Вона в хороших руках, — сказали вони. — У людей, які годяться. Ти негодяща, але ти ж хочеш для неї найкращого, правда?

Вони показали мені її фото — вона стояла на газоні біля дому, її личко було замкненим овалом. Світле волосся туго зібране ззаду. За руку її тримала жінка, яку я не знала. Вона доходила цій жінці хіба що до ліктя.

— Ви вбили її, — сказала я. Вона була схожа на янголятко, урочисте, маленьке, зроблене з повітря.

На ній була сукня, якої я раніше не бачила, біла, до самої землі.

Я хотіла б вірити в те, що розповідаю казку. Мені треба в це вірити. Я маю вірити. Ті, хто вірить, що це просто казки, мають кращі шанси.

Якщо я просто розповідаю казку, тоді контролюю її кінець. Тоді кінець буде, казка закінчиться, і реальне життя дожене її. Я зможу почати знову там, де закінчила.

Я розповідаю не казку.

Однак я розповідаю і казку. У своїй голові, усе по порядку.

Розповідаю, а не пишу, бо мені немає на чому писати, та й писати в моєму випадку заборонено. Але якщо це казка, то я маю її комусь розповідати, хоч би й подумки. Казки собі не розповідають. Завжди є ще хтось.

Навіть коли нікого немає.

Казка схожа на лист. «Доброго вам дня», — скажу я. Просто «вам», без імен. Якщо додати ім’я, це додає «вас» до світу фактів, а це небезпечно й шкідливо: хтозна, скільки шансів вижити ви маєте? Я казатиму «ви, ви», наче це стара пісня про кохання. «Ви» може бути в однині й у множині.

«Ви» може означати тисячі.

Безпосередньої небезпеки для мене немає, скажу я вам.

Вдаватиму, наче ви можете мене почути.

Але це марно, бо я знаю, що ні.

IV. КІМНАТА ОЧІКУВАННЯ

Розділ 8

Погода нині хороша. Майже як у червні, коли ми діставали з шаф літні сукні та сандалі та йшли по морозиво. На Стіні — три нових тіла. Один — священик, досі у чорній рясі. Її вдягнули на нього перед судом, хоча вони вже багато років такі не носять, відколи почалися війни із сектами — у рясах були надто помітними. У двох інших на шиях висять пурпурні плакати: «Гендерна зрада». На тілах досі однострій Хранителів. Напевно, їх спіймали разом, та де? У бараках? У душі? Важко сказати. Сніговик з червоною усмішкою зник.

— Треба повертатися, — кажу я Гленовій. Це завжди кажу я. Іноді здається, що, якби я цього не казала, вона стояла б тут довіку. Але скорбота це чи глузування? Я досі не розумію.

Вона мовчки обертається, наче на голосовому управлінні, наче в неї є маленькі змащені колеса, наче вона стоїть угорі музичної скриньки. Мене дратує її грація. Дратує її покірна голова, схилена, наче під сильним вітром. Але ж вітру немає.

Ми йдемо від Стіни тією ж дорогою, якою прийшли, під теплим сонцем.

— Чудовий травневий день, — каже Гленова. Я радше відчуваю, аніж бачу, як вона повертає голову до мене, чекаючи на відповідь.

— Так, — відповідаю я. І додаю із затримкою: — Господові слава.

Травневий день, «Мейдей» — то колись давно, під час однієї з тих воєн, які ми вивчали у школі, був сигнал небезпеки. Я постійно плутаю ті війни, але якщо уважно дивитися, їх можна розрізняти за різними літаками. Але про «мейдей» мені розповів Люк. «Мейдей, мейдей», для пілотів, чиї літаки підбито, і для кораблів (для кораблів теж?) на морі. Можливо, то був наче СОС для кораблів. Хотіла б я десь про це почитати. В одній із тих воєн про початок перемоги говорило щось із Бетховена[11].

— Знаєш, звідки це пішло? — питав Люк. — «Мейдей»?

— Ні, — відповідала я. — Дивний вжиток для слова, так?

Недільні ранки з газетами та кавою, ще до її народження. Газети тоді ще були. Ми читали їх у ліжку.

— Французька, — казав він. — Від m'aidez.
Допоможіть.

До нас рухається невелика процесія. Похорон: троє жінок, у кожної на покритій голові чорний прозорий серпанок. Еконожина та дві інші в жалобі, теж Еконожини, напевно, її подруги. Їхні смугасті сукні видаються поношеними, як і їхні обличчя. «Колись, як усе налагодиться, — казала Тітка Лідія, — ніхто не має бути Еконожиною».

Першою іде скорботна мати, вона несе невелику чорну банку. Із розміру банки зрозуміло, коли воно затонуло в її утробі, припливло до своєї смерті. Місяці два-три, надто маленьке, щоб зрозуміти, чи то було Не-дитя, чи ні. Старших і тих, хто помирає під час пологів, ховають у коробках.

Із поваги, ми спиняємося, а вони проходять повз нас. Цікаво, чи відчуває Гленова те ж саме, що й я, — біль у животі, наче від удару ножем.

Ми складаємо руки на серці, показуючи цим чужим жінкам, що ми співчуваємо їхній втраті. Перша жінка супиться на нас під серпанком. Інші відвертаються, плюють на тротуар. Еконожини нас не люблять.

Ми йдемо повз крамниці, знову до застави, нас пропускають. Крокуємо далі, поміж великих будинків, які здаються порожніми, поміж газонів без трави. На розі біля будинку, до якого я приписана, Гленова зупиняється, розвертається до мене.

— Перед Його очима, — каже вона. Правильне прощання.

— Перед Його очима, — відповідаю я, і вона коротенько киває мені. Вагається, наче хоче сказати ще щось, але тоді розвертається і йде далі вулицею. Я дивлюся на неї. Вона схожа на моє відображення, наче дзеркало, у якому віддаляюся я.

Нік на доріжці знову полірує «Вихор». Уже дійшов до хромованих деталей ззаду. Я кладу свою долоню в рукавичці на клямку воріт, відчиняю їх, штовхаю вперед. Ворота клацають за моєю спиною. Тюльпани по периметру червоніші, ніж будь-коли, розпустилися, вони вже не бокали, а кубки, пнуться вгору, але до якої межі? Вони, зрештою, порожні. Коли постарішають — вивернуться назовні, тоді повільно вибухнуть, гублячи пелюстки, наче уламки.

Нік дивиться вгору, починає насвистувати. Тоді каже:

— Гарно прогулялася?

Я киваю, однак не відповідаю вголос. Він не має до мене говорити. «Звісно ж, деякі намагатимуться, — казала Тітка Лідія. — Уся плоть

слабка». Уся плоть — трава, виправляла я її подумки. «Вони не можуть з цим впоратися, — казала вона. — Бог створив їх такими, але вас Він створив не такими. Ви створені іншими. Вам ставити кордони. Згодом вам дякуватимуть за це».

У садку за будинком сидить Дружина Командора, їй винесли крісло. Серена Джой. Що за дурне ім'я. Схоже на якийсь засіб, яким раніше мастили волосся, щоб його випрямити. «Серена Джой» — так було б написано на пляшечці із силуетом жіночої голови на рожевому тлі в овалі з зубчастими золотими краями. Вона могла обирати зі стількох імен, чому обрала це? Її ніколи насправді не звали Сереною Джой, навіть тоді. Її справжнє ім'я — Пем. Я прочитала про це в її досьє в журналі, задовго після того, як уперше побачила її спів, поки моя мати спала недільним ранком. На той час вона заслужила на власне досьє: то був журнал «Тайм» чи «Ньюзвік», напевно, що один з них. Вона тоді вже не співала, вона виголошувала промови. Їй це добре вдавалося. Її промови возвеличували святість дому, те, як жінки мають лишатися вдома. Серена Джой сама так не чинила: вона натомість писала промови, але цю свою невдачу виставляла як жертву, яку приносить заради загального добра.

Десь тоді хтось намагався її застрелити й не влучив. Замість неї було вбито її секретарку, яка стояла поряд. Ще хтось підклав у її авто бомбу, але та надто рано спрацювала. Подейкували, що бомбу вона підклала сама, заради співчуття. Так, тоді це працювало.

Ми з Люком іноді бачили її в пізніх новинах. Нічні сорочки, халати. Ми дивилися на її напарфумлене волосся й істерики, на сльози, які вона й нині могла лити за потреби, на чорні розводи туші по її щоках. Тоді вона фарбувалася яскравіше. Ми думали, що вона кумедна. Чи Люк думав, що вона кумедна. Я лише прикидалася. Направду мене вона трохи лякала. Дуже вже була серйозна.

Тепер вона більше не виголошує промов. Вона перестала промовляти. Вона сидить удома, але схоже, що це їй не подобається. Як же вона, напевно, злиться тепер, коли її спіймали на власному слові.

Дружина дивиться на тюльпани. Ціпок поряд із нею, на траві. Вона сидить до мене у профіль, я це бачу, коли проходжу й кидаю на неї коротенький погляд. Витріщатися не можна. Профіль уже не бездоганний, наче вирізаний із паперу, її обличчя провалюється в себе ж, і я думаю про міста, зведені на підземних річках, де за ніч зникають будинки й цілі вулиці, наче у трясовині, чи про містечка вугільників, котрі провалюються в

шахти. Щось схоже мало статися з нею, коли вона побачила справжній вигляд прийдешнього.

Вона не обертається. Вона ніяк не визнає мою присутність, хоча й знає, що я тут. Я бачу, що вона знає, і це знання схоже на нюх: щось прокисло, наче старе молоко.

Тітка Лідія казала: «Не чоловіків слід остерігатися, а Дружин. Завжди намагайтеся уявити, що вони мусять відчувати. Звісно ж, вони зневажатимуть вас. Це природно. Намагайтеся співчувати їм». Тітка Лідія вважала, що вона чудово вміє співчувати іншим. «Намагайтеся їх жаліти. Пробачте їх, бо не знають, що чинять вони»[12]. І знову тремтяча усмішка жебрачки, підсліпувате блимання, погляд у небо крізь круглі окуляри в металевій оправі, кудись на задню стіну класу, наче фарбована в зелене стеля відчиняється і Бог спускається до нас на хмарі пудри для обличчя «Рожева перлина» крізь дроти й труби протипожежної системи. «Ви маєте усвідомити, що ці жінки зазнали поразки. Вони не здатні…»

Тут її голос зривався, далі тривала пауза, протягом якої я чула зітхання, хорове зітхання тих, хто мене оточував. Шарудіти чи соватися протягом цих пауз — погана ідея: Тітка Лідія виглядала відстороненою, але насправді бачила кожен рух. Тож — самі зітхання.

«Майбутнє — у ваших руках», — закінчувала вона. Простягала до нас власні руки, тим давнім жестом, який водночас був пропозицією і запрошенням вийти вперед, упасти в ці обійми, з прийняттям. «У ваших руках», — промовляла вона, дивлячись на свої руки так, наче це вони наштовхнули її на цю думку. Але у них не було нічого. Вони були порожні. Це наші руки мали бути повними майбутнього; його можна було тримати, але не бачити.

Я обходжу будинок, іду до заднього входу, відчиняю двері, заходжу, ставлю кошик на кухонний стіл. Він відмитий, відчищений від борошна; свіжоспечений хліб холоне на полиці. Кухня пахне дріжджами — ностальгійний запах. Нагадує мені про інші кухні, які колись були моїми. Це запах матерів, хоч моя мати хліб не пекла. Це мій запах з тих давніх часів, коли я була матір'ю.

Це оманливий запах. Я знаю, що маю опиратися йому.

Рита сидить за столом, чистить і ріже моркву. Морквини старі, товсті, вони пережили зиму, обросли в погребі бородою. Молода морква, ніжна й бліда, з'явиться лише за кілька тижнів. Ніж у Рити яскравий і гострий, він

спокушає. Хотіла б я мати такий ніж.

Вона припиняє рубати моркву, встає, витягає з кошика пакунки майже жадібно. Вона завжди чекає, що ж я принесу, хоча й завжди крутить носом, розгортаючи пакунки — ніщо з того, що я можу принести, не задовольняє її повністю. Вона вважає, що сама впоралася б краще, радше ходила б за покупками сама, брала саме те, що їй хочеться. Вона заздрить, що я можу прогулятися. У цьому домі всі одне одному заздрять.

— Там апельсини є, — кажу я. — У «Молоці й меді». Ще лишилися.

Я простягаю їй цю ідею, наче дарунок. Прагну здобути її прихильність. Я побачила апельсини ще вчора, але не сказала — учора вона була надто сувора.

— Можу завтра взяти трохи, якщо даси мені талони на них.

Я простягаю їй курку. Вона сьогодні хотіла стейк, але стейків не було.

Рита щось буркоче, не виявляє ані радості, ані прихильності. Буркотіння каже: вона подумає про це згодом, без поспіху. Рита розв’язує мотузку, якою перев’язана курка, розгортає папір. Вона мацає курку, відтягує крило, тицяє пальцем у порожнину, витягає тельбухи. Курка лежить на столі, безголова й безнога, з гусячою шкірою, наче їй холодно.

— Банний день, — каже Рита, не дивлячись на мене.

До кухні з комори, де стоять швабри й віники, заходить Кора.

— Курка, — каже вона майже з насолодою.

— Кістлява, — зауважує Рита. — Але згодиться.

— Там не було з чого вибирати, — виправдовуюсь я. Рита на мене не зважає.

— Величенька, як на мене, — каже Кора. Це вона мене захищає? Я дивлюся на неї, думаючи, чи не усміхнутися їй, але ні, вона думає лише про їжу. Вона молодша за Риту, сонячне світло, яке нині скоса падає через західне вікно, сяє на її волосся, зачесане на проділ і назад. Вона ще недавно, напевно, була гарненька. На кожному вусі в неї, наче ямочка, слід від зарослої дірки для кульчиків.

— Довга, — відповідає Рита, — але кістлява.

Треба було щось сказати — вона говорить до мене, уперше дивиться мені просто в очі:

— Ти ж не проста.

Це вона про ранг Командора. Але в іншому сенсі, у своєму сенсі, вона вважає мене простою. Їй за шістдесят, вона все для себе вирішила.

Рита відходить до мийки, швидко обмиває руки під краном, витирає

рушником для посуду. Він білий, із синіми смужками. Рушники для посуду лишилися такими ж, якими завжди були. Іноді ці спалахи нормальності вистрибують на мене збоку, наче із засади. Повсякденне, звичне нагадування, немов удар.

Я дивлюся на рушник поза контекстом, і мені перехоплює подих. Для деяких людей речі, до певної міри, не так уже й змінилися.

— Хто займеться ванною? — питає Рита в Кори, не у мене. — Мені треба цю птаху вимочити.

— Я все зроблю пізніше, — каже Кора. — Тільки пил повитираю.

— Аби було зроблено, — говорить Рита.

Вони розмовляють про мене так, наче я не чую. Для них я — лише один із багатьох домашніх обов'язків.

Мене відпустили. Я забираю кошик, виходжу через кухонні двері, іду коридором до дідівського годинника. Вітальня зачинена. Сонце проходить крізь віконце над дверима, розфарбовує кольорами підлогу: червоний, синій, фіолетовий. Я на мить вступаю в нього, простягаю руки: вони заповнюються квітами світла. Я йду вгору сходами, моє обличчя далеке, біле, спотворене в рамі дзеркала, яке випинається назовні, немовби око під великим тиском. Йду припилено-рожевою доріжкою довгого коридору другого поверху, назад у кімнату.

Хтось стоїть у коридорі, біля дверей до кімнати, де я зупинилася. У коридорі панують сутінки; це чоловік, він стоїть спиною до мене й дивиться в кімнату, темний проти світла. Тепер я бачу, що це Командор. Він не має бути тут. Він чує, що я йду, розвертається, вагається, іде вперед. До мене. Він порушує звичай, що мені зараз робити?

Я зупиняюся, він робить паузу, я не бачу його обличчя, він дивиться на мене, чого він хоче? Але тоді він знову йде вперед, відступає в сторону, щоб не торкнутися мене, схиляє голову — його немає.

Мені щось показали, але що саме? Наче прапор невідомої країни, що на мить майнув над схилом пагорба: це може означати напад чи переговори, може означати край чогось, чиєсь території. Ось сигнали, якими обмінюються тварини: опущені сині повіки, притиснені до голови вуха, нашорошений гребінь. Проблиск вишкірених зубів — що, чорт забирай, він робить? Ніхто його не бачив. Сподіваюся. Це вторгнення? Він був у моїй кімнаті?

Я назвала її моєю.

11 Перший такт П’ятої симфонії Бетховена — три коротких, один довгий сигнали — азбукою Морзе позначають букву V — victory, перемога.

12 «Ісус же промовив: Отче, відпусти їм, бо не знають, що чинять вони!…» (Євангеліє від Луки 23:34).

Розділ 9

Отже, МОЯ кімната. Зрештою, має ж бути якесь місце, яке я назву своїм, навіть нині.

Я чекаю у своїй кімнаті, яка зараз — кімната очікування. Коли я лягаю спати, вона стає спальнею. Фіранки досі тремтять під вітерцем, надворі досі сяє сонце, хоча й не прямо у вікно. Воно відійшло на захід. Я намагаюся не розповідати казок, принаймні тут.

Хтось жив у цій кімнаті до мене. Така, як я — краще вважатиму так.

Я зрозуміла це через три дні після того, як переїхала сюди.

У мене було чимало часу, і я вирішила дослідити кімнату. Не поспіхом, як це було б з готельним номером, не чекаючи на жодні несподіванки, висуваючи й засуваючи шухляди столу, відчиняючи й зачиняючи шафи, розгортаючи крихітні брусочки мила, збиваючи подушки. Чи опинюсь я ще раз у готельному номері? Як я їх марнувала, ті номери, ту свободу від чужих очей.

Орендовану волю.

То було, коли Люк ще втікав від дружини, і я для нього ще була уявною. Перш ніж ми одружилися, і я стала реальнішою. Я завжди приходила першою, усе перевіряла.

Це траплялося не так уже й часто, але зараз видається, що то був цілий період, ціла ера; я пам'ятаю все, у що я тоді вбиралася, кожну блузку, кожен шалик. Я міряла кімнату кроками, чекаючи на нього, вмикала й вимикала телевізор, змочувала парфумами за вухами, то був «Опіум». Продавався в червоно-золотих китайських пляшечках.

Я нервувала. Звідки мені було знати, що він мене любить? То могла бути просто інтрижка. Чого ми взагалі казали «просто»? Хоча в ті часи чоловіки й жінки звично приміряли одне одного, наче костюми, відмовляючися від того, що не пасувало.

Тоді у двері стукали, я відчиняла з полегшенням і бажанням. Він був таким плинним, таким конденсованим. І водночас йому не було кінця. Ми лежали в тих ліжках у ті дні й потому, поклавши одне на одного руки, обговорюючи все. Можливе, неможливе. Що можна було зробити? Ми думали, що в нас такі проблеми. Звідки нам було знати, що ми були

щасливими?
Але нині я сумую і за тими кімнатами так само, навіть за жахливими картинами на стінах: за пейзажами з опалим листям чи танучим снігом у хвойному лісі, чи жінками в історичному вбранні, із обличчями порцелянових ляльок, із турнюрами та парасольками, чи клоунами із сумними очима, чи мисками фруктів, неживих, крейдяних. Свіжі рушники, готові бути зіпсованими, кошики для сміття роззявили роти, заманюють безтурботний мотлох. Безтурботність. Я була безтурботною в тих кімнатах. Я могла підняти слухавку — і переді мною з'явилася б їжа на таці, та, яку я сама обрала. Їжа, яка без жодних сумнівів була шкідливою, і напої теж. У шухлядах лежали Біблії, їх там розкладали якісь благочинні товариства, хоча, напевно, ніхто їх особливо й не читав. Були й листівки із зображенням готелю, їх можна було підписувати й надсилати кому хотілося. Тепер це видається чимось неможливим, вигаданим.
Отже. Я дослідила кімнату без поспіху, не як готельний номер, який марнувала. Не хотіла робити все за один раз, хотіла, щоб вистачило на довше. Я подумки поділила кімнату на секції, дозволивши собі одну на день. І ту частину вивчала з найбільшою ретельністю: нерівність шпаклювання під шпалерами, подряпини у фарбі плінтуса та підвіконня, під верхнім шаром фарби, плями на матраці, бо ж я зайшла настільки далеко, щоб підняти з ліжка ковдри, простирадла, згортати їх потроху, так, щоб можна було швидко повернути, якщо хтось зайде.
Плями на матраці. Наче висушені пелюстки квіток. Несвіжі. Стара любов. У цій кімнаті іншої любові зараз немає.
Коли я побачила це залишене двома людьми свідчення любові чи чогось такого, принаймні бажання, принаймні доторків, двох людей, які нині, напевно, старі чи мертві, я знову застелила ліжко й лягла на нього. Я дивилася вгору, на сліпе око у стелі. Я хотіла відчути поряд Люка. Зі мною таке буває, такі напади минулого, наче слабкість, наче хвиля, накривають мою голову. Іноді це важко пережити. Що можна зробити, що можна зробити? — думала я. Нічого не можна зробити. У його ярмі й ті, що стали та ждуть. Чи лягли і ждуть. Я знаю, чому скло у вікні небитке, і чому люстру зняли. Я хотіла відчути Люка поряд, але місця не було.

Шафу я лишила до третього дня. Спочатку ретельно роздивилася двері ззовні та зсередини, тоді стіни з латунними гачками — як вони могли пропустити гачки? Чому їх не зняли? Надто близько до підлоги? Але все

одно потрібна лише панчоха. І палиця з пластиковими плічками, на яких розвішані мої сукні, червона шерстяна накидка на холодну погоду, хустка.

Я стала на коліна, щоб оглянути підлогу, і побачила крихітні літери, схоже, свіжі, видряпані голкою, чи, можливо, просто нігтем у тому кутку, де тінь була найтемніша: Nolite te bastardes carborundorum.

Я не знала, що це значить, яка це взагалі мова. Подумала, що може бути латина, але латини я не знала. Байдуже, це було послання, воно було написане, а отже самим цим фактом заборонене, і його досі ніхто не бачив. Крім мене — мені воно й було призначене. Призначене будь-кому, хто буде наступною.

Мені приємно міркувати про це послання. Мені приємно думати, що я спілкуюся з нею, цією невідомою жінкою. Бо ж вона невідома; а якщо й відома, мені про неї ніхто не згадував. Мені приємно думати, що її татуйоване послання витримало, дійшло принаймні до однієї людини, його викинуло хвилями на стіну моєї шафи, я відчинила її й прочитала. Іноді я повторюю ці слова сама собі. Вони дають мені маленьку втіху. Уявляючи жінку, яка їх написала, я бачу її своєю одноліткою, можливо, трохи молодшою. Я перетворюю її на Мойру, ту Мойру, якою вона була в коледжі, у сусідній кімнаті: спритну, безтурботну, спортивну, певний час на велосипеді, з туристичним наплічником. У веснянках — думаю я, — зневажлива, винахідлива.

Міркую про те, ким вона була або ким є, що з нею стало.

Я спробувала дізнатися про це в Рити того ж дня, коли знайшла послання.

— Ким була та жінка, яка жила в тій кімнаті? — спитала я. — До мене?

Якби я сказала інакше, скажімо, «Чи була в тій кімнаті жінка до мене?», це нікуди мене не завело б.

— Котра? — перепитала Рита підозріло й непривітно. Утім, вона майже завжди так зі мною говорить.

Отже, вона була не одна. Хтось не відбув тут повного терміну, повних двох років. Когось відіслали звідти, з тієї чи тієї причини. Чи не відіслали, вона зникла?

— Така жвава, — почала вгадувати я. — З ластовинням.

— Ти її знала? — запитала Рита, підозріла, як ніколи.

— Раніше знала, — збрехала я. — Чула, що вона тут була.

Рита це прийняла. Вона знала, що має існувати сарафанне радіо, певне підпілля.

— Вона не впоралася, — сказала Рита.

— Як саме? — спитала я, намагаючись говорити якомога недбаліше.

Однак Рита стиснула губи. Я тут як дитина: є речі, яких мені розповідати не можна.

— Те, чого ти не знаєш, тобі не зашкодить, — от і все, що вона сказала.

Розділ 10

Іноді я співаю подумки щось сумне, жалобне, пресвітеріанське:

О дивна милість, ти спасла
Негідного мене!
Був втрачений, та ти знайшла,
З полону вільний вже.[13]

Не знаю, чи це правильні слова. Не пам'ятаю. Таких пісень більше не співають привселюдно, особливо якщо там є слова на зразок «вільний». Вони вважаються надто небезпечними. Вони належать сектам, які нині поза законом.

Мені так самотньо, мала,
Мені так самотньо, мала,
Мені так самотньо, аж до смерті.[14]

Ця теж поза законом. Я чула її на старій касеті, маминій — у неї була подряпана, ненадійна машинка, яка досі могла грати такі речі. Вона зазвичай ставила касету, коли до неї заходили друзі, і всі випивали.

Я нечасто так співаю. У мене від такого горло болить.

У цьому домі небагато музики, хіба що по телевізору. Іноді Рита наспівує, вимішуючи тісто чи щось чистячи; мугикання без слів, немелодійне, незрозуміле. А ще буває, що з передньої вітальні доноситься тихий голос Серени з давно записаного диску, котрий вона нині неголосно ставить, щоб не бути спійманою за прослуховуванням, поки сидить там, в'яже, згадуючи свою колишню, нині ампутовану славу: Алілуя.

Погода тепла як на цю пору року. Такі будинки прогріваються на сонці, ізоляція не дуже. Повітря навколо мене застоялося, попри невеликий вітерець — подих з-за фіранок. Я хотіла б відчинити вікно якомога ширше. Скоро нам буде дозволено перебратись у літні сукні.

Літні сукні розпаковані, висять у шафі; їх дві, чиста бавовна — значно краще за дешевші синтетичні, хоча й так у спеку, у липні та серпні, у них пітнієш. «Але не треба переживати, що згориш на сонці», — казала Тітка Лідія. Це про ті спектаклі, які жінки влаштовували самі з себе. Намащували

себе олією, наче м’ясо на шампурі, оголювали спини й плечі на вулиці, привселюдно, і ноги, навіть без панчіх, — не дивно, що всякі речі могли статися. Речі — так вона казала на все, що було надто неприємним, брудним чи жахливим, щоб говорити про це вголос. Для неї вдалим життям було те, яке уникало речей, виключало речі. Такі речі не стаються з хорошими жінками. І це дуже шкідливо для кольору обличчя: зморщить тебе, наче сушене яблуко. Але ми більше не маємо дбати про свої обличчя, про це вона забула.

«У парку, — казала Тітка Лідія, — вони іноді лежали на ковдрах, чоловіки й жінки разом». Тут вона починала плакати, стоячи перед нами, показово.

«Я роблю все, що можу, — казала вона. — Я намагаюся дати вам найкращий шанс, який ви можете мати». Вона кліпала, світло було надто потужним для неї, її губи тремтіли навколо передніх зубів, ті зуби трохи видавалися вперед, були довгі й жовтуваті, і я думала про мертвих мишей, яких ми знаходили біля дверей, коли жили в будинку, усі троє — чи то пак четверо, враховуючи кішку, яка, власне, і робила нам ці подарунки.

Тітка Лідія притискала руку до рота, свого рота мертвого гризуна. За мить забирала її. Мені теж хотілося плакати через те, про що вона нагадувала. «Якби тільки вона спочатку не з’їдала половину», — казала я Люку.

«Не думайте, що для мене це просто», — казала Тітка Лідія.

Мойра влетіла до моєї кімнати, кинула джинсову куртку на підлогу.

— Є сигарети? — спитала вона.

— У мене в сумочці, — відповіла я. — Хоча сірників немає.

Мойра копирсається у моїй сумочці.

— Тобі слід повикидати звідси сміття, — каже. — Я влаштовую курво-вечірку.

— Що? — перепитую я. Намагатися працювати марно: Мойра не дозволить. Вона схожа на кішку, яка залізає на сторінку, коли намагаєшся читати.

— Ну знаєш, як вечірка з презентацією посуду, тільки з нижньою білизною. Штучки для шльондр. Мереживні промежини, підтяжки для панчіх. Бюстгальтери, які випинають тобі груди. — Вона знаходить мою запальничку, підпалює собі сигарету, знайдену в моїй сумочці. — Будеш?

Кидає мені пачку. Така щедрість, зважаючи на те, що пачка моя.

— Красно дякую, — кажу я кисло. — Ти здуріла. Звідки в тебе такі ідеї?

— Намагаюся вижити в коледжі, — відповідає Мойра. — У мене є

зв'язки. Материні друзі. У передмісті це модно, щойно в них починають з'являтися вікові плями, вони вважають, що час перевершувати конкурентів. Порнографія і всяке таке.

Я регочу. Вона мене завжди смішить.

— Але де? — кажу. — Хто прийде? Кому воно треба?

— Не можна бути надто молодим для науки, — каже вона. — Давай, буде круто.

І ми мало не обмочуємо штани від сміху.

Це так ми тоді жили? То було звичайне життя. Усі так жили, переважно. Те, що відбувалося, було звичним тоді. Те, що є зараз, звичне для цих часів.

Ми жили звично, ні на що не зважаючи. Незважання — не те ж саме, що невігластво: тут треба докладати зусиль.

Ніщо не змінюється в одну мить: якщо поступово підігрівати ванну, зваришся до смерті, перш ніж зрозумієш. Звісно ж, у газетах були статті, у канавах та в лісах знаходили тіла, побиті до смерті, скалічені — жертви насильства, як тоді казали, але то все стосувалося інших жінок, і чоловіки, які все це робили, були іншими чоловіками. Статті в газетах були для нас, наче сни, погані сни, які снилися іншим. «Який жах», — казали ми, і так воно й було, але було хоч жахливо, та без вірогідності. То все було надто мелодраматично, щось не з виміру наших життів.

Ми були людьми, які не потрапляли до газет. Ми жили в порожніх білих відступах на краях сторінок. Це давало нам більше свободи.

Ми жили у проміжках між новинами.

Знизу, від під'їзної доріжки, чути звук автомобіля, який заводиться. У цьому районі тихо, машин мало, тож такі речі чуєш дуже чітко: автомобільний мотор, газонокосарку, клацання хвіртки, гупання дверей. Можна було б ясно почути крик чи постріл, якби такі звуки тут взагалі були. Іноді чути далекі сирени.

Я підходжу до вікна, сідаю під ним на вузьке сидіння. Там лежить тверда подушка з вишивкою: «ВІРА» квадратними літерами в оточенні вінка з лілей. «ВІРА» вицвіло-синього кольору, листя лілей брудно-зелене. Ця подушка раніше лежала в іншому місці, вона поношена, але недостатньо для того, щоб викинути її. Якимось чином її прогледіли.

Я можу цілі хвилини, десятки хвилин водити очима по цьому напису: «ВІРА». Це єдине, що я можу почитати. Якби мене за цим спіймали, це було б враховано? Я ж не сама поклала сюди цю подушку.

Мотор заводиться, я нахиляюся вперед, натягую обличчям білу завісу, наче серпанок. Вона напівпрозора, тому крізь неї можна дивитися. Якщо я притисну лоба до скла і подивлюся вниз, то побачу задню частину «Вихора». Там нікого немає, але я бачу, як Нік підходить до задньої дверці авто, відчиняє, виструнчується біля неї. Його кептар тепер сидить прямо, рукави розправлені, застібнуті. Я не бачу його обличчя, бо дивлюся на нього згори.

Тепер виходить Командор. Я бачу його лише мить, збоку, він іде до автомобіля. На ньому немає капелюха, тож прямує він не на офіційну подію. У нього сиве волосся. Можна сказати срібне, якщо ти в доброму гуморі. Я зараз не дуже добра. Його попередник був лисий, гадаю, це покращення.

Якби я могла плюнути з вікна чи кинути чимось, наприклад подушкою, я могла б у нього влучити.

Ми з Мойрою з паперовими пакетами, наповненими водою (водяні бомбочки — так це називалося), висуваємося з мого вікна в гуртожитку та кидаємо їх на голови хлопців унизу. То була ідея Мойри. Що вони намагалися зробити? Залізти вгору драбиною за чимось. За нашою спідньою білизною.

Гуртожиток колись був спільним, в одній із вбиралень на нашому поверсі досі були пісуари. Але коли я там опинилася, чоловіків та жінок повернули на свої місця, як годилося.

Командор нахиляється, сідає до автомобіля й зникає, Нік зачиняє за ним двері. За мить машина рушає назад, доріжкою на вулицю, і зникає за парканом.

Я мала б відчувати ненависть до цього чоловіка. Знаю, я мала б це відчувати, але я не це відчуваю. Усе значно складніше. Я не знаю, як це назвати. Це не любов.

13 У перекладі Сергія Кузнєцова. Останній рядок насправді звучить як «Сліпий, та бачу вже».

14 Слова з пісні «Готель розбитих сердець» у виконанні Елвіса Преслі.

Розділ 11

Учора вранці я була в лікаря. Мене відвіз Хранитель, один із тих, з червоними пов'язками, які опікуються такими речами. Ми їхали в червоному авто, він попереду, я ззаду. Напарниці зі мною не було — у цих випадках ми самітниці.

Мене возять до лікаря раз на місяць здавати аналізи: сечу, гормони, мазок на рак, аналіз крові — усе, як і раніше, хіба що нині це обов'язково.

Кабінет лікаря — у сучасній офісній будівлі. Ми піднімаємося вгору ліфтом мовчки, Хранитель стоїть обличчям до мене. У дзеркальній стіні ліфта я бачу його потилицю. Коли я заходжу до кабінету, він чекає в коридорі з іншими Хранителями, сидить на одному зі стільців, поставлених там саме для цього.

У кімнаті очікування сидять й інші жінки, троє, вбрані у червоне: цей лікар — спеціаліст. Ми потай дивимось одна на одну, вимірюємо поглядом животи: можливо, комусь пощастило? Медбрат вводить наші імена та номери перепусток у Компудок, перевіряє, чи справді ми ті, хто потрібен. У ньому шість футів[15] зросту, років сорок, діагональний шрам через усю щоку; він друкує сидячи: його руки завеликі для клавіатури. Він досі носить пістолет у кобурі на плечі.

Коли мене викликають, я заходжу у внутрішню кімнату. Вона біла, безлика, як і зовнішня, окрім ширми — червоної тканини на рамці, з намальованим золотим оком і обвитим зміями, схожим на ручку мечем під ним. Змії та меч — рештки символіки з попередніх часів.

Заповнивши пляшечку, яку для мене лишили в маленькій вбиральні, я знімаю одяг за ширмою та лишаю його на стільці. Голою лягаю на стіл для оглядів, на прохолодну й тріскотливу одноразову підстилку. Простирадлом із тканини закриваю тіло. На рівні шиї зі стелі звішується ще один шмат тканини. Відокремлює мене так, щоб лікар ніколи не побачив мого обличчя. Він має справу лише з тілом.

Влаштувавшись, я простягаю руку, намацую маленький важіль справа від столу, тисну на нього. Десь дзвенить дзвіночок, я його не чую. За хвилину двері відчиняються, спочатку чути кроки, потім дихання. Він не має говорити до мене, хіба що в разі крайньої необхідності. Але цей лікар говіркий.

— І як у нас справи? — каже він, це наче мовний тік з попередніх часів. Простирадло піднімається з мого тіла, і від руху повітря воно вкривається гусячою шкірою. Холодний палець, затягнутий гумою, змащений, ковзає всередину мене, мацає, пхає. Тоді відступає, заходить з іншого боку, відступає.

— З тобою все добре, — каже лікар, наче до себе. — Щось болить, солоденька?

Він зве мене солоденькою.

— Ні, — відповідаю я.

Тепер він мацає мої груди, шукає стиглості, гнилоти. Дихання наближається, я відчуваю запах диму, лосьйону після гоління, тютюнового пилу на волоссі. Тоді чую голос, дуже м'який, близько до моєї голови — це він, напинає простирадло.

— Я можу допомогти, — каже він. Шепоче.

— Що? — кажу я.

— Цс-с-с, — каже він. — Я можу допомогти. Іншим уже допомагав.

— Допомогти? — перепитую я тихо, як і він. — Як?

Можливо, він щось знає, бачив Люка, знайшов його, може повернути?

— А ти як думаєш? — каже він, ледь видихаючи слова. Це його рука ковзнула вгору моєю ногою? Він зняв рукавичку. — Двері зачинені. Ніхто не зайде. Вони не знатимуть, що це не від нього.

Лікар піднімає простирадло. Нижня частина обличчя закрита білою марлевою маскою — правила. Карі очі, ніс, голова з коричневим волоссям. Його рука між моїх ніг.

— Більшість цих стариганів уже не спроможні, — каже він. — Або ж стерильні.

Я мало не задихаюся: він сказав заборонене слово. Стерильні. Стерильних чоловіків більше не існує, неофіційно. Є лише плідні жінки і пустоцвіти — такий закон.

— Чимало жінок так роблять, — веде далі він. — Ти ж хочеш дитину, так?

— Так, — кажу я. Це правда, я не питаю, чому, бо знаю. «Дай мені синів! А коли ні, то я вмираю». Це може мати не одне значення.

— Ти м'яка, — каже він. — Саме час. Сьогодні чи завтра, так навіщо марнувати можливість? Це займе одну хвилину, солоденька.

Так він колись називав дружину; можливо, і досі зве, та це насправді узагальнення. Ми всі — солоденькі.

Я вагаюся. Він пропонує себе мені, свої послуги, попри ризик для себе.

— Мені боляче дивитися, через що ви проходите, — бурмоче лікар. Це щиро, щире співчуття, але водночас він насолоджується — і своїм співчуттям, і всім процесом. Його очі зволожені жалістю, його рука рухається на мені, нервово, нетерпляче.

— Це надто небезпечно, — кажу я. — Ні, не можу.

Покарання — смерть. Але вони мають спіймати вас у процесі, із двома свідками. Які шанси на те, що у кімнаті жучки, хто чекає за цими дверима?

Його рука зупиняється.

— Подумай, — каже він. — Я бачив твою картку. Тобі небагато часу лишилося. Та це твоє життя.

— Дякую, — кажу я. Маю лишити по собі враження не ображеної, відкритої до пропозицій. Лікар забирає руку, мало не ліниво, не поспішаючи, це не останнє його слово. Він може підробити аналізи, доповісти, що у мене рак, безпліддя, відправити мене в Колонії, до Нежінок. Усе це лишилося несказаним, але усвідомлення його влади, попри це, зависає у повітрі, коли він плескає мене по стегну й відсувається назад, за простирадло.

— До наступного місяця, — каже він.

Я знову вдягаюся за ширмою. У мене тремтять руки. Чому я налякана? Я не переходила меж, не зрадила довіри, не ризикнула, усе безпечно. Мене жахає вибір. Вихід, порятунок.

15 Близько 1,80 м.

Розділ 12

Ванна кімната біля спальні. Вона обклеєна шпалерами з дрібними синіми квіточками, незабудками, і завіси в тон. Синій килимок біля ванни, синє покривало зі штучного хутра на сидінні унітаза; усій цій ванній бракує з минулих часів хіба що ляльки у спідниці, під якою ховатиметься запасний рулон туалетного паперу. Ще дзеркало над раковиною зняли й замінили латунним прямокутником, на дверях немає замка і, звісно ж, немає бритв. Спершу у ванних кімнатах траплялись інциденти — порізи, утоплення. Перш ніж прибрали всі слабкі місця. Кора сидить на стільці в коридорі, біля дверей, щоб ніхто сюди не зайшов. «У ванній кімнаті, у ванні ви вразливі», — казала Тітка Лідія. Вона не сказала, до чого.

Ванна — це вимога, але й розкіш. Сама можливість зняти важкі білі крила й серпанок, відчути знову власне волосся, торкнутися його руками — розкіш. Волосся в мене тепер довге, нестрижене. Воно й має бути довгим, однак закритим. Тітка Лідія сказала, що за святим Павлом або так, або поголити голову, і засміялася тим своїм неголосним іржанням, наче пожартувала.

Кора набрала мені ванну. Вона парує, наче миска із супом. Я знімаю решту одягу, верхнє плаття, білу сорочку, нижню спідницю, червоні панчохи, просторі бавовняні панталони. «Від колготок промежина гниє», — казала Мойра. Тітка Лідія ніколи б не сказала чогось типу «промежина гниє». Вона б мовила «негігієнічно». Їй хотілося, щоб все було дуже гігієнічно.

Моя оголеність для мене дивна. Власне тіло видається застарілим. Невже я насправді носила купальники на пляж? Носила не думаючи, серед чоловіків, байдужа до того, що мої ноги, руки, стегна і спина були відкриті, що їх було видно. Сороміцька, нескромна. Я не дивлюся на своє тіло не тому, що воно сороміцьке чи нескромне, а тому, що не хочу його бачити. Не хочу дивитися на те, що настільки повно визначає мене.

Я ступаю у воду, лягаю, дозволяю їй підтримувати мене. Вода м’яка, наче долоні. Я заплющую очі — і ось вона зі мною. Раптово, без попередження, напевно, через запах мила. Притуляюсь обличчям до м’якого волосся позаду її шиї, вдихаю її, дитячий тальк, чисте дитяче тіло, шампунь,

легкий, ледь помітний підтон запаху сечі. Такого вона віку, поки я лежу у ванні. Вона буває різного віку, коли приходить до мене. Так я розумію, що вона не привид. Якби була привидом, постійно була б одного віку.

Якось, коли їй було одинадцять місяців, перед тим, як вона почала ходити, жінка викрала її з візка в супермаркеті. Була субота, день, коли ми з Люком скуповувалися на тиждень, бо обоє мали роботу. Вона сиділа в маленькому дитячому сидінні, які тоді були в супермаркетових візках, з отворами для ніг. Вона була радісна, я відвернулася, здається, у відділі котячої їжі, Люк був з іншого краю крамниці, біля м'ясного відділу, я його не бачила. Він любив вибирати, яке м'ясо ми їстимемо протягом тижня. Казав, що чоловікам потрібно більше м'яса, ніж жінкам — і це не упередження, і він не мудило, це результати досліджень. «Є певна різниця», — казав він. Йому подобалося так казати, наче я намагалася йому довести, що різниці немає. Але переважно він це казав у присутності моєї матері. Він любив її дражнити.

Я почула, як вона заплакала. Розвернулася, а вона зникає у проході, у руках жінки, яку я ніколи раніше не бачила. Я закричала, жінку зупинили. Їй було років тридцять п'ять. Вона все плакала і казала, що то її дитина, що Господь дав її, дав їй знак. Мені було її шкода. Менеджер вибачився, і вони затримали її до приїзду поліції.

«Вона просто божевільна», — сказав Люк.

Я тоді думала, що це був окремий випадок.

Вона тане, я не можу втримати її біля себе, її вже немає. Можливо, я справді вважаю її привидом, привидом мертвої дівчинки, дівчинкою, яка померла у п'ять років. Я пам'ятаю фотографії, які у нас колись були — я тримаю її на руках, стандартні пози: мати і дитя, замкнені в рамку заради безпеки. Заплющивши очі, я бачу себе такою, як зараз: біля висунутої шухляди чи біля скрині в підвалі, а в ній — складений дитячий одяг, пасмо волосся в конверті, обрізане, коли їй було два, біляве аж до білизни. Потім воно стало темнішим.

Тепер цих речей, одягу й волосся, у мене вже немає. Цікаво, що сталося з усіма нашими речами? Розграбовані, розкидані, забрані. Конфісковані.

Я навчилася обходитися без багатьох речей. Тітка Лідія казала: «Якщо у вас багато речей, ви стаєте надто прив'язаними до матеріального світу й забуваєте про духовні цінності. Треба плекати вбогість духу. Блаженні лагідні». Про успадкування землі вона не сказала нічого.[16]

Я лежу, огорнута водою, біля висунутої неіснуючої шухляди й думаю про дівчинку, яка не померла у п'ять років, яка досі, сподіваюся, існує, хоч уже й не для мене. Чи я існую для неї? Можливо, збереглася картинкою десь у темряві її підсвідомості?

Їй, напевно, сказали, що я померла. Це спало б їм на думку. Вони сказали б, що так їй легше буде призвичаїтися.

Вісім, їй нині має бути саме стільки. Я віднайшла загублений час, я знаю, скільки його минуло. Вони мали рацію: легше думати про неї як про мертву. Тоді не треба сподіватися чи робити марні спроби. «Навіщо битися головою об стіну?» — казала Тітка Лідія. Іноді вона дуже мальовничо висловлювалась.

— Я не можу сидіти тут увесь день, — лунає з коридору голос Кори. Вона й справді не може. Витратити цілий день на щось одне. Не можна позбавляти її часу. Я намилююся, жорсткою щіткою і шматком пемзи відлущую мертву шкіру. Такі вже в нас пуританські засоби. Я хочу бути повністю чистою, без бактерій, без мікробів, наче поверхня Місяця. Я не зможу помитися ані ввечері, ані потім, і ще день. Кажуть, що це може стати на заваді, то навіщо ризикувати?

Тепер я не можу не бачити маленьке татуювання на щиколотці. Чотири цифри й око, паспорт навпаки. Він має гарантувати, що я ніколи не зможу зникнути, розчинитися в іншому пейзажі. Я для цього надто важлива, надто рідкісна. Я — національний ресурс.

Витягаю пробку, витираюся, надягаю червоний махровий халат. Сукню лишаю тут, Кора забере її й випере. У кімнаті знову вдягаюся. Білий головний убір не обов'язковий для вечора, бо виходити з дому я не буду. Усі в домі знають, який вигляд має моє обличчя. Однак червоний серпанок потрібен, щоб прикрити моє вологе волосся, непоголену голову. Де я бачила той фільм про жінок, які падали на коліна на міській площі, чиїсь руки тримали їх, волосся падало пасмами? Що вони накоїли? Це, напевно, було дуже давно, бо я не пам'ятаю.

Кора приносить мені вечерю на таці, накриту. Стукає у двері, перш ніж зайти. За це вона мені подобається. Тобто вона думає, що мені ще лишилося те, що ми колись називали приватністю.

— Дякую, — кажу я, забираю в неї тацю, і вона справді усміхається мені,

але розвертається не відповідаючи. Коли ми з нею наодинці, вона сором'язлива.

Ставлю тацю на маленький, фарбований у біле столик, підсуваю до нього стілець. Знімаю кришку з таці. Куряче стегенце, пересмажене. Це краще, ніж другий варіант — із кров'ю. Рита вміє показати свою зневагу. Печена картопля, зелені боби, салат. Консервовані груші на десерт. Їжа хороша, хоча й проста. Здорова їжа. «Вам потрібні вітаміни й мінерали, — улесливо казала Тітка Лідія. — Маєте бути гідними посудинами». Тож жодної кави або чаю, жодного алкоголю. Доведено дослідженнями. Паперова серветка, як у кафетеріях.

Я думаю про інших, тих, хто цього не має. Це серце країни, я тут живу розбещеним життям, хай Господь зробить нас істинно вдячними — так казала Тітка Лідія, чи, можливо, там було «задоволеними», і я починаю їсти. Я сьогодні не голодна. Мене нудить аж до самих нутрощів. Але тут немає де лишити їжу, немає рослин у горщиках, а у вбиральню я не ризикну. Я надто знервована, ось і все. Можливо, лишити на тарілці й попросити Кору не видавати мене? Я жую і ковтаю, жую і ковтаю, відчуваю, як виступає піт. Їжа в шлунку згортається кулькою, жменею вологого зібганого картону.

Унизу, у їдальні, на великому столі з червоного дерева стоятимуть свічки, буде біла скатертина, срібло, квіти, келихи з вином. Буде клацання ножів об порцеляну, дзеньків, коли вона відкладе виделку з ледве чутним зітханням, лишивши половину їжі на тарілці. Можливо, скаже, що в неї немає апетиту. Можливо, нічого не скаже. Як щось скаже, чи він це прокоментує? Як не скаже, чи він помітить? Цікаво, як вона примудряється бути помітною. Гадаю, це не просто.

На краю тарілки — кружечок масла. Я відриваю кут від серветки, загортаю в нього масло, несу до шафи і вкладаю в носик правого черевика із запасної пари, як уже робила раніше. Решта серветки зібгана — звісно ж, ніхто не стане випрямляти її, аби побачити, чи все на місці. Масло я використаю сьогодні, але пізніше. Пахнути маслом увечері не годиться.

Я чекаю. Збираюся із силами. Моє я — річ, яку нині треба укладати, як укладають промову. Те, що я маю презентувати, — щось створене, не народжене.

16 «Блаженні вбогі духом, бо їхнєє Царство Небесне», «Блаженні лагідні, бо землю вспадкують вони» (Євангеліє від Матвія 5:3, 5:5).

V. ДРІМОТА

Розділ 13

У мене є вільний час. Це одна з тих речей, до яких я не була готова, — кількість вільного часу, довгі інтермедії з нічого. Час схожий на білий шум. Якби я лише могла вишивати. В'язати, ткати, робити щось руками. Мені хочеться сигарету. Пам'ятаю, як я прогулювалася мистецькими галереями, через твори дев'ятнадцятого століття — тоді були одержимі гаремами. Десятки картин з гаремами, огрядними жінками, які байдикують на диванах, у тюрбанах чи оксамитових капелюшках, їх обмахують віялами з павичих хвостів, на їхньому тлі стоїть насторожі євнух. Етюди про малорухливу плоть, написані чоловіками, які ніколи там не бували.

Ці картини мали би бути еротичними, і я тоді такими їх вважала, але тепер бачу, про що вони насправді. То були картини про зупинений рух, про чекання, про речі, якими не користуються. То були картини про нудьгу.

Але, можливо, нудьга теж еротична — коли це роблять жінки для чоловіків.

Я чекаю, вимита, розчесана, нагодована, наче призова свиня. У вісімдесятих роках для свиней, яких відгодовували у загонах, винайшли особливі м'ячі. Вони були великі, різнокольорові; свині штовхали їх своїми рилами. Свиноводи казали, що це покращує тонус м'язів: свиням було цікаво, їм подобалося про щось думати.

Я читала про це у «Вступі до психології»; ще там був розділ про пацюків у клітках, які били себе електричним током, аби хоч чимось займатися. І розділ про голубів, натренованих клювати кнопку, від чого з'являлося зернятко. Їх було три групи: перша отримувала зернятко за кожен клювок, друга — через один, третя — довільно. Коли дослідник перестав подавати зерно, перша група здалася доволі швидко, друга трохи згодом. Третя група не здалася. Вони радше закльовувалися до смерті, та не кидали спроби. Хтозна, коли спрацює?

Хотіла б я мати м'яча для свиней.

Я лежу на плетеному килимку. Тітка Лідія казала, що завжди можна потренуватися. Кілька разів на день, зробити це частиною денного розкладу. Руки вздовж боків, коліна зігнуті, підняти таз, вигнути хребет донизу. Згрупуватися. Знову. Вдихнути на рахунок п'ять, затримати дихання, видихнути. Ми робили це в кабінеті, де колись викладали ведення домашнього господарства, а потім прибрали всі швейні та пральні машинки; дихали разом, лежачи на японських килимках, під музику — то були «Сильфіди». Ось що я нині чую, що грає у мене в голові, поки я піднімаю — згинаю — дихаю. Перед заплющеними очима — білі стрункі танцівниці граційно пурхають поміж дерев, їхні ноги тріпотять, наче крильця полонених пташок.

Удень, між третьою та четвертою, ми годину лежали в ліжках. Нам казали, що це час для відпочинку та роздумів. Я тоді думала, що вони це роблять, бо хочуть самі відпочити від нашого навчання, і я знаю, що Тітки, які не мали чергування, ішли до вчительської на чашку кави чи що там вони називали цим словом. Але зараз мені здається, що той відпочинок був ще й практикою. Вони давали нам шанс звикнути до порожнього часу.

«Дрімота», — так грайливо це називала Тітка Лідія.

Дивним було те, що ми потребували відпочинку. Багато хто засинав. Ми тоді були втомлені. Довго. Гадаю, нас тримали на пігулках чи ще якихось наркотиках, напевно, підсипали в їжу, щоб ми були спокійні. А можливо, і ні. Можливо, то місце так впливало. Після першого шоку, примирившись з усім, краще було впасти в летаргію. А собі можна було сказати, що бережеш сили.

Я була там вже зо три тижні, коли з'явилася Мойра. Її привели до спортзалу дві Тітки, у звичайний спосіб, коли ми дрімали. На ній досі було старе вбрання, джинси і синя толстовка, волосся коротке — вона, як завжди, зневажала моду, — тож я одразу її впізнала. Вона теж мене побачила, але відвернулася, бо вже знала, що безпечно, а що ні. На її лівій щоці був синець, що наливався фіолетовим. Тітки відвели її до порожнього ліжка, де вже лежала червона сукня. Вона роздяглася і почала вдягатися знову, мовчки. Тітки стояли біля краю ліжка, усі інші спостерігали за цим через щілини в примружених очах. Коли вона згиналася, я бачила вузли її хребта.

Ми кілька днів не могли поговорити, лише перезиралися коротенькими поглядами, наче ковтками. Дружба була підозрілою, ми це знали й уникали

одна одну в обідніх чергах у кафетерії та в коридорах між заняттями. Але на четвертий день вона опинилася поряд зі мною на прогулянці парами футбольним полем. Аж до випуску білих крил нам не давали, були лише серпанки, тож ми могли говорити, якщо робили це тихо й не поверталися, щоб глянути одна на одну. Тітки йшли на початку нашого строю та в кінці, тож єдина небезпека могла йти від інших. Серед них були вірянки, які могли доповісти про нас.

— Це божевільня, — сказала Мойра.

— Я така рада тебе бачити, — прошепотіла я.

— Де можна поговорити? — спитала вона.

— У вбиральні, — відповіла я. — Стеж за часом. Остання кабінка, пів на третю.

Це все, що було сказано.

Мені спокійніше, бо Мойра тут. Ми можемо вийти у вбиральню, якщо підняти руку, хоча є обмеження того, скільки разів на день можна це робити (це записується у спеціальну картку). Я стежу за годинником, електричним і круглим, що висить над зеленою дошкою. Пів на третю випадає на час Свідчення. Тітка Гелена тут, як і Тітка Лідія, бо Свідчення особливі. Тітка Гелена товста, колись вона очолювала філію франшизи «Стеж за вагою»[17] в Айові. Свідчення — її сильна сторона.

Це Джанін, вона розповідає про групове зґвалтування. Це сталося, коли їй було чотирнадцять, і вона зробила аборт. Таку ж історію вона розповідала минулого тижня. Схоже, розповідаючи, вона ледве не пишалася нею. Можливо, це навіть і неправда. На Свідченні безпечніше вигадати щось, аніж сказати, що тобі немає в чому покаятися. Але це Джанін, тож історія, напевно, більш-менш правдива.

— То хто в тому винен? — питає Тітка Гелена, піднявши один товстий палець.

— Вона винна, вона винна, вона винна, — декламуємо ми в унісон.

— Хто їх підбив? — Тітка Гелена аж сяє: вона задоволена нами.

— Вона. Вона. Вона.

— Чому Господь дозволив статися такому страхіттю?

— Це їй наука. Це їй наука. Це їй наука.

Минулого тижня Джанін розридалася. Тітка Гелена змусила її стати на коліна перед класом, скласти руки за спиною, так, щоб усі бачили її червоне обличчя й зашмарканий ніс. У неї тьмяно-біляве волосся, вії такі

світлі, що здається, їх там немає. Загублені вії людини, яка побувала в пожежі. Запалені очі. Вона мала огидний вигляд: слабка, тремтяча, плямиста, рожева, наче новонароджена миша. Ніхто з нас не хотів мати такий вигляд, ніколи. Якоїсь миті, хоча ми й знали, що з нею зробили, ми її зневажали.

— Плаксійка. Плаксійка. Плаксійка.

Ми говорили серйозно, ось що погано.

Я зазвичай думала про себе добре. Але не тоді.

То було минулого тижня. Цього тижня Джанін не чекає, поки ми з неї кепкуватимемо.

— Це я винна, — каже вона. — У всьому винна я. Я їх підбурювала. Я заслужила на цей біль.

— Дуже добре, Джанін, — каже Тітка Лідія. — Ти всім подаєш приклад.

Я маю чекати, доки це закінчиться, і тільки тоді підняти руку. Іноді, якщо спитати у неслушний момент, вони кажуть «ні». Якщо справді треба в туалет, це може бути критично. Учора Долорес обмочилася. Дві Тітки витягли її геть попід руки. Її не було на денній прогулянці, але ввечері вона вже лежала на своєму ліжку. Усю ніч ми чули, як вона стогне, замовкає і знову стогне.

— Що з нею зробили? — перешіптувалися ми від ліжка до ліжка.

Я не знаю.

Від незнання ще гірше.

Я піднімаю руку, Тітка Лідія киває. Я встаю, виходжу в коридор якомога непомітніше. Біля туалету охоронцем стоїть Тітка Елізабет. Вона киває, сигналить, що я можу увійти.

Раніше це була вбиральня для хлопців. Дзеркала й тут замінили на прямокутники з тьмяного сірого металу, а от пісуари на одній стіні лишили — біла емаль з жовтими плямами.

Вони дивно схожі на дитячі труни. Я знову дивуюсь оголеності чоловічого життя: відкриті душові кабінки, тіло, відкрите для вивчення й порівняння, демонстрація приватних органів. Для чого це? З якою метою це робиться? Аби посвітити значком: дивіться, усе в порядку, мені тут місце. Чому жінкам не треба доводити одна одній, що вони жінки? Роздягання, розстебнуті ширинки — усе звично. Собаче обнюхування.

Школа стара, кабінки дерев'яні, щось на кшталт ДСП. Я заходжу в другу з кінця, зачиняю двері. Звісно ж, замків більше немає. У дереві ззаду, ближче до стіни, невеличка дірка на висоті пояса — сувенір від вандалів минулого

чи спадок давнього вуаєриста. Усі в Центрі знають про цю дірку в дереві. Усі, окрім Тіток.

Боюся, що я запізнилася, затрималася через Свідчення Джанін. Можливо, Мойра вже тут побувала, можливо, їй довелося піти. Часу дають небагато. Я обережно дивлюся вниз, зазираю під стінку кабінки, і бачу червоні черевики. Але як дізнатися, чиї вони?

Прикладаю губи до дерев'яної дірки.

— Мойро? — шепочу.

— Це ти? — каже вона.

— Так, — відповідаю, і мене охоплює полегшення.

— Боже, мені потрібна сигарета, — каже Мойра.

— Мені теж, — підтримую я.

Почуваюся по-дурному щасливою.

Я поринаю у власне тіло, наче в болото, трясовище, стежку через яке знаю лише я. Зрадливий ґрунт — моя власна територія. Я стала землею, до якої прикладаю вухо, аби почути плітки про майбутнє. Кожен струс, кожен шепіт легкого болю, тріскіт скинутої матерії, набрякання й стухнення тканин, стікання плоті вологою — усе це знаки, речі, про які я маю знати. Щомісяця я зі страхом чекаю крові, бо коли вона з'явиться, це означатиме невдачу. Я вже одного разу не змогла виправдати чужі сподівання, які стали моїми власними.

Раніше я вважала своє тіло інструментом насолоди, чи засобом переміщення, чи знаряддям для втілення власної волі. Його можна було використовувати для бігу, для натискання певних кнопок, аби щось сталося. Були обмеження, але попри те моє тіло було гнучким, міцним, єдиним зі мною.

Тепер плоть влаштована інакше. Я — хмара, зібрана навколо центрального об'єкта, за формою схожого на грушу. Він твердіший і реальніший за мене й сяє червоним у своїй прозорій оболонці. Усередині нього — простір, величезний, наче нічне небо, такий же темний і вигнутий, хоча не чорний, а радше чорно-червоний. Промінці світла набрякають, сяють, вибухають і розсипаються в ньому, незчисленні, немов зірки. Щомісяця там є місяць — гігантський, круглий, важкий, як знамення. Він проходить, зупиняється, іде далі й зникає з поля зору, і я бачу, як відчай накочується на мене, наче голод. Відчуваю цю порожнечу знову і знову. Я слухаю своє серце, солоне й червоне. Хвиля за хвилею. Воно працює і

працює, відзначаючи час.

Я в нашій першій квартирі, у спальні. Стою перед шафою з дерев'яними складними дверима. Знаю, що навколо мене порожньо, меблів немає, підлога порожня, навіть без килимів; але попри це в шафі повно одягу. Гадаю, одяг мій, але на мій він не схожий, я не бачила його раніше. Можливо, цей одяг колись належав Люковій дружині, яку я теж ніколи не бачила — лише фотографії і голос по телефону, пізно вночі, коли вона дзвонила нам перед розлученням, плакала, звинувачувала. Та ні, це справді мій одяг. Мені потрібна сукня, потрібно щось одягнути. Я дістаю сукні, чорні, сині, фіолетові, піджаки, спідниці — жодна не годиться, жодна навіть не підходить: усі або завеликі, або замалі.

Люк тут, за моєю спиною, я розвертаюся, щоб подивитися на нього. Він і не гляне на мене — дивиться на підлогу, де кішка треться об його ноги, нявчить і нявчить жалібно. Вона хоче їсти, але чи може бути якась їжа в такій порожній квартирі?

«Люку», — кличу я. Він не відповідає. Можливо, не чує мене. Мені спадає на думку, що він може й не бути живим.

Я біжу з нею, тримаю її за руку, смикаю, тягну через папороть. Вона не до кінця прокинулася, через пігулку, яку я дала, щоб вона не заплакала чи не сказала чогось, що може нас видати. Вона не знає, де ми. Земля нерівна, каміння, сухі гілки, запах вологого ґрунту, торішнього листя. Вона не може бігти достатньо швидко, сама я бігла би швидше: я добре бігаю. Тепер вона плаче, їй страшно, і я хочу її понести, але мені надто важко. Я взута в туристичні черевики й думаю, коли дійдемо до води, доведеться їх скинути. Чи не надто холодно буде? Чи зможе вона доплисти так далеко? А як же течія? Ми цього не чекали. «Тихо», — розлючено кажу я їй. Думаю, що вона може втопитися, і ця думка мене сповільнює. Тоді за нами лунають постріли, неголосні, не схожі на феєрверки, але гострі й крихкі, наче ламання сухої гілки. Вони звучать неправильно, ніщо не може звучати так, як ти чекаєш, і я чую голос: «Лягай». Це справжній голос, чи він у моїй голові, чи це мій власний голос?

Я тягну її на землю, накриваю собою, наче щитом. «Тихо», — кажу знову. Обличчя в мене мокре від поту чи сліз, я почуваюся спокійною, я пливу, наче вже не у своєму тілі. Перед моїми очима червоний листок, який надто рано впав, і я бачу кожну його яскраву вену. Це найкрасивіше з того, що я

коли-небудь бачила. Я розслабляюся: не хочеться її розчавити. Натомість я скручуюся навколо неї, кладу долоню на її рот. Дихання і стукіт мого серця, наче нічне грюкання у двері будинку, там, де ти вважав себе в безпеці. «Усе гаразд, я тут», — кажу я пошепки. «Будь ласка, сиди тихо», — але ж чи вона може? Вона надто мала. Уже надто пізно. Нас розділяють. Мене тримають за руки: краї стають темними й лишається тільки віконце, дуже маленьке, наче інший край телескопа, наче вікно будиночка з різдвяної листівки, старої, де ніч і крига надворі, де свічка, сяюче дерево, родина (я навіть чую дзвіночки на санчатах), із радіо, старою музикою. Але через це вікно я можу бачити: дрібно, але дуже чітко я бачу її, вона йде від мене поміж дерев, які вже стають червоними й жовтими, простягає до мене руки, її відносять.

Мене будить дзвін, а тоді й Кора стукає у двері. Я сідаю на килимок, витираю мокре обличчя рукавом. З усіх снів цей — найгірший.

17 Weight Watchers International — американська компанія, яка пропонує різноманітні продукти, послуги та програми для схуднення.

VI. ДОМАШНІ

Розділ 14

Коли дзвін закінчується, я спускаюся сходами вниз, на мить безпритульна в холодному оці дзеркала, яке висить на стіні. Годинник цокає маятником, береже час; мої ноги в охайних червоних черевичках відлічують шлях униз.

Двері до вітальні широко відчинені. Я заходжу: поки нікого немає, я не сідаю, але займаю своє місце: опускаюся на коліна біля крісла зі стільчиком для ніг, де скоро вмоститься Серена Джой, спираючись на свій ціпок, поки сідатиме. Можливо, покладе руку мені на плече для рівноваги, так, наче я — щось із меблів. Вона так уже робила.

Вітальню колись, напевно, називали світлицею, тоді — горницею. А можливо, і покоями, як у павука для мух[18]. Але зараз це офіційно вітальня, бо деякі саме це тут і роблять: вітають одне одного. Інші стоять сумирно й мовчки. Положення тіла тут і зараз важливе: невеликі незручності повчальні.

Вітальня симетрична, приглушені кольори; це один з тих образів, яких набувають застигаючи гроші. Вони роками просочувалися через цю кімнату, наче у підземній печері, покривалися кіркою, кам’яніли, наче сталактити, саме в цю форму. Різноманітні поверхні безмовно рекомендують себе: припилено-рожевий оксамит завіс, сяйво комплекту стільців вісімнадцятого століття, шурхіт коров’ячого язика китайського стьобаного килимка з півоніями персикового кольору, м’яка шкіра крісла Командора, блиск від латуні на скрині, що стоїть поряд із ним.

Килимок автентичний. Деякі речі в цій кімнаті автентичні, деякі — ні. Наприклад, дві картини, обидві з жінками, висять із різних боків каміна. Обидві пані в темних сукнях, як ті, у старій церкві, хоча картини написані пізніше. Вони, імовірно, автентичні. Підозрюю, коли Серена Джой їх купила, зрозумівши, що доведеться спрямувати свою енергію у щось переконливо домашнє, то мала намір видати їх за предків. Чи, можливо, вони вже висіли в будинку, коли його купив Командор. Про таке ніяк не дізнатися. У будь-якому разі ось вони висять, з жорсткими ротами та спинами, стиснутими грудьми, виснаженими обличчями, накрохмаленими

чепчиками, сірувато-білою шкірою. Звужені очі охороняють кімнату.

Між ними, над камінною дошкою, — овальне дзеркало в оточенні двох пар срібних підсвічників, у центрі яких білий порцеляновий Купідон обіймає ягня за шию. Смаки Серени Джой — дивна суміш: жорстке жадання якості, м’які сентиментальні пристрасті. З обох боків камінної дошки стоять композиції із сухих квітів, на відполірованому низькому столику з дерев’яною мозаїкою біля софи — ваза зі справжніми жовтими нарцисами.

Кімната пахне лимонною олією, важкою тканиною, в’янучими нарцисами, залишками кухонних ароматів, які долинули сюди з кухні чи з їдальні, і парфумами Серени Джой «Конвалія». Парфуми — це розкіш, у якої має бути якесь приватне джерело. Я вдихаю їх, думаючи, що маю це цінувати. Це запах дівчаток у препубертаті, дитячих дарунків матерям на День матері; запах білих бавовняних шкарпеток і нижніх спідниць, тальку, невинної жіночої плоті, яка ще не піддалася оволосінню та крові. Мені від цього трохи зле, як буває, коли сидиш у замкненому авто спекотного дня з немолодою, дуже напудреною жінкою. Ось яка ця вітальня, попри всю свою елегантність.

Я б хотіла вкрасти щось із цієї кімнати. Узяти якусь дрібницю, можливо, попільничку, срібну коробочку для пігулок із камінної дошки або ж суху квітку; сховати у складках своєї сукні чи в кишеньці на рукаві, тримати там, доки вечір не скінчиться, заховати у своїй кімнаті, під ліжком, у черевику або в прорізі твердої подушечки «ВІРА». Час від часу я діставала б її й милувалася. Так я могла б відчувала, що маю владу.

Однак це відчуття було б оманливим і надто ризикованим. Мої руки, складені на колінах, лишаються на місці. Стегна разом, п’ятки під себе, притиснуті до тіла. Голова опущена. У роті відчуваю присмак зубної пасти: штучна м’ята та побілка.

Чекаю, поки збереться вся господа. Господа, ось що ми таке. Командор на чолі господи. Він господарює в цьому будинку. Господь дарує і забирає.

Збирає у скриню. Порожню.

Спочатку заходить Кора, тоді Рита, витирає руки у фартух. Їх теж покликав дзвін, вони незадоволені, бо мають чимало інших справ, як-от миття посуду. Але вони мають бути тут, усі мають бути тут: цього вимагає Церемонія. Ми всі маємо так чи так висидіти її.

Рита похмуро дивиться на мене, перш ніж прослизнути за спину, де має стати. Це я винна, що вона нині марнує час. Не я, а моє тіло, якщо це щось

змінює. Навіть Командор підкоряється його примхам.

Заходить Нік, киває нам трьом, озирається і теж займає своє місце у мене за спиною. Він стоїть так близько, що кінчик його черевика торкається моєї ступні. Це навмисно? Так чи ні, але ми торкаємось один одного, дві шкіряні речі. Я відчуваю, як мій черевик стає м'якшим, до нього приливає кров, він теплішає, стає моєю шкірою. Я трішки відсуваю ногу.

— Хоча б він поквапився, — каже Кора.

— А тоді зачекав, — додає Нік. Він сміється, пересуває ногу так, що вона знову торкається моєї. Ніхто цього не бачить під складками моєї розправленої спідниці. Я змінюю позу: тут надто спекотно, і від застарілого запаху парфумів мене трохи нудить. Відсуваю ногу.

Ми чуємо, як іде Серена, униз сходами, через коридор: приглушений стукіт її ціпка по килиму, тупотіння здорової ноги. Вона закульгує у двері, дивиться на нас, рахує, але не бачить. Киває Ніку, але нічого не каже. Вона вбрана в одну зі своїх найкращих суконь, небесно-блакитну, з білою вишивкою по краях серпанку: квіти й мережка. Навіть у цьому віці вона відчуває потребу прикрашати себе квітами. «Що тобі з того, — думаю я про неї з незворушним обличчям, — ти більше не даси їм ради, ти зів'яла». Квіти — геніталії рослин. Я колись про це читала.

Серена Джой проходить до свого крісла, розвертається, опускається на сидіння, без грації. Влаштовує ліву ногу на стільчику для ніг, копирсається в кишені рукава. Я чую шурхіт, клацання запальнички, відчуваю тепло диму, вдихаю його.

— Запізнюється, як завжди, — каже вона. Ми не відповідаємо. Чути дзенькіт, поки вона шарудить на столику, тоді клацання — і телевізор починає розігріватися.

Хор чоловіків із зеленкувато-жовтою шкірою (треба налаштувати передачу кольорів) співає «Приходь до церкви в хащі». «Приходь, приходь, приходь, приходь», — співають баси. Серена перемикає канал. Хвилі, кольорові зигзаги, спотворений звук: це блокують супутникову станцію Монреаля. Тоді проповідник, серйозний, із сяючими темними очима, схиляється до нас через стіл. У ці часи вони дуже схожі на бізнесменів. Серена дає йому кілька секунд, тоді перемикає далі.

Кілька порожніх каналів, потім новини. Ось що вона шукала. Жінка відкидається на спинку крісла, глибоко втягує дим. Я навпаки схиляюся вперед, наче дитина, якій дозволили допізна сидіти з дорослими. Це — єдина перевага таких вечорів, вечорів Церемонії: мені дозволено

подивитися новини. Це наче неписане правило серед усіх домашніх: ми завжди приходимо вчасно, він завжди запізнюється, Серена завжди дає нам подивитися новини.

Такі, як є, — хтозна, чи щось із того правда? То можуть бути старі зйомки чи фальшиві. Але я все одно дивлюся, сподіваюся, що зможу прочитати текст унизу. Нині будь-які новини кращі за їх відсутність.

Спочатку новини з лінії фронту. Насправді то не лінія — схоже, що війна ведеться в багатьох місцях одночасно.

Лісисті пагорби, вигляд зверху, дерева хворобливо жовті. Хоча б вона налаштувала кольори. Голос диктора каже: «Це Аппалачі, де четверта дивізія Янголів Апокаліпсису викурює засідку партизан-баптистів з повітряною підтримкою двадцять першого батальйону Янголів Світла». Нам показують два гелікоптери, чорні, з намальованими срібними крилами по боках. Під ними вибухає кілька дерев.

Тепер великим планом полонений з брудним зарослим обличчям, обабіч нього — Янголи в охайному чорному однострої. Бранець бере в одного з Янголів сигарету, незграбно суне її до рота зв’язаними руками. Криво усміхається. Диктор щось каже, але я не чую, бо дивлюся чоловікові в очі, намагаючись зрозуміти, про що той думає. Він знає, що камера спрямована на нього. Ця усмішка — це знак зневаги чи покори? Чи він збентежений через те, що його спіймали?

Нам показують лише перемоги, поразки — ніколи. Кому потрібні погані новини?

Можливо, він актор.

Тепер показують диктора. Він говорить м’яко, по-батьківськи, дивиться на нас з екрана, з цією своєю засмагою, білим волоссям і чесними очима, з мудрими зморшками навколо них, наче всезагальний ідеальний дідусь. Його рівна усмішка натякає: те, що він розповідає, робиться для нашого ж добра. «Скоро все буде добре. Я обіцяю. Буде мир. Вірте мені. Ідіть спати, як хороші дітки».

Він каже нам те, у що ми хочемо вірити. Дуже переконливий диктор.

Я опираюся йому. Кажу собі, що він схожий на стару кінозірку зі штучними зубами та підтяжкою обличчя. Водночас мене тягне до нього, наче під гіпнозом. Якби це було правдою. Якби я могла повірити.

Тепер він розповідає, що командою Очей, яка працювала з інформатором, було викрито підпільну шпигунську організацію. Вони вивозили дорогоцінні національні ресурси через кордон до Канади.

— П’ятеро членів єретичної секти квакерів були заарештовані, — каже він зі спокійною усмішкою, — очікуються подальші арешти.

Двоє квакерів з’являються на екрані — чоловік та жінка. Вони мають наляканий вигляд, однак намагаються зберігати гідність перед камерами. У чоловіка на чолі велика темна мітка, серпанок жінки зірвали, волосся пасмами падає на її обличчя. Обом років по п’ятдесят.

Тепер ми знову бачимо місто, знову з повітря. Це колись був Детройт. За голосом диктора чути артилерію. На видноколі піднімаються стовпи диму.

— Переселення Синів Хамових[19] триває за розкладом, — каже підбадьорливе рожеве обличчя, що знову на екрані. — Три тисячі цього тижня прибули до Вітчизни Один, ще дві тисячі в дорозі.

Як вони одночасно перевозять стільки людей? Поїздами, автобусами? Картинок нам не показують. Вітчизна Один — у Північній Дакоті. Бозна, що вони мають там робити, коли доїдуть. Теоретично — займатися фермерством.

Серені Джой набридли новини. Вона нетерпляче натискає кнопку перемикання каналів, знаходить немолодого бас-баритона зі щоками, схожими на порожнє вим’я. Він співає «Надія шепоче». Серена вимикає його.

Ми чекаємо, годинник у коридорі цокає, Серена підпалює чергову сигарету. Я сідаю в автомобіль. Ранок суботи, вересень, у нас досі є машина. Іншим довелося свої продати. Мене звати не Фредова, я маю інше ім’я, яке тепер ніхто не використовує, бо воно заборонене. Запевняю себе, що це не має значення: ім’я, як телефонний номер, має сенс лише для інших. Але це неправда, воно має значення. Я зберігаю це ім’я, як щось приховане, як скарб, за яким я одного дня повернуся. Я вважаю це ім’я похованим. Навколо імені є аура, немов амулет, талісман, що зберігся з неймовірно далекого минулого. Уночі, коли лежу у вузькому ліжку, заплющивши очі, це ім’я плаває в мене перед очима, сяє в темряві, та до нього важко дотягнутися.

Суботній ранок у вересні, я ношу своє сяюче ім’я. Нині мертва дівчинка сидить на задньому сидінні з двома своїми найкращими ляльками та іграшковим кроликом, брудним від років та любові. Я знаю всі деталі. Це сентиментальні деталі, але нічого не вдієш. Хоча забагато думати про кролика не можна, не можна заплакати тут, на китайському килимку, вдихаючи дим, який побував у Серениному тілі. Не тут, не зараз. Це можна зробити пізніше.

Вона думала, що ми їдемо на пікнік, і на задньому сидінні, поряд із нею, насправді стоїть кошик для пікніка зі справжньою їжею всередині: круто варені яйця, термос, усяка всячина. Ми не хотіли, щоб вона знала, куди ж насправді їдемо, не хотіли, щоб вона випадково сказала таке, що викриє нас під час зупинки. Ми не хотіли класти на неї тягар нашої правди.

Я взута в туристичні черевики, вона — у кросівки. Шнурівки з намальованими сердечками, червоними, фіолетовими, рожевими й жовтими. Було тепло, як на ту пору року, листя вже подекуди почало жовтіти; Люк сидів за кермом, я поряд із ним, світило сонце, синіло небо, будинки, повз які ми їхали, мали затишний і звичайний вигляд, кожен наче був залишений, аби розчинитися в минулому, розсипатися в миттєвості, наче його ніколи не було, бо ж я ніколи вже цього не побачу — чи так я тоді думала?

Ми майже нічого не взяли із собою, не хотіли, щоб здавалося, що ми їдемо кудись далеко чи надовго. У нас були підробні паспорти, з гарантією, варті своєї ціни. Звісно, ми не могли заплатити грошима чи покласти їх на Компурах, тож заплатили іншим: коштовності, які належали моїй бабусі, колекція марок, успадкована Люком від дядька. Такі речі можна було обміняти на гроші в інших країнах. Діставшись кордону, ми вдамо, що їдемо в одноденну подорож, фальшиві візи у нас саме на день. Перед тим я дам їй снодійне, щоб вона спала, коли переходитимемо кордон. Так вона не зрадить нас. Від дитини не чекаєш переконливої брехні.

І я не хочу, щоб вона лякалася, щоб відчула той страх, що нині стискає мої м’язи, напружує хребет, так розтягує мене, що я, мабуть, зламаюся, як мене торкнутися. Кожен світлофор — випробування. Ніч ми проведемо в мотелі чи ще краще — поспимо в машині на узбіччі, щоб уникнути підозрілих запитань. Перейдемо кордон зранку, переїдемо міст — це просто, наче поїхати до супермаркету.

Ми звертаємо на шосе, їдемо на північ. Машин небагато. Відколи почалася війна, пальне стало дороге і його мало. За містом проходимо першу заставу. Вони хочуть подивитися на права, Люк впорається. Права відповідні до паспорта — про це ми подбали.

Коли виїжджаємо назад на дорогу, він стискає мою руку, дивиться на мене. «Ти біла, як полотно», — каже.

Так я і почуваюся: білою, пласкою, тонкою. Почуваюся прозорою. Звісно ж, вони зможуть побачити крізь мене. Ще гірше — як мені триматися за Люка, за неї, коли я така пласка, така біла? Я відчуваю, наче від мене

лишилося дуже небагато. Вони прослизнуть крізь мої пальці, наче я зроблена з диму, наче міраж, що тане у них перед очима. «Не думай про це, — сказала б Мойра. — Як будеш так думати, це й станеться».

«Веселіше», — каже Люк. Тепер він їде занадто швидко. Адреналін вдарив йому в голову. Зараз він співає: «О, який чудовий ранок».

Мене турбує навіть його спів. Нас попереджали, щоб ми не мали надто радісний вигляд.

18 За дитячим віршиком авторства Мері Говітт, де павук запрошує муху в гості.

19 Хам — молодший син Ноя, від якого пішли чорношкірі африканські народи.

Розділ 15

Командор стукає у двері. Це прописано: вітальня має бути територією Серени Джой, він має просити дозволу увійти. Їй подобається змушувати його чекати. Це дрібниця, але в цій господі дрібниці чимало варті. Однак сьогодні Серена Джой не отримує і цього, бо перш ніж вона встигає мовити хоч слово, Командор усе одно заходить до кімнати. Можливо, він забув протокол, а можливо, це й навмисно. Хтозна, що вона йому сказала за тим інкрустованим сріблом обіднім столом? Чи не сказала.

Командор убраний у свою чорну форму, у якій схожий на охоронця музею. Чоловік майже на пенсії, привітний, але обачний, убиває час. Але це тільки на перший погляд. Згодом він має вигляд президента банку із Середнього Заходу: охайно зачесане пряме сиве волосся, стримана постава, трохи зігнуті плечі. А тоді ще вуса, також сиві, потім підборіддя, яке неможливо пропустити. Коли доходиш до підборіддя, він стає схожий на чоловіка з реклами горілки у глянцевому журналі давно минулих часів.

У нього м'які манери, великі долоні з товстими і загребущими пальцями, блакитні очі відлюдькуваті, вдають безвинність. Він дивиться на нас так, наче проводить опис. Одна жінка в червоному на колінах, одна жінка в блакитному сидить, дві в зеленому стоять, на тлі — самотній вузьколиций чоловік. Командор має спантеличений вигляд, наче не дуже пам'ятає, як ми всі сюди потрапили. Наче ми — щось таке, що він успадкував, як вікторіанську фісгармонію, і ще не вирішив, що з цим робити. Чого ми варті.

Він киває у сторону Серени Джой (вона не видає ані звуку), іде до великого шкіряного крісла, закріпленого за ним, дістає з кишені ключ, вовтузиться з розписаною скринькою, покритою шкірою та оббитою латунню, що стоїть на столі біля крісла. Дістає зі скриньки Біблію, звичайну, з чорною обкладинкою та золотим краєм сторінок. Біблію тримають під замком так, як колись тримали чай, щоб його не вкрали слуги. Це запалювальний прилад: хтозна, що ми могли б зробити, якби заволоділи ним? Нам може читати він, але самі читати не можемо. Ми повертаємо до нього голови, чекаємо: ось наша казка на ніч.

Командор сідає, схрещує ноги під нашими поглядами. Закладки на місці. Він розгортає книгу. Трохи відкашлюється, немов збентежений.

— Можна мені води? — звертається ні до кого і додає: — Будь ласка.

Позаду мене одна з них, чи Кора, чи Рита, залишає своє місце в картині та йде до кухні. Командор сидить, дивиться вниз. Потім зітхає, дістає із внутрішньої кишені куртки окуляри для читання в золотій оправі, вдягає їх. Тепер він схожий на чоботаря зі старої книги казок. Чи є кінець його маскам, його доброзичливості?

Ми спостерігаємо за ним: за кожним дюймом, кожним кліпанням.

Бути чоловіком, за яким спостерігають жінки. Це має бути дуже дивно. Вони дивляться на нього постійно, питають: «Що він робитиме далі?». Вони зіщулюються, коли бачать його рухи, навіть якщо то цілком безвинний рух, наприклад, дістати попільничку. Змірюють його очима. Думають: він не може, не буде цього робити; йому доведеться це зробити. Так, наче він вбрання, поношене чи немодне, яке все одно треба вдягнути, бо більше нічого немає.

Вони одягають його, приміряють, знімають, поки він сам одягає їх, наче шкарпетку на ногу, на свою заготовку, свій орган, чутливий великий палець, своє щупальце, ніжне слимаче око на стебельці, воно випинається, розширюється, здригається, знову ховається в себе, якщо торкнутися не так, знову збільшується, трохи набрякає на кінчику, повзе вперед, немов по листку, у них, прагнучи побачити. Так отримати бачення, через подорож у темряву, складену з жінок, однієї жінки, яка бачить у темряві, поки він сам сліпо йде вперед.

Вона дивиться на нього зсередини. Ми всі дивимося на нього. Це єдине, що ми справді можемо зробити. І це не просто так: якщо він запнеться, помилиться чи помре, що буде з нами? Не дивно, що він схожий на чобіт, зовні твердий, формує внутрішню плоть. Так мені хочеться. Я спостерігала за ним певний час, і він нічим не виказав своєї м’якості.

Та начувайся, Командоре, кажу я йому подумки. Я стежу за тобою. Один неправильний крок — і я мертва.

Усе одно це має бути справжнім пеклом — бути чоловіком, отак.

Має бути непогано.

Має бути пеклом.

Має бути дуже тихо.

З’являється вода, Командор п’є її.

— Дякую, — каже він. Кора поспішає на місце.

Командор робить паузу, дивиться вниз, сканує сторінку. Він не поспішає, наче не усвідомлює нашої присутності. Він схожий на чоловіка, який грається зі стейком за вітриною ресторану, прикидається, наче не бачить очей, що стежать за ним з голодної темряви у трьох футах від його ліктя. Ми трохи нахиляємося до нього — залізяччя до магніту. У нього є те, чого немає в нас, у нього є слово. Як ми колись марнували його.

Командор, вагаючись, починає читати. Виходить у нього не дуже. Можливо, йому просто нудно.

Звичайна історія. Звичайні історії. Бог до Адама, Бог до Ноя. Плодіться й розмножуйтеся, і наповнюйте землю[20]. Тоді заплісснявіла тема старої Рахілі та Леї, яку нам втовкмачували в Центрі. Дай мені синів! А коли ні, то я вмираю! Чи я замість Бога, що затримав від тебе плід утроби? Ось невільниця моя Білга. Прийди до неї, і нехай вона вродить на коліна мої, і я також буду мати від неї дітей[21]. І так далі, і тому подібне. Нам це читали за кожним сніданком, поки ми сиділи у шкільному кафетерії, їли вівсянку з вершками та коричневим цукром. «Знайте, що ви отримуєте найкраще, — казала Тітка Лідія. — Іде війна, усе по картках. Балувані ви дівчата». Вона підморгувала, наче дорікала котенятам. От погана киця. На обід були Блаженства. Блаженне те, блаженне це. Їх ставили в записі, так, щоб навіть Тітки не були винні у гріху читання. Голос чоловічий. Блаженні вбогі духом, бо їхнєє Царство Небесне. Блаженні милостиві. Блаженні лагідні[22]. Блаженні мовчазні. Я знала: це вони вигадали, це було не так, деякі речі вони випустили, але перевірити було неможливо. Блаженні засмучені, бо вони будуть утішені[23].

Ніхто не сказав, коли.

Під час десерту, консервованих груш із корицею, обідній стандарт, я дивлюся на годинник і шукаю Мойру на її місці, через два столи. Вона вже пішла. Я підношу руку, мене випускають. Ми не надто часто це робимо, і завжди в різний час.

У туалеті я йду в другу з кінця кабінку, як завжди.

— Ти там? — шепочу я.

— Велика, як життя, і ще гидкіша, — шепоче Мойра у відповідь.

— Що чула? — питаю я.

— Небагато. Я маю звідси вибратися, бо вже дурію.

Я панікую.

— Ні, ні, Мойро, — кажу я. — І не намагайся. Тільки не сама.

— Прикинуся хворою. Приїде швидка, я це вже бачила.
— Доїдеш хіба що до лікарні.
— Хоч щось зміниться. Не доведеться слухати цю стару сучку.
— Тебе викриють.
— Не турбуйся, я на цьому знаюся. Ще в школі я перестала пити вітамін С, захворіла на цингу. На ранніх стадіях її не діагностують. Тоді просто знову п’єш вітаміни — і все добре. Я сховаю свої пігулки.
— Мойро, не треба.
Я не могла стерпіти думку про те, що її не буде тут, зі мною. Для мене.
— Разом з тобою у швидкій відправлять двох хлопців. Подумай про це. Вони, напевно, зголодніли за цим. Чорт, їм навіть руки в кишені опускати не дозволяють, шанси…
— Гей, ви там. Час вийшов, — голос Тітки Елізабет з коридору. Я встала, змила воду. У дірці в стіні з’явилися два Мойриних пальці. Тільки два пальці туди й влазили. Я швидко торкнулася їх, затримала. Відпустила.

— І промовила Лія: Дав Бог заплату мені, що дала я невільницю свою своєму чоловікові[24], — каже Командор. Відпускає книжку, вона закривається з виснаженим звуком, наче десь на відстані самі собою зачинилися набиті двері: видих повітря, що нагадує про м’якість висушених цибуляних сторінок — так їх відчували б пальці. М’які й сухі, наче papier poudre — рожеві пудрові листочки з тих старих часів, які вкладали у книжечки, використовували, щоб ніс не блищав. Вони продавались у тих же крамницях, що й свічки та мило у формі різних штук — черепашок, грибів. Наче цигарковий папір. Наче пелюстки.
Командор на мить заплющує очі, так, ніби втомився. Він довго працює. У нього чимало обов’язків.
Серена почала плакати. Я чую її за спиною. Це не вперше. Вона завжди так робить у ніч Церемонії. Намагається не зчиняти галасу. Намагається зберегти гідність перед нами. Оббивка й килими приглушують звук, та попри це ми ясно чуємо її. Напруга між неспроможністю контролювати себе та намаганням придушити жахлива. Це наче пукати в церкві. Як і завжди, мені дуже хочеться сміятися, але не тому, що я вважаю це смішним. Запах її плачу огортає нас, і ми прикидаємося, що не чуємо цього.
Командор розплющує очі, помічає, супиться, припиняє помічати.
— Тепер помолимося мовчки, — каже він. — Попросимо благословення й успіху в усіх наших справах.

Я схиляю голову й заплющую очі. Я слухаю затримане дихання, майже нечутні схлипування, тремтіння за своєю спиною. Думаю, як же вона, напевно, мене ненавидить.

Молюся тихо: Nolite te bastardes carborundorum. Не знаю, що це означає, але звучить правильно й має підійти, бо я не уявляю, що ще мені сказати Богу. Не зараз. Не у поточний, як раніше казали, момент. Видряпані на стінці моєї шафи слова плавають перед очима, залишені невідомою жінкою з Мойриним обличчям. Я бачила, як вона вибралась, до швидкої, на ношах, які несли два Янголи.

— Що сталося? — одними губами спитала я жінку поряд зі мною. Запитання невинне для всіх, крім фанатиків.

— Температура, — так само губами відповіла вона. — Кажуть, апендицит.

Я тоді вечеряла котлетами та картопляними млинцями. Мій стіл був біля вікна, я бачила з нього аж до головних воріт. Бачила, як повернулася швидка, уже без сирени. Один з Янголів вистрибнув із неї, заговорив до охоронця. Охоронець зайшов до будинку; швидка лишилася припаркована на місці; Янгол стояв до нас спиною, як їх навчили. Дві Тітки вийшли з охоронцем з будинку. Пішли до задніх дверей. Вони дістали звідти Мойру, протягли її через ворота та вгору сходами, тримаючи попід пахвами, кожна зі свого боку. Вона не могла йти сама. Я припинила їсти, просто не могла. Тепер уже всі з мого боку столу визирали надвір. Вікно було зеленкуватим від тієї дрібної сітки, яку запаювали у скло. Тітка Лідія сказала:

— Їжте свою вечерю.

Підійшла й опустила жалюзі.

Її відвели до кімнати, де раніше була лабораторія. Ніхто з нас не заходив туди добровільно. Після того вона тиждень не могла ходити, не могла вдягнути черевики, бо ноги надто сильно спухли. За перше порушення страждають саме ноги. Вони використовують сталеві дроти, обтріпані на кінцях. Тоді йдуть руки. Їм байдуже, що вони роблять з вашими руками й ногами, навіть якщо це не минеться. «Пам’ятайте, — казала Тітка Лідія, — для ваших обов’язків ноги й руки не потрібні».

Мойра лежала на ліжку як приклад для нас.

— Не варто їй було й намагатися, не з Янголами, — мовила Альма із сусіднього ліжка.

Нам довелося нести її на заняття. У кафетерії ми крали зайві пакетики цукру, проносили для неї, ночами передавали від ліжка до ліжка. Мойрі,

напевно, не потрібен був той цукор, але ми могли вкрасти лише його. Щоб віддати.

Я досі молюся, але бачу стопи Мойри, коли її привезли назад. Вони зовсім не були схожими на стопи. Мали вигляд ніби втоплені, набряклі й позбавлені кісток, хіба що з кольором. Колір був, як у легень.

Господи, молюся я. Nolite te bastardes carborundorum.

Ти саме це планував?

Командор відкашлюється. Так він дає нам знати, що, на його думку, нам час припинити молитися.

— Очі Господа озирають усю землю, щоб бачити силу свою заради тих, хто звернув серце своє до нього, — каже він.

Це знак. Він підводиться. Нас відпускають.

20 Книга Буття 1:28.
21 Книга Буття 30:1-3.
22 Євангеліє від Матвія 5:3, 7, 5.
23 Євангеліє від Матвія 5:4.
24 Книга Буття 30:18.

Розділ 16

Церемонія відбувається, як завжди.

Я лежу на спині, повністю вдягнена, за винятком корисних для здоров'я білих бавовняних панталонів. Якби я могла розплющити очі, побачила б великий білий балдахін у колоніальному стилі ліжка Серени Джой — він вивищується над нами, наче обвисла хмара, прикрашена крихітними краплями срібного дощу, які, якщо уважно придивитися, перетворяться на квіточки з чотирма пелюстками. Я б не побачила килима, теж білого, чи вишитих завіс і туалетного столика зі скатертиною, схожою на спідницю, а на ній — дзеркала й щітка для волосся зі срібною спинкою. Тільки балдахін, що прозорістю тканини та важкістю її вигину водночас зміг втілити і ефірність, і матерію.

Або ж вітрило корабля. Пузаті вітрила — так колись писали в поезіях. Роздуваються. Штовхають кораблі роздутими животами.

Туман «Конвалії» оточує нас, прохолодний, мало не хрусткий. У цій кімнаті не тепло.

Наді мною, ближче до узголів'я ліжка, розляглася Серена Джой. Її ноги широко розставлені, я лежу поміж них, головою в неї на животі, її лобкова кістка під основою мого черепа, її стегна по обидва боки від мене. Вона теж повністю вбрана.

Мої руки підняті, вона тримає долоні — кожна моя рука в її руці. Це має символізувати, що ми з нею — одна плоть, одна істота. Насправді це радше означає, що вона контролює і процес, і, отже, результат. Якщо він буде. Каблучки на її лівій руці ріжуть мені пальці. Можливо, це помста, а можливо, ні.

Моя червона спідниця піднята до талії, не вище. Під нею їбе Командор. Їбе він нижню частину мого тіла. Я не кажу, що ми кохаємося, бо він не це робить. «Злягання» — не точне визначення, бо для нього потрібні двоє, а в цьому бере участь лише один. «Зґвалтування» теж не годиться, тут не відбувається нічого такого, на що я не підписалася б сама. Вибору в мене не надто багато, але він був, і я обрала це.

Отже, я просто лежу і змальовую у своїй уяві балдахін над головою. Згадую пораду, яку королева Вікторія дала доньці: «Заплющ очі й думай про Англію». Та ж тут не Англія. Хоч би він поквапився.

Можливо, я безумна, і це якась нова терапія.

Хотілося б, щоб це було правдою, тоді я могла б вилікуватися, і всього цього не стало б.

Серена Джой стискає мою долоню так, наче це їбуть її, а не мене, наче їй чи то приємно, чи то боляче, а Командор їбеться у звичному ритмі маршу, дві чверті, удар, удар, наче з крана скрапує. Його захопили думки, наче чоловіка, який наспівує собі під ніс у душі, не усвідомлюючи свого мугикання. Наче чоловік, який думає про зовсім інші речі. Наче він зараз не тут, чекає, доки кінчить, нетерпляче постукуючи пальцями по столу. Але хіба ж це не загальна мрія — дві жінки в одному ліжку? Раніше саме так казали. Це збуджує, казали вони.

Те, що відбувається у цій кімнаті, під сріблястим балдахіном Серени Джой, не збуджує нікого. Це не має нічого спільного із пристрастю, чи коханням, чи романтикою, чи будь-яким іншим явищем із тих, якими ми звикли лоскотати свою уяву. Це не має нічого спільного із сексуальною жагою, принаймні для мене. І точно вже не для Серени. Збудження та оргазм уже не вважаються обов'язковими, це хіба що симптом фривольності, наче джазові підв'язки чи мушки: щось поверхневе, щоб відволікати поверхневих. Застаріле. Нині здається дивним, що колись жінки стільки часу й енергії витрачали на те, щоб читати про такі речі, думати про них, хвилюватися через них, писати про них. Вони ж такі очевидно розважальні.

Це не розвага навіть для Командора. Це серйозна справа. Командор теж виконує свій обов'язок.

Якби я могла хоч трішечки розплющити очі, то побачила б його, це неприємне обличчя, яке нависає над моїм тулубом, можливо, кілька пасм срібного волосся, що падає на чоло. Він зосереджений на своїй внутрішній подорожі, на тому місці, до котрого він так поспішає, яке віддаляється з тією ж швидкістю, з якою він наближається. Я побачила б його розплющені очі.

Якби він мав кращий вигляд, чи подобалося б це мені більше?

Принаймні він кращий за попереднього — той смердів, наче церковна роздягальня під час дощу, наче рот, коли в зубах починає колупатися дантист, наче ніздря.

Командор натомість пахне кульками від молі, чи це якась каральна форма лосьйону після гоління? Для чого йому носити цю дурнувату форму? Та чи мені сподобалося б його біле стьобане сире тіло?

Нам заборонено цілуватися. Тож це ще можна стерпіти.

Відсторонюєшся. Описуєш.

Він нарешті кінчає, зі здавленим стогоном полегшення — Серена Джой, яка затримувала подих, видихнула. Командор, який спирався на лікті, подалі від наших сполучених тіл, не дозволяє собі поринути в нас. Він мить відпочиває, відсторонюється від нас, відступає, застібається. Киває, тоді розвертається і йде з кімнати, з перебільшеною турботою зачиняє за собою двері, наче ми обидві — його матір, яка нездужає. Є в цьому щось дуже смішне, та сміятися я не наважуюся.

Серена Джой відпускає мої руки.

— Тепер можеш устати, — каже вона. — Уставай і йди звідси.

Вона мала б дати мені відпочити десять хвилин, поклавши ноги на подушку, щоб збільшити шанси. Для неї то мав би бути час мовчазної медитації, однак вона не в настрої. У її голосі є презирство, наче дотик моєї плоті заражає її, забруднює. Я виплутуюся з її тіла, устаю; сік Командора стікає по моїх ногах. Перш ніж відвернутися, я бачу, як вона розправляє свою блакитну спідницю, стискає ноги й далі лежить на ліжку, витріщаючись на балдахін, напружена й пряма, наче статуя.

Кому з нас гірше: їй чи мені?

Розділ 17

Ось що я роблю, повернувшись до своєї кімнати.

Я знімаю одяг і вдягаю нічну сорочку.

Шукаю шматочок масла у своєму черевику, там, куди я його сховала після вечері. У шафі було надто тепло, тож масло майже рідке. Більшість увібралась у паперову серветку, у яку воно було загорнуте. Тепер мій черевик буде в маслі. Не вперше, бо, коли подають масло чи маргарин, я ховаю собі трішки в такий спосіб. З підкладки масло завтра можна забрати серветкою чи туалетним папером.

Втираю масло в обличчя, у шкіру на руках. Нині вже немає крему для рук чи обличчя — не для нас. Такі речі вважаються марнославством. Ми ємності, важливе лише те, що всередині наших тіл. Зовнішня частина може стати жорсткою, зморщеною, наче шкаралупа горіха, їм байдуже. Ця відсутність крему для рук — рішення Дружин. Вони не хочуть, щоб ми були привабливими. Для них усе й так досить погано.

Масло — трюк, якого я навчилась у Центрі Рахілі та Леї. Ми називали його Червоним Центром, адже в ньому було стільки червоного кольору. Попередниця з цієї кімнати, моя подруга з веснянками та добрим сміхом, напевно, теж це робила з маслом. Ми всі це робимо.

Поки ми змащуємо шкіру маслом, щоб вона лишалася м’якою, можемо вірити, що одного дня виберемося, що нас колись торкатимуться знову з любов’ю чи бажанням. У нас будуть власні церемонії, приватні.

Масло жирне, прогіркле, я смердітиму старим сиром, але воно принаймні органічне, як раніше казали.

Ось до чого ми опустилися.

Намащена, я лежу на своєму вузькому ліжку, пласкому, наче тост. Мені не спиться. У напівтемряві я витріщаюсь на сліпе око в центрі стелі, а воно витріщається на мене у відповідь, хоча й бачити не може. Вітру немає, білі фіранки, наче марлеві бинти, м’яко висять, мерехтять у відблисках прожекторів, які освітлюють цей дім уночі. Чи це місяць?

Я відгортаю простирадло, тихо та обережно зводжуся на босі ноги, у нічній сорочці підходжу до вікна, наче дитина. Я хочу подивитися. Місяць на грудях свіжого снігу[25]. Небо чисте, через прожектори важко розрізнити,

але так: місяць справді пливе у тьмяному небі, новий, бажаний місяць, шмат старовинного каменю, божество, підморгування. Місяць — камінь, небо повне смертельного залізяччя, але, Господи, як же красиво.

Я так хочу, щоб тут був Люк. Хочу, щоб мене обіймали, називали на ім’я. Хочу, щоб цінували так, як зараз не цінують; хочу бути більше ніж цінною.

Я повторюю своє колишнє ім’я, нагадую собі про те, що раніше могла робити, коли мене бачили інші.

Хочу щось украсти.

У коридорі горить нічне світло, видовжений простір м’яко сяє рожевим; я йду по доріжці, наче по лісовому ґрунту, обережно ставлю одну ногу, тоді другу, без рипіння, скрадаюся нічним будинком, і серце калатає. Я не на своєму місці. Це абсолютно протизаконно.

У риб’ячому оці на стіні коридору бачу своє біле відображення: тіло нагадує намет, волосся спадає на спину, немов грива, очі блищать. Мені це подобається. Я роблю щось, сама. Активний — це ж вид дієслова? На вигляд я напружена. От що мені хотілося би вкрасти з кухні, то це ніж, але до цього я ще не готова.

Я дістаюся до вітальні, двері зачинені нещільно — я лишаю їх трохи прочиненими. Дерево рипить, але хіба ж поблизу хтось є, щоб це почути? Я стою в кімнаті, даю своїм зіницям розширитися, наче у кішки чи сови. Старі парфуми, пил від тканин заповнюють мої ніздрі. Крізь тріщини навколо закритих завіс проходить легенький туман світла від зовнішніх прожекторів, там безсумнівно стоять двоє патрульних, я бачила їх згори, крізь свої занавіски, ці темні вирізані силуети. Тепер я бачу обриси речей, мерехтіння: від дзеркала, краю ламп, ваз софа майорить, немов хмара в сутінках.

Що б мені взяти? Щось, що може зникнути непомітно. Опівночі серед лісу беруть чарівну квітку. Зів’ялий нарцис, не з композиції сухих квітів. Нарциси скоро викидатимуть, вони починають недобре пахнути, разом із застарілими випарами Серени Джой, смердінням її в’язання.

Я йду навпомацки, дістаюся до столика, обмацую його. Щось дзенькає — напевно, я щось збила. Знаходжу нарциси: пелюстки хрусткі по краях, там, де вже всохли, стебла хиляться; відщипую один пальцями. Засушу де-небудь. Під матрацом. Залишу там наступній жінці, аби та, що прийде після мене, його знайшла.

Але в кімнаті є ще хтось, окрім мене.

Я чую кроки, тихі, як мої, рипіння тієї ж дошки підлоги. Двері за мною зачиняються з тихим клацанням, обрізаючи світло. Я застигаю: білий колір був помилкою. Я сніг у сяйві місяця, навіть у темряві.

Тоді шепіт:

— Не кричи. Усе добре.

Наче я закричала б, наче все добре. Я розвертаюся: силует та й годі, тьмяний відблиск на вилиці, позбавлений кольорів.

Він робить крок до мене. Нік.

— Що ти тут робиш?

Я не відповідаю. Він тут, зі мною, теж незаконно, він не видасть мене. І я його теж; на якусь мить ми стаємо дзеркалами. Він кладе руку мені на плече, притягує до себе, його рот на моїх губах, що ще може вийти з такого заперечення? Жодного слова. Ми обидва тремтимо; я так хотіла б. У світлиці Серени, з висушеними квітами, на китайському килимі, його тонке тіло. Зовсім не знайомий чоловік. Це було б схоже на крик, на те, що застрелили когось. Моя рука опускається, як щодо цього? Я могла б розстебнути, і тоді… Але це надто небезпечно, він знає, і ми відштовхуємось одне від одного, хоч і недалеко. Забагато довіри, забагато ризику, уже забагато.

— Я шукав тебе, — каже він, видихає майже мені у вухо. Я хочу податися вперед, смакувати його шкіру, він викликає в мені голод. Його пальці рухаються, торкаються моєї руки під рукавом нічної сорочки, наче не дослухаються до голосу розуму. Так добре, коли хтось тебе торкається, так жадібно. І сама так жадібно відчуваєш. Люку, якби ти це знав, ти б розумів. Це ти тут, в іншому тілі.

Маячня.

— Чому? — питаю я. У нього все так погано, що він ризикнув би прийти вночі до моєї кімнати? Я думаю про повішеного там, на Стіні. Я ледве стою на ногах. Мені треба втекти, назад до сходів, поки я повністю не розчинилася. Його долоня вже на моєму плечі, важка, нерухома, тисне, немов теплий свинець. Померла б я за це? Я боягузка, ненавиджу саму думку про біль.

— Він мені сказав, — каже Нік. — Він хоче тебе бачити. У себе в кабінеті.

— Ти про що? — питаю я. Напевно, про Командора. Бачити мене? Що він має на увазі, коли каже «бачити»? Хіба ж йому мене недостатньо?

— Завтра, — каже він ледь чутно. У темній вітальні ми відсуваємося одне від одного, повільно, наче нас притягує якась сила, течія, і розривають такі

ж сильні руки.

Я знаходжу двері, повертаю ручку, відчуваю пальцями холодну порцеляну, відчиняю. Це все, що я можу зробити.

25 Цитата з вірша Клемента Кларка Мура «Ніч проти Різдва».

VII. НІЧ

Розділ 18

Я лежу в ліжку, досі тремчу. Можна намочити край бокала, провести по ньому пальцем — і він видаватиме звук. Так я зараз і почуваюся: звуком від скла. Словом «розбиватися». Я хочу бути з кимось.

Лежу в ліжку з Люком, його рука — на моєму круглому животі. Ми в ліжку втрьох, вона штовхається, крутиться всередині мене. За вікном гроза, тому вона й не спить: вони чують, сплять, можуть злякатися, навіть коли серцебиття заспокоює їх, наче плюскіт хвиль на березі навколо. Спалах блискавки доволі близько, Люкові очі на мить біліють.

Я не перелякана. Ми не спимо. Починається дощ. Ми будемо обережні й повільні.

Якби я думала, що більше цього ніколи не буде, я померла б.

Але це неправильно, ніхто не помирає від нестачі сексу. Ми помираємо від нестачі любові. Тут немає нікого, кого я могла б любити, усі, кого я любила, або померли, або деінде. Хтозна, де вони, чи як їх зараз звати? Вони можуть бути ніде, як і я для них. Я теж — зникла особа.

Час від часу я бачу їхні обличчя в темряві, вони мерехтять, наче образи святих у старих закордонних соборах, у світлі свічок на протязі; свічок, які запалюють для молитви, ставши на коліна, поклавши чоло на дерев’яні бильця, сподіваючись на відповідь. Я можу викликати їх у своїй уяві, але це саме лиш марево, яке триває недовго. Чи можна звинувачувати мене в тому, що я хочу обвити руками справжнє тіло? Без цього я сама позбавлена тіла. Я чую, як моє серце б’ється об ліжко, я можу пестити себе під сухими білими простирадлами, у темряві, але я сама суха і біла, тверда, розсипчаста, це наче проводити рукою по тарілці сухого, наче сніг, рису. У цьому є щось мертве, щось пустельне. Я — немов кімната, де раніше щось відбувалося, а тепер немає нічого, крім пилку бур’янів, що ростуть за вікном, і він носиться підлогою, наче пил.

Ось у що я вірю.

Я вірю, що Люк лежить долілиць у гущавині, у заростях папороті, у коричневому минулорічному листі, під яким почали з'являтися зелені пагони, чи під болиголовом, наприклад, хоча й для червоних ягід зарано. Що від нього лишилося: волосся, кістки, картата шерстяна сорочка, чорно-зелена, шкіряний ремінь, робочі чоботи. Я точно знаю, у що він був одягнений. Я бачу цей одяг подумки, яскраво, наче літографію чи кольорову рекламу зі старого журналу, а от його обличчя — ні, не так. Обличчя починає згасати, можливо, тому, що воно не завжди було однаковим: у нього був різний вираз, а от одяг був один.

Я молюся, щоб дірка, чи дві, чи три, бо ж пострілів було більше одного, — щоб хоча б одна дірка була чітко, охайно й швидко зроблена в черепі, пройшла там, де були всі картинки, так, щоб один спалах темряви чи болю, сподіваюся, негострого, наче слово «бум», тільки один, а потім — тиша.

Я вірю в це.

Ще я вірю, що Люк сидить десь у прямокутнику із сірого бетону, на виступі чи на краю чогось — ліжка чи стільця. Він вбраний у бозна-що. Його кинули бозна-куди. Бог не єдиний це знає, так що можуть бути способи дізнатися. Він рік не голився, хоча волосся йому обрізали коротко, просто так, хоча й кажуть, що через вошей. Тут треба щось змінити: якщо волосся йому обстригли через вошей, то й бороду теж обрізали. Скоріше за все.

У будь-якому разі це зроблено недбало, волосся скуйовджене, шия ззаду подряпана, та це не найгірше: він має вигляд на десять- двадцять років старший, зігнутий, наче старий, під очима мішки, у щоках лопнули маленькі пурпурові судини, з лівої сторони обличчя є шрам, хоча ні — навіть рана, яка ще не загоїлася. Вона кольору тюльпанів біля краю стебла, там, де нещодавно розійшлася плоть. Тіло так легко пошкодити, його так легко позбутися, там усього лише вода та речовини, це не більше за медузу, яка сохне на піску.

Йому боляче ворушити руками, боляче рухатися. Він не знає, у чому його звинувачують. Ось проблема. Має бути якесь звинувачення. Інакше — чому його тримають, чому він іще не мертвий? Він має знати щось, потрібне їм. Не уявляю. Не уявляю, як він міг не сказати нічого. Я б сказала.

Його оточує власний запах, запах звіра, замкненого в брудній клітці. Уявляю, як він відпочиває, бо не можу пережити навіть думки про нього в інший час, як не можу уявити нічого, нижче його коміра, над наручниками. Не хочу думати про те, що вони зробили з його тілом. Чи є на ньому

взуття? Немає, а підлога холодна й мокра. Чи він знає, що я тут, жива, думаю про нього? Я маю в це вірити. У важких обставинах потрібно вірити у все. Тепер я вірю в передачу думок, вібрації ефіру й іншу маячню. Раніше не вірила.

Ще я вірю, що його не спіймали й не наздогнали, що він зумів дістатися берега, перепливти річку, перейти кордон, вибрався на дальній берег, на острів, цокаючи зубами; дістався до найближчої ферми, його впустили, спочатку з підозрою, але потім, як зрозуміли, хто це такий, стали дружніми — люди не з тих, хто видасть. Можливо, то були квакери, які проведуть його на материк, від будинку до будинку, якась жінка зварить йому гарячої кави, дасть одяг свого чоловіка. Уявляю собі одяг. Стає спокійніше, якщо я вдягаю його тепло.

Люк зв’язався з іншими, має ж бути якийсь опір, уряд в екзилі. Хтось має там бути, опікуватися різними речами. Я вірю в опір, як у те, що не буває світла без тіні, точніше, не буває тіні, якщо немає світла. Опір має існувати, інакше звідки беруться всі ті злочинці з телебачення?

Зараз щодня можна чекати звістки від нього. Вона прийде найнеочікуванішим способом, від найнеймовірнішої людини, від когось, кого я ніколи не запідозрила б. Під тарілкою, на таці з вечерею? Опиниться у мене в руці, коли я простягатиму талони через прилавок у «Всякій плоті»?

Звістка скаже, що я маю бути терплячою: врешті-решт він витягне мене, і ми знайдемо її, де б вона не була. Вона все згадає, і ми знову будемо разом, утрьох. Допоки ж я маю терпіти, берегти себе. Йому буде байдуже до того, що зі мною сталося, до того, що стається зараз, він усе одно мене любить і знає, що то не моя вина. Це теж буде у звістці, яка, хоч може ніколи й не прийти, тримає мене на цьому світі. Я вірю у звістку.

Не можуть усі ті речі, у які я вірю, бути правдою, хоча щось одне має нею бути. Але я вірю у все, у всі три варіанти Люка одночасно. Ці протиріччя здаються мені зараз єдиним способом вірити хоча б у щось. Якою б не була правда, я буду до неї готова.

Це теж моя віра. Це теж може бути неправдою.

Один із надгробків на цвинтарі біля найстарішої церкви має на собі якір, пісочний годинник і слова: «У сподіванні».

У сподіванні. Чому писати таке над мертвою людиною? Це тіло сподівається, чи є ті, хто ще живий?

Чи Люк сподівається?

VIII. ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ

Розділ 19

Уві сні я бачу, що не сплю.

Мені сниться, що я встаю з ліжка, іду через кімнату, не цю, виходжу з дверей, не цих. Я вдома, в одному зі своїх будинків, і вона біжить мені назустріч, у маленькій зеленій нічній сорочці з соняшником спереду, з босими ніжками. Піднімаю її на руки, відчуваю, як вона обіймає мене руками й ногами, і я починаю плакати, бо знаю, що це не наяву. Я знову в ліжку, намагаюся прокинутись — і прокидаюся, сідаю на край ліжка, заходить мати з тацею і питає, чи мені стало краще. Коли я хворіла в дитинстві, вона мала лишатися зі мною вдома. Але це теж не наяву.

Після цих снів я справді прокидаюся і знаю, що точно не сплю, бо ось він — вінок на стелі, і фіранки висять, як біле волосся потопельниці. Я почуваюсь отруєною. Аналізую цю думку: можливо, мене справді накачують наркотиками. Можливо, те життя, яке я, здається, живу — параноїдальна примара.

Жодної надії. Я знаю, де я, хто я, і який нині день. Це перевірка, тож я при здоровому розумі. Здоровий глузд — цінне надбання, я плекаю його так, як люди раніше плекали гроші. Зберігаю, щоб, як прийде час, мені його вистачило.

Через занавіски входить сірість, туманне світло. День сьогодні не сонячний. Я встаю з ліжка, підходжу до вікна, стаю колінами на сидіння, на жорстку подушечку «ВІРА» й визираю надвір. Там нічого немає.

Цікаво, що сталося з іншими двома подушечками? Колись їх мало бути три. «НАДІЯ» і «ЛЮБОВ» — куди вони поділися? Серена Джой любить порядок. Вона не викинула б щось, не до кінця зношене. Одну Риті, іншу Корі?

Дзвенить дзвін, я встала ще до нього, рано. Вдягаюся, не дивлячись униз.

Я сиджу на стільці й думаю про слово сидіти. Воно може означати вид покарання. Сидіти можна й на престолі. Від першого складу можна утворити слово сила. Із французької si означає якби. Усі ці факти не мають

жодного зв’язку.

Такими от літаніями я збираю себе докупи.

Переді мною стоїть таця зі склянкою яблучного соку, вітамінкою, ложкою, тарілкою з трьома шматками коричневого тоста, мисочкою з медом, ще однією тарілкою з чаркою для яйця на ній, схожою на жіночий тулуб у спідниці. Під спідницею — друге яйце, щоб не охололо. Чарка з білої порцеляни, із синьою смужкою.

Перше яйце біле. Я трохи посуваю чарку, так, щоб воно опинилось у водянистому світлі з вікна, яке падає, тьмяніє і знову падає на тацю. Шкаралупа яйця гладенька, але й трохи зерниста; маленькі краплі кальцію чітко виділяються під сонцем, наче кратери на місяці. Пейзаж пустельний, але досконалий; саме в такі пустелі рушали святі, щоб жодні надміри не відволікали їх. Гадаю, такий вигляд має Бог — як яйце. Життя на Місяці може бути всередині, а не на поверхні.

Яйце тепер сяє, наче має власну енергію. Мені неймовірно приємно дивитися на нього.

Сонце зникає — яйце гасне.

Я беру його з чарки, торкаюся пальцем на мить. Воно тепле. Жінки носили такі яйця між грудьми, як в інкубаторі. Це, напевно, було приємно.

Мінімалістичне життя. Насолода — це яйце. Благословення можна порахувати на пальцях однієї руки. Але, можливо, так я й маю реагувати. Якщо в мене є яйце, чого ще мені хотіти?

У скрутних обставинах бажання жити прив’язується до дивних речей. Я хотіла б мати домашню тварину, скажімо, пташку чи кішку. Улюбленця. Хоч щось улюблене. Навіть пацюк згодився б, якщо вже так, але шансів немає. У будинку надто чисто.

Ложкою зрізаю верхівку яйця та з’їдаю його вміст.

Поки їм друге яйце, чую сирену: спочатку далеко, але вона їде до мене, поміж великих будинків та підстрижених газонів, цей тонкий звук схожий на дзижчання комахи. Він наближається, розкривається, наче квітка звуку, стає трубним. Ця сирена — проголошення. Відкладаю ложку, серцебиття прискорюється, підходжу до вікна знову: можливо, воно синє й не по мене? Але я бачу, як авто вивертає з-за рогу, їде по вулиці, зупиняється перед будинком, волаючи. І воно червоне. Радуйся, світе[26], це нині нечасто буває. Я залишаю друге яйце недоїдженим, поспішаю до шафи за плащем і вже чую кроки на сходах і голоси.

— Швидше, — каже Кора, — вони не чекатимуть увесь день.

Вона допомагає мені вдягнути плащ і справді усміхається.

Я майже біжу коридором, сходи схожі на лижну гірку, передні двері відчинено навстіж, сьогодні мені можна вийти через них, і Хранитель, який стоїть там, козиряє мені. Починається дрібний дощ, і повітря заповнюється важким запахом землі й трави.

Червоний Родомобіль стоїть на під'їзній доріжці. Задні двері відчинені, я сідаю всередину. На підлозі червоний килимок, вікна затуляють червоні фіранки. Тут, на лавах з обох боків машини, уже сидять троє жінок. Хранитель зачиняє і замикає подвійні двері, сідає попереду, поряд із водієм; через засклену решітку ми бачимо їхні потилиці. Різко рушаємо з місця, і над нами реве сирена: з дороги, з дороги!

— Хто? — питаю я жінку, яка сидить поряд зі мною, говорю їй на вухо, туди, де під білим вбранням має бути вухо. Майже кричу, так тут голосно.

— Ворренова, — кричить вона у відповідь. Імпульсивно хапає мене за руку, стискає її, коли ми звертаємо за ріг; вона дивиться на мене, я бачу її обличчя, сльози на щоках. Це сльози чого? Заздрості, розчарування? Та ні, вона сміється, охоплює мене руками. Я ніколи раніше не бачила її, а вона обіймає мене, у неї великі груди під червоним вбранням, вона витирає обличчя рукавом. Цього дня ми можемо робити все, що захочемо.

Я уточню: у певних межах.

На лаві навпроти одна жінка молиться, заплющивши очі, піднявши руки до рота. Чи, можливо, не молиться. Можливо, гризе нігті. Можливо, намагається зберігати спокій. Третя жінка вже спокійна. Сидить, склавши руки, легенько усміхається. Сирена реве й реве. Раніше це був звук смерті, для швидких чи пожежних машин. Можливо, сьогодні це теж буде звук смерті. Скоро дізнаємося. Що народить Ворренова? Дитину, як ми всі сподіваємося? Чи щось інше, Не-дитя, з маленькою голівкою, чи собачою мордою, чи двома тілами, чи діркою у серці, чи без рук, чи з перетинчастими руками й ногами? Не передбачити. Раніше можна було дізнатися наперед, через машини, але зараз це поза законом. Усе одно — який сенс знати? Його не можна дістати, що б це не було, його потрібно доносити.

Шанси один до чотирьох, про це ми дізнались у Центрі. Колись повітря надто переповнилося хімікаліями, випроміненням, радіацією, вода бриніла від токсичних молекул, потрібні роки, аби все це очистилося, а тим часом воно потрапляло в тіло, збиралось у жирових клітинах. Хтозна, сама твоя

плоть може бути забруднена, засмічена, наче нафтовий пляж — неминуча смерть для берегових птахів і ненароджених дітей. Можливо, гриф помер би, скуштувавши тебе. Можливо, ти світишся у темряві, наче старомодний годинник. Щось точить тебе зсередини. Точильник — то такий жук, що ховає мертвечину.

Іноді я не можу думати про себе, про своє тіло, і не бачити скелет: який вигляд я матиму для електрона. Колиска життя, зроблена з кісток, а всередині — небезпека, деформовані білки, покручені кристали, побиті, наче скло. Жінки приймали ліки, пігулки, чоловіки бризкали на дерева, корови їли траву, приправлена всім цим сеча текла до річок. Не кажучи вже про вибухи на атомних електростанціях уздовж розлому Сан-Андреас, де ніхто не винний — то землетруси, і про штам сифіліса-мутанта, не підвладний жодній плісняві. Деякі робили це самі, перев’язувались кетгутом, калічились хімікатами. «Як вони могли? — питала Тітка Лідія. — О, як вони могли піти на таке? Єзавелі! Зневажити Божі дарунки!» Заламує руки.

«Ви ризикуєте, — казала Тітка Лідія, — але ви ударні війська, ви йдете в авангарді на небезпечну територію. Що більший ризик, то більша слава». Вона сплескувала руками, сяючи від нашої вдаваної сміливості. Ми опускали очі на столи. Пройти все це і народити якусь тертку — думка не з приємних. Ми не знали точно, що стається з дітьми, які не проходять відбір, виголошуються Не-дітьми. Але ми знали, що їх мерщій кудись забирають.

«Причина була не одна», — каже Тітка Лідія. Вона стоїть перед нами у своїй сукні кольору хакі, з указкою в руці. На дошці, де раніше вішали мапу, висить графік народжуваності на тисячу осіб за багато років: крива різко йде вниз, повз нульовий рівень заміщення, униз і вниз.

«Звісно ж, деякі жінки вважали, що майбутнього не буде, що світ вибухне. Це було їхнім виправданням, — каже Тітка Лідія. — Вони казали, що немає сенсу в розмноженні». Її ніздрі звужуються: який гріх. «Вони були лінивими, — каже вона. — Вони були курвами».

На моєму столі — видряпані на дереві ініціали й дати. Іноді вони сполучені по двоє, об’єднані словом «любить». Дж. Г. любить Б. П. 1954. О. Р. любить Л. Т. Мені вони видаються схожими на ті написи, про які я читала, викарбувані на кам’яних стінах печер чи намальовані сумішшю з кіптяви і тваринного жиру. Видаються неймовірно давніми. Стіл у мене зі

світлого дерева; він трохи нахилений уперед, праворуч є бильце, на яке можна спертися, коли пишеш на папері ручкою. У столі можна зберігати речі — книжки, записники. Ці колишні звички тепер видаються мені марнуванням, майже декадансом, аморальністю, наче оргії за правління варварів. М. любить Г., 1972. У цьому написі, зробленому олівцем, який багато разів угризався в потерту поверхню столу, є пафос усіх загиблих цивілізацій. Це наче відбиток руки на камені. Хто б його не лишив, він колись був живий.

Дат після середини вісімдесятих років немає. Напевно, це одна з тих шкіл, які тоді закрили через нестачу дітей.

«Вони помилялися, — каже Тітка Лідія. — Ми не маємо наміру повторювати їхні помилки». Голос у неї благочестивий, поблажливий. Це голос тих, чий обов'язок — говорити нам неприємні речі задля нашого ж добра. Я хотіла б її придушити. Жену від себе цю думку одразу ж, як вона з'явилася.

«Цінується тільки те, — каже вона, — що трапляється рідко й здобувається важко. Ми хочемо, щоб вас цінували, дівчата». Вона багата на паузи, смакує їх. «Вважайте себе перлами». Ми сидимо рядами, опустивши очі, змушуємо її морально заливатися слиною. Вона може створювати нам образи, ми маємо терпіти її метафори.

Я думаю про перлини. Перлини — згущені плювки устриць. Скажу про це Мойрі згодом; як зможу.

«Ми приведемо вас у належний вигляд», — каже Тітка Лідія із задоволеним смішком.

Фургон зупиняється, задні двері відчиняються, Хранитель виводить нас на вулицю. Біля парадного входу стоїть ще один Хранитель з кирпатим автоматом на плечі. Ми вервечкою йдемо до входу, під мрякою, Хранителі козиряють нам. Великий фургон Явлення, той, у якому машини й мобільні лікарі, припаркований трохи далі. Я бачу, як один із лікарів визирає у вікно фургона. Цікаво, що вони там роблять в очікуванні? Імовірно, грають у карти або читають; якісь чоловічі справи. Вони переважно не потрібні взагалі, їх впускають тільки тоді, коли не лишається виходу.

Раніше було не так — вони були головними. «Який то був сором», — казала Тітка Лідія. Соромно. Вона щойно показала нам фільм, знятий у лікарні в старі часи: вагітна жінка, припнута дротами до машини, електроди виходять з неї з усіх можливих місць так, що вона схожа на

зламаного робота, у її руці крапельниця, скрапує у вену. Якийсь чоловік із ліхтарем дивиться їй поміж ніг, вона там поголена, наче безволосе дівча; таця, повна яскравих стерилізованих ножів; усі в масках. Вона пацієнтка, співпрацює з ними. Колись жінок накачували наркотиками, викликали пологи, розрізали їх, зашивали. Більше ні. Навіть жодного знеболювального. Тітка Елізабет казала, що так краще для дитини, але ж «Помножуючи, помножу терпіння твої та болі вагітности твоєї. Ти в муках родитимеш діти[27]». Ми отримуємо це за обідом, а ще чорний хліб і сендвічі з салатом.

Поки я піднімаюся вгору сходами, широкими, з кам'яними вазами обабіч — Командор Ворренової, напевно, за статусом вищий за нашого, — чую іншу сирену. Це синій Родомобіль, для Дружин. У ньому має приїхати Серена Джой. У них не лави — справжні сидіння, з оббивкою. Вони дивляться вперед, не запнуті занавісками. Вони знають, куди їдуть.

Напевно, Серена Джой уже бувала тут, у цьому домі, приїздила на чай. Напевно, Ворренову, яка колись була тою скигливою сучкою Джанін, виставляли перед нею та іншими Дружинами, щоб вони побачили її живіт, можливо, торкнулися його й могли привітати Дружину. «Сильна дівчина, хороші м'язи». «Жодного «Агент Оранж»[28] у родині, ми все перевірили, обережність не завадить». І, можливо, хтось із добріших: «Хочеш печивко, люба?»

«О ні, ти її зіпсуєш, цукор для них шкідливий».

«Одне їй точно не зашкодить, один раз, Мілдред».

І гидотна Джанін: «О так, можна мені, мем, будь ласка?»

«Така…». «Гарно поводиться, точно не як деякі з них». «То її робота і по всьому». «Вона тобі наче дочка, можна сказати, член родини». Утішливі статечні смішки. «Це все, люба, можеш повертатися до своєї кімнати».

А коли вона пішла: «Малі курви, усі вони такі, але ж обирати не доводиться». «Береш, що дають, так, дівчата?». То від Дружини Командора.

«Але ж тобі так пощастило. Деякі з них, лишенько, — вони ж нечисті. І не усміхнуться тобі, скніють у своїх кімнатах, не миють волосся, ох, той сморід… У мене Марфам доводиться мало не заганяти її у ванну, мало не підкупати треба, щоб вона помилася, треба погрожувати».

«З моєю довелося вчинити жорстко, і вона тепер нормально не обідає; а щодо іншого — анічогісінько, а ми ж так регулярно все робимо. Але твоя робить тобі честь. І все ж от-от станеться, ти, напевно, у такому захваті,

вона величезна, як тут дочекатися».

«Ще чаю?» — скромно змінює тему.

Я знаю, що там відбувається.

А Джанін нагорі, у своїй кімнаті — що вона робить? Сидить, облизуючи губи, відчуваючи смак цукру. Дивиться з вікна. Вдихає і видихає. Пестить свої набряклі груди. Ні про що не думає.

26 Назва євангельського гімну 1719 року.

27 Книга Буття 3:16.

28 Суміш гербіцидів та дефоліантів, що використовувалася американськими військами під час війни у В’єтнамі для розчищення джунглів. Згодом було доведено, що речовини в її складі викликають мутації та незворотні зміни в організмі людей, які з нею контактували.

Розділ 20

Центральні сходи ширші за наші, з кожного боку — вигнуте поруччя. Згори чутно монотонні голоси жінок, які вже тут. Ми піднімаємося нагору вервечкою, обережно, аби не наступити одна одній на довгий поділ сукні. Подвійні двері зліва, які ведуть до їдальні, відчинені, усередині я бачу довгий стіл, укритий білою скатертиною, заставлений наїдками: шинка, сир, апельсини — у них є апельсини! — свіжоспечений хліб та тістечка. Ми пізніше отримаємо тацю з молоком та сендвічами. А в них тут електричний кавник, пляшки з вином, бо чому б Дружинам не випити трохи в день такого тріумфу? Спочатку чекатимуть результатів, потім — налигаються. Зараз вони зібрались у вітальні з іншого боку сходів, підбадьорюють цю Дружину Командора, Дружину Воррена. Невелика худа жінка, вона лежить на підлозі у білій бавовняній нічній сорочці, сивіюче волосся розсипалося по килиму, наче цвіль, і всі масажують її маленький живіт, наче вона справді скоро народжуватиме.

Командора, звісно, ніде не видно. Він пішов туди, куди в таких випадках рушають чоловіки, — у якийсь сховок. Імовірно, розмірковує над тим, на яке підвищення йому очікувати, якщо все буде добре. Звісно ж, тепер він його отримає.

Ворренова у хазяйській спальні. Влучна назва. Там, де щовечора лягають спати цей Командор та його Дружина. Вона сидить на їхньому величезному ліжку, підперта подушками: Джанін, роздута, але зменшена, позбавлена колишнього імені. На ній біла бавовняна сорочка, задерта до стегон, довге, кольору віника волосся забране назад, перев'язане на потилиці, щоб не заважати. Очі міцно заплющені, і так вона мені майже подобається. Зрештою, вона одна з нас, чого ще їй хотілося, як не мати настільки приємне життя, яке тільки можливе? Чого ще хоче кожна з нас? Це у можливому вся справа. Вона непогано тримається, зважаючи на обставини.

Дві не знайомі мені жінки стоять з обох боків від неї, тримаючи її руки, чи то вона тримає їх. Третя піднімає її нічну сорочку, поливає дитячою олійкою курган живота, втирає донизу. У ногах стоїть Тітка Елізабет, у сукні кольору хакі з нагрудними кишенями військового типу; це вона викладала нам гінекологічну освіту. Я бачу лише профіль, але знаю, що то вона, то її видатний ніс та красиве суворе підборіддя. Біля неї стоїть

Стілець Народження з подвійним сидінням, одне підняте за іншим, наче трон. Вони не посадять на нього Джанін, доки не прийде час. Напоготові пелюшки, невелика ванночка для купання, миска з льодом, щоб Джанін могла його посмоктати.

Решта жінок сидять, схрестивши ноги, на килимку. Тут цілий натовп: мусили приїхати всі з цього району. Їх має бути двадцять п’ять-тридцять. Не в кожного Командора є Служниця: дехто з Дружин має дітей. Від кожного, як стверджує гасло, за його здібностями, кожному за його потребами[29]. Ми виголошували його тричі, після десерту. Це з Біблії, принаймні так вони стверджували. Знову ж таки, святий Павло, Діяння.

«Ви — перехідне покоління, — казала Тітка Лідія. — Вам найважче. Ми знаємо, яких жертв від вас чекають. Важко, коли чоловіки вас засуджують. Тим, хто прийде згодом, буде легше. Вони приймуть свої обов’язки з радістю».

Вона не сказала: «Бо в них не буде спогадів про те, що може бути інакше».

Сказала: «Бо вони не хотітимуть того, чого не можуть мати».

Раз на тиждень, після обіду та перед денним сном, нам показували фільми. Ми сідали на підлогу в кабінеті домашнього господарства, на маленькі сірі килимки, і чекали, поки Тітка Гелена та Тітка Лідія не переможуть проектор. Якщо нам щастило, то фільм показували не догори дриґом. Мені це нагадувало уроки географії у власній школі за тисячі років до того. Там показували фільми про решту світу: жінки в довгих спідницях чи дешевих бавовняних сукнях з принтом носять оберемки гілок, чи кошики, чи пластикові відра з водою з якоїсь річки. На них висять немовлята, у шалях чи пов’язках. Жінки дивляться на нас з екрану, зіщулено чи перелякано, вони знають, що машина з одним скляним оком щось з ними зробила, та не знають, що саме. Ці фільми були спокійними й трохи нудними. Від них мені хотілося спати, навіть коли на екрані з’являлися чоловіки з оголеними м’язами і вкопувались у твердий ґрунт примітивними лопатами чи заступами, витягуючи каміння. Мені більше подобалися фільми з танцями, співами, церемоніальними масками, різними артефактами для видобування музики — пір’я, латунні ґудзики, кручені морські раковини, барабани. Мені подобалося дивитися на цих людей, коли вони були щасливі, а не нещасні, голодні, виснажені, змучені до смерті чимось простим — копанням колодязя, зволоженням землі, проблемами, які цивілізовані народи давно

вже вирішили. Я думала: хтось просто має дати їм технології, нехай беруть.

Тітка Лідія показувала не такі фільми.

Іноді то було старе порно, сімдесятих чи вісімдесятих років. Жінки на колінах смокчуть пеніси чи пістолети; жінки зв'язані, чи закуті в ланцюги, чи з собачими нашийниками; жінки звисають з дерев, іноді догори ногами, голі, з розставленими ногами; жінки, яких ґвалтують, б'ють, убивають. Якось ми мусили дивитися, як жінку повільно розрізають на шматки, відрізають пальці й груди садовими ножицями, розрізають живіт, витягають кишки.

«Подумайте про альтернативи, — сказала Тітка Лідія. — Бачите, як усе було? Ось що вони тоді думали про жінок». Її голос аж тремтів від обурення.

Мойра пізніше сказала, що то було не насправді, це робили з манекенами, але важко було сказати.

Та іноді нам показували те, що Тітка Лідія називала документальним фільмом про Не-жінок. «Уявіть собі, — казала вона, — таке марнування часу, тоді як вони мали б робити щось корисне». Тоді Не-жінки завжди марнували час. Їх заохочували до цього. Уряд платив їм гроші, щоб вони це робили. «Зауважте, деякі їхні ідеї були доволі розумними, — вела вона далі, із самовдоволеною авторитетністю в голосі, належною тому, хто має право судити. — Ми маємо виправдати деякі їхні ідеї навіть сьогодні. Але тільки деякі, зауважте, — манірно додавала вона й підносила вказівний палець, помахуючи ним у нас перед носом. — Та ж вони були Безбожні, у цьому вся різниця, ви згодні?»

Я сиджу на килимку, склавши руки, Тітка Лідія відступає вбік, від екрана, світло згасає, і я думаю, чи вдасться в темряві нахилитися вправо так, щоб мене не побачили, і прошепотіти на вухо жінці, яка сидить поряд. Що я прошепочу? Я спитаю: «Ти не бачила Мойру?». Бо ніхто не бачив, її не було на сніданку. Але в кімнаті хоч і тьмяно, та все ж недостатньо темно, тож я переключаюся на вигляд з літака, який вимагає нашої уваги. Такі фільми показують без звукової доріжки, хоча в порно вона є. Вони хочуть, щоб ми чули крики, і стогони, і зойки того, що має бути чи то надзвичайним болем, чи надзвичайною насолодою, чи й тим, і іншим водночас, але не хочуть, щоб ми чули слова Не-жінок.

Спочатку показують назву й імена, затерті на плівці олівцем, щоб ми не прочитали, а тоді я бачу свою матір. Свою молоду матір, молодшу, ніж я її пам'ятаю — такою вона, напевно, мала бути до мого народження. На ній

вбрання, яке Тітка Лідія назвала типовим для Не-жінок тих часів: джинсовий комбінезон з картатою зелено-ліловою сорочкою під ним, на ногах кросівки; такі колись носила Мойра, пам’ятаю, що я й сама в них ходила багато років тому. Її волосся зібране під ліловою хусткою, зав’язаною на потилиці. Обличчя дуже молоде, дуже серйозне, навіть красиве. Я забула, що моя мати колись була такою красивою та щирою. Вона — одна з групи жінок, убраних так само, тримає палицю; ні, це частина плаката, його ручка. Камера їде знизу вгору, і ми бачимо напис, напевно, фарбою на простирадлі: «ПОВЕРНЕМО НІЧ»[30]. Його не замалювали, хоча ми й не мали читати. Жінки навколо мене голосно вдихають, ворушаться, наче вітер шурхотить травою. Вони щось прогледіли, ми щось отримали? Чи ми мали побачити це нагадування про старі дні, у яких не було безпеки?

За плакатом — інші плакати, камера коротенько зупиняється на них. «ВОЛЯ ОБИРАТИ». «КОЖНА ДИТИНА БАЖАНА». «ПОВЕРНІТЬ НАШІ ТІЛА». «ВИ ВІРИТЕ, ЩО МІСЦЕ ЖІНКИ — НА КУХОННОМУ СТОЛІ?» Під останнім написом — штрихований малюнок жіночого тіла на столі, з нього скрапує кров.

Тепер моя мати йде вперед, усміхається, сміється, вони всі йдуть уперед, піднімають кулаки в повітря. Камера переводиться на небо, куди злітають сотні кульок, кола зі стеблом, наче хвостик яблука, але у формі хреста. На землі моя мати тепер — частина натовпу, я більше її не бачу.

— Я тебе народила у тридцять сім, — казала моя мати. — То було ризиковано, ти могла бути деформована чи щось таке. Ти була бажаною дитиною, так, і як же мені за це влетіло! Моя найстарша подружка, Тріша Форман, звинуватила мене в тому, що я — пролайферка, от сучка. Заздрощі, от воно що. Дехто з інших поставився до того добре. Але коли я була на шостому місяці, багато хто почав надсилати мені статті про те, як після тридцяти п’яти підвищується рівень дефектів у новонароджених. Саме те, що було потрібно. І про те, як важко виховувати дитину самій. До біса це лайно, казала їм, я це почала і я це закінчу. У лікарні на картці написали «стара першороділля», я спіймала їх на тому. Так вони тебе називають, якщо в тебе перша дитина і тобі більше тридцяти — більше тридцяти, заради Бога. Маячня, сказала я їм, біологічно мені двадцять два, я можу весь день бігати навколо вас. Можу народити трійню і вийти звідси своїми ногами, поки ви з ліжка злізатимете.

Коли вона про це говорила, то випинала підборіддя. Пам’ятаю її такою — з випнутим підборіддям, зі склянкою на кухонному столі; не тією молодою, гарною і щирою, якою вона була у фільмі, а худою, дратівливою, такою старою, яка нікого не пропустить перед собою в черзі супермаркету. Вона любила приходити до мене додому й випивати, поки ми з Люком готували вечерю, розповідати нам, що в неї в житті не так, і це завжди переходило в те, що не так у нашому житті. Звісно ж, волосся на той момент у неї було вже сиве. Вона не фарбувала його. Казала:

— Навіщо прикидатися? І навіщо мені це потрібне, якщо я не хочу мати чоловіка поряд з собою, чого вони варті, окрім тих десяти секунд, потрібних для половини дитини? Чоловік — просто стратегія жінки для створення інших жінок. Не те, щоб твій батько не був хорошим хлопцем, але для батьківства він не годився. Не те, щоб я цього від нього чекала. Просто зроби своє діло й тоді вали — так сказала йому. Я непогано заробляю, можу дозволити собі няньку. Тож він поїхав на узбережжя, надсилав листівки на Різдво. Утім, очі він мав красиві, сині. Але їм чогось бракує, навіть хорошим. Наче вони постійно легковажні, не зовсім пам’ятають, хто вони такі. Забагато дивляться на небо. Втрачають зв’язок із землею. Вони навіть поряд з жінками не стоять, окрім того, що краще ремонтують автівки і грають у футбол — саме те, що потрібно для вдосконалення людської раси, так?

Так мама говорила навіть перед Люком. Він не був проти, дражнив її, прикидаючись мачо, казав, що жінки не здатні на абстрактне мислення. Тоді вона наливала собі ще й вишкірювалася на нього.

— Шовіністична свиня, — кидала вона.

— Яка ж вона ексцентрична, — казав мені Люк, і мати дивилася хитро, мало не злодійкувато.

— Мені можна, — провадила вона далі. — Я достатньо стара, виконала свої обов’язки, тож можу побути ексцентричною. А в тебе досі молоко на губах не висохло. Правильніше було б сказати — порося.

— А от ти, — зверталася до мене, — крок назад. Невдача. Історія мене виправдає.

Але такі речі вона говорила хіба що після третьої склянки.

— Ви, молодь, не цінуєте речей, — казала вона. — Не знаєте, через що нам довелося пройти, щоб ви опинилися там, де є. Гляньте на нього — ріже собі моркву. Ти знаєш, скільки жіночих життів, скільки жіночих тіл переїхали танками, щоб цього досягнути?

— Готувати — моє хобі, — відповідав Люк. — Мені подобається.

— Хобі-шмобі, — насміхалася мати. — Не треба вибачатися переді мною. Колись тобі не було б дозволеним таке хобі, тебе назвали б педиком.

— Годі, мамо, — втручалася я. — Не будемо сваритися через пусте.

— Пусте, — гірко повторювала вона. — Для тебе це пусте. Ти не розумієш, правда. Ти зовсім не розумієш, про що я говорю.

Бувало, що вона плакала.

— Мені було так самотньо, — казала вона. — Ти гадки не маєш, яка я була самотня. І це в мене були друзі, мені пощастило, але все одно було самотньо.

Я до певної міри захоплювалася матір'ю, хоча наші стосунки ніколи не були простими. Вона надто багато від мене очікувала, я це відчувала. Чекала, що реабілітую за неї її ж життя і те, що вона в нім обрала. Я ж не хотіла прожити своє життя на її умовах. Не хотіла бути зразковим нащадком, утіленням її ідей. Ми сварилися через це. «Я не виправдання твого існування», — якось сказала я їй.

Я хочу, щоб вона повернулася. Хочу, щоби все повернулося, так, як було. Але це бажання, воно ні до чого.

29 Карл Маркс «Критика Готської програми».

30 Гасло міжнародних акцій протесту проти насильства над жінками, уперше було використано в Бельгії, у березні 1976 року.

Розділ 21

Тут спекотно й надто галасливо. Жіночі голоси підносяться навколо мене, м'який спів усе одно занадто голосний після багатьох днів тиші. У кутку кімнати — закривавлене простирадло, зібгане, кинуте туди, коли відійшли води. До того я його не помічала.

У кімнаті ще й пахне, повітря сперте, треба б відчинити вікно. Пахне нашою ж плоттю, органічний запах, піт і нотка заліза від крові на простирадлі, і ще один запах, схожий на тваринний, напевно, він іде від Джанін: запах лігва, населеної печери, запах картатої ковдри на ліжку, де кішка якось народила котенят, доки її ще не стерилізували. Запах матки.

— Дихай, дихай, — наспівуємо ми, як нас навчали. — Тримай, тримай. Видихай, видихай, видихай.

Наспівуємо, рахуючи до п'яти. П'ять на вдихнути, п'ять на затримати, п'ять на видихнути. У Джанін заплющені очі, вона намагається уповільнити дихання. Тітка Елізабет перевіряє, чи є перейми.

Тепер Джанін не сидиться, вона хоче ходити. Дві жінки допомагають їй устати з ліжка, підтримують обіруч, поки вона крокує. Її наздоганяють перейми, і вона згинається навпіл. Одна з жінок стає на коліна, розтирає їй спину. Ми всі це вміємо, нас учили. Я впізнаю Гленову, мою напарницю, вона сидить через дві жінки від мене. М'яке наспівування огортає нас, наче мембраною.

З'являється Марфа з тацею: кухоль фруктового соку (такі роблять з порошку), схожого на виноградний, і стос паперових стаканців. Вона ставить тацю на килимок перед наспівуючими жінками. Гленова, не спиняючись, наливає й передає далі стаканці.

Я беру один, нахиляюсь, аби передати його далі, і жінка, яка сидить поряд, тихо каже на вухо:

— Шукаєш когось?

— Мойру, — відповідаю я так само тихо. — Темне волосся, ластовиння.

— Ні, — каже жінка. — Я її не знаю, у Центрі зі мною її не було, хоча в походах за покупками я її бачила. — Буду шукати.

— Ти..? — кажу я.

— Альма, — продовжує вона. — Як тебе насправді звати?

Я хочу сказати, що зі мною в Центрі була Альма. Хочу назвати своє ім'я,

але Тітка Елізабет піднімає голову, роздивляється по кімнаті, напевно, учула перерву в наспівуванні, тож часу вже немає. Іноді на Дні Народження можна про щось дізнатися. Але немає сенсу й питати про Люка. Його не було б там, де якась із цих жінок могла б його бачити.

Наспівування триває, воно захоплює мене. Це непроста робота, треба добряче зосередитись. «Ототожнитися зі своїм тілом», — казала Тітка Елізабет. Я вже відчуваю легкі уколи болю в животі, груди стали важкі. Джанін кричить, крик слабкий, щось середнє між криком і стогоном.

— Вона близька до переходу, — каже Тітка Елізабет.

Одна з помічниць витирає Джанін чоло вологою тканиною. Джанін пітніє, волосся пасмами вибивається з гумки, липне до чола й шиї. Її плоть волога, насичена, блискуча.

— Дихай! Дихай! Дихай! — співаємо ми.

— Я хочу на вулицю, — каже Джанін. — Хочу пройтися. Я в порядку. Мені треба на горщик.

Ми знаємо, що це — перехід, вона не знає, що робить. Яка з її заяв правдива? Напевно, остання. Тітка Елізабет дає знак, дві жінки встають біля переносного туалету, Джанін м'яко опускають на нього. До запахів у кімнаті додається ще один. Джанін знову стогне, опускає голову так, що ми бачимо тільки її волосся. Так скрутившись, вона схожа на ляльку, стару ляльку, яку попсували й кинули в якийсь куток, руки в боки.

Джанін знову встає і починає ходити.

— Хочу сісти, — каже вона.

Давно ми вже тут? Хвилини чи години. Тепер і я пітнію, сукня під пахвами змокла, я відчуваю присмак солі на верхній губі, несправжній біль учепився в мене, інші теж його відчувають, це видно з того, як вони хитаються. Джанін смокче кубик льоду. Потому, за дюйми чи за милі звідти, вона кричить:

— Ні! О ні, о ні, о ні.

Це її друга дитина, колись у неї вже була, я знаю це з Центру, тоді вона плакала про це ночами, як і решта з нас, тільки голосніше. Тож вона може пам'ятати, як це, коли воно наближається. Але хто пам'ятає біль, коли він закінчується? Від нього лишається тільки тінь, навіть не в голові — у тілі. Біль лишає на тобі свій знак, але надто глибоко, щоб його побачити. Чого очі не бачать, того серцю не жаль.

Хтось підлив алкоголю в сік. Хтось узяв пляшку внизу. Це не перший випадок на таких зібраннях, але вони закривають на таке очі. Нам теж

потрібні свої оргії.

— Пригасіть світло, — каже Тітка Елізабет. — Скажіть їй, що вже час.

Хтось устає, іде до стіни, світло в кімнаті перетворюється на сутінки, наші голоси спадають аж до хору скрипіння і хрипкого шепоту, ми наче цвіркуни в нічному полі. Двоє ідуть з кімнати, ще двоє ведуть Джанін до Стільця Народження, де вона сідає на нижнє з двох сидінь. Тепер вона спокійніша, повітря рівномірно втягується до її легень, ми схиляємось уперед, напружені, м’язи наших спин та животів болять від напруги. Уже скоро, уже скоро, наче сурма, наче заклик до зброї, наче падіння стіни. Ми відчуваємо це — ніби важкий камінь котиться донизу всередині нас, здається, що от-от вибухнемо. Хапаємо одна одну за руки, ми більше не самотні.

Дружина Командора забігає усередину у своїй сміхотворній білій нічній сорочці, з-під подолу стирчать тонкі ноги. Дві Дружини у блакитних сукнях та серпанках тримають її під руки, наче вона того потребує; на її обличчі — натягнута усмішка, наче вона хазяйка вечірки, яку воліла б не проводити. Вона має знати, що ми про неї думаємо. Дружина залізає на Стілець Народження, всідається за і над Джанін, обрамляючи її: худі ноги спускаються з обох боків, наче бильця ексцентричного крісла. Дивно: на ній білі бавовняні шкарпетки та домашні капці, сині, з пухнастої матерії, наче чохол на кришці унітаза. Але ми не звертаємо уваги на Дружину, ми її ледве бачимо, наші очі прикуті до Джанін. У тьмяному світлі, у білій сорочці вона сяє, наче місяць у хмарі.

Тепер вона стогне натужно.

— Тужся, тужся, тужся, — шепочемо ми. — Розслабся. Дихай. Тужся, тужся, тужся.

Ми з нею, ми такі, як вона, ми п’яні. Тітка Елізабет стає на коліна з рушником, щоб впіймати дитя, ось воно — вінець, слава, голівка фіолетова, наче змащена йогуртом; ще один поштовх, і воно випадає, слизьке від рідини та крові, у наше нетерпіння. О, слава.

Ми затримуємо дихання, поки Тітка Елізабет перевіряє: дівчинка, бідолаха, але поки все добре, принаймні немає жодних помітних дефектів, руки, ноги, очі, ми мовчки рахуємо, усе на місці. Тітка Елізабет тримає дитину, піднімає на нас погляд і усміхається. Ми теж усміхаємося, ми всі — одна усмішка, сльози течуть у нас по щоках, ми такі щасливі.

Наше щастя — частково спогад. Я пам’ятаю Люка зі мною в лікарні, у зеленому халаті й білій масці, які йому видали, як він стоїть біля мого

узголів'я, тримає за руку. «Ох, — казав він. — О Боже». І видихав із подивом. Потім розповідав, що тієї ночі зовсім не міг спати, почувався, мов під кайфом.

Тітка Елізабет ніжно миє дитинча, воно не сильно плаче, замовкає. Якомога тихіше, аби не злякати його, ми підводимося, збираємося навколо Джанін, обіймаємо її, поплескуємо. Вона теж плаче. Дві Дружини у блакитному допомагають третій Дружині, хазяйці дому, злізти зі Стільця Народження і дійти до ліжка, куди вони її вкладають, підтикають ковдру. Немовля, тепер вимите й тихе, церемонно кладуть у її обійми. Дружини з вітальні зараз усі тут, штовхаються поміж нас, відштовхують. Вони говорять надто голосно, деякі досі мають у руках тарілки, філіжанки з кавою, бокали з вином, хтось навіть досі жує — вони збираються навколо ліжка, матері з дитиною, воркочуть, вітають. Вони випромінюють заздрість — я відчуваю її запах, легкий димок кислоти змішується з парфумами. Дружина Командора дивиться на дитинча, наче на букет квітів, якийсь виграш, приз.

Дружини тут, щоб засвідчити найменування. Саме Дружини тут дають імена.

— Енджела, — каже Дружина Командора.

— Енджела, Енджела, — повторюють, щебечучи Дружини. — Яке миле ім'я! О, вона ідеальна! О, яка вона чудова!

Ми стоїмо між Джанін та ліжком, щоб вона цього не бачила. Хтось дає їй ковтнути виноградного соку, сподіваюся, у ньому є вино, їй досі боляче, ще послід, і вона безпорадно плаче, вигорілими жалюгідними слізьми. Попри те, ми радіємо, це перемога для всіх. Ми це зробили.

Їй дозволять годувати дитину кілька місяців, вони вірять у материне молоко. Після того її переведуть, щоб побачити, чи зможе вона це повторити з кимось іншим, чия черга прийде. Але її ніколи не відправлять до Колоній, ніколи не оголосять Не-жінкою. Це її винагорода.

Родомобіль чекає надворі, щоб відвезти нас назад до наших господарств. Лікарі досі сидять у своєму фургоні, їхні обличчя виникають у вікнах — білі плями, наче личка хворих дітей, змушених сидіти вдома. Один із них відчиняє двері й іде до нас.

— Усе пройшло добре? — нетерпляче запитує він.

— Так, — кажу я. Нині я змучена, виснажена. Мої груди болять і трохи протікають. Несправжнє молоко, з деякими з нас таке буває. Ми сидимо на лавах обличчям одна до одної, їдемо; у нас не лишилося емоцій, майже

немає почуттів, ми ніби купи червоної тканини. Нам болить. Кожна тримає на колінах фантом, дитину-привида. Тепер, коли збудження минулося, перед нами постає власна невдача. Мамо, думаю я. Де б ти не була. Чуєш мене? Ти хотіла жіночої культури. Що ж, ось вона. Не те, що ти мала на увазі, але ж вона існує. Будь вдячна за дрібні радості.

Розділ 22

Коли Родомобіль під’їжджає до будинку, день уже в розпалі. Сонце слабко пробирається крізь хмари, у повітрі пахне нагрітою мокрою травою. Я була на Народженні весь день — там втрачаєш лік часу. Кора сьогодні піде за покупками, я звільнена від усіх обов’язків. Я піднімаюся сходами, важко переношу ноги з однієї сходинки на іншу, тримаюся за поручні. Відчуття таке, наче я не спала кілька днів і швидко бігла: у грудях болить, м’язи судомить, наче в них немає цукру. Зараз я радію самотності.

Лежу на ліжку. Хотіла б відпочити, заснути, але надто втомлена для того й водночас надто збуджена — мені не заплющити очей. Дивлюся вгору на стелю, стежу очима за листям на вінку. Сьогодні він нагадує мені крисатого капелюха, з тих, які певний період у минулому носили жінки: капелюха, схожого на величезний ореол, прикрашеного квітами, фруктами й пір’ям екзотичних птахів; капелюха, схожого на саму ідею раю, який літає над головою, затверділу думку.

За мить вінок почне переливатися кольорами, я почну бачити різні речі. Ось яка я втомлена: коли ви їдете всю ніч, до світанку (чомусь не можу зараз про це не думати), і не даєте один одному заснути, розповідаєте історії, міняєтеся за кермом, то коли починає сходити сонце, краєм ока бачиш всяке: пурпурових тварин у кущах край дороги, ледь помітні обриси людей, які зникають, якщо подивитися на них прямо.

Я надто втомлена, щоб продовжувати цю історію. Надто втомлена, щоб думати про те, де я. Ось інша історія, краща. Історія того, що сталося з Мойрою.

Щось я пам’ятаю сама, щось почула від Алми, яка чула від Долорес, яка чула від Джанін. Сама Джанін почула від Тітки Лідії. Навіть у таких місцях можуть укладатися союзи, навіть за таких обставин. На це можна покластися, союзи виникатимуть завжди.

Тітка Лідія викликала Джанін до себе.

— Благословенний плід, — напевно, сказала вона, не відриваючи очей від столу, на якому вона щось писала. Для кожного правила є винятки, на це теж можна покластися. Тіткам дозволено читати й писати.

— Хай відкриє Господь, — відповіла їй Джанін, рівно, прозорим голосом,

схожим на сирий яєчний білок.
— Мені здається, що я можу покластися на тебе, Джанін, — сказала Тітка Лідія, нарешті піднявши очі від своєї писанини й зосередивши на ній свій погляд крізь окуляри, одночасно загрозливий і благальний. «Допоможи, — казав цей погляд, — це наша спільна справа». «Ти надійна дівчина, — вела вона далі, — не те, що деякі інші».
Вона думала, що покаяння та голосіння Джанін щось означає, що Джанін зламана, що Джанін — справді вірянка. Але на той момент Джанін була подібна до цуценяти, якого надто часто штовхали всі, хто тільки міг: вона б перекидалася для будь-кого, сказала б що завгодно заради миті схвалення.
Тож Джанін мовила б:
— Сподіваюся, Тітко Лідіє. Сподіваюся, я варта вашої довіри.
Чи щось таке.
— Джанін, — сказала Тітка Лідія. — Сталося дещо жахливе.
Джанін опустила очі. Що б це не було, вона знала, що її в тому не звинуватять, вона невинна. Але чи допомогла їй ця невинність в минулому? Тож вона водночас відчула себе винною, наче її зараз каратимуть.
— Ти щось про це знаєш, Джанін? — м’яко запитала Тітка Лідія.
— Ні, Тітко Лідіє, — сказала Джанін. Вона знала, що в цей момент обов’язково треба підняти погляд, подивитися Тітці Лідії просто в очі. Їй це навіть вдалося.
— Якщо знаєш, я буду дуже розчарована в тобі, — сказала Тітка Лідія.
— Господь мені свідок, — продемонструвала своє завзяття Джанін.
Тітка Лідія дозволила собі зробити одну зі своїх улюблених пауз. Покрутила в пальцях ручку.
— Мойра більше не з нами, — нарешті сказала вона.
— О, — відповіла Джанін. Їй це було байдуже. Мойра не була її подругою. За мить вона запитала: — Вона померла?
Тітка Лідія розповіла їй, що сталося. Мойра попросилася до вбиральні під час Вправ. Вийшла. Тітка Елізабет чергувала біля вбиралень. Вона, як завжди, лишалася за дверима, Мойра увійшла всередину. За мить вона покликала Тітку Елізабет: унітаз забився, чи може Тітка Елізабет зайти й полагодити його? Унітази й справді іноді забивалися. Невідомі пхали туди для цього туалетний папір. Тітки намагалися розробити надійний спосіб попередження таких випадків, але фінансування було обмежене, і нині доводилося обходитися тим, що є, а способу замикати туалетний папір вони не придумали. Можливо, слід тримати його на столі за дверима і видавати

листочок чи кілька кожному, хто заходить. Але то було на майбутнє. Завжди потрібен час, щоб налагодити щось нове.

Тітка Елізабет, не підозрюючи про лихі наміри, заходить до вбиральні. Тітка Лідія мала визнати: то було не дуже розумно з її боку. Хоча вона заходила лагодити унітази вже не один раз до того.

Мойра не брехала, вода переливалася на підлогу, разом з окремими грудками фекалій. То було неприємно, Тітка Елізабет розсердилася. Мойра шанобливо стояла трохи збоку. Тітка Елізабет поспішила до кабінки, на яку вона показала, і перегнулася над унітазом. Вона хотіла зняти порцелянову кришку, поправити всередині балон і заглушку. Обидві її руки були на кришці, коли вона відчула, як щось тверде, гостре і ймовірно металеве ткнулося їі позаду в ребра. «Аніруш, — сказала Мойра, — чи я вставлю його весь, я знаю куди, щоб проколоти легеню».

Згодом вони дізналися, що вона розібрала один з унітазів і дістала довгий тонкий загострений важіль, ту частину, яка з одного боку кріпиться до ручки, а з іншого — до ланцюга. Це не так важко, якщо знаєш, як, а в Мойри були здібності механіка, вона вміла сама лагодити своє авто, якщо несправність була незначна. Скоро після того на унітази навісили ланцюги, щоб кришку не можна було зняти, а якщо вони забивалися, відкривати їх доводилося довго. У нас так сталося кілька затоплень.

— Тітка Елізабет не бачила, що ткнули їй у спину, — сказала Тітка Лідія. — Вона хоробра жінка…

— О, так, — сказала Джанін.

— …Але ж не зірвиголова, — трохи насупилася Тітка Лідія. Джанін показала забагато ентузіазму, іноді це має силу незгоди.

— Вона зробила, як сказала Мойра, — повела далі Тітка Лідія. — Мойра забрала її батіг та свисток, наказавши зняти їх з пояса. Тоді повела Тітку Елізабет вниз сходами до підвалу. Вони були на другому поверсі, не на третьому, тож треба було пройти всього два сходових марші. Саме тривали заняття, тож у коридорах нікого не було. Вони бачили ще одну Тітку, але та була в дальньому кінці коридору і не дивилась у їхній бік. Тітка Елізабет могла б закричати, але вона знала, що Мойра говорила серйозно; у Мойри погана репутація.

— О, так, — мовила Джанін.

— Мойра повела Тітку Елізабет коридором з порожніми шафками повз двері до спортивного залу, до котельні. Наказала Тітці Елізабет зняти весь одяг…

— Ох, — тихо мовила Джанін, наче протестуючи проти такого богохульства.

— …Мойра зняла свій одяг і вбралася, як Тітка Елізабет. Вбрання не надто їй підходило за розміром, але цього вистачило. Вона була не надто жорстока до Тітки Елізабет, дозволила їй вдягнути свою червону сукню. Серпанок вона порвала на стрічки і зв'язала її ними, за пічкою. Частину тканини запхала їй до рота і прив'язала ще однією стрічкою. Такою ж стрічкою обв'язала шию Тітки Елізабет, інший кінець прив'язала до її ніг ззаду. Це хитра й небезпечна жінка, — сказала Тітка Лідія.

Джанін спитала:

— Можна мені сісти? — наче все це для неї було аж занадто. Нарешті їй було чим торгувати, хоча б в обмін на талон.

— Так, Джанін, — відповіла Тітка Лідія, вона здивувалася, але знала, що відмовити зараз не може: вона ж просила уваги Джанін, її співпраці. Показала на стілець у кутку. Джанін витягла його вперед.

— Я могла б тебе вбити, — сказала Мойра, коли Тітка Елізабет була надійно схована від чужих очей за пічкою. — Я могла б так тебе поранити, що тобі ніколи більше не було б добре у власному тілі. Я могла б убити тебе цим чи ткнути цією штукою тобі в око. Просто пам'ятай, що я цього не зробила, якщо вже дійде до того.

Тітка Лідія не говорила Джанін такого, але я думаю, що Мойра так і сказала. У будь-якому разі вона не вбила й не скалічила Тітку Елізабет, яка через кілька днів, очунявши від проведених за пічкою годин і, імовірно, від допиту (бо ж ані Тітки, ані хто інший не могли виключити ймовірності змови), повернулася до роботи в Центрі.

Мойра стала прямо і твердо подивилася вперед. Вона відвела плечі назад, розправила спину, стиснула губи. Ми зазвичай не так трималися. Ми ходили, схиливши голови, дивлячись на свої руки чи на землю. Мойра була не схожа на Тітку Елізабет, навіть з коричневим покривалом на шиї, однак жорсткої постаті, напевно, вистачило, щоб переконати вартових Янголів, які ніколи не придивлялися до нас надто пильно, і навіть — а можливо, й особливо, — до Тіток, бо Мойра вийшла просто з головного входу, як людина, яка знає, куди йде; їй козирнули, вона показала перепустку Тітки Елізабет, яку і не думали перевіряти — хто ж став би так ображати Тітку? І зникла.

— Ох, — сказала Джанін. Хтозна, що вона відчувала? Можливо, їй хотілося аплодувати. Якщо й так, вона добре це приховувала.

— Тож, Джанін, — мовила Тітка Лідія, — ось чого я від тебе хочу.

Джанін широко розплющила очі, намагаючись мати невинний і уважний вигляд.

— Ти пильнуй. У це можуть бути замішані інші.

— Так, Тітко Лідіє, — сказала Джанін.

— Приходь і розповідай мені, добре, люба? Як щось почуєш.

— Так, Тітко Лідіє, — сказала Джанін. Вона знала, що більше їй не доведеться ставати на коліна перед усім класом і слухати, як ми всі кричимо, що вона сама винна. Тепер це робитимуть з кимось іншим. Її на якийсь час знято з гачка.

Те, що вона розповіла Долорес усе про цю зустріч у кабінеті Тітки Лідії, нічого не значило. Не значило, що вона не свідчитиме проти нас, проти будь-кого з нас, якщо матиме нагоду. Ми це знали. Тоді ми ставилися до неї так, як люди ставляться до безногих, що продають олівці на розі вулиці: уникали її, як могли, були добрими з нею, коли не могли уникнути. Вона була загрозою, і ми це знали.

Долорес, напевно, поплескала її по спині й сказала, що вона молодець, бо розповіла нам. Де ж сталася ця розмова? У спортзалі, коли ми готувалися до сну. Ліжко Долорес стояло поряд із ліжком Джанін.

Тієї ночі історія обійшла всіх, у напівтемряві, пошепки, від ліжка до ліжка.

Мойра була десь там. Вона на волі, або мертва. Що вона зробила б? Думки про те, що вона зробила б, розросталися, поки не заповнили всю кімнату. Будь-коли міг статися вибух, скло з вікон попадало би всередину, двері розчинилися б… Тепер Мойра мала силу, вона звільнилася, виплуталася. Тепер вона була розпутна.

Гадаю, нас це лякало.

Мойра була як ліфт без стінок. Від неї паморочилось у голові. Ми вже втрачали смак до свободи, уже вбачали в цих стінах безпеку. У верхніх шарах атмосфери ти розпадаєшся, випаровуєшся, не буде тиску, щоб тримати тебе вкупі.

Попри те, Мойра стала нашою фантазією. Ми пригортали її до себе, вона таємно була з нами, наче смішок; вона була лавою під кіркою щоденного життя. У світлі Мойри Тітки були не такі страшні, більш абсурдні. Їхня сила була не бездоганна. Їх можна було затягти в туалет. Нам подобалася зухвалість.

Ми очікували, що її будь-якої миті притягнуть назад, як уже бувало. Ми не

могли уявити, що з нею можуть зробити цього разу. Буде дуже погано, що б це не було.

Але нічого не сталося. Мойра не з’явилася. Поки що.

Розділ 23

Це реконструкція подій. Це все — реконструкція. Я відновлюю їх нині у своїй голові, поки лежу горілиць на вузькому ліжку, повторюючи те, що мала б сказати, чи не мала б говорити, що мала б чи не мала б зробити, як треба було б усе розіграти. Якщо я колись виберуся звідси…

Тут і зупинимося. Я маю намір вибратися звідси. Це не може тривати вічність. Інші теж про таке думали в минулі погані часи, і завжди мали рацію, завжди якось вибиралися, і це тривало не довіку. Хоча для них і могло бути схоже на всю доступну їм вічність.

Коли виберуся звідси, якщо колись зможу це увічнити якимось способом, навіть передаючи голосом від одного до іншого, це теж буде реконструкція, черговий її етап. Неможливо розповісти про щось саме так, як це було, сказане тобою ніколи не буває точним — завжди доводиться щось випускати, завжди забагато сторін, частин, суперечностей, нюансів, забагато жестів, які можуть мати якесь значення, забагато форм, які неможливо повністю описати, забагато смаків на кінчику язика, відтінків кольорів — теж забагато. Але якщо ви — чоловік із майбутнього й дісталися аж сюди, пам'ятайте: ви ніколи не знатимете спокуси від передчуття того, що вам належить пробачити людину так, як жінці. Цьому важко опиратися, повірте. Але пам'ятайте, що пробачення — теж сила. Просити його — сила, надати його чи не надати — чи не найбільша сила.

Можливо, це все не про владу. Можливо, річ не в тім, хто ким може володіти, хто що й кому може зробити й лишитися непокараним, навіть якщо йдеться про смерть. Можливо, річ не в тім, кому дозволено сидіти, а кому слід ставати навколішки, чи стояти, чи лежати, розставивши ноги. Можливо, річ саме в тім, хто що й кому може зробити і бути пробаченим. Ніколи не кажіть мені, що це одне й те ж.

— Я хочу, щоб ти мене поцілувала, — сказав Командор.

Що ж, звісно, до того було дещо. Такі прохання ніколи не виникають просто так.

Я зрештою заснула. Мені снилося, що ношу кульчики, і один із них зламався; нічого більше, просто мозок перебирає збережені документи.

Мене розбудила Кора, принесла тацю з вечерею — і час вернувся на свої колії.

— Хороше дитя? — питає Кора, ставлячи тацю. Вона вже має знати, у них є такий собі усний телеграф, новини розлітаються від господи до господи, але їй приємно самій почути про це, наче мої слова зроблять усе реальнішим.

— Нічого, — кажу я. — Жилець. Дівчинка.

Кора всміхається мені, впускає мене до себе. У такі моменти те, що вона робить, має здаватися їй вартим того.

— Оце добре, — каже вона. Голос у неї майже мрійливий, і я думаю: звісно ж. Вона сама хотіла б там побувати. Це наче вечірка, на яку її не запрошено.

— Можливо, і в нас скоро таке буде, — каже вона сором'язливо. Має на увазі мене. Це я маю віддячити всім, виправдати витрати на своє прогодування й утримання, наче мурашина матка з яйцями. Це Рита може мене не схвалювати, але не Кора. Натомість, вона від мене залежить. Вона сподівається, і я — рушійна сила цієї надії.

Надія в Кори найпростіша. Вона хоче, щоб тут був День Народження, із гостями, їжею, подарунками, вона хоче маленьку дитинку, яку можна буде балувати на кухні, прасувати їй одяг, годувати печивом, коли ніхто не бачить. Я маю забезпечити їй цю радість. Мене краще влаштувало б несхвалення: відчуваю, що його я варта більше.

Вечеря — тушкована яловичина. Мені важко її доїсти, бо десь посередині я згадую те, що день стер з моєї пам'яті. Правду кажуть: пологи чи навіть присутність під час них — це стан трансу, втрачаєш зв'язок із життям, зосереджуєшся лише на одній миті. Але тепер пам'ять повертається, і я знаю, що не готова.

Годинник у коридорі внизу б'є дев'яту. Я притискаю руки до стегон, вдихаю, м'яко рушаю коридором і сходами вниз. Серена Джой, напевно, усе ще в домі, де відбулося Народження — просто пощастило, передбачити цього він не міг. У такі дні Дружини годинами святкують, допомагають відкривати подарунки, пліткують, напиваються. Треба ж щось робити, аби розігнати їхню заздрість. Я йду коридором першого поверху повз кухонні двері до наступних — його дверей. Стою біля них, почуваюся дитиною, яку в школі викликали до директора. Що я зробила не так?

Моя присутність тут — незаконна. Нам заборонено бувати наодинці з

Командорами. Ми тут виключно для розмноження, ми не наложниці, не гейші, не куртизанки. Навпаки, було зроблено все можливе, щоб виключити нас із цієї категорії. У нас не має бути того, що може розважати; пристрастям немає часу і місця розквітати; жодних особливих послуг ніхто не має пропонувати, любов тут не може існувати. Ми — двоногі лона, от і все. Священні посудини, ходячі кубки.

То чому він хоче бачити мене вночі саму?

Якщо мене впіймають, я залежатиму від милості Серени. Він не має вплутуватись у такі домашні справи — то жіноча парафія. Після того — перекваліфікація. Я можу стати Не-жінкою.

Але якщо відмовлюся зустрітися з ним, може бути ще гірше. У мене немає сумнівів щодо того, кому належить справжня влада.

Але ж він має чогось хотіти від мене. Хотіти — означає мати слабкість. Саме ця слабкість, у чому б вона не була, спокушає мене. Це наче тріщина в стіні, яка до того була непробивною. Якщо прикласти до неї око, до цієї його слабкості, зможу побачити свій шлях.

Я хочу знати, чого хоче він. Піднімаю руку, стукаю у двері цієї забороненої кімнати, де ніколи не бувала, куди не ходять жінки. Навіть Серена Джой сюди не заходить, і прибирають тут Хранителі. Які таємниці, які чоловічі тотеми тут зберігаються?

Мені сказано увійти. Відчиняю двері, ступаю всередину.

По той бік — нормальне життя. Чи — краще сказати — те, що по той бік, має вигляд нормального життя. Звісно ж, письмовий стіл з Компумовом на ньому і чорним шкіряним кріслом позаду. На столі стоїть рослина в горщику, підставка для ручок, лежить папір. На підлозі — східний килим, камін без вогню. Є невелика канапа, укрита коричневим плюшем, телевізор, приставний столик, кілька стільців.

Але всі стіни заставлені книжковими шафами. Там повно книжок. Книжки, книжки, книжки. Просто так, на виду, без замків, без скринь. Не дивно, що нам сюди не можна. Це — оаза забороненого. Я намагаюся на них не витріщатися.

Командор стоїть перед каміном без вогню, спиною до нього, поклавши один лікоть на різьблену дерев’яну поличку, а іншу руку сховавши в кишеню. У цій завченій позі є щось від сільського сквайра, стара принадність з глянцевого чоловічого журналу. Він, напевно, заздалегідь придумав, що стоятиме саме так, коли я увійду. Коли я постукала, напевно,

поспішив до каміна й став у позу. Йому б ще чорну пов'язку на одне око та шийну хустку з підковами.

Добре, що я можу про все це думати — швидке стакато, тріпотіння мозку. Прихований глум. Але це паніка. Направду я нажахана.

Мовчу.

— Зачини двері за собою, — каже він доволі приємним голосом. Зачиняю, розвертаюся до нього.

— Привіт, — каже Командор.

Це стара форма привітання. Я давно її не чула, уже багато років. За цих обставин вона видається неналежною, навіть комічною, це стрибок у минуле, трюк. Не можу придумати нічого, що пасувало б у відповідь.

Здається, я зараз заплачу.

Напевно, він це помітив, бо дивиться на мене збентежено, трохи супиться — я вирішую трактувати це як стривоженість, хоча цілком можливе й роздратування.

— Ось, — каже він, — сідай.

Витягає для мене стілець, ставить перед столом. Тоді обходить стіл і сам сідає, повільно та, як мені здається, старанно. Цією дією наче каже мені, що я тут не для того, щоб він торкався мене проти моєї волі. Командор усміхається. Усмішка не зла, не хижа. Вона ледве схожа на усмішку, радше формальна, дружня, але й трохи відсторонена, наче я — кошеня у вітрині. На нього дивишся, але купувати не збираєшся.

Сідаю на стілець прямо, складаю руки на колінах. Почуваюся, наче мої ноги у пласких червоних черевиках не зовсім торкаються підлоги. Хоча звісно ж торкаються.

— Це має бути для тебе дивно, — каже він.

Я просто дивлюся на нього. Применшення року, як каже моя мати. Казала.

Почуваюся цукровою ватою — лише цукор і повітря. Стисніть мене — і я перетворюся на маленьку червоно-рожеву грудку, липку та сльозливу.

— Гадаю, це таки трохи дивно, — каже він, наче я вже відповіла.

Мені б одягти сюди капелюха, зав'язаного стрічкою під підборіддям.

— Я хочу… — каже він.

Я намагаюся не нахилятися вперед. Так? Так-так? То чого? Чого він хоче? Але я не видам свого зацікавлення, це переговори, тут треба чимось обмінюватися. Та, хто не вагається, згине. Я нічого не видам: тільки продам.

— Я хотів би… — каже Командор. — Це прозвучить смішно.

Він і справді має збентежений вигляд, боязкий — ось це слово, такий колись могли мати вигляд чоловіки. Він достатньо старий, щоб пам'ятати, як це має бути і яким привабливим це колись здавалося жінкам. Молоді не знають цих трюків. Їм не доводилося до них вдаватися.

— Я хотів би пограти з тобою у «Скрабл», — каже він.

Я тримаюсь абсолютно прямо. Моє обличчя нерухоме. Так ось що в цій забороненій кімнаті! «Скрабл»! Мені хочеться сміятися, верещати зо сміху, упасти зі стільця. То колись була гра для старих жінок та чоловіків, у будинках для літніх у неї грали, коли по телевізору не було нічого цікавого. Або ж для підлітків, колись дуже давно. У матері була така, лежала десь у шафі в коридорі разом з новорічними прикрасами в картонних коробках. Якось вона намагалася мене нею зацікавити — мені було тринадцять, жалюгідний і неприкаяний підліток.

Нині, звісно ж, усе не так. Тепер гра заборонена для нас. Тепер вона небезпечна. Тепер вона непристойна. Тепер це щось, чим він не може зайнятися з Дружиною. Тепер вона бажана. Тепер він скомпрометував себе. Це все одно, що запропонувати мені наркотики.

— Гаразд, — кажу я, наче мені байдуже. Насправді я ледве говорю.

Командор не каже, чому хоче грати у «Скрабл» зі мною. Я його не питаю. Він просто дістає коробку з однієї шухляди і відкриває її. Там такі дерев'яні фішки у пластику, які я пам'ятаю, дошка розділена на квадратики, маленькі рамки для букв. Він висипає фішки на стіл, починає їх перевертати. За мить я приєднуюся до нього.

— Умієш грати? — запитує він.

Я киваю.

Ми граємо дві партії. Я викладаю: гортань; облямівка; айва; зигота. Тримаю блискучі фішки з гладенькими краями, гладжу пальцями букви. Це якесь хтиве відчуття. Це свобода, її відгомін. Кульгати — викладаю я. Жерти. Яка розкіш. Фішки схожі на льодяники, м'ятні, прохолодні — такі колись називалися «Гамбагз». Я б хотіла їх скуштувати. Вони мали б присмак лайма. Літера С. Хрустка, трохи кисла на язику — смакота.

Першу партію я виграю, даю йому виграти другу: умови мені досі не зрозумілі, не знаю, що можна просити в обмін.

Нарешті Командор каже, що мені час іти додому. Саме цими словами: іти додому. Мається на увазі — до моєї кімнати. Питає, чи зі мною все буде добре, неначе сходи — то темна вулиця. Я кажу «так». Ми відчиняємо двері кабінету, зовсім трішки, прислухаємося до звуків у коридорі.

Це схоже на побачення. Наче прослизнути до чужого гуртожитку після відбою.

Це змова.

— Дякую, — каже він. — За гру.

А потім:

— Я хочу, щоб ти мене поцілувала.

Я думаю про те, чи зможу в банний день розібрати унітаз у моїй ванній кімнаті, швидко й тихо, так, аби Кора в коридорі мене не почула. Можна було б дістати гострий важіль і сховати в рукаві, пронести наступного разу до кабінету Командора — бо після таких запитів завжди є наступний раз, байдуже, погоджуєшся ти чи відмовляєшся. Думаю про те, як підійти до Командора, поцілувати його, тут, наодинці, зняти з нього піджак, начебто дозволяючи чи запрошуючи до наступних дій, наближуючись до справжнього кохання, обійняти його, дістати важіль з рукава й несподівано увігнати гострий кінець йому між ребра. Я думаю про кров, яка ллється з нього, немов гарячий суп, сексуально, мені на руки.

Насправді я ні про що таке не думаю. Усе це спадає на думку вже потім. Можливо, треба було б тоді про це подумати, але ні. Як я вже казала, це реконструкція.

— Добре, — кажу. Підходжу до Командора, притуляю свої стиснені губи до його губ. Відчуваю запах лосьйону для гоління, звичайний, відгонить кульками від молі, мені це знайомо. Але його самого я наче щойно зустріла.

Він відсторонюється, дивиться на мене згори вниз. Знову ця усмішка, боязка. Така відвертість.

— Не так, — каже він. — Щиро.

Він був такий сумний.

Це теж реконструкція.

IX. НІЧ

Розділ 24

Я повертаюся тьмяним коридором, угору сходами, які глушать мої кроки. Прокрадаюся до кімнати. Там сідаю на стілець, не вмикаючи світло, не знімаючи червоної сукні, застібнута на всі гачки і ґудзики. Мислиш чітко лише тоді, коли одягнений.

Мені потрібна перспектива. Ілюзія глибини, створена рамою, упорядковані форми на пласкій поверхні. Перспектива необхідна. Без неї є всього лише два виміри. Без неї живеш, притиснений обличчям до стіни, усе стає великим, величезним планом — деталі, риси, волосинки, плетіння простирадла, молекули обличчя. Власна шкіра стає мапою, діаграмою марності, перерізаною крихітними дорогами в нікуди. Без неї живеш моментом. А це не те місце, де я хочу бути.

Але саме там я є, мені не втекти. Час — пастка, і я спіймана в неї. Маю забути про своє таємне ім'я, про все, що було. Тепер мене звати Фредова, і я живу тут.

Живи теперішнім, візьми з нього все, що можеш, бо це все, що є.

Час інвентаризації.

Мені тридцять три роки. У мене коричневе волосся. Зріст — п'ять футів сім дюймів[31], якщо босоніж. Мені важко згадати, який я мала вигляд. У мене працюють яєчники. Я маю ще один шанс.

Але щось змінилося, нині, сьогодні. Обставини змінилися.

Я можу про щось просити. Напевно, про небагато, але це вже щось.

«Чоловіки — то секс-машини, — казала Тітка Лідія, — не більше. Вони хочуть тільки одного. Маєте навчитися маніпулювати ними для свого ж добра. Водити їх круг пальця; це метафора. Так ведеться у природі. Це план Божий. Так уже воно є».

Насправді Тітка Лідія того не казала, але це малося на увазі в усіх її словах. Це майоріло в неї над головою, як золоті гасла над святими темніших часів. Як і вони, Тітка Лідія була кістлява й позбавлена плоті.

Але як вписати сюди Командора, яким він є у своєму кабінеті, з іграми і прагненням — до чого? До того, щоб з ним грали, щоб його ніжно й щиро

цілували.

Знаю, мені треба сприймати серйозно це бажання. Воно може бути важливим, це може бути перепусткою, а можливо, — і падінням. Треба серйозно й зважено все обміркувати. Але байдуже, що я роблю, сидячи тут у темряві, коли прожектори освітлюють прямокутник мого вікна з вулиці крізь фіранки, легкі й прозорі, мов весільна сукня, мов еманація, й одна рука стискає іншу, і я трохи погойдуюсь уперед-назад — байдуже, що я роблю, у цьому є щось кумедне.

Він хотів, щоб я зіграла з ним у «Скрабл» і поцілувала його, щиро.

Це одна з найдивніших речей, які колись зі мною відбувалися.

Контекст — це все.

Пам’ятаю передачу, яку колись бачила по телевізору, — у повторі, знімали її багато років тому. Мені тоді було сім чи вісім, і я була надто мала щоб зрозуміти. Передача була з тих, які любила дивитися моя мати, — історична, освітня. Вона потім намагалася мені її пояснити, розповісти: те, що там показували, відбувалося насправді, але для мене то була всього лиш казка. Я думала, що хтось це вигадав. Гадаю, усі діти так думали про будь-які історичні події, що були до них. Якщо це просто казка, стає не так страшно.

То був документальний фільм про одну з давніх воєн. Вони опитували людей, показували уривки з чорно-білих фільмів тих часів і фотографії. Я небагато про це пам’ятаю, але пригадую якість зображення, те, як усе в них здавалося вкритим шаром сонячного світла й пилу, і те, якими темними були тіні під людськими бровами й уздовж їхніх вилиць.

Інтерв’ю з живими були кольоровими. Найкраще я пам’ятаю жінку, яка була коханкою наглядача одного з таборів, куди відправляли євреїв, перш ніж убити. «У печах», — сказала моя мати, але жодних пічок не показували, тож у мене склалося хибне враження про те, що ці смерті відбувалися на кухнях. Для дитини в цьому є щось особливо страшне. Печі — це приготування їжі, їжу готують, перш ніж з’їсти. Я думала, що тих людей з’їдали. До певної міри так воно й було.

З того, що вони казали, виходило, що чоловік був жорстоким та брутальним. Коханка (мати пояснила, що таке коханка, у містифікації вона не вірила, тож у мене була книжечка про сексуальні органи вже тоді, як мені виповнилося чотири) колись була дуже красивою. Там показували чорно-білий знімок її з іншою жінкою в роздільних купальниках, взутті на

платформі та великих капелюхах тих часів; вони сиділи в шезлонгах біля басейну, у темних окулярах «котяче око». Басейн був поряд з їхнім домом, біля того табору, з печами. Жінка казала, що нічого особливого не помічала. Стверджувала, що не знала про печі.

На момент інтерв’ю, сорок чи п’ятдесят років потому, вона помирала від емфіземи. Багато кашляла, була дуже худа, майже прозора, але все одно пишалася своєю зовнішністю. («Ти подивися, — сказала мати, наполовину буркотливо, наполовину із захопленням. — Вона досі пишається своєю зовнішністю»). Її обличчя було акуратно нафарбоване, чимало туші на віях, рум’яна на вилицях, де шкіра скидалася на розтягнуту гумову рукавичку. Вона носила перли.

«Він не був чудовиськом, — сказала вона. — Люди кажуть, що він був чудовиськом, але це не так».

Про що вона тоді могла думати? Гадаю, мало про що, не тоді, не в ті часи. Вона думала про те, як би не думати. Часи були ненормальні. Вона пишалася своєю зовнішністю. Не вірила, що він чудовисько. Для неї ж чудовиськом не був. Напевно, у нього була якась мила звичка: немелодійно свистів у душі, обожнював трюфелі, назвав собаку Лібхен[32], навчив її сідати за шматочки сирого стейка. Так просто вигадати людяність для кого завгодно. Так спокусливо. «Велика дитина», — казала вона собі. У неї, напевно, тануло серце, вона відводила пасмо волосся з його чола, цілувала його у вухо, і не заради того, щоб щось від нього мати. Це інстинкт заспокоїти, змінити все на краще. «Тихенько, тихенько, — казала, коли він прокидався від кошмарів. — Тобі так нелегко». Вона в усе це вірила, бо як інакше їй було жити далі? Вона була дуже звичайною, під тією красою. Вірила в гідність, була доброю до покоївки-єврейки чи принаймні достатньо доброю, добрішою, ніж мала.

Через кілька днів після зйомок того інтерв’ю вона вбила себе. Так по телевізору й сказали.

Ніхто не питав, любила вона його чи ні.

Найкраще я тепер пам’ятаю її макіяж.

Я встаю в темряві, починаю розстібатися. Тоді чую щось усередині свого ж тіла. Я зламалася, щось тріснуло — напевно, це воно. Шум здіймається, виходить з поламаного місця, іде до обличчя. Без попередження: я не думала ні про тут, ні про там, ні про що. Якщо дозволю звуку вирватися назовні, це буде сміх, надто голосний, надто сильний, хтось обов’язково

почує, і тоді пролунають швидкі кроки, і команди, і хтозна… Отже: емоція не відповідає нагоді. Мандрівна матка, так раніше думали. Істерія. А тоді — голка, пігулка. Це може бути смертельно.

Я затуляю рота обома руками, наче мене от-от знудить, падаю на коліна, сміх, наче лава, кипить у моєму горлі. Заповзаю до шафи, підтягую коліна до грудей: я задихнуся від сміху. Ребра болять від зусиль, мене трусить, я здригаюся, сейсмічно, вулканічно, здається, вибухну. Червоним по всій шафі, походження — рима до народження, ох, просто вмерти зі сміху.

Я душу його складками накидки, мружуся, витискаю сльози з очей. Намагаюся зібратися.

Скоро все минається, наче епілептичний напад. Я сиджу в шафі. Nolite te bastardes carborundorum. У темряві цього не видно, але кінчиками пальців я проводжу по напису, наче це — шрифт Брайля. Тепер він звучить у моїй голові радше як наказ, аніж молитва. Але наказ зробити що? У будь-якому разі я не маю користі з нього, з цього старовинного ієрогліфа, ключ до якого втрачено. Чому вона це написала? Чого вона хотіла? Звідси немає шляху.

Я лежу на підлозі, дихаю швидко, тоді повільніше, вирівнюю дихання, як у вправах для пологів. Усе, що я чую, — звук свого серця, відкривається і закривається, відкривається і закривається, відкривається.

31 Приблизно 1,68 м.

32 Люба (*нім.*).

X. СУВОЇ ДУШІ

Розділ 25

Першим, що я почула наступного ранку, були вереск та грюкіт. Кора впустила тацю зі сніданком. Це мене розбудило. Я досі лежала наполовину в шафі, головою на зібганій накидці. Напевно, стягла її з вішака і вмостилася спати там; якусь мить я не могла згадати, де я. Кора стояла на колінах біля мене, я відчувала її руку на своїй спині. Вона знов заверещала, коли я поворухнулася.

— Що таке? — спитала я. Перекотилася, привстала.

— Ох, — сказала вона. — А я подумала…

Що вона подумала?

— Наче… — намагалася продовжити вона.

Розбиті яйця лежали на підлозі, усюди апельсиновий сік і розбите скло.

— Доведеться принести ще, — мовила вона. — Таке марнотратство. Що ти робила отак на підлозі?

Кора потягнула мене, щоб поставити на ноги, як годиться.

Я не хотіла їй казати, що взагалі не лягала. Таке не поясниш. Сказала, що, напевно, знепритомніла. І це було не кращим варіантом, бо вона вчепилася в цю ідею.

— То одна з ранніх ознак, — сказала задоволено. — Ось це, а також блювота.

Кора мала б розуміти, що ще надто рано, але так сподівалася.

— Ні, це не воно, — відповіла я, сівши на стілець. — Певна, це не воно. Просто в голові запаморочилося. Я стояла собі, а потім стало темно.

— То все через напругу вчорашнього дня і всяке таке, — сказала Кора. — Тягне з тебе сили.

Вона мала на увазі Народження, і я сказала, що так воно і є. Тоді я вже сиділа на стільці, а вона — на колінах, збирала з підлоги розбите скло та шматки яєць, складала на тацю, вимочувала апельсиновий сік серветкою.

— Треба принести ганчірку, — сказала. — Вони питатимуть, навіщо знову яйця. Хіба що ти й без них обійдешся.

Вона глянула на мене скоса, хитро, і я зрозуміла, що краще б нам обом

прикинутися, що я свій сніданок з'їла. Якщо вона скаже, що знайшла мене на підлозі, це викличе забагато запитань. Про розбитий посуд усе одно доведеться звітувати, але Рита точно лютуватиме, якщо їй доведеться ще раз готувати сніданок.

— Обійдуся, — мовила я у відповідь. — Я не голодна.

Оце добре, пасує до запаморочення.

— Але тост я б з'їла, — додала я. Не хотілося лишитися зовсім без сніданку.

— Він був на підлозі, — сказала вона.

— Я не проти.

Поки я сиділа і їла шматок коричневого тоста, Кора пішла до вбиральні та змила ту жменьку яйця, яку не можна було врятувати, в унітаз. Тоді повернулася.

— Скажу, що перекинула тацю, як забирала її, — мовила вона.

Мені було приємно, що вона готова брехати за мене, навіть у такій дрібниці, навіть задля свого ж добра. Це створювало між нами зв'язок.

Я усміхнулася Корі.

— Сподіваюся, тебе ніхто не чув, — сказала.

— Я направду перелякалася, — відповіла вона, стоячи у дверях з тацею. — Спершу подумала, що це просто твій одяг. Тоді спитала себе — що він робить на підлозі? Подумала, можливо, ти…

— Втекла, — закінчила я.

— Ну, та… — продовжила вона. — Та це була ти.

— Так, — сказала я. — Була.

Так воно й було, вона вийшла з тацею і повернулася з ганчіркою для решти апельсинового соку, і Рита того дня відпустила похмуре зауваження про те, що є тут незграби, які забагато думають, не дивляться, куди йдуть, і ми після цього продовжили жити, наче нічого й не сталося.

То було у травні. Весна тоді вже промайнула. Мить тюльпанів пройшла, і вони вмирали, гублячи пелюстки одну за одною, наче зуби. Одного дня я бачила в садку Серену Джой, яка влаштувалася на колінах на подушці, ціпок лежав поряд із нею на траві. Вона зрізала садовими ножицями насіннєві коробочки. Я дивилася на неї збоку, проходячи повз зі своїм кошиком з апельсинами та баранячими відбивними. Вона націлювалася, встановлювала леза ножиць, тоді конвульсивним рухом відрізала. То наближався артрит? Чи то був бліцкриг, камікадзе, що цілився в розбухлі

квіткові геніталії? Плодове тіло. Якщо обрізувати насіння, збережеться енергія в цибулині.

Свята Серена, покаяння на колінах.

Я часто так розважалася, дрібними, злими й гіркими жартами про неї, але недовго. Не можна затримуватися, дивитися на Серену Джой ззаду.

Що мене приваблювало, так це садові ножиці.

Що ж. Тоді були іриси, прекрасні й холодні на своїх високих стеблах, наче видуті зі скла, наче пастель, розчинена у воді й застигла сплеском — світло-сині, світло-лілові й темніші, оксамитові й пурпурові, наче вуха чорного кота на сонці, з тінями кольору індиго й скривавлені серця, такі жіночі за своєю формою, що видавалося дивним, як їх іще не вирвали з корінням. Було щось підривне в цьому Серениному садку, відчуття того, що поховане безмовно виривається назовні, у світло, наче стверджуючи: те, що бурхливо змушують замовкнути, усе одно буде чути, хоча й тихо. Теннісонівський садок, млосний, обтяжений ароматами; повернення слова «зомлівати». На нього ллється сонячне світло, але спека піднімається від самих квітів, вона відчувається, як тоді, коли тримаєш долоню в дюймі над плечем. Він дихає в цьому теплі, вдихає себе. Коли я проходжу садом у ці дні, дні півоній та гвоздик, голова йде обертом.

Верба стоїть у повному вбранні й теж не рятує, натякає пошепки. Зустрічі, каже вона, тераси; свистячі звуки прокочуються хребтом, тремтіння схоже на лихоманку. Літня сукня шелестить на стегнах, під ногами росте трава, краєм ока я бачу рухи в гілках: пір'я, пурхання, фіоритури, дерево у птаха, дикі метаморфози. Богині зараз можуть існувати, повітря сповнене жадання. Навіть цегла будинку пом'якшується, стає тактильною: якщо я притулюся до неї, вона буде теплою і пластичною. Це надзвичайно — на що здатне заперечення. Цікаво, чи вчора на заставі від вигляду мого щиколотка, коли я впустила перепустку й дозволила йому її підняти, у нього запаморочилась голова? Немає хустинок, немає віял, обходжуся, чим можу.

Зима не така небезпечна. Мені потрібна жорсткість, суворість, холод — не ця обважнілість, немовби я кавун на стеблі, не ця рідка стиглість.

Ми з Командором домовилися. Це не перша в історії домовленість, хоч вона й набула незвичної форми.

Я навідуюся до нього два-три вечори на тиждень, завжди після вечері, але

тільки тоді, як отримаю сигнал. Сигнал — це Нік. Якщо він полірує автомобіль, коли я йду за покупками чи коли повертаюся, і якщо його кашкет сидить криво чи взагалі відсутній, тоді я йду. Якщо Ніка немає чи кашкет сидить, як належить, тоді я просто лишаюсь у своїй кімнаті. Звісно ж, вечорів Церемонії це не стосується.

Проблема, як завжди, з Дружиною. Після вечері вона йде до їхньої спальні, звідки цілком може чути, як я прокрадаюся коридором, хоча й намагаюся йти якомога тихіше. Чи лишається у вітальні, в'яже свої безкінечні шалики для Янголів, створює нові й нові ярди химерних і марних вовняних людей — напевно, то її варіант розмноження. Коли вона там, двері вітальні зазвичай лишаються трохи прочинені, і я не наважуюся пройти повз них. Якщо я отримала сигнал, але не вдається спуститися сходами чи пройти повз вітальню, Командор розуміє. Він як ніхто знає, у якому я становищі. Знає всі правила.

Але іноді Серена Джой їде з дому, відвідує іншу Дружину Командора, хвору; ймовірно, це єдине місце, куди вона може поїхати сама ввечері. Вона бере з собою їжу: тістечко, чи пиріг, чи Ритою спечений хліб, чи банку джему з листя м'яти, що росте в її садку. Вони, ці Дружини Командорів, часто хворіють. Їм так цікавіше жити. Щодо нас, Служниць, та навіть і Марф, — ми хвороб уникаємо. Марфи не хочуть, щоб їх відправили у відставку, бо хтозна, куди їм тоді йти? Нині старих жінок нечасто бачиш. Щодо нас, то будь-яка справжня хвороба, щось тривале, ослаблююче, втрата ваги чи апетиту, випадіння волосся, відмова залоз — це кінець. Пам'ятаю, як Кора цією весною повзала по дому з грипом, повисала на одвірку, коли думала, що ніхто не бачить, і намагалася не кашляти. А коли Серена спитала, то сказала, що трохи застудилася.

Сама ж Серена іноді на кілька днів лягає в ліжко. Тоді до неї приходять гості, Дружини шурхотять вгору сходами, жваво квокчуть; вона отримує пироги й тістечка, джем, букети квітів з їхніх садків.

Вони це роблять по черзі. Є якийсь невидимий неозвучуваний список. Кожна дбає, щоб не захопити більше уваги, ніж їй належить.

У ті вечори, коли Серени немає, мене точно кличуть.

Першого разу я була спантеличена. Я не розуміла його потреб, а що розуміла, видавалося сміхотворним, безглуздим, наче фетиш на черевики зі шнурівками.

А ще було певне розчарування. Чого я чекала за зачиненими дверима

першого разу? Чогось невимовного, можливо, на всіх чотирьох, збочень, батогів, каліцтва? Принаймні мінімальних сексуальних маніпуляцій, грішків минулого, у яких йому нині відмовлено, які заборонені законом і караються ампутацією. Натомість — прохання зіграти у «Скрабл», наче ми літня сімейна пара чи двоє дітлахів. Це видалося протиприродним і теж до певної міри збоченням. Таке прохання незрозуміле.

Тож коли я вийшла з тієї кімнати, мені досі було неясно, чого він хотів, чому, і чи можу я взагалі зробити це для нього. Якщо це мала бути угода, то спочатку слід встановити умови. Цього він, вочевидь, не зробив. Я думала, що це могла бути гра, наче у кішки з мишкою, але тепер мені здається, що він і сам не розумів своїх мотивів та бажань. Вони досі не дійшли до рівня слів.

Другий вечір почався так само, як і перший. Я підійшла до зачинених дверей, постукала, мені сказали увійти. Далі були ті ж дві партії з гладенькими бежевими фішками. Нудотний, кварц, скрутний, сильф, ритм, усі ті старі трюки з приголосними, які я могла вигадати або ж згадати. Мій язик розпух від правопису. Це було наче користуватися мовою, яку колись знала, а тепер майже забула, мовою, пов’язаною зі звичаями, давно зниклими з цього світу: лате та бріош за столиком на вулиці, абсент у високій склянці чи креветки в паперовому ріжку; те, про що я колись читала, але сама не бачила. Це було наче намагатися ходити без милиць, як у тих фальшивих сценах старих фільмів. Ти можеш це зробити. Я знаю, що можеш. Так і мій мозок, який хитався і перечіплявся поміж гострих «р» і «т», послизався на яйцеподібних голосних, наче на камінцях.

Командор терпляче чекав, коли я вагалася чи питала його про правопис.

— Ми завжди можемо глянути у словник, — підбадьорював він. Він сказав «ми». Я зрозуміла, що першого разу він дозволив мені виграти.

Того вечора я чекала, що все буде так само, включаючи поцілунок на добраніч. Але коли ми закінчили другу партію, він відкинувся на спинку крісла, поклав лікті на бильця, склав кінчики пальців і подивився на мене.

— Маю для тебе подарунок, — сказав і злегка усміхнувся.

Тоді висунув верхню шухляду столу й дістав з неї щось. Потримав хвилинку між великим та вказівним пальцями, наче вирішуючи, чи віддавати мені, чи ні. Хоча річ була догори дриґом, я зі свого місця впізнала її. Раніше вони часто траплялися. То був журнал, жіночий журнал, наче з картинки: модель на глянцевому папері, волосся роздувається, шалик на

шиї, помада на губах, осіння мода. Я думала, усі такі журнали було знищено, але ось один, що лишився в приватному кабінеті Командора, де найменше очікуєш таке побачити. Він подивився на модель згори вниз: вона була саме тим боком до нього; він досі мрійливо усміхався. Так дивляться на майже вимерлих тварин у зоопарку.

Я витріщалася на журнал, який висів переді мною, наче наживка на гачку, я хотіла його. Хотіла так сильно, що мені заболіли кінчики пальців. Водночас бачила в цьому бажанні щось тривіальне, абсурдне, бо колись ставилася до таких журналів доволі зверхньо. Я читала їх у кабінеті дантиста, іноді — у літаках; купувала їх, щоби взяти з собою до готельного номера, як засіб згаяти час, поки чекаю Люка. Погортавши сторінки, викидала їх, бо ж вони були безкінечно позбувані, і через день-два я вже не могла згадати, що там було.

Хоча тепер я пам’ятаю. У них була обіцянка. Вони займалися перетвореннями, пропонували безмежні можливості, наче відображення у двох дзеркалах, поставлених одне навпроти іншого, розтягнені, аж допоки не зникнуть. Вони показували одну пригоду за іншою, один гардероб за іншим, одне за іншим покращення, одного за іншим чоловіка. Говорили про омолодження, подолання болю й безкінечне, усепереможне кохання. Справжньою обіцянкою в них було безсмертя.

Ось що Командор тримав, не знаючи про це. Він пошарудів сторінками. Я відчула, що схиляюся до нього.

— Старий. Можна сказати, антикваріат. Здається, сімдесяті. «Вог», — завважив назву, наче знавець вин. — Подумав, тобі цікаво буде поглянути.

Я відсторонилася. Це може бути перевірка того, наскільки глибоко в мене промиті мізки.

— Це заборонено, — сказала я.

— Тут можна, — тихо відповів він. Я зрозуміла, у чому справа. Якщо я порушила головне табу, чого мені вагатися щодо іншого, чогось меншого? Чи ще одного, ще одного — хтозна, де це може зупинитися? За цими конкретними дверима табу зникали.

Я взяла в нього журнал, розвернула як годиться. От вони, образи мого дитинства: нахабні, рухливі, упевнені, руки випростані, наче заявляючи про своє право на простір, ноги розставлені, ступні міцно тримаються землі. Щось ренесансне було в цій позі, але на думку спадали принци, а не зачесані й завиті діви. Ці відверті очі, хоча й затінені макіяжем, але, як і котячі, націлені на здобич. Без зволікання, без страху — не в цих накидках

та грубому твіді, не в чоботах до колін. Ці жінки — пірати з жіночними дипломатами для здобичі та жадібними кінськими зубами.

Поки я гортала сторінки, відчувала, що Командор дивиться на мене. Знала, що роблю те, чого робити не мала б, і йому приємно бачити, як я це роблю. Я мала б почуватися злом; за мірками Тітки Лідії, я й була злом. Але я цього не відчувала. Натомість, це було щось схоже на стару едвардіанську листівку з узбережжя: непристойне. Яким буде його наступний подарунок? Корсет?

— Звідки у вас це? — спитала я.

— Дехто з нас, — відповів він, — цінує старі речі.

— Але ж їх мали спалити, — сказала я. — Були обшуки будинків, вогнища…

— Те, що становить небезпеку в руках більшості, — мовив Командор чи то з іронією, чи без, — доволі безпечне для тих, чиї мотиви…

— Поза критикою, — закінчила я.

Він поважно кивнув. Неможливо сказати, чи справді це малося на увазі.

— Але навіщо показувати це мені? — сказала я й відчула себе дурною. Що б він міг відповісти? Що так розважається, за мій рахунок? Бо ж мав знати, наскільки для мене болючі ці нагадування про минулі часи.

Я не була готова до того, що він насправді відповів.

— Кому ще мені його показати? — спитав Командор — і от знову цей сум.

Я подумала — мені йти далі? Не хотілося підштовхувати його, надто далеко, надто швидко. Знала, що мене легко замінити. І попри те сказала, дуже м’яко:

— А ваша Дружина?

Він, схоже, думав про це.

— Ні, — відповів. — Вона не зрозуміла б. Байдуже, вона все одно мало зі мною зараз говорить. Схоже, у нас лишилося небагато спільного.

Ось воно, відверто: дружина його не розуміє.

Ось для чого тоді я тут. Одне й те ж. Надто банально, щоб бути правдою.

На третій вечір я попросила в нього крем для рук. Не хотіла, щоб здавалося, наче я благаю, але отримати все можливе прагнула.

— Що саме? — спитав Командор, ввічливий, як завжди. Він сидів на іншому кінці столу. Особливо мене не торкався, за винятком одного обов’язкового поцілунку. Жодного мацання, важкого сопіння, нічого такого

— це не годилося для нього, та й для мене теж.

— Крем для рук, — сказала я. — Чи для обличчя. У нас дуже сохне шкіра.

Я чомусь сказала «у нас», а не «в мене». Хотілося б попросити й олії для ванни, у тих маленьких кольорових кульках, у яких вона колись продавалася, і які мені здавалися чарівними, коли лежали в круглій скляній мисці материної ванни. Але подумала: він не знатиме, що то таке. І взагалі, їх, напевно, уже не виробляли.

— Сохне? — перепитав Командор так, наче ніколи раніше про це не думав. — І що ви з цим робите?

— Беремо масло, — сказала я. — Коли можемо дістати. Чи маргарин. Часто це саме маргарин.

— Масло, — повторив він замислено. — Розумно як. Масло.

І розсміявся.

Мені хотілося дати йому ляпаса.

— Думаю, це я зможу дістати, — сказав він, наче дитині, яка просить жуйку. — Але вона може відчути його запах на тобі.

Цікаво, чи цей острах походить з попереднього досвіду. Дуже старого: помада на комірі, парфуми на манжетах, нічний скандал на кухні чи в спальні. Чоловік без такого досвіду про це не подумав би. Хіба що він хитріший, ніж здається.

— Я буду обережна. До того ж, вона не буває настільки близько до мене.

— Іноді буває, — сказав він.

Я опустила очі. Зовсім забула про це. Відчула, що шаріюся.

— У ті вечори не буду ним користуватися, — відповіла.

На четвертий вечір він приніс мені крем для рук у пластиковій пляшечці без написів. Він був поганенький, трохи відгонив рослинною олією. Жодних «Конвалій» для мене. Такий могли робити для лікарень, втирати у пролежні. Але я все одно подякувала.

— Тільки є проблема, — сказала я. — Мені немає де його тримати.

— У своїй кімнаті, — мовив Командор так, наче це щось очевидне.

— Вони знайдуть, — відповіла я. — Хтось точно знайде.

— Чому? — спитав, ніби справді не знав. Можливо, і не знав. Це не вперше він демонстрував повну необізнаність щодо справжніх умов нашого життя.

— Вони шукають, — сказала я. — Обшукують усі наші кімнати.

— Що шукають? — перепитав він.

Тоді, здається, я трохи втратила контроль.

— Бритви, — сказала я. — Книжки, написи, штуки з чорного ринку. Усе те, що нам заборонено мати. Господи Боже, ви мали б знати.

Мій голос звучав розлюченіше, ніж я сподівалась, а Командор навіть не скривився.

— Тоді триматимеш його тут, — сказав він.

Так я і зробила.

Він дивився, як я втираю його в руки та обличчя, тим самим поглядом за ґрати зоопарку. Я хотіла відвернутися: то було наче він зайшов до мене у ванну кімнату, але не наважилася.

Маю пам’ятати, що я для нього — лише примха.

Розділ 26

Коли за два чи три тижні знову прийшов вечір Церемонії, я зрозуміла: щось змінилося. Раніше не було такої незручності. Раніше я ставилася до цього, як до роботи, неприємної роботи, яку треба закінчити якомога швидше, щоб її позбутися. «Гартуйся», — так казала моя мати перед іспитами, які мені не хотілося складати, чи перед запливами в холодній воді. Я ніколи тоді не думала про значення цього, хіба що це мало якийсь стосунок до металу, до броні. Так я і збиралася зробити — загартуватися. Прикинутися, що мене тут немає, що я не у своїй плоті.

Оця відсутність, існування окремо від тіла, стосувалася й Командора — тепер я про це знаю. Напевно, він думав про інші речі весь той час, поки був зі мною; з нами, звісно ж, бо Серена Джой теж була присутня в цих вечорах. Він міг думати про те, чим займався вдень, чи про гру в гольф, чи про те, що було на обід. Статевий акт, хоч як недбало виконаний, мав бути для нього здебільшого несвідомим, наче почухатися.

Але того вечора, першого, відколи між нами встановилася ця нова домовленість — не знаю, як її назвати, — я його соромилася. Відчувала, що він справді дивиться на мене, і мені це не сподобалося. Світло горіло, як і завжди, бо Серена Джой постійно уникала будь-чого, що могло б створити хоч трохи романтичний чи еротичний настрій; то було верхнє світло, різке, попри балдахін. Відчуття — наче лежиш на операційному столі, під прожекторами, ніби ти на сцені. Я знала, що в мене волохаті ноги, дещо клоччям, як ноги, які колись були поголені, але відросли; про свої пахви я теж знала, хоча звісно ж, він їх не бачив. Я почувалася незграбно. Цей акт злягання, а можливо, і запліднення, який мав би важити для мене не більше, ніж бджола для квітки, став для мене непристойним, сороміцьким порушенням правил поведінки, чого раніше не було.

Він більше не був для мене річчю. Ось у чому проблема. Я усвідомила це тоді — і усвідомлення лишилося зі мною. Це все ускладнює.

Серена Джой для мене теж змінилася. Колись я просто не любила її, за роль, яку вона відігравала в тому, що зі мною робили. І тому, що вона теж мене ненавиділа й гидувала моєю присутністю, і тому, що виховувала б мою дитину, якби я змогла-таки її народити. Але зараз, хоча нелюбов нікуди не поділася, особливо коли вона стискала мені долоні так сильно,

що різала їх своїми каблучками, і тягнула мої руки назад, напевно, навмисно, щоб мені було якомога незручніше — нелюбов більше не була чистою й простою. Частково я заздрила їй, але як можна заздрити жінці, яка так помітно виснажена й нещасна? Заздрити можна лише тому, хто має щось, чого ти сам бажав. І попри це я їй заздрила.

Але також почувалася винною через неї. Відчувала себе порушницею на території, яка мала належати їй. Тепер, коли я потай бачилася з Командором, навіть якщо лише для того, щоб грати в ігри та слухати його балачки, наші функції перестали бути настільки окремими, наскільки в теорії мали б. Я забирала в неї щось, хоча вона про це не знала. Я крала. Байдуже, що це було те, чого вона, вочевидь, не хотіла й чим не користувалася, навіть відмовлялася від нього; усе одно це належало їй. І якщо я забирала таємниче «це», яке й визначити як годиться не могла (бо ж Командор не був у мене закоханий, я відмовляюся вірити, що він відчував до мене щось аж настільки сильне), то що ж лишалося їй?

Я спитала себе, чи ж мені не байдуже? Вона для мене ніхто, я їй не подобаюся, вона за мить виставила б мене з дому, а то й щось гірше зробила, якби могла це виправдати. Якби дізналася, наприклад. Він не зміг би втрутитися, врятувати мене; провини жінок цього дому — байдуже, Марфа це чи Служниця, мають бути в юрисдикції самих Дружин. Вона була злою і мстивою жінкою, я це знала. Однак не могла перебороти цей укол совісті через неї.

До того ж я тепер мала над нею певну владу, хоча вона цього й не знала. І мені це подобалося. Для чого прикидатися? Дуже подобалося.

Але Командор міг легко видати мене — поглядом, жестом, крихітна помилка могла б видати спостерігачу, що тепер між нами щось є. Це мало не сталося у вечір Церемонії. Він простягнув руку, немов хотів торкнутися мого обличчя; я повернула голову набік, попереджуючи його, сподіваючись, що Серена Джой не помітила, — і він забрав руку, заглибився у свою цілеспрямовану подорож.

— Не робіть цього більше, — сказала я йому наступного разу, коли ми були наодинці.

— Чого? — спитав він.

— Не намагайтеся торкнутися мене так, коли ми… коли вона там.

— А я намагався? — спитав він.

— Мене так можуть перевести, — сказала я. — До Колоній. Ви знаєте. Чи ще гірше.

Я вважала, що на людях йому слід і далі поводитися так, наче я — велика ваза чи вікно: щось на тлі, неживе чи прозоре.

— Вибач, — сказав він. — Я не хотів. Але мені здалося, що це надто…

— Як? — спитала я, коли він не продовжив.

— Байдуже, — відповів Командор.

— І скільки часу вам на це знадобилося? — сказала я. З того, як з ним говорю, видно, що ми спілкувалися вже зовсім по-іншому.

«Для прийдешніх поколінь, — рекла Тітка Лідія, — усе буде значно краще. Жінки житимуть разом у гармонії, єдиною родиною, ви будете їм як доньки, а коли кількість населення достатньо зросте, нам не доведеться більше переводити вас з одного дому до іншого, бо всіх вистачатиме. Може виникнути справжня прихильність, — казала вона, скрадливо кліпаючи на нас, — за нових умов. Жінки, об'єднані спільною справою! Вони допомагають одна одній у щоденній роботі, бо йдуть стежкою життя разом, у кожної — своє завдання. Навіщо чекати від однієї жінки виконання всього, що потрібне в господарстві? Це нерозсудливо, нелюдяно. Ваші доньки матимуть більше свободи. Ми працюємо заради цього, заради маленького саду для кожної з вас, — знову стиснені руки й зітхання в голосі, — і це лише один приклад, — піднятий палець погрожує нам. — Але не можна бути жадібними свинями й вимагати забагато, коли ще нічого не готово, правда ж?»

Насправді я його коханка. Чоловіки у верхівці завжди мали коханок, чому зараз це має змінитися? Умови тепер не зовсім такі, згодна. Коханка раніше жила у власному невеликому будинку чи квартирі, а тепер усе змішали. Але під поверхнею усе так само. Більш-менш. «Чужі жінки» — так це називалось у деяких країнах. Я чужа жінка. Моя робота — забезпечувати те, чого бракує іншій. Навіть «Скрабл». Становище таке ж абсурдне, як і принизливе.

Іноді мені здається, що вона знає. Іноді здається, що вони змовилися. Іноді здається, що це вона підмовила його й сміється з мене, як я сама час від часу іронічно сміюся з себе. Нехай уся вага лежить на ній, можливо, каже вона собі. Можливо, вона відсторонилася від нього майже повністю, можливо, це така її версія свободи.

Але навіть так, і доволі безглуздо, я щасливіша, ніж була до того. Це хоч якесь заняття. На це можна витратити вечірній час, а не просто сидіти

самій у кімнаті. Це щось, про що можна думати. Я не люблю Командора, нічого такого, але він мені цікавий, він займає місце, він більший за тінь.

І я для нього. Я для нього вже не просто тіло. Не просто човен без вантажу, кубок без вина, не, грубо кажучи, пічка мінус булка. Для нього я не просто порожнеча.

Розділ 27

Я йду з Гленовою літньою вулицею. Нині тепло, волого — колись це була б погода для сарафанів і сандалів. У кожної з нас полуниці в кошику (тепер сезон полуниць, і ми їстимемо їх і їстимемо, аж поки від них не почне нудити) і трохи риби в обгортці. Її ми купили у «Хлібинах і рибах» під дерев'яним знаком — рибиною з усмішкою та віями. Хоча хліб там не продається. Більшість господ випікає власний, та якщо його не вистачає, можна докупити сухі булки чи зморщені пундики у «Хлібі насущному». «Хлібини й риби» нечасто відчинений. Навіщо відчинятися, як немає чого продавати? Морська риболовля закрилася кілька років тому; ті нечисленні рибини, які продаються зараз, вирощені в рибних господарствах і мають присмак мулу. У новинах кажуть, що берегові зони зараз «під паром». Камбала, я пам'ятаю, тріска, риба-меч, гребінці, тунець; омари, фаршировані та запечені, лосось — жирний, рожевий, стейки на грилі. Чи могли вони всі вимерти, як кити? Чула такі чутки, що дійшли до мене беззвучними словами, коли губи ледве ворушаться, поки ми стояли в черзі на вулиці, чекаючи відкриття крамниця, приваблені картинкою із соковитими білими філе у вітрині. Коли в них щось є, то у вітрині виставляють картинку, коли немає — прибирають. Мова знаків.

Сьогодні ми з Гленовою йдемо повільно, нам спекотно в довгих сукнях, мокро під пахвами, ми втомлені. Принаймні в таку погоду ми не носимо рукавичок. Раніше десь у цьому кварталі був кіоск з морозивом. Не пам'ятаю назви. Речі змінюються так швидко, що складно пригадати, як було раніше. Можна було взяти дві кульки, і, якщо хотілося, їх посипали шоколадними крихтами. Здається, там було чоловіче ім'я. «Джонні»? «Джекі»? Не можу згадати.

Ми ходили туди, коли вона була маленька. Я піднімала її, щоб вона зазирнула через скло вітрини, де були виставлені цеберка з морозивом ніжних кольорів — блідо-оранжеве, блідо-зелене, блідо-рожеве, — і читала назви, щоб вона обрала, яке хоче. Вона все одно обирала не за назвою, а за кольором. Її сукні та комбінезони теж були цих кольорів. Пастельного морозива.

«Джиммі», ось як він називався.

Тепер нам з Гленовою затишніше разом, ми звикли одна до одної. Сіамські близнючки. Тепер нас під час зустрічі мало цікавлять формальності, ми обмінюємось усмішками й рушаємо, у тандемі, рівно котимося щоденним маршрутом. Час від часу ми його трохи змінюємо — це не заборонено, якщо не виходити за межі. Пацюк у лабіринті може йти куди завгодно, поки лишається всередині лабіринту.

Сьогодні ми побували вже у двох крамницях і в церкві; тепер прийшли до Стіни. Сьогодні на ній нічого немає: улітку тіла не лишають висіти так довго, як узимку, через мух і сморід. Тут колись була земля освіжувачів для повітря, хвойних і квіткових, тож люди зберегли до цього смак; особливо Командори, які проповідують чистоту в усьому.

— Усе купила за списком? — питає мене Гленова, хоча й знає, що так. Наші списки довгими не бувають. Останнім часом вона стала трохи менш пасивною, менш меланхолійною. Часто говорить до мене перша.

— Так, — відповідаю.

— Давай прогуляємося, — пропонує вона. Має на увазі вниз, до річки. Ми давненько там не були.

— Згода, — кажу я. Але не одразу розвертаюся, лишаюся на місці, кидаю останній погляд на Стіну. Червона цегла, прожектори, колючий дріт, гачки. Іноді Стіна ще сильніше віщує погане, коли порожня, як-от зараз. Коли на ній хтось висить, принаймні знаєш, що найгірше сталося. А така пустка містить перспективу. Це як наближення шторму. Коли я бачу тіла, справжні тіла, коли можу здогадатися з розмірів та форм, що жоден із них — не Люк, я можу вірити, що він досі живий.

Не знаю, чому чекаю його появи на цій стіні. Його могли вбити у сотнях інших місць. Але не можу позбутися думки про те, що він тут, зараз, за порожньою червоною цеглою.

Намагаюсь уявити, у якій він будівлі. Пам’ятаю, де за Стіною стоять будинки; раніше там можна було вільно гуляти, коли це був університет. Ми досі час від часу ходимо туди, на Спасіння для жінок. Більшість будівель теж із червоної цегли; у деяких — двері в арках, романський стиль, дев’ятнадцяте століття. У будинки нас більше не пускають; та й хто хотів би потрапити всередину? Вони належать Очам.

Можливо, він у бібліотеці. Десь у підвалах. У книгосховищі.

Бібліотека схожа на храм. Довгий марш білих сходів веде до ряду дверей. Тоді всередині вгору піднімаються ще одні білі сходи. На стіні з кожного боку — янголи. Ще є чоловіки в бою або ж готові до бою, мають чистий і

шляхетний вигляд, а не брудний, скривавлений та смердючий, який мав би бути. З одного боку входу їх веде Перемога, з іншої сторони стоїть Смерть. Це фреска на честь якоїсь війни. Чоловіки на стороні Смерті ще живі. Вони підуть на Небеса. Смерть — красива жінка з крилами та майже оголеними з одного боку грудьми; чи це Перемога? Не пам’ятаю.

Цього вони не знищили б.

Ми розвертаємося спинами до Стіни, ідемо ліворуч. Тут кілька порожніх вітрин, скло намащене милом. Намагаюся згадати, що тут колись продавали. Косметику? Коштовності? Більшість крамниць із чоловічими речами досі працюють; позачиняли лише ті, які вони назвали марнославством.

На розі — крамниця, відома як «Сувої душі». Це франшиза: у центрі кожного міста є «Сувої душі», у кожному передмісті, принаймні так кажуть. Напевно, вони чимало заробляють.

Вітрина «Сувоїв душі» небитка. За нею — друкарські машини, ряд за рядом; ці машини називають «святими роликами», але тільки між своїми, бо це зневажливо. Машини друкують молитви, рулон за рулоном, безкінечні молитви. Їх замовляють Компуфоном, я якось чула, як це робила Дружина Командора. Замовлення молитов із «Сувоїв душі» має бути ознакою побожності й вірності режиму, звісно, Дружини Командорів часто це роблять. Це сприяє кар’єрі їхніх чоловіків.

Є п’ять різних молитов: за здоров’я, добробут, смерть, народження, гріх. Обираєш, яку хочеш, вводиш її номер, тоді вводиш свій номер, щоб із твого рахунку списали гроші, і зазначаєш, скільки разів надрукувати молитву.

Друкуючи молитви, машини говорять; якщо хочеться, можна зайти всередину й послухати, як позбавлені інтонацій металеві голоси повторюють одне й те саме знову й знову. Коли молитви надруковано й виголошено, папір спрямовується в інший отвір і переробляється назад на чистий. Людей там немає, машини працюють самі. З вулиці голосів не чути, лише бурмотіння, дзижчання, наче від натовпу вірян на колінах. На кожній машині збоку золотим намальовано око з маленькими золотими крилами обабіч.

Я намагаюся згадати, що тут продавалося, коли це була крамниця, до того, як її перетворили на «Сувої душі». Здається, то була нижня білизна. Рожеві й сріблясті коробки, кольорові колготки, бюстгальтери з мереживом, шовкові шалики? Щось утрачене.

Стоїмо з Гленовою біля «Сувоїв душі», дивимося крізь небитку вітрину, спостерігаємо, як молитви вивалюються з машин і знову зникають усередині, повертаються до царства несказаного. Я переводжу погляд. Бачу не машини, а Гленову, її відображення у склі. Вона дивиться просто на мене.

Ми можемо бачити очі одна одної. Це вперше я бачу очі Гленової — прямо, спокійно, не скоса. У неї овальне обличчя, рожеве, пухке, але не товсте, очі круглуваті.

Вона витримує мій погляд у склі, рівно, не ворухнувшись. Тепер важко відвести очі. Це шокуюче видовище, наче бачити когось голим уперше. Раптом у повітрі між нами відчувається ризик, якого раніше не було. Навіть зустрічатися поглядами небезпечно. Хоча поблизу нікого немає.

Нарешті Гленова говорить.

— Думаєш, Бог прислухається до машин? — питає вона пошепки: звичка з часів Центру.

У минулому це було б доволі буденне зауваження, філософські розуми. Нині ж це — зрада.

Я могла б закричати. Могла б утекти. Тихо відвернутися від неї, показуючи, що я не толеруватиму таких розмов у моїй присутності. Це підривна діяльність, підбурювання, богохульство, єресь — усе в одному.

Я гартуюся. Відповідаю:

— Ні.

Вона видихає з полегшенням. Ми разом перетнули невидиму межу.

— І я так думаю, — каже вона.

— Хоча мені здається, що це теж вид віри, — продовжую я. — Наче тибетські молитовні млини.

— Що то таке? — питає вона.

— Я про них лише читала, — відповідаю. — Їх рухав вітер. Тепер такого вже немає.

— Як і всього, — каже Гленова. Тільки зараз ми припиняємо дивитись одна на одну.

— Тут безпечно? — пошепки питаю я.

— Мені здається, що це найбезпечніше місце, — мовить вона. — Схоже, наче ми молимося, от і все.

— А вони?

— Вони? — досі пошепки перепитує вона. — На вулиці завжди безпечніше, немає мікрофонів, та й чого б їх сюди вішати? Вони думають,

що ніхто не наважиться. Але ми вже довго тут стоїмо. Немає сенсу затримуватися.

Ми разом розвертаємося.

— Іди, опустивши голову, — каже вона, — і трішки схилися до мене. Так я краще тебе чутиму. Як когось побачиш — мовчи.

Ми йдемо, схиливши голови, як завжди. Я в такому захваті, що ледве дихаю, але крокую рівно. Тепер як ніколи важливо не привертати до себе уваги.

— Я думала, ти справжня вірянка, — каже Гленова.

— Я думала так на тебе, — кажу я.

— Ти була така огидно благочестива.

— І ти теж, — відповідаю. Мені хочеться сміятися, кричати, обійняти її.

— Ти можеш приєднатися до нас, — каже вона.

— До нас? — перепитую я. Тож є «нас», є «ми». Я знала.

— Ти ж не подумала, що я така одна, — каже вона.

Я не подумала. Мені спадає на думку, що вона може бути шпигункою, підставою, наживкою, щоб спіймати мене — на такому ґрунті ми ростемо.

Але я не можу в це повірити; у мені здіймається надія, наче сік під корою дерева. Кров у рані. Це відкриття.

Я хочу спитати її, чи не бачила вона Мойру, чи може хтось дізнатися, що сталося — з Люком, з моїм дитям, навіть з моєю матір'ю, але часу небагато; ми надто швидко підходимо до головної вулиці, тієї, що перед першою заставою. Тут людей буде забагато.

— Ані слова, — попереджає мене Гленова, хоча це й непотрібно. — Ніяк.

— Звісно ж, — кажу я. Що ще мені сказати?

Ми мовчки йдемо головною вулицею, повз «Лілеї», повз «Всяку плоть». Сьогодні на тротуарах людей більше, ніж зазвичай: напевно, їх виманила тепла погода. Жінки в зеленому, блакитному, червоному, смугастому; чоловіки теж, хтось в однострої, хтось у цивільних костюмах. Сонце безкоштовне, ним можна насолоджуватися. Хоча ніхто більше не засмагає, принаймні на людях.

Автомобілів теж більше: «Вихори» з водіями та пасажирами на подушках; дрібніші авто для дрібніших людей.

Щось відбувається: якесь хвилювання в потоці машин, неспокій. Деякі відсуваються до узбіччя, наче забираються з дороги. Я кидаю швидкий

погляд угору: чорний фургон з білокрилим оком на боці. Сирени мовчать, але інші автомобілі все одно його уникають. Він повільно їде вулицею, наче шукає щось: акула на полюванні.

Я завмираю, тілом прокочується холод, із голови до ніг. Там, напевно, були мікрофони, вони все ж таки нас чули.

Гленова хапає мене за лікоть під прикриттям свого рукава.

— Ворушися, — шепоче вона. — Прикинься, що не бачиш.

Але я не можу не бачити. Просто перед нами фургон зупиняється. Двоє Очей у сірих костюмах вистрибують з подвійних дверей ззаду. Вони хапають чоловіка, який іде вулицею — звичайного чоловіка з дипломатом, — жбурляють його на чорний бік фургона. На мить він розмазується по металу, наче прилипає до нього; тоді на нього наступає один з Очей, робить щось різке й брутальне, так, що чоловік згинається у м’яку купу ганчір’я. Вони піднімають його і запихають у фургон, наче мішок із поштою. Тоді самі сідають всередину, двері зачиняються, машина рушає далі.

Усе закінчується за лічені секунди, рух на дорозі поновлюється, наче нічого й не сталося.

Я відчуваю полегшення. То була не я.

Розділ 28

Дрімати вдень мені сьогодні не хочеться, забагато адреналіну. Я сиджу біля вікна, дивлюся крізь напівпрозорі занавіски. Біла нічна сорочка. Вікно максимально відчинене, вітерець нагрітий на сонці, біла тканина обліплює обличчя. З вулиці я маю вигляд кокона, привида, із цим обличчям у савані, так, що видно лише його обриси — ніс, перев'язаний рот, сліпі очі. Але мені подобається це відчуття, м'яка тканина пестить шкіру. Наче я у хмарі.

Мені дали невеликий електричний вентилятор, він допомагає за такої вологості. Крутиться собі на підлозі, у кутку, леза забрані за решітку. Якби я була Мойрою, я знала б, як розібрати його, звести до самих ножів. У мене немає викрутки, але якби я була Мойрою, упоралася б і без викрутки. Я не Мойра.

Що вона сказала б мені про Командора, якби була тут? Напевно, не схвалила б. Колись давно Люка вона не схвалювала. Не самого Люка, а те, що він був одружений. Сказала, що я займаюся браконьєрством на території іншої жінки. Я відповіла, що Люк не риба й не шмат ґрунту, він людина і може сам вирішувати. Вона сказала, що я раціоналізую. Я відповіла, що закохана. Вона сказала, що це не виправдання. Мойра завжди була логічніша за мене.

Я сказала, що вона не має таких проблем, відколи вирішила перейти на жінок і, наскільки мені видно, не відчуває мук совісті, крадучи їх чи позичаючи, коли їй того хочеться. Вона заперечила, що це інакше, бо жінки рівні, то й секс означає товариську домовленість. Я сказала, що це сексизм, якщо вже вона так це бачить, і в будь-якому разі суперечка не на часі. Вона відповіла, що я зробила з теми банальність, і якщо мені здається, що це не на часі, то я ховаюся від проблем.

Ми говорили про все це в моїй кухні, п'ючи каву за столом, тихими, напруженими голосами, які берегли для таких дискусій, коли нам було ледь за двадцять, — спадок коледжу. Кухня у занедбаній квартирі, в обшитому дошками будинку біля річки, триповерховому, з розхитаними зовнішніми сходами. Я жила на другому поверсі, тобто отримувала гамір і згори, і знизу, два небажаних магнітофони гупали до пізньої ночі. Студенти, звісно. Я все ще працювала на своїй першій, не дуже добре оплачуваній роботі: на комп'ютері у страховій компанії. Тож готелі з Люком для мене означали не

лише кохання чи секс. То був відпочинок від тарганів, протікання умивальників, лінолеуму, який клаптями здирався з підлоги, навіть від власних спроб трохи покращити ситуацію, розвішуючи плакати на стінах і чіпляючи у вікнах призми. Рослини в мене теж були, хоча на них завжди селилися кліщики, чи вони засихали, бо я не поливала їх — втікала до Люка й нехтувала вазонами.

Я сказала, що ховатися від проблем можна по-різному, і якщо Мойра вважає, що може створити Утопію, замкнувшись у суто жіночому анклаві, то вона, як не сумно, помиляється.

— Чоловіки просто так не зникнуть, — сказала я. — Не можна їх ігнорувати.

— Це однаково, що сказати, що треба піти й підчепити сифіліс, тільки тому, що він існує, — відповіла Мойра.

— То ти називаєш Люка соціальною хворобою? — закипіла я.

Мойра розсміялася.

— Ти тільки нас послухай, — мовила вона. — Чорт. Говоримо, як твоя мати.

Тоді ми обидві розреготалися, а коли вона йшла — обійнялися, як зазвичай. Були часи, коли ми не обіймалися, після повідомлення про те, що Мойра — лесбійка. Але тоді вона сказала, що я її не збуджую, переконала мене, і ми знов повернулися до обіймів. Ми могли лаятися, сваритися, обзиватися, але це нічого особливо не змінювало. Вона все одно була моєю найдавнішою подругою.

Є.

Після того в мене була краща квартира, я прожила там два роки, які знадобилися Люку, щоб звільнитися. Платила за неї сама, із тих грошей, які заробляла на новій роботі. То була бібліотека, не та велика, з Перемогою і Смертю, а менша.

Я працювала, копіюючи книжки на комп’ютерні диски, щоб зменшити потрібну для зберігання площу й кошти, що йшли на заміну. Ми звали себе дискерами, а бібліотеку — дискотекою, такий був наш внутрішній жарт. Після перенесення книжки слід було відправляти у шредер, але іноді я забирала їх додому. Мені подобалося, який вони вигляд мають, які на дотик. Люк казав, що в мене мозок антиквара. Йому це подобалося: він сам любив старі речі.

Тепер дивно навіть думати про те, щоб мати свою роботу. Робота. Смішне

слово. Це чоловіча робота. Роби свої справи, казали дітям, коли привчали їх до горщика. Чи собакам: він наробив на килим. Тоді їх треба було бити згорнутою газетою, так мама казала. Я пам'ятаю той час, коли газети ще були, хоча собак у мене не було, лише коти.

Божа робота.

Усі жінки колись працювали. Нині важко це уявити, але тисячі мали роботу, мільйони. Це вважалося нормальним. Тепер це як згадування паперових грошей. Моя мати зберегла трохи, вклала у свій альбом разом зі старими світлинами. Тоді вони вже застаріли, на них нічого не можна було купити. Шматки паперу, товстуваті, жирні на дотик, зелені, з картинками — якийсь старий у перуці й піраміда з оком над нею з іншого боку. Написано «У Бога віримо». Мати казала, що люди жартома вішали на касах плакати: «У Бога віримо, усі інші платять готівкою». Нині це богохульство.

Ці шматки паперу треба було брати з собою, як ідеш за покупками, хоча коли мені було дев'ять чи десять, люди переважно вже користувалися пластиковими картками. Але не за продуктами — то було пізніше. Це здається таким примітивом, навіть чимось тотемічним, наче мушлі каурі. Я, напевно, сама трохи користувалася такими грошима, перш ніж усе перевели на Компубанк.

Гадаю, саме тому вони й змогли все зробити так, як зробили, — одним махом, так, що ніхто нічого не знав. Якби такі гроші тоді ще існували, це було б складніше.

То було після катастрофи, коли застрелили президента, розстріляли конгрес і армія проголосила надзвичайний стан. Тоді в усьому звинуватили ісламських фанатиків.

«Не хвилюйтеся», — казали тоді. «Усе під контролем».

Я була ошелешена. Усі були, я знаю. Важко було повірити. Цілий уряд знищено, так просто. Як вони туди дісталися, як це могло статися?

Тоді призупинили дію Конституції. Сказали, що це тимчасово. Навіть не було жодних бунтів на вулицях. Люди лишалися вечорами вдома, дивилися телевізор, чекали на якісь вказівки. Навіть не було ворога, на якого можна було показати пальцем.

— Стережися, — сказала мені Мойра по телефону. — Насувається.

— Що насувається? — запитала я.

— Ти чекай, — сказала вона. — Вони це давно готували. Нас із тобою загнали в кут, мала.

Вона цитувала вираз моєї матері, але не для сміху.

Усе існувало в підвішеному стані тижнями, хоча дещо все-таки відбувалося. У газетах з’явилася цензура, деякі було закрито, як казали, з міркувань безпеки. Почали виникати застави та Ідентипропуски. Це всі схвалили, бо ж зрозуміло, що обережність надмірною не буває. Казали, що проведуть нові вибори, але потрібен час для їх підготовки. Казали, що тепер треба жити далі, як зазвичай.

Однак «Порномарти» закрили, і кудись поділися фургони «Дотик на колесах» і «Булки у візку», які раніше їздили площею. Та їхня відсутність мене не засмутила. Усі знали, яка це маячня.

— Саме час був щось зробити, — сказала жінка за прилавком крамниці, у якій я зазвичай купувала сигарети. То був кіоск на розі, з мережі газетних кіосків — газети, цукерки, сигарети. Літня жінка, із сивим волоссям, з покоління моєї матері.

— То їх просто закрили чи як? — запитала я. Продавчиня знизала плечима.

— Хтозна, та й кому воно треба? Можливо, просто перевели кудись. Намагатися зовсім їх позбутися — то все одно, що виводити мишей.

Вона ввела мій Компуномер у касовий аппарат, ледь дивлячись на нього: я тоді була постійним клієнтом.

— Люди скаржилися, — сказала вона.

Наступного ранку, ідучи до бібліотеки, я зупинилася біля того ж кіоску купити ще пачку, бо ті закінчилися. Я тоді чимало курила, то була напруга, відчутна, наче підземне гудіння, хоча все й було доволі тихо. Кави теж пила більше й мала проблеми зі сном. Усі були дещо знервовані. На радіо було більше музики, ніж зазвичай, і менше слів.

Ми тоді вже були одружені, здавалось — уже багато років; їй було три чи чотири, вона ходила до садочка.

Прокинулися того дня як зазвичай, поснідали — гранолою, я це пам’ятаю, і Люк відвіз її до школи в тому гарненькому вбранні, яке я купила їй кількома тижнями раніше, смугастому комбінезоні й синій футболці. Який то був місяць? Напевно, вересень. Їх мали забрати шкільним автобусом, але я чомусь хотіла, щоб її повіз Люк, бо хвилювалася навіть через автобуси. Діти вже не ходили до школи пішки: надто часто зникали.

Коли я дісталася до кіоску на розі, звичної продавчині там не було. Натомість був чоловік, молодий, не більше двадцяти років.

— Вона захворіла? — поцікавилась я, даючи йому свою картку.

— Хто? — перепитав він агресивно, як мені здалося.

— Жінка, яка тут зазвичай працює, — відповіла я.

— Мені звідки знати? — сказав він. Він вбивав мій номер одним пальцем, вивчаючи кожну цифру. Було помітно, що раніше він цього не робив. Я постукувала пальцями по прилавку, нетерпляче чекала на свої сигарети й думала, чи не казав йому хтось, що з прищами на шиї можна щось зробити. Я доволі чітко пам'ятаю, який він мав вигляд: високий, трохи згорблений, темне волосся коротко стрижене, карі очі наче сфокусувались у кількох дюймах за моїм переніссям, і ті прищі. Гадаю, я так добре запам'ятала його через те, що він сказав далі.

— Вибачайте, — сказав він. — Номер недійсний.

— Маячня якась, — відповіла я. — Має бути дійсний, у мене кілька тисяч на рахунку. Два дні тому виписку дивилася. Спробуйте ще раз.

— Недійсний, — уперто повторив він. — Бачите червоний вогник? Означає, що номер недійсний.

— Ви, напевно, помилилися, — заперечила я. — Спробуйте ще раз.

Він знизав плечима, усміхнувся так, наче я його вже дістала, але спробував знову ввести номер. Тепер я спостерігала за його пальцями на кожній цифрі, перевіряла цифри, які з'являлись у віконці. Це справді був мій номер, але червоний вогник знову загорівся.

— Бачите? — повторив хлопець з тією ж усмішкою, наче знав якийсь приватний жарт, який не збирався мені розповідати.

— Подзвоню їм з роботи, — сказала я. Система, бувало, підводила, але кілька телефонних дзвінків усе виправляли. Я все одно була зла, наче мене несправедливо звинуватили в чомусь такому, про що й сама не знала. Наче це я помилилася.

— То подзвоніть, — байдуже сказав він. Я лишила сигарети на прилавку, бо ж не заплатила за них. Подумала, що позичу в когось на роботі.

Я таки подзвонила їм з роботи, але мені відповів запис. «На лінії перевантаження», — сказав голос. Чи не могла б я передзвонити?

Лінії весь ранок були перевантажені, наскільки я могла зрозуміти. Я передзвонювала кілька разів — марно. Та й навіть це не було таким уже незвичним.

Десь о другій по обіді до нашої дискової кімнати зайшов директор.

— Маю вам дещо сказати, — мовив. Вигляд мав жахливий: волосся скуйовджене, очі почервоніли, бігають, наче він пиячив.

Усі подивилися на нього, вимкнули свої машини. Нас у кімнаті було

восьмеро чи десятеро.

— Вибачте, — сказав він, — але це закон. Мені дуже прикро.

— Чому? — запитав хтось.

— Я маю вас відпустити, — продовжував він. — Це закон. Я зобов'язаний. Маю всіх вас відпустити.

Він говорив це ледь не ніжно, наче ми були дикими тваринами, жабами, яких він спіймав і посадив у банку, наче тепер він виявляє людяність.

— Нас звільняють? — спитала я і встала. — Але чому?

— Не звільняють, — сказав він. — Відпускають. Ви більше не можете тут працювати, це закон.

Директор запустив руки у волосся, і я подумала, що він збожеволів. Напруга виявилася надто сильною, через що в нього поїхав дах.

— Ви не можете так вчинити, — сказала жінка, яка сиділа біля мене. Прозвучало фальшиво, не схоже на правду, наче з телевізора.

— Я не винний, — сказав директор. — Ви не розумієте. Прошу, йдіть, зараз, — він підвищив голос. — Я не хочу проблем. Якщо будуть проблеми, книжки можуть загубитися, щось може зламатися…

Він озирнувся через плече.

— Вони там, — сказав. — У моєму кабінеті. Якщо ви не підете зараз, вони прийдуть самі. Дали мені десять хвилин.

Це прозвучало ще божевільніше, ніж раніше.

— Він здурів, — сказав хтось уголос; ми всі про це думали.

Але я могла визирнути в коридор: там стояли двоє чоловіків в однострої, з автоматами. То було надто театрально, щоб бути правдою, але ж вони там були, з'явилися раптово, немов марсіани. Чимось це нагадувало сон; вони були надто яскраві, надто вирізнялися серед оточення.

— Облиште машини, — сказав директор, поки ми збиралися й виходили. Наче ми могли їх забрати.

Ми стояли зграйкою на сходах біля бібліотеки. Не знали, що й сказати одна одній. Ніхто з нас не розумів, що відбувається, тож і сказати нічого особливого не могли. Дивилися одна на одну й бачили розпач і сором, наче нас спіймали на тому, що ми не мали робити.

— Яке неподобство, — сказала одна жінка, але так, наче сама в це не вірила. Чому ми почувалися так, наче заслужили на все це?

Коли я повернулася додому, там нікого не було. Люк досі був на роботі, моя дочка — у школі. Я відчувала страшенну втому, але коли сідала, одразу ж

піднімалася знову, не могла всидіти на місці. Ходила будинком, від кімнати до кімнати. Пам’ятаю, як торкалася речей, не зовсім свідомо, просто клала на них пальці — на тостер, цукорницю, попільничку у вітальні. Тоді взяла кішку й носила її з собою. Мені хотілося, щоб повернувся Люк. Я думала, що треба щось зробити, ужити заходів, але не знала, що тут доречно.

Знову спробувала зателефонувати до банку, але почула той самий запис. Налила собі склянку молока — подумала, що надто збуджена, аби знову пити каву, — пішла до вітальні, сіла на канапу, поставила молоко на столик, обережно, навіть не відпивши. Притиснула кішку до грудей, горлом відчуваючи її муркотіння.

Згодом подзвонила на квартиру матері, але ніхто не відповідав. Вона тоді трохи заспокоїлася, перестала переїжджати кожні кілька років; тепер жила на тому березі річки, у Бостоні. Я трохи зачекала, набрала номер Мойри. Її теж не було вдома, але коли я знову подзвонила за півгодини, вона відповіла. Між цими дзвінками я просто сиділа на канапі. Думала про доньчині шкільні обіди. Можливо, я забагато давала їй сендвічів з арахісовим маслом.

— Мене звільнили, — сказала я Мойрі, коли додзвонилася. Вона сказала, що приїде. Тоді вона вже працювала в жіночій організації, у видавничому відділі. Вони друкували книжки про контроль народжуваності, зґвалтування і такі інші речі, хоча попит на них тепер був меншим, ніж колись.

— Я приїду, — сказала вона. З мого голосу вона мала зрозуміти, що я саме цього хотіла.

Через якийсь час Мойра була тут.

— Ну що, — сказала вона. Скинула куртку, розсілась у величезному кріслі. — Розповідай. Тільки спочатку вип’ємо.

Вона підвелася, пішла на кухню, налила нам скотчу, тоді повернулася, знову сіла, і я спробувала розповісти їй, що зі мною сталося. Коли закінчила, Мойра спитала:

— Пробувала сьогодні оплатити щось Компукартою?

— Так, — відповіла я. Розповіла їй і про це.

— Вони заморозили їх, — сказала вона. — Мою теж. І рахунок організації. Усі рахунки, де написано Ж, а не М. Їм треба було всього лиш кілька кнопок натиснути. Нас відрізали.

— Але ж у мене в банку більше двох тисяч доларів, — сказала я, наче тільки мій рахунок мав значення.

— Жінки більше не можуть мати власність, — сказала Мойра. — Це новий закон. Не вмикала сьогодні телевізор?

— Ні, — відповіла я.

— Там про це говорять, усюди, — сказала вона. Вона не була ошелешена, як я. Вона дивно раділа, наче саме на це вже певний час чекала й тепер отримала доказ своєї правоти. Вона навіть здавалася енергійнішою, рішучішою.

— Люк може користуватися твоїм Компурахом за тебе, — продовжила вона. — Твій номер переведуть на нього, так казали. На чоловіка або найближчого родича-чоловіка.

— А що буде з тобою? — спитала я. У Мойри нікого не було.

— Піду в підпілля, — відповіла вона. — Є геї, які можуть взяти наші номери й купувати нам те, що треба.

— Але чому? — запитала я. — Чому вони це зробили?

— То вирішувати не нам, — сказала Мойра. — Вони мали зробити саме так, і з Компурахами, і з роботою одночасно. Можеш уявити собі аеропорти в іншому випадку? Вони не хочуть, щоб ми кудись поділися, — це точно.

Я забрала дочку зі школи. Вела авто з надмірною обережністю. Коли Люк повернувся додому, я сиділа за столом на кухні. Вона малювала фломастерами за своїм столиком у кутку, там на холодильнику були розвішані її малюнки.

Люк став на коліна біля мене, обійняв мене.

— Почув по радіо дорогою додому, — сказав він. — Не хвилюйся, я певен, що це тимчасово.

— Не казали, чому? — спитала я.

Він не відповів.

— Ми переживемо, — переконував, обіймаючи мене.

— Ти не знаєш, як це, — зітхнула я. Почувалася, наче хтось відрізав мені ноги. Я не плакала. І не могла його обійняти.

— Це всього лише робота, — сказав він, намагаючись втішити мене.

— Гадаю, ти отримаєш усі мої гроші, — мовила я. — А я ж навіть не померла ще.

То була спроба пожартувати, але прозвучало похмуро.

— Тс-с, — шепнув він, так і не вставши з колін. — Ти ж знаєш, що я завжди дбатиму про тебе.

Мені подумалося, що от він і почав мною опікуватися. Тоді спало на

думку, що от я і стала параноїком.

— Знаю, — сказала я. — Люблю тебе.

Пізніше, коли вона вже була в ліжку, а ми вечеряли, і я вже не почувалася такою слабкою, розповіла йому про те, що сталося вдень. Описала, як директор увійшов і вивалив на нас своє оголошення. Сказала, що це було б смішно, якби не було так жахливо. Я думала, що він п'яний. Можливо, так і було. А ще була армія і все таке.

Тоді згадала щось таке, що бачила і не помітила на той час. То була не армія. То була інша армія.

Звісно ж, були протести, виступало багато жінок і деякі чоловіки. Але менше, ніж можна було б припустити. Гадаю, люди були налякані. А коли стало відомо, що поліція, чи армія, чи ким вони були, відкриває вогонь майже одразу ж, як починається марш протесту, протести скінчилися. Кілька об'єктів підірвали — пошти, станції метро. Але не можна було з певністю сказати, хто це робив. То могла бути й армія, заради виправдання обшуків комп'ютерів і будинків.

Я не ходила на марші. Люк сказав, що це було б марно, я мала думати про них, про мою родину, про нього й про неї. Я думала про родину. Почала більше працювати по дому, більше пекла. Намагалася не плакати за столом. Тоді вже могла зненацька почати плакати й могла сидіти біля вікна спальні, дивлячись на вулицю. Я небагатьох сусідів знала, і коли ми зустрічалися на вулиці, були обережні, щоб не обмінятися більше ніж звичними привітаннями. Ніхто не хотів, щоб на нього доповіли за нелояльність.

Коли згадую про це, в моїй пам'яті постає і мати за кілька років до того. Мені тоді було чотирнадцять чи п'ятнадцять — вік, коли доньки найбільше соромляться своїх матерів. Згадую, як вона повернулася до однієї з наших квартир із групою інших жінок, частиною мінливого кола її друзів. Того дня вони були на марші; то були часи бунтів через порно або через аборти, вони йшли разом. Тоді багато чого підривали — клініки, відеопрокати. Важко було встежити за всім.

У мами виднівся синець на обличчі, трохи крові.

— Не можна розбити рукою вікно й не порізатися, — ось що вона про це сказала. — Чортові свині.

— Чортові кровопивці, — підтримала одна з її подруг. Своїх противників вони називали кровопивцями через написи на їхніх плакатах: «Хай

стікають кров’ю». То це, напевно, були абортні бунти.

Я пішла до своєї кімнати, щоб не плутатися під ногами. Вони говорили надто багато і надто голосно. Ігнорували мене, а я їх зневажала. Моя мати та її подруги-хуліганки. Я не розуміла, як вона могла так одягатися — у комбінезони, ніби ще молода. Чи стільки лаятися.

— Ти така ханжа, — казала вона мені голосом, який, у принципі, був задоволений. Їй подобалося бути епатажнішою за мене, бунтівною. — Юнки завжди такі ханжі.

Певна, частково моє несхвалення таким і було — формальним, поверхневим. Але я хотіла мати більш осіле життя, менше схоже на похід, без утеч.

— Ти була бажаною дитиною, знає Бог, — казала вона в інші моменти, схиляючись над фотоальбомами, у рамки яких була вклеєна я; альбоми повні немовлят, але моїх копій ставало дедалі менше, коли я ставала старшою, наче популяція моїх клонів постраждала від якоїсь чуми. У голосі матері звучав жаль, наче я вийшла не зовсім такою, як вона очікувала. Жодна мати не відповідає повністю тому образу, який хотіла би бачити дитина — гадаю, в інший бік це працює так само. Але попри все, у нас були непогані стосунки, не гірші, ніж у багатьох.

Хотіла б я, щоб вона була тут, аби я могла їй сказати, що нарешті це розумію.

Хтось вийшов із будинку. Я почула далекий стукіт бокових дверей, кроки по доріжці. Це Нік, тепер я його бачу; він зійшов з доріжки на газон вдихнути вологе повітря, повне пахощів квітів, м’ясистого росту, пилку, яке жменями носить вітер, наче устричну ікру в морі. Це щедре розмноження. Він потягується на сонці, я відчуваю, як по його м’язах прокочується хвиля, наче кіт вигинає спину. У нього короткі рукави, голі руки безсоромно стирчать з-під закоченої тканини. Цікаво, де закінчується засмага? Я не говорила з ним із тієї ночі, у фантастичному пейзажі залитої місячним сяйвом вітальні. Він мій прапор, мій семафор. Мова тіла.

Кашкет одягнутий навскоси. Отже, за мною послано.

Що він отримує за це, за цю роль пажа? Як він почувається, будучи сумнівним звідником для Командора? Чи це наповнює його огидою, чи змушує хотіти більше від мене, більше хотіти мене? Бо він не уявляє собі, що справді відбувається там, серед книжок. Якесь збочення, наскільки він знає. Ми з Командором укриваємо одне одного чорнилом, злизуємо його чи

кохаємося на стосах заборонених друкованих видань. Що ж, тут він недалеко відійшов.

Але можна покластися на те, що він щось із цього має. Усі мають свою певну вигоду. Додаткові сигарети? Додаткові свободи, не дозволені більшості? Байдуже — що він може довести? Його слово проти Командорового, хіба що він вирішить очолити облаву. Двері відчиняються ногою і — що я вам казав? Піймані на гарячому, грішно грають у «Скрабл». Мерщій, ковтай слова.

Можливо, йому просто подобається насолода від таємниць. Від того, що він щось на мене має, як раніше казали. Це влада, якою можна скористатися лише раз.

Хотіла б я думати про нього краще.

Тієї ночі, після того, як я втратила роботу, Люк хотів кохатися зі мною. Чому я не захотіла? Сам тільки відчай мав би підштовхнути мене. Але в мене все заніміло. Я ледве відчувала його руки на собі.

— Що сталося? — спитав він.

— Не знаю, — відповіла я.

— У нас усе одно є… — але не продовжив, не сказав, що ж у нас є. Я подумала, що не варто йому казати «у нас», бо ж у нього, наче, нічого й не забирали.

— У нас усе одно є ми, — закінчила я. То була правда. Так чому ж мій голос був таким байдужим, навіть для мене ж?

І він мене поцілував, наче в той момент, як я це сказала, усе може повернутися до норми. Але щось зсунулося тоді, рівновага була втрачена. Я почувалася зібганою, тож коли він обійняв мене, збираючи докупи, я була маленькою, наче лялька. Відчула, що любов іде вперед без мене.

Мені подумалося, що він не проти. Він зовсім не проти. Можливо, йому навіть подобається. Ми більше не належимо одне одному. Натомість я належу йому.

Негідно, несправедливо, неправдиво. Але саме це сталося.

Тож, Люку, я хочу спитати тебе тепер, хочу знати: я мала рацію? Бо ми ніколи про це не говорили. Коли я могла б заговорити, мені ставало страшно. Я не могла собі дозволити тебе втратити.

Розділ 29

Я сиджу в Командоровому кабінеті навпроти нього, за столом, на місці клієнта, наче веду переговори в банку про неабияку позику. Але, за винятком мого розташування в кімнаті, формальності між нами небагато. Раніше я сиділа з напруженою шиєю і прямою спиною, ноги рівненько на підлозі, очі на козиряння. Тепер я розслаблена, мені навіть затишно. Червоні черевики скинуті, я підгорнула ноги під себе, хоча й прикрила їх червоною спідницею, але все одно підгорнула, наче сиджу біля вогнища в старі дні пікніків. Якби в каміні горів вогонь, він би виблискував на полірованих поверхнях, м'яко сяяв на плоті. Додаю камінного світла.

Щодо Командора — він аж до непристойності повсякденний. Без піджака, лікті на столі. Бракує лише зубочистки в кутику вуст — і він був би справжньою рекламою сільської демократії, як на гравюрі. У плямах від мух, як у старій спаленій книжці.

Квадратики на дошці переді мною заповнюються — передостання гра мого вечора. «Ґуш», пишу я зручне односкладове слово з дорогою літерою ґ.

— Це справді слово? — питає Командор.

— Можемо подивитися, — кажу я. — Це діалектизм.

— Я тобі вірю, — каже він і всміхається. Командору подобається, коли я виділяюся, показую свою розвиненість, наче уважна тваринка, нашорошую вуха, готова виконувати трюки. Його схвалення огортає мене, немов тепла вода. Я не відчуваю в ньому тієї злості, яку раніше бачила в чоловіках, навіть у Люкові іноді. Він не називає мене подумки сучкою. Насправді він поводиться, як татусь. Йому подобається думати, що я розважаюся — так воно і є.

Він спритно вводить у кишеньковий комп'ютер наші рахунки.

— Ти мене сьогодні обійшла, — каже. Я підозрюю, що він махлює, щоб полестити мені, щоб підняти мені настрій. Але чому? Це лишається запитанням. Що він отримує від такого розбещення? Має щось бути.

Командор відкидається на спинку крісла, складає кінчики пальців — уже знайомий мені жест. Ми вибудували поміж собою репертуар таких жестів, знайомих речей. Він дивиться на мене не без доброзичливості, з цікавістю, наче я — загадка, яку треба розгадати.

— Що хочеш сьогодні почитати? — питає він. Це теж уже рутина. Поки що я прочитала журнал «Мадемуазель», старий випуск «Есквайра» вісімдесятих років, «Міз» — пам'ятаю, що цей журнал валявся в різних квартирах моєї матері, поки я росла, і «Рідерз Дайджест». У нього навіть романи є. Я вже прочитала Раймонда Чендлера і половину «Тяжких часів» Чарльза Діккенса. Коли маю нагоду, читаю швидко, жадібно, майже поверхнево, намагаючись якомога більше інформації напхати у свою голову перед черговим довгим голодом. Якби я їла, це була б обжерливість голодуючого, якби це був секс, то радше швидкий потайний перепихон десь у провулку.

Поки я читаю, Командор сидить і спостерігає за мною, мовчки, але й не зводячи очей. Це спостереження — своєрідний сексуальний акт, і я почуваюся оголеною, коли він дивиться. Хотілося б, що він відвернувся від мене, походив по кімнаті, почитав щось сам. Можливо, тоді я могла б розслабитися, не поспішати. А таке протиправне читання здається мені виступом.

— Я б хотіла просто поговорити, — кажу я. Самій дивно чути це від себе.

Командор знов усміхається. Він не здається здивованим. Можливо, він чекав цього або ж чогось подібного.

— О? — каже він. — То про що ти хотіла б поговорити?

Я затинаюся.

— Та про що завгодно. Ну, наприклад, про вас.

— Про мене? — він і далі усміхається. — Так про мене немає чого особливо говорити. Я звичайний хлопець.

Ця його фальшивість, навіть у виборі слова — «хлопець»? — зупиняє мене. Звичайні хлопці не стають Командорами.

— Ну щось же ви вмієте, — кажу. Знаю: я підштовхую його, граюся з ним, виманюю його назовні, і мені самій від себе гидко, навіть трохи нудить. Але це фехтування. Або говорить він, або я. Я це знаю, відчуваю слова, які збираються всередині мене, я так давно насправді не говорила ні з ким. Короткі перешіптування з Гленовою на сьогоднішній прогулянці не враховуються; але то був вступ, він роздражнив мене. Відчувши полегшення навіть від такої розмови, я хочу більшого.

А якщо говоритиму з ним, то скажу щось не те, щось видам. Я відчуваю це, прийдешню зраду себе самої. Я не хочу, щоб він знав забагато.

— Ну, я займався дослідженням ринку, — невпевнено веде він. — А потім наче відокремився.

Мені спадає на думку, що хоча я й знаю, що він Командор, та уявлення не маю, чим він займається. Що він контролює, яку галузь, як раніше казали? Конкретних звань у них немає.

— О, — кажу я, намагаюся, щоб звучало так, наче я розумію.

— Можна сказати, що я науковець, — продовжує він. — Звісно ж, у певних межах.

Після того він певний час нічого не каже, і я теж мовчу. Ми перечікуємо один одного.

Я зриваюся перша.

— То, можливо, розкажете щось із того, про що я думала?

Командор виявляє цікавість.

— І що це має бути?

Я прямую до небезпечної зони, але не можу зупинитися.

— Є одна фраза, яку я звідкись пам'ятаю… — краще не казати, звідки. — Гадаю, це латина, я думала, можливо, ви…

Знаю, у нього є словник латини. Він має кілька видів словників на горішній полиці, ліворуч від каміна.

— Скажи, — мовить він. Відсторонений, але більш пильний, чи мені це здається?

— Nolite te bastardes carborundorum, — кажу я.

— Що? — перепитує він.

Я неправильно вимовила слова. Не знаю, як правильно.

— Можу по літерах, — відповідаю я. — Чи записати.

Він вагається, ідея нова. Можливо, він не пам'ятає, що я вмію писати. Я ніколи не тримала ручки чи олівця в цій кімнаті, навіть щоб записати рахунок.

— Жінки не вміють додавати, — якось жартома сказав Командор. Коли я спитала, що малось на увазі, пояснив: — Для них один плюс один плюс один плюс один — це не чотири.

— А що тоді? — уточнила я, чекаючи на «п'ять» чи «три».

— Просто один плюс один плюс один плюс один, — відповів він.

Але тепер він каже:

— Гаразд, — і жбурляє свою кулькову ручку мені через стіл майже зухвало, наче приймаючи виклик. Я озираюся, шукаю, на чому б написати, і він дає мені записник для рахунків з маленьким усміхненим личком, надрукованим угорі на сторінці. Такі штуки досі випускають.

Я обережно, друкованими літерами пишу фразу, списую зі своєї пам'яті, зі

своєї шафи. Nolite te bastardes carborundorum. Тут, у цьому контексті, це не молитва й не команда, це сумне графіті, колись видряпане й закинуте. Ручка між моїми пальцями чуттєва, майже жива, я відчуваю її силу, силу слів, які вона містить. «Ручка — це заздрість», — сказала б Тітка Лідія, цитуючи черговий слоган Центру, який відважував нас від таких речей. І вони мали рацію — це заздрість. Просто тримати її — уже заздрити. Я заздрю, що в Командора є ручка. Це одна з тих речей, які я хотіла б украсти.

Командор забирає в мене позначений усмішкою аркуш паперу, дивиться на нього. Тоді починає реготати і — невже він шаріється?

— Це несправжня латина, — каже він. — Це просто жарт.

— Жарт? — ошелешено перепитую я. Це не може бути жарт. Невже я ризикувала, намагаючись ухопити крихту знання, через простий жарт? — Що за жарт?

— Знаєш, які бувають школярі, — каже Командор. Він сміється ностальгійно, тепер я розумію, що це сміх приязності до самого себе. Він устає, іде до книжкових полиць, дістає книгу з колекції, але не словник. Це стара книжка, схожа на підручник, потріпана, замащена чорнилом. Перш ніж показати її мені, він перебирає сторінки, міркує, згадує.

— Ось, — каже він і кладе розгорнену книжку на стіл переді мною.

Першою я бачу картинку: Венера Мілоська на чорно-білому фото, з незграбно домальованими вусами, чорним ліфчиком та волоссям під пахвами. На другій сторінці — римський Колізей, підписаний англійською, а під ним відмінювання: sum es est, sum us estis sunt[33].

— Ось, — каже він, показуючи пальцем, і я бачу на полі напис тим же чорнилом, яким намальоване волосся на Венері. Nolite te bastardes carborundorum.

— Це один із тих жартів, які важко пояснити, якщо не знаєш латини, — каже Командор. — Ми записували такі штуки. Не знаю, звідки ми їх брали, напевно, від старших хлопців.

Він забуває про мене, про себе самого, гортає сторінки.

— Глянь на це, — каже. Картина називається «Викрадення сабінянок», на полях видряпано: «pim pis pit, pimus pistis pants». — Ось іще одне, — каже. «Cim, cis, cit…»[34]. Він зупиняється, повертається до сьогодення, присоромлений. Знов усміхається, але тепер можна сказати — шкіриться. Я уявляю собі, яким він був з веснянками, із неслухняним чубом. Зараз він мені майже подобається.

— А що це означає? — запитую я.

— Що саме? — каже він. — А. Це означає «не дай покидькам себе перемолоти». Гадаю, ми тоді вважали себе дуже розумними.

Я вичавлюю із себе усмішку, але тепер бачу все ясно. Розумію, чому вона це написала, на стіні шафи, але розумію й те, що вона мала дізнатися про цю фразу тут, у цій кімнаті. Де ще? Вона ж ніколи не була школярем. Тут, із ним, у якомусь нападі згадок про дитинство, у довірливій бесіді. Отже, я не перша. Не перша порушую його тишу, граю з ним у дитячі ігри.

— Що з нею сталося? — питаю я. Він реагує майже миттєво.

— Ти звідкись її знала?

— Звідкись, — повторюю за ним.

— Вона повісилась, — каже Командор задумливо, не сумно. — Тому ми прибрали люстру. У твоїй кімнаті.

Після паузи:

— Серена дізналася, — каже він, наче це все пояснює. Так воно і є.

Якщо в тебе помирає песик, заводиш іншого.

— На чому? — питаю я. Він не хоче давати мені ідей.

— Чи не все одно, — каже. Розірване простирадло, думаю я. Я про це вже міркувала.

— Думаю, її знайшла Кора, — продовжую я. Ось чому вона кричала.

— Так, — каже він. — Бідолашна.

Це він про Кору.

— Напевно, мені не слід більше сюди приходити, — кажу я.

— Я думав, тобі це подобається, — легко мовить він, але спостерігає за мною своїми жвавими яскравими очима. Я могла б подумати, що це страх, але ні. — Я хотів би, щоб ти приходила.

— Ви хочете, щоб моє життя було стерпним, — кажу я. Виходить не запитання, а рівне ствердження, рівне й безвимірне. Якщо моє життя стерпне, то, можливо, те, що він робить, зрештою й правильно.

— Так, — погоджується він. — Хочу. Мені так краще.

— Що ж, — додаю я. Щось змінилося. Тепер я дещо на нього маю. Це можливість моєї власної смерті. Це його провина. Нарешті.

— Чого ти хотіла б? — запитує він, досі легко, наче це питання грошей, і доволі незначне: цукерки, сигарети.

— Тобто, окрім крему для рук, — кажу я.

— Окрім крему для рук, — погоджується він.

— Я хотіла б… — мить не наважуюсь. — Я хотіла б знати.

Звучить нерішуче, навіть тупо. Я сказала, не подумавши.

— Що знати? — питає він.

— Те, що варто знати, — відповідаю, але це надто легковажно. — Те, що відбувається.

33 Відмінювання латинського дієслова esse (бути).

34 Наводяться приклади начебто відмінювання слів за схемою відмінювання деяких слів у латині, але англійською вони звучать як нецензурні або просто недоречні слова.

XI. НІЧ

Розділ 30

Спадає ніч. Чи вже спала. Цікаво, чому ніч спадає, чому не настає, як світанок? Якщо на заході сонця дивитися на схід, бачиш, як ніч здіймається, а не спадає, як темрява підноситься до неба, угору від виднокраю, ніби чорне сонце за покривалом хмар. Ніби дим від невидимого вогню — з лінії вогню саме під виднокраєм, — лісової пожежі чи від палаючого міста. Можливо, ніч спадає тому, що вона важка, ця щільна завіса, яка закриває наші очі. Вовняна ковдра. Хотіла б я бачити в темряві краще, ніж бачу зараз.

Отже, ніч спала. Я відчуваю, як вона тисне на мене, немов камінь. Вітру немає. Я сиджу біля трохи прочиненого вікна, фіранки підібрані, бо там нікого немає, мені немає перед ким удавати скромність у своїй нічній сорочці — рукави довгі навіть улітку, щоб стримати нас від спокус власної плоті, утримати від обіймання себе самих голими руками. У світлі прожекторів ніщо не ворухнеться. Запах піднімається з саду, наче спека від тіла: напевно, там цвіте щось нічне — такий він сильний. Я майже бачу його, це червоне випромінювання, яке піднімається вгору, наче мерехтіння над асфальтом шосе в літній полудень.

На газоні внизу хтось постає з плями темряви під вербою, виходить на світло, його довга тінь чітко прикріплена до п’ят. Це Нік чи хтось інший, хтось неважливий? Він зупиняється, дивиться вгору, на це вікно, і я бачу біле видовжене обличчя. Нік. Дивимось одне на одного. У мене немає троянди, яку можна йому кинути, у нього немає лютні. Але голод той самий.

І я не можу його вгамувати. Опускаю ліву занавіску так, щоб вона впала між нами, мені на обличчя, і за якусь мить він іде далі, у невидимість за рогом.

Командор мав рацію. Один плюс один плюс один плюс один це не чотири. Кожен один лишається сам, їх ніяк не з’єднати докупи. Їх не можна обміняти, одного на іншого. Вони один одного не замінять. Нік Люка чи Люк Ніка. Жодних «міг би».

— Почуттям не зарадиш, — якось сказала Мойра, — але можна зарадити своїй поведінці.

Усе це дуже добре, хоча.

Головне — це контекст; чи витримка? Або одне, або інше.

У вечір перед тим, як поїхати з дому востаннє, я ходила по кімнатах. Речі не були спаковані, бо ми брали небагато й не могли собі дозволити навіть натякнути на те, що їдемо. Тож просто вешталася будинком, дивилася на речі, на те, як ми влаштували життя. Я тоді думала, що потім зможу згадати, який це мало вигляд.

Люк був у вітальні. Він обійняв мене. Ми обидва почувалися жалюгідними. Звідки ми могли знати, що навіть тоді ми були щасливі? Бо в нас принаймні було це: руки, обійми.

— Кішка, — ось що він сказав.

— Кішка? — перепитала я у вовну його светра.

— Ми не можемо лишити її тут.

Я не подумала про кішку. Ніхто з нас не подумав. Рішення було раптовим, і треба було все спланувати. Я, напевно, подумала, що вона поїде з нами. Але вона не могла, кішку не беруть у коротеньку закордонну подорож.

— Можливо, на вулиці? — запропонувала я. — Залишимо її там.

— Вона буде тут вештатись, нявчатиме під дверима. Хтось помітить, що нас немає.

— Можемо її віддати, — сказала я. — Комусь із сусідів.

Кажучи це, уже розуміла, яка це дурня.

— Я з цим розберусь, — сказав Люк. І з того, що він сказав «з цим», а не «з нею», я зрозуміла, що він має на увазі «вб'ю». Подумала: ось що робиш, перш ніж убити. Створюєш «це» там, де раніше його не було. Робиш це спочатку подумки, а потім у реальності. То ось як це робиться. Здається, раніше я того не знала.

Люк знайшов кішку, що ховалася під нашим ліжком. Вони завжди розуміють. Пішов із нею до гаража. Не знаю, що він зробив, я його не питала. Сиділа у вітальні, склавши руки на колінах. Треба було піти з ним, узяти на себе цю невелику відповідальність. Треба було принаймні спитати його про все це згодом, щоб йому не довелося нести цей тягар самому; бо ця невелика жертва, це вбивство з любові відбувалось і заради мене теж.

Це те, що вони роблять. Змушують тебе вбивати, у себе в душі.

Як виявилося, марно. Цікаво, хто їм сказав. То міг бути сусід, який

дивився, як наше авто вранці їхало від гаража — інтуїтивно доніс заради нової золотої зірочки в чийомусь списку. Міг навіть бути той, хто робив нам паспорти — чому б не отримати платню двічі? Це цілком схоже на них: садити своїх людей підробляти паспорти, розкинути сітку для неуважних. Очі Господні озирають усю землю.

Бо вони були готові, чекали на нас. Мить зради найгірша. Та мить, коли ти без жодних сумнівів усвідомлюєш, що тебе зрадили, що інша людська істота зичить тобі такого зла.

То було схоже на ліфт з обрізаними дротами. Він падає, падає, і ти не знаєш, коли вдаришся об землю.

Я намагаюся викликати, збудити своїх привидів, де б вони не були. Я маю згадати, який вони мали вигляд. Намагаюся затримати перед очима їхні обличчя, схожі на фотографії в альбомі. Але вони не затримуються заради мене, вони рухаються: усмішка — і немає, риси облич згортаються та згинаються, наче горить папір, їх поїдає чорнота. Спалах, бліде мерехтіння у повітрі; сяйво, марево, танок електронів — тоді знов обличчя, і не одне. Але вони згасають, хоч як би я не простягала до них руки, вони вислизають, як привиди на світанку. Повертаються туди, де існують. Мені хочеться просити їх лишитися зі мною. Але вони не залишаться.

Це я винна. Надто багато забуваю.

Сьогодні я молитимусь.

Не ставатиму на коліна біля ліжка, на тверде дерево підлоги спортзалу, і Тітка Елізабет стоїть біля подвійних дверей, склавши руки, з батогом для худоби на поясі, поки Тітка Лідія ходить між рядами жінок у нічних сорочках і ляскає нас по спинах, чи ногах, чи сідницях, чи руках дерев'яною указкою — легенько, щоб ми не горбилися чи не збивалися. Вона хотіла, щоб ми правильно схиляли голови, тримали пальці ніг разом, напружено, щоб лікті були під правильним кутом. Це частково питання естетики: їй подобалось, який це має вигляд. Хотіла, щоб у нас був суто англо-саксонський вигляд, наче ми викарбувані на могилах; чи схожі на янголів з різдвяних листівок, убрані в мантії чистоти. Але вона знала й про духовну цінність тілесної скутості, напруги м'язів: іноді казала, що трохи болю йде на користь розуму.

Ми молилися за порожнечу, щоб бути гідними наповнення: милістю, любов'ю, самозреченням, сім'ям та дітьми.

О Господи, Царю Всесвіту, дякую, що створив мене не чоловіком.

О Господи, зітри мене. Зроби мене плідною. Умертви мою плоть, щоб я могла множитися. Дозволь мені наповнитися…

Деяких це захоплювало. Екстаз приниження. Деякі стогнали і плакали.

«Не треба робити з себе посміховисько, Джанін», — казала Тітка Лідія.

Я молюся там, де сиджу, біля вікна, дивлячись крізь фіранку на порожній садок. Навіть очі не заплющую. Чи в моїй голові, чи ззовні — однакова темрява. Чи світло.

Боже. Сущий у Царстві Небесному, яке є всередині.

Хотіла б я, щоб ти сказав мені Своє Ім'я, тобто — справжнє. Але Ти теж годиться.

Хотіла б я знати, що Ти запланував. Але що б це не було, допоможи мені його пережити, будь ласка. Хоча, можливо, це й не Твої справи: я й на мить не вірю, що Ти мав на увазі саме те, що тут відбувається.

Хліба насущного мені не бракує, не марнуватиму на це час. Це не головна проблема. Проблема в тому, щоб ковтнути його й не вдавитися.

Переходимо до прощення. Не турбуйся про те, щоб пробачити мене просто зараз, є важливіші речі. Наприклад: убережи інших, якщо вони зараз у небезпеці. Не дай їм надто сильно страждати. Якщо їм судилося померти — хай це станеться швидко. Можеш навіть забрати їх до раю. Для цього нам потрібен Ти. Пекло ми влаштуємо для себе самі.

Напевно, я маю сказати, що пробачаю тих, хто це вчинив, і те, що вони чинять зараз. Я спробую, але це непросто.

Далі — спокуси. У Центрі спокусою вважалося мало не все, окрім сну та їжі. Знання — це спокуса. «Те, чого не знаєш, не спокусить тебе», — казала Тітка Лідія.

Можливо, я насправді й не хочу знати, що відбувається. Можливо, мені краще не розуміти. Можливо, я не витримаю знання. Гріхопадіння було падінням від невинності до знання.

Я забагато думаю про люстру, хоча її тут уже немає. Але можна скористатися гачком у шафі. Я розглядала варіанти. Коли причепишся туди, треба всього лиш натиснути всією своєю вагою й не пручатися.

Визволи нас від лукавого.

Тоді Царство, сила і слава.[35] Нині в це важко повірити. Але я спробую. «У сподіванні», як пишуть на надгробках.

Ти зараз маєш почуватися пограбованим. Гадаю, це з Тобою не вперше.

Мені на Твоєму місці було б уже досить. Мене вже нудило би від цього.

Гадаю, саме цим ми з Тобою й відрізняємося.

Я почуваюся дуже несправжньою, коли отак говорю до Тебе. Наче говорю до стіни. Хотіла б я, щоб Ти мені відповів. Почуваюся самотньою.

Як у пісні: сама-самісінька біля телефона. От тільки телефоном користуватися мені не можна. А якби й можна було, кому мені дзвонити?

О Боже. Я серйозно. О Боже, Боже. Як мені жити далі?

35 Мається на увазі молитва Отче Наш.

XII. У ЄЗАВЕЛІ

Розділ 31

Щовечора, лягаючи спати, я думаю, що вранці прокинусь у своєму домі, і все стане на своє місце.

Нині цього знову не сталося.

Вдягаюсь у літній одяг, бо ще літо; схоже, усе зупинилося на літі. Липень, ці бездиханні дні й банні ночі, заснути важко. Я намагаюся вести облік. Треба було б видряпувати позначки на стіні, по одній на кожен день тижня, і закреслювати, коли набереться сім. Але що мені з того — це ж не строк у в’язниці, немає такого терміну, який можна відсидіти й піти. Все одно, щоб дізнатися, який сьогодні день, мені треба просто спитати. Учора було четверте липня — колишній День Незалежності, поки його не скасували. Першого вересня — День праці, от він ще є. Тільки раніше не стосувався материнської роботи, як нині. Але я відлічую час за Місяцем. Маю не сонячний календар, а місячний.

Нагинаюсь зав’язати шнурівки на червоних черевиках; літні трохи легші, з непомітними отворами, хоча й без відвертості сандалів. Це спроба зігнутися, бо попри вправи я відчуваю, як моє тіло поступово заїдає, не слухається. Бути жінкою тепер чимось нагадує те, як я уявляла собі старість. Здається, я навіть ходжу десь так: зігнута, спина знаком питання, з кісток витікає кальцій, вони пористі, як вапняк. Коли я була молодша, уявляючи собі літній вік, думала: можливо, коли часу лишається небагато, починаєш більше цінувати речі. Забула включити сюди втрату енергії. Іноді я справді більше ціную речі — яйця, квіти, — але тоді думаю, що то просто напад сентиментальності, мозок покривається пастельними кольорами, як на листівках з чудовими заходами сонця, що в неймовірній кількості випускали в Каліфорнії. Глянцеві серця.

Небезпека в сірості.

Хотіла б я, щоб Люк був тут, у цій спальні, поки я вдягаюся, щоб можна

було з ним посваритися. Абсурдно, але мені цього хочеться. Сварки через те, хто має класти посуд у посудомийку, чия черга розкладати білизну чи мити туалет; щось рутинне й дріб'язкове у великому. Можна було б навіть про це посперечатися, про важливе і неважливе. Яка б то була розкіш. Не те, щоб ми часто це робили. Нині я розігрую ці сварки подумки, як і примирення після них.

Сиджу на стільці, вінок на стелі плаває над головою, як заморожений ореол, нуль. Дірка в космосі, там, де вибухнула зірка. Коло на воді, у яку кинули камінь. Усе біле й круглясте. Чекаю, щоб почався день, щоб Земля обернулася, як того хоче невблаганний годинник. Геометричні дні описують кола навколо мене, гладенькі й змащені. Моя верхня губа вже вкрилася потом, чекаю на прибуття неодмінного яйця, яке буде теплим, кімнатної температури, із зеленою плівкою на жовтку й трохи віддаватиме сіркою.

Що відбулося нині на прогулянці за покупками з Гленовою.

Ми йдемо до церкви, як і завжди, подивитися на могили. Тоді до Стіни. Сьогодні на ній висять тільки двоє: один католик, хоча й не священик, на ньому вчеплений перевернутий хрест, і ще один сектант, не впізнаю, звідки. На тілі лише червона літера І. Це не іудей, їх позначують жовтими зірками. Усе одно таких небагато лишилося, їх оголосили синами Ізраїлевими, а отже, — особливими, і дали вибір. Вони могли перехреститися чи емігрувати до Ізраїлю. Чимало емігрувало, якщо вірити новинам. Я бачила по телевізору їхній корабель: вони перехилялися через поручні у своїх чорних пальтах, капелюхах, з довгими бородами, намагалися якомога більше бути схожими на іудеїв у цьому вбранні, виловленому з минулого, жінки з шаликами на голові усміхаються і махають, щоправда, дещо скуто, наче позують; ще знімали багатших, у чергах до літаків. Гленова каже, що були ті, хто саме так вибрався, прикинувшись іудеями, але то було непросто через усі ті тести, які доводилося пройти, а тепер стало ще важче.

Однак тебе не повісять просто за те, що ти іудей. Повісять за те, що ти — галасливий іудей, який не зробив свого вибору. Чи прикинувся, що навернувся. Це теж показували по телебаченню: нічні напади, цілі скарби іудейських речей, витягнуті з-під ліжок: Тори, талеси, могендовіди. І їхні власники — похмурі, уперті Очі притискають їх до стін у спальнях, а скорботний голос ведучого розповідає про їхню зрадливість і невдячність.

Отже «І» — не іудей. То хто тоді? Індуїст? Ісламіст? Що б то не було, він усе одно мертвий.

Після цього ритуального споглядання ми йдемо далі своєю дорогою, як завжди, прямуємо до відкритого простору, який можна перетнути й поговорити. Якщо це можна назвати розмовою — обірваний шепіт, закритий білими тунелями наших крил. Це радше телеграми, словесний семафор. Ампутоване мовлення.

Довго стояти на одному місці не можна. Ми не хочемо, щоб нас забрали за байдикування.

Сьогодні ми йдемо в протилежному від «Сувоїв Душі» напрямку, до такого собі відкритого парку зі старим будинком — пізня вікторіанська епоха, вітражі. Раніше він називався Меморіальним залом, хоча я ніколи не знала, на чию честь. Напевно, якихось мерців.

Мойра якось сказала, що коли університет тільки починав працювати, там харчувалися студенти. Якщо туди заходила жінка, у неї кидали булочками.

— Навіщо? — спитала я. Мойра з роками все частіше розповідала такі історії. Мені не дуже подобалися ці обра`зи на минуле.

— Щоб вона вийшла, — відповіла Мойра.

— Можливо, це було радше подібним до того, щоб кидати у слона горішками, — роздумувала я.

Мойра розсміялася — це вона завжди могла.

— Екзотичні чудовиська, — сказала вона.

Ми стоїмо й дивимося на будівлю, яка за формою нагадує церкву, собор. Гленова каже:

— Чула, саме тут Очі влаштовують свої бенкети.

— Хто тобі сказав? — питаю. Поблизу нікого немає, можна говорити вільніше, але ми за звичкою говоримо пошепки.

— Сарафанне радіо, — каже вона. Робить паузу, дивиться на мене скоса, я відчуваю білий мазок у повітрі від її крил. — Є пароль.

— Пароль? — перепитую я. — Для чого?

— Щоб можна було дізнатися, хто так, а хто ні.

Хоч я і не розумію, навіщо мені це знати, запитую:

— То що за пароль?

— Мейдей, — каже вона. — Я його якось на тобі пробувала.

— Мейдей, — повторюю я. Пам’ятаю той день. M’aidez.

— Не користуйся ним без особливої потреби, — повчає Гленова. — Нам шкідливо знати багатьох у мережі. Раптом піймають.

Мені важко повірити в ці перешіптування, ці одкровення, хоча коли вони відбуваються, я завжди в них вірю. Це пізніше вони видаються недоречними, ніби дитячими, наче якась розвага — дівчачий клуб, шкільні таємниці. Чи як шпигунські романи, які я колись читала вихідними замість того, щоб робити домашнє завдання, чи телевізор пізно вночі. Паролі, те, що не можна говорити, люди з таємними особистостями, темні зв'язки: це не схоже на справжній світ. Але це моя ілюзія, похмілля від тієї версії реальності, яку я пізнала останнім часом.

І мережі. Мережити — один зі старих маминих виразів, затхлий сленг минулих років. Навіть у свої шістдесят вона описувала цим словом свої справи, навіть якщо, наскільки я бачила, це стосувалося лише обіду з іншою жінкою.

Я лишаю Гленову на розі.

— До зустрічі, — каже вона. Плавно тече далі вулицею, а я йду до будинку. Ось Нік, кашкет у нього набік; він сьогодні й не гляне на мене. Але, напевно, чекав мене, щоб доставити це мовчазне повідомлення, бо щойно впевнився, що я його бачу, ще раз ковзнув замшею по «Вихору» і швидко рушив до гаража.

Іду гравійною доріжкою між плитами перестиглого газону. Під вербою у своєму кріслі сидить Серена Джой, притуливши ціпок біля ліктя.

Сукня в неї з хрусткої прохолодної бавовни. Її колір — блакитний, акварельний, не мій, який вбирає спеку і водночас горить нею. Вона сидить до мене боком і в'яже. Як вона може торкатися вовни в таку спеку? Можливо, у неї заніміла шкіра, можливо, вона нічого не відчуває, наче після опіку.

Опускаю погляд на доріжку, прослизаю повз неї, намагаючись бути невидимою, знаючи, що вона мене проігнорує. Але не цього разу.

— Фредова, — каже Серена Джой.

Зупиняюся, непевна.

— Так, ти.

Повертаю до неї свій обмежений зір.

— Підійди. Ти мені потрібна.

Іду по траві, стаю перед нею, опустивши очі.

— Можеш сісти, — наказує вона. — Візьми подушку. Треба, щоб ти

потримала вовну.
Вона із сигаретою, попільничка стоїть на газоні біля неї, як і чашка чи то кави, чи то чаю.
— Там з біса задушливо. Тобі потрібне повітря, — продовжує.
Я сідаю, ставлю свій кошик (знову полуниці, знову курка) і помічаю лайливе слово — це щось новеньке. Дружина прилаштовує моток шерсті на мої простягнені руки й починає змотувати. Схоже, наче я на повідку, наче в кайданах, укрита павутинням — це ближче. Сіра вовна ввібрала вологу з повітря, схожа на обмочену дитячу ковдру і трохи відгонить мокрою вівцею. Принаймні руки мені ланоліном змастить.
Серена мотає, сигарета тліє в кутику її рота, випускає спокусливий дим. Мотає вона повільно й напружено, бо руки поступово їй відмовляють, але рішуче. Можливо, для неї в'язання вимагає певної сили волі, можливо, їй навіть боляче. Можливо, це те, що прописав їй лікар: десять простих рядків на день, десять з накидом. Хоча вона має робити більше. Я бачу ці вічнозелені дерева й геометричних хлопчиків з дівчатками в іншому світлі: як свідчення її впертості; не такі вони вже й жалюгідні.

Моя мати не в'язала, нічого такого. Але коли забирала речі з хімчистки — красиві блузи, зимові пальта, — вона збирала англійські шпильки і сколювала їх ланцюжком. Тоді чіпляла ланцюжок де-небудь: біля свого ліжка, на подушці, на спинці крісла, на кухонну прихватку, так, щоб не загубити. І забувала про нього. Я ж знаходила його, то тут то там, у будинку, у будинках — сліди її присутності, залишки втрачених намірів, наче дорожні знаки на шляху, який, як виявилося, вів у нікуди. Господарчий регрес.

— То що, — каже Серена. Припиняє мотати, лишаючи на моїх руках гірлянду тваринної шерсті, виймає недопалок з рота, щоб загасити його. — Ще нічого?
Я знаю, що вона має на увазі. Ми з нею мало про що можемо говорити; у нас небагато спільного, крім цієї загадкової і випадкової речі.
— Ні, — кажу я. — Нічого.
— Шкода, — каже вона. Важко уявити її з дитиною. Але про маля все одно здебільшого піклувалися б Марфи. Вона хотіла б, щоб я завагітніла, щоб це скінчилося, і я забралася з дороги, не було більше принизливих спітнілих переплетінь, жодних трикутників плоті під її вкритим зорями

пологом зі срібними квіточками. Тиша й спокій. Не можу собі уявити, щоб вона хотіла мені такої удачі з якоїсь іншої причини.

— Твій час закінчується, — каже вона. Це не запитання, а твердження.

— Так, — рівно кажу я.

Серена Джой підпалює ще одну сигарету, довго вовтузиться із запальничкою. З руками в неї точно стає все гірше. Але було б помилкою запропонувати їй свою допомогу — вона образилася б. Помилка — помітити її слабкість.

— Можливо, він не здатний, — каже вона.

Я не знаю, про кого це. Про Командора чи про Бога? Якщо про Бога, то вона сказала б «не хоче». У будь-якому разі, це єресь. Нездатні лише жінки, вони вперто лишаються закритими, вони пошкоджені, дефективні.

— Так, — кажу я. — Можливо, і не здатний.

Піднімаю на неї очі. Серена дивиться вниз. Ми вперше за довгий час зустрічаємося поглядами. Уперше з нашої зустрічі. Між нами простягаються миті, вицвілі, рівні. Вона намагається побачити, чи я усвідомлюю реальність.

— Можливо, — каже вона, тримаючи сигарету, яку так і не змогла запалити. — Можливо, варто спробувати інакше.

Що, стати рачки?

— Як інакше? — питаю я. Маю бути серйозна.

— З іншим чоловіком, — уточнює.

— Ви ж знаєте, я не можу, — кажу обережно, щоб не показати своє роздратування. — Це протизаконно. Ви знаєте про покарання.

— Так, — погоджується Дружина. Вона готова до цього, вона все обдумала. — Я знаю, що офіційно не можна. Але так робиться. Жінки часто це роблять. Постійно.

— Тобто, з лікарями? — кажу я, згадуючи співчутливі карі очі, руку без рукавички. Коли я останнього разу була на огляді, лікар був уже інший. Можливо, хтось спіймав його чи якась жінка про нього доповіла. Не те, щоб до її слів без доказів дослухалися.

— Деякі роблять так, — каже вона майже приязно, хоча й відсторонено; ми наче обговорюємо вибір лаку для нігтів. — Ворренова так зробила. Дружина, звісно ж, була в курсі.

Серена замовкає, щоб її слова засвоїлися.

— Я тобі допомогла б. Переконалася, що все піде добре.

Я думаю про це.

— Тільки не з лікарем, — кажу.

— Ні, — погоджується вона, і на якусь мить ми стаємо подружками — це могло б відбуватися за кухонним столом, ми могли б обговорювати побачення, дівочі хитрощі тактики флірту. — Іноді вони шантажують. Але це не обов'язково має бути лікар. Може бути хтось, кому ми довіряємо.

— Хто? — питаю я.

— Я думала про Ніка, — каже вона, і голос у неї майже м'який. — Він з нами вже довго. Він відданий. Я могла б з ним домовитися.

Так ось хто виконує її дрібні чорноринкові забаганки. Він завжди це отримує як платню?

— А як же Командор? — питаю я.

— Що ж, — твердо каже вона. Навіть більше ніж твердо, вона стискається, наче закрита сумочка. — Ми просто йому не скажемо, так?

Ця ідея висить поміж нас, майже видима, майже відчутна: важка, безформенна, темна, своєрідна змова, своєрідна зрада. Вона справді хоче цю дитину.

— Це ризиковано, — проваджу я. — Навіть більше.

На кону моє життя, але там воно й опиниться неодмінно, так чи так, погоджусь я чи ні. Ми обидві це знаємо.

— Це теж варіант, — погоджується вона. І я так думаю.

— Гаразд, — кажу я. — Так.

Серена нахиляється до мене.

— Можливо, я щось дістану для тебе, — каже вона. Бо я була чемна.

— Щось, чого ти хочеш, — додає ледь не улесливо.

— Це що? — питаю я. Не спадає на думку нічого такого, чого я хотіла б, і вона могла мені дати.

— Фото, — відповідає, наче пропонує мені якусь дитячу насолоду: морозиво чи квиток до зоопарку. Я знову дивлюся на неї, спантеличена.

— Її фото, — каже вона. — Твоєї дівчинки. Але це не точно.

Отже, Дружина знає, куди її відвезли, де тримають. Увесь цей час знала. Щось стискає мені горло. Сучка, не сказати мені ані слова, ані новини, навіть натяку. Вона дерев'яна, залізна, вона собі не уявляє. Але я не можу цього сказати, не можу втратити навіть такий дрібний шанс. Не можна відпускати цю надію. Я навіть говорити не можу.

Серена справді усміхається, навіть кокетливо — ось натяк на її колишній шарм манекенниці, мерехтить на обличчі, наче статика:

— Нині з біса спекотно для цього, правда ж?

Забирає вовну з моїх рук — я тримала її весь цей час. Тоді бере сигарету, яку крутила, і, трохи незграбно, тицяє мені, стискає мої пальці навколо неї.

— Знайди собі сірник, — каже. — Вони на кухні, можеш попросити у Рити один. Скажеш, що це мій наказ. Але тільки цю одну, — додає вона пустотливо. — Ми ж не хочемо попсувати тобі здоров’я!

Розділ 32

Рита сидить за столом на кухні. Перед нею стоїть скляна миска з кубиками льоду. Редиски перетворюються на квіти, троянди чи тюльпани, погойдуються у ній. Рита спеціальним ножем вирізає ще квіти на дошці перед собою, її великі руки спритні й байдужі. Решта тіла й не ворухнеться, як і обличчя. Наче вона всі ці трюки з ножем робить уві сні. На білій емальованій поверхні лежить купа редису, помитого, але не вирізаного. Маленькі ацтекські серця.

Вона майже не дивиться на мене, коли я заходжу.

— Усе взяла, га, — каже, коли я дістаю покупки їй на огляд.

— Можна мені сірник? — запитую я. Аж дивно, наскільки малою й жалюгідною дитиною вона змушує мене почуватися лише своєю насупленістю, якою надокучливою й скигливою.

— Сірники? — перепитує Рита. — Навіщо тобі сірники?

— Вона сказала, що можна взяти один, — кажу я. Не хочу зізнаватися про сигарету.

— Хто сказав? — вона й далі вирізає на редисі, не збиваючись із ритму. — Тобі не годиться мати сірники. Ще весь дім спалиш.

— Піди й спитай її, як хочеш, — наполягаю я. — Вона на газоні.

Рита закочує очі під лоба, наче мовчки питає якесь божество нагорі. Тоді зітхає, важко підводиться, показово витирає руки об фартух, щоб продемонструвати, скільки від мене турбот. Підходить до шафи над раковиною, не поспішаючи, знаходить у кишені ключі, відмикає дверці шафи.

— Улітку вони тут лежать, — каже, наче собі. — У таку погоду вогонь ні до чого.

Я з квітня пам’ятаю, що в прохолодну погоду Кора розводить вогонь у вітальні та їдальні.

Сірники дерев’яні, у картонній коробочці — я обожнювала такі в дитинстві, із них можна було робити лялькові шафки. Рита відкриває коробочку, вдивляється в неї, наче обирає, який саме сірник мені дати.

— То її справи, — бурмоче. — Ані слова їй не скажеш.

Вона запускає свою велику руку в коробочку, обирає сірник, дає його мені.

— Тільки не підпали нічого. Наприклад, фіранки в кімнаті. І так надто жарко.

— Не буду, — кажу я. — Він не для того.

Рита не принизиться до запитання, для чого ж він.

— Мені байдуже, хоч з'їж його. Вона сказала, що тобі можна один, я один і даю, от і все.

Відвертається від мене, знову всідається за стіл. Тоді бере кубик льоду з миски та кладе до рота. Це для неї незвично. Ніколи не бачила, щоб вона під'їдала щось за роботою.

— Можеш і собі взяти, — пропонує вона. — Оті напірники у вас на голові в таку погоду — страшне.

Я здивована: зазвичай Рита мені нічого не пропонує. Можливо, вона думає, якщо мій статус достатньо піднявся до того, щоб мені дали сірника, то можна й собі дозволити невелику прихильність. То це я зненацька стала однією з тих, кого треба балувати?

— Дякую, — кажу. Обережно кладу сірника до кишеньки на рукаві, до сигарети, щоб не змок, і беру кубик. У відповідь на подарунок, який вона зробила мені з власної волі, кажу:

— Дуже гарні виходять редиски.

— Люблю все робити добре, от і всього, — каже вона, знову набурмосена. — Інакше сенсу немає.

Я йду коридором, сходами вгору, поспішаю. Пролітаю повз вигнуте дзеркало — червоний силует на краю власного зору, примара з червоного диму. Я вже думаю про дим, уже відчуваю його в роті, як він втягується до легень, заповнює мене довгим вдиханням, насиченим, брудним, корицевим, а тоді нікотин розходиться по крові, ударяє в голову.

Після такої довгої перерви мене може знудити. Я не здивуюся, але навіть ця думка мені приємна.

Іду коридором: де б мені це зробити? У ванній, відкривши воду, щоб очистити повітря? У спальні — хрипко видихаючи у відкрите вікно? Хто мене за цим спіймає? Хтозна.

Навіть зараз, розкошуючи в майбутньому, прокочуючи передчуття по язику, я думаю про інше.

Мені не обов'язково викурити сигарету зараз.

Я можу розім'яти її між пальцями й змити в унітаз чи з'їсти й так отримати свій кайф — це теж може спрацювати, трішки за раз, а решту

сховати.

Так мені залишиться сірник. Можна зробити в матраці дірочку, обережно покласти його туди. Він тоненький, його нізащо не помітять. Він лежатиме там уночі, у ліжку піді мною, доки я спатиму. Спатиму на ньому.

Я можу спалити весь будинок. Приємна думка, я аж тремчу від неї.

Це втеча, швидка й небезпечна.

Лежу в ліжку, прикидаюся, наче сплю.

Командор учора сидів, склавши пальці, і дивився на мене, поки я втирала жирний крем у свої долоні. Дивно, я думала, чи не попросити в нього сигарету, але вирішила, що не варто. Не треба просити надто багато за один раз. Не хочу, щоб він думав, що я його використовую. І не хочу його перебивати.

Учора він пив скотч із водою. Він почав пити в моїй присутності, за його словами, щоб розслабитися наприкінці дня. Я з того маю зрозуміти, що на нього тиснуть. Мені не пропонує, а я й не прошу: обоє знаємо, для чого моє тіло. Коли я цілую його на ніч, щиро, його дихання пахне алкоголем, і я вдихаю його, як дим. Визнаю: я насолоджуюся цим доторком розпусти.

Іноді після кількох склянок він починає дуркувати і махлює у «Скрабл». Мене теж заохочує, ми набираємо зайві літери і пишемо ними неіснуючі слова, типу «вумний» чи «лойно», і хихочемо з них. Іноді він вмикає короткохвильове радіо, даючи мені хвилину-другу послухати радіо «Вільна Америка», просто похвалитися, що він це може. Тоді знову вимикає.

— Кляті кубинці, — каже. — Увесь цей бруд про дитячі садки.

Іноді, після гри, Командор сідає на підлогу біля мого стільця і бере мене за руку. Його голова опиняється трохи нижче за мою, тож коли він дивиться на мене, це виходить під кутом юності. Напевно, його тішить таке фальшиве підкорення.

— Він дуже високо сидить, — каже Гленова. — На верхівці, тобто — з самого верху.

У такі моменти важко це уявити.

Іноді я намагаюся поставити себе на його місце. Це моя тактика, щоб заздалегідь здогадатися, як він може повестися зі мною. Мені важко повірити, що я маю над ним хоч якусь владу, але це так, хоч ця влада й неоднозначна. Іноді, гадаю, я бачу себе так, як мене бачить він, хоч би й розмито. Є те, що Командор хоче мені довести, подарунки чи послуги, які

бажає зробити, ніжність, яку прагне викликати.

Він хоче, так. Особливо трохи напідпитку.

Іноді він буває буркотливим, іноді — філософствує чи намагається щось пояснити, виправдати себе. Як от учора.

— Проблема була не лише в жінках, — каже він. — Головною проблемою були чоловіки. Для них більше нічого не лишилося.

— Нічого? — перепитую я. — Але вони мали…

— Їм не було чого робити, — перебиває він.

— Вони могли б заробляти гроші, — кажу трохи вередливо. Зараз я його не боюся. Важко боятися того, хто дивиться, як ти змащуєш руки кремом. Цей брак страху небезпечний.

— Цього мало, — відповідає він. — Це надто абстрактно. Тобто їм нічого не лишилося з жінками.

— Це ви про що? — запитую я. — А всі ті «Порнокутки» — їх же було повно, навіть пересувних.

— Я говорю не про секс, — каже він. — Це один із нюансів, секс став надто простим. Його просто можна було купити. Не лишилося того, заради чого треба було б працювати чи боротися. У нас є статистика з тих часів. Знаєш, на що вони найбільше скаржилися? На нездатність відчувати. Чоловіки відвернулися навіть від сексу. Відвернулися від шлюбу.

— А тепер вони відчувають?

— Так, — відповідає Командор, дивлячись на мене. — Відчувають.

Він підводиться, обходить стіл, підходить до стільця, на якому сиджу я. Кладе руки мені на плечі, ззаду. Я його не бачу.

— Я хотів би знати, що ти думаєш, — каже його голос з-за моєї спини.

— Я небагато думаю, — відказую просто. Він хоче близькості, але я не можу її дати. — Що мені з того думання, правда? — продовжую. Те, що я думаю, не має значення. Це єдина причина, з якої він може мені щось розповідати.

— Ну ж бо, — наполягає він, трохи натискаючи руками. — Мені цікава твоя думка. Ти достатньо розумна, щоб її мати.

— Щодо чого? — питаю я.

— Щодо того, що ми зробили, — каже він. — Як усе вийшло.

Я тримаюся дуже спокійно. Намагаюся спорожнити свою голову. Думаю про небо вночі, коли місяця немає.

— У мене немає думки, — повторюю я.

Він зітхає, розслабляє руки, але лишає їх у мене на плечах. Він знає, що я

думаю, то й добре.

— Ліс рубають — тріски летять, — ось що він каже. — Ми думали, що це на краще.

— Краще? — перепитую я тихо. Як він може вважати, що це краще?

— Краще ніколи не буває для всіх, — уточнює він. — Комусь завжди гірше.

Я лежу горілиць, вологе повітря тисне на мене, як свинець. Хотіла б я, щоб пішов дощ. А ще краще — гроза, чорні хмари, блискавка, оглушливі звуки. Тоді може зникнути електрика. Я б могла спуститися до кухні, сказати, що мені страшно, посидіти з Ритою та Корою за кухонним столом, вони б дозволили мені боятися, бо поділяють цей страх, вони впустили б мене. Горіли б свічки, ми дивилися б, як наші обличчя з'являються і зникають у миготінні, у білих спалахах гострого світла за вікнами. «Господи, — сказала б Кора. — О Господи, врятуй нас».

Після того повітря стало б чистим і легшим.

Я дивлюся на стелю, на коло вапняних квітів. Намалюй коло, встань всередину — воно захистить тебе. Посередині висіла люстра, на ній — перекручене простирадло. Там гойдалася вона, легенько, наче маятник; так розгойдується дитина, коли висне на гілці. Тоді вона була в безпеці, уже зовсім захищена, коли Кора відчинила двері. Іноді я думаю, що вона досі тут, зі мною.

Я почуваюся похованою.

Розділ 33

Нині день, у небі імла, сонце розсіяне, але важке — воно всюди, наче бронзовий пил. Я пливу з Гленовою тротуаром; наша пара, перед нами друга пара, через дорогу — третя. З відстані ми повинні мати гарний вигляд: мальовничо, наче голландські доярки на бордюрі шпалер, наче полиця, повна сільниць та перечниць у вигляді старовинних костюмів, наче флотилія лебедів або чого завгодно, що може повторюватися з мінімальною грацією та без варіацій. Милує око, очі, Очі, бо саме для них це видовище. Ідемо на Молитвосвято, показати, які ми слухняні й побожні.

Жодної кульбабки не видно, усі газони скошені. Мені так хочеться одну, лише одну, нахабно смітникову, випадкову, вічножовту, наче сонце, — такої важко позбутися. Радісну та плебейську, яка сяє однаково для всіх. Ми робили з них каблучки, і вінки, і намиста, вони лишали в нас на пальцях гіркі молочні плями. Або я лоскотала ними її підборіддя: любиш пухнастиків? Вона їх нюхала — на носі лишався пилок (чи то було з жовтцем?). Або ми розкидали насіння: я уявляю, як вона біжить через газон, просто переді мною, їй рочків зо два чи три, і вимахує квіткою, наче бенгальським вогником, цим маленьким ціпком із білим вогнем, і повітря заповнюють крихітні парашутики. Дмухни — й дізнаєшся час[36]. Увесь цей час здутий літнім вітерцем. Про кохання питали в ромашок — це ми теж робили.

Ми вишиковуємося, щоб пройти заставу, стоїмо — двійко, двійко, двійко, наче дівчатка з приватної школи, які пішли на прогулянку й надто затрималися. На довгі роки, так, що все переросли — ноги, тіла, сукні. Наче зачаровані. Це казка — мені хочеться так вірити. Замість того нас перевіряють, двійками, і пропускають далі.

Через якийсь час ми звертаємо праворуч, ідемо повз «Лілеї» і далі, до річки. Хотіла б я піти ще далі, до широких берегів, де ми лежали на сонці, де мости вигинають спини. Якщо довго йти вниз уздовж річки, її жилавих вигинів, дійдеш до моря; але що там робити? Збирати черепашки, ніжитися на блискучих каменях.

Та ми не підемо до річки, не побачимо невеликі бані на будівлях біля неї — білі із синім і золотим, цнотлива яскравість. Звертаємо до сучаснішої

будівлі з великим плакатом над дверима: «СЬОГОДНІ ЖІНОЧЕ МОЛИТВОСВЯТО». Плакат затуляє колишню назву, щось про мертвого, застреленого, президента. Під червоним написом менші чорні літери, обрамлені крилатим оком з кожного боку: «БОГ — НАДБАННЯ НАЦІЇ». Обабіч дверей стоять Хранителі — без них не обходиться; дві пари, усього четверо, зі зброєю, дивляться прямо. Вони майже такі, як манекени в крамницях, з охайними зачісками, випрасуваним одностроєм та жорсткими, наче пластиковими, молодими обличчями. Сьогодні прищуватих немає. У кожного напоготові пістолет-кулемет: бозна-які небезпечні чи підривні діяння можемо вчинити всередині.

Молитвосвято проходитиме в критому дворі — прямокутному просторі зі скляним дахом. Це не загальноміське Молитвосвято — такі проводяться на футбольному полі, — воно лише районне. Ряди складаних дерев'яних стільців із правого боку, для Дружин та дочок високопосадовців чи офіцерів, різниця невелика. Галереї вгорі, з бетонним поруччям, для жінок класом нижче — Марф та Еконожин у кольорову смужку. Для них відвідини Молитвосвят не обов'язкові, особливо якщо вони на роботі чи мають малих дітей, але галереї все одно повні. Гадаю, це певний вид розваги, наче вистава чи цирк.

Чимало Дружин у найкращому вишитому блакитному вбранні вже зайняли свої місця. Ми відчуваємо їхні погляди, коли йдемо у своїх червоних сукнях по двоє до протилежної стіни. На нас дивляться, оцінюють, перешіптуються; ми це відчуваємо, наче мурашки бігають по голій шкірі.

Стільців немає. Наша частина відокремлена шовковистою багряною мотузкою — такі використовували в кінотеатрах, щоб стримати відвідувачів. Мотузка відділяє нас, позначає, не дає заразити інших, утворює для нас загін чи пасовище; і ми йдемо туди, влаштовуємося рядами — ми чудово це вміємо, тоді опускаємося на коліна на цемент.

— Давай назад, — буркоче збоку Гленова. — Там краще говорити.

І поки ми стаємо на коліна, трохи схиливши голови, я чую звідусіль шелестіння, наче скреготання комах у високій сухій траві: хмара шепотіння. Це одне з місць, де ми можемо вільніше обмінятися новинами, передати їх одна одній. Їм важко розрізнити нас чи почути, що саме говориться. І вони не стануть переривати церемонію, не перед камерами.

Гленова штовхає мене в бік ліктем, щоб привернути увагу, я потай повільно піднімаю очі догори. З того місця, де ми стоїмо, добре видно вхід

до двору, звідки постійно заходять люди. Напевно, вона мала на увазі Джанін, бо ось вона, у парі з новою жінкою, не колишньою; я не впізнаю її. Тож Джанін, напевно, перевели до іншого дому, на інше місце. Для цього ж зарано, можливо, у неї щось не так із молоком? Це єдина причина для переводу, хіба що в них були сварки за дитину; це стається частіше, ніж можна собі уявити. Коли вона її народила, могла й відмовитися віддати. Я це уявляю. Її тіло під червоною сукнею здається дуже тонким, майже кістлявим, сяйво вагітності вона втратила. Обличчя біле й загострене, наче з нього випили всі соки.

— Воно було негодяще, — каже Гленова біля моєї голови. — Усе-таки тертка.

Це вона про дитя Джанін, дитя, котре пройшло через Джанін дорогою в невідомість. Про дитя Енджелу. Неправильно було так скоро давати їй ім’я. Я відчуваю біль десь у шлунку. Ні, не біль — порожнечу. Я не хочу знати, що з ним було не так.

— Боже мій, — кажу. Пройти все це — марно. Навіть гірше, ніж марно.

— То було друге, — продовжує Гленова, — не враховуючи її власне, раніше. У неї був викидень на восьмому місяці, ти знала?

Ми дивимося, як Джанін заходить у відділений мотузкою загін у своєму серпанку недоторкуваності, невдачі. Вона бачить мене, має бачити, але дивиться просто крізь мене. Тепер жодної переможної усмішки. Вона розвертається, стає на коліна — і тепер я бачу лише її спину та худі зігнуті плечі.

— Вона думає, що сама винна, — шепоче Гленова. — Двоє поспіль. За грішність. Кажуть, що вона скористалась лікарем, вони були не Командорові.

Я не можу сказати, що знаю, бо Гленова спитає звідки. Наскільки їй відомо, саме вона — моє єдине джерело такої інформації, якої на диво багато. Звідки вона дізналася про Джанін? Марфи? Партнерка Джанін для покупок? Підслуховування під дверима, як Дружини базікають за вином та чаєм, плетуть свої сіті. Чи Серена Джой говоритиме так само про мене, якщо я зроблю, як вона хоче? «Погодилась одразу, їй просто байдуже, згодиться що завгодно з двома ногами й хорошим знаєте-чим. Вони не делікатні, вони не мають наших почуттів». І решта нахиляються вперед у своїх кріслах, Боже мій, який жах, яка хтивість. Як вона могла? Де? Коли?

Безсумнівно, так було із Джанін.

— Жахливо, — кажу я. Та це на Джанін схоже: узяти все на себе,

вирішити, що недоліки маляти залежать лише від неї. Люди зроблять що завгодно, щоб не визнати, що їхні життя не мають змісту. З них немає користі. У них немає задуму.

Якось вранці, коли ми одягалися, я помітила, що Джанін досі у своїй білій бавовняній нічній сорочці. Вона просто сиділа на краю ліжка.

Я подивилася на подвійні двері спортивного залу, де зазвичай стояла Тітка, щоб знати, чи помітила вона, але тітки там не було. Тоді вони були вже більш упевнені в нас, іноді лишаючи без нагляду в класі, а то й у кафетерії на кілька хвилин. Можливо, вона вискочила перекурити чи випити кави.

— Дивись, — сказала я Алмі із сусіднього ліжка.

Алма подивилася на Джанін. Тоді ми обидві підійшли до неї.

— Одягайся, Джанін, — сказала Алма її білій спині. — Нам непотрібні зайві молитви через тебе.

Та Джанін і не поворухнулася.

Тоді Мойра вже була з нами. Це було перед тим, як вона звільнилась, удруге. Вона досі накульгувала через те, що їй зробили з ногами. Обійшла ліжко, щоб побачити обличчя Джанін.

— Ходіть сюди, — сказала Мойра нам з Алмою.

Почали підходити інші, уже зібрався невеликий натовп. Мойра наказала їм:

— Ідіть назад, не робіть із цього видовища, що як вона повернеться?

Я дивилася на Джанін. Очі в неї були розплющені, але вони мене не бачили, були заокруглені, широкі, зуби вишкірені у застиглій усмішці. Крізь усмішку, крізь зуби вона шепотіла сама до себе. Я мусила нахилитися.

— Вітаю, — сказала Джанін, але не мені. — Мене звати Джанін. Я ваша офіціантка. Принести вам для початку кави?

— Боже, — мовила Мойра поряд зі мною.

— Не лайся, — сказала Алма.

Мойра схопила Джанін за плечі й струсонула.

— Оклигай, Джанін, — грубо просичала вона. — І не кажи це слово.

Джанін усміхнулася.

— Хорошого вам дня, — відповіла вона.

Мойра дала їй ляпаса, двічі, з одного боку і з іншого.

— Повернися, — сказала. — Ану повернися! Ти не можеш лишитися там,

тебе там більше немає. Усе минуло.

Усмішка Джанін зів’яла. Вона притиснула руку до щоки.

— Чого ви мене вдарили? — спитала вона. — Вам не сподобалося? Я можу принести іншу. Не треба було мене бити.

— Ти не знаєш, що вони зроблять? — мовила Мойра. Голос у неї був неголосний, але жорсткий, напружений. — Поглянь на мене. Мене звати Мойра, це Червоний Центр. Поглянь на мене.

Погляд Джанін почав фокусуватися.

— Мойра? — перепитала вона. — Я не знаю жодної Мойри.

— Тебе не покладуть до Ізолятора, навіть не думай про це, — сказала Мойра. — Вони не танцюватимуть навколо тебе з лікуванням. Навіть не паритимуться з відправкою тебе до Колоній. Зайдеш надто далеко — тебе просто відвезуть до Хімічної лабораторії і пристрелять. А тоді спалять зі сміттям, як Не-жінку. Забудь про це.

— Я хочу додому, — протягнула Джанін і розплакалася.

— Господи Боже, — зітхнула Мойра. — Годі. Вона за хвилину повернеться, обіцяю. Тож одягай свій бісів одяг і стули пельку.

Джанін скиглити не припинила, але встала й почала одягатися.

— Як зробить це ще раз, а мене тут не буде, — сказала мені Мойра, — треба просто дати їй ляпаса. Не можна дозволити їй упасти з краю. Ця штука заразна.

Тоді вона, напевно, уже планувала, як вибереться звідти.

36 Гра: треба здути з кульбабки все насіння, скільки разів для цього потрібно дмухнути — така й година.

Розділ 34

Сидячі місця у дворі всі заповнені, ми шелестимо й чекаємо. Нарешті приходить Командор, який веде службу. Він коренастий, з лисіючою головою, має вигляд підстаркуватого футбольного тренера. Вбраний у форму, тверезий чорний колір з рядами значків та прикрас. Важко не захопитися, але я стараюся: намагаюсь уявити його в ліжку з Дружиною та Служницею, він запліднює, як божевільний, як лосось на нересті, прикидаючись, що не отримує жодного задоволення. Коли Господь сказав «плодіться і розмножуйтеся», чи мав він і його на увазі?

Командор піднімається сходами на подіум, який оздоблений червоною тканиною з вишитим великим оком в облямівці білих крил. Обводить поглядом кімнату, наші тихі голоси згасають. Йому навіть не треба підносити руку. Тоді його голос іде в мікрофон і виходить з колонок, позбавлений низьких тонів і гостро металевий, наче утворений не ротом, не тілом, а самими колонками. Це голос кольору металу, форми рогу.

— Сьогодні день подяки, — починає Командор, — день хвали.

Я відключаюся від його промови про перемогу й жертву. Далі триває довга молитва про негідні посудини, тоді гімн «Є бальзам у Гілеаді».

Мойра називала його «Є бедлам у Гілеаді».

Тепер — головна страва. Входять двадцять Янголів, недавно з фронтів, прикрашені новими відзнаками, у супроводі почесної охорони, маршують до відкритого центру, раз-два, раз-два. Струнко, вільно. І тепер двадцять дочок у білому, укриті серпанком, сором'язливо виступають уперед, матері підтримують їх під лікті. Це матері, а не батьки тепер віддають дочок і влаштовують їхні шлюби. Звісно ж, шлюби всі за домовленістю. Цим дівчатам уже багато років не дозволяють лишатися наодинці з чоловіками. Стільки років, скільки ми всі цим займаємося.

Цікаво, вони достатньо дорослі, щоб пам'ятати щось із минулих часів? Як це: грати у бейсбол в джинсах та кросівках, кататися на велосипеді? Читати книжки самостійно? Хоча деяким з них не більше чотирнадцяти (Відправляйте їх якомога раніше — така в нас політика, — не можна гаяти часу), вони пам'ятають. І ті, що будуть після них, пам'ятатимуть три, чотири чи п'ять років. А після того — ні. Ті завжди будуть у білому, дівочими групками; і завжди мовчазні.

— Ми дали їм більше, ніж забрали, — сказав Командор. — Подумай про ті проблеми, які в них були раніше. Чи ти не пам'ятаєш бари для самотніх, приниження шкільних побачень всліпу? М'ясний ринок. Ти не пам'ятаєш, яка жахлива прірва була між тими, хто міг легко отримати чоловіка, і тими, хто не міг? Дехто з них був у відчаї, вони голодували, щоб схуднути, чи накачували груди силіконом, обрізали носи. Подумай про нещастя цих людей.

Він махнув рукою на стоси старих журналів.

— Вони постійно скаржилися. Проблеми з цим, проблеми з тим. Згадай оголошення в особистих розділах: «Яскрава приваблива жінка тридцяти п'яти років…». То був шанс отримати чоловіка, не лишитися осторонь. І якщо вони справді виходили заміж, їх могли залишити з дитиною чи двома, чоловікові б набридло, і він би пішов, зник, а вони мали жити на державну допомогу. Чи він лишався б, але бив їх. Чи, якщо була робота, діти ходили в садочок чи лишалися на якусь грубу невігласку, і за це ще й доводилося платити зі своєї жалюгідної зарплатні. Гроші були єдиним мірилом цінності для всіх, матері не мали гідної поваги. Не дивно, що вони відмовилися від усього цього. Так вони захищені, можуть мирно виконувати своє біологічне призначення. З повною підтримкою та заохоченням. От скажи мені. Ти розумна людина. Я хочу знати, що ти думаєш. Що ми пропустили?

— Любов, — сказала я.

— Любов? — перепитав Командор. — Яку саме любов?

— Закоханість, — мовила я.

Командор подивився на мене своїми милими хлоп'ячими очима.

— О, так, — провадив він. — Я читав про це в журналах, це всіляко проштовхували, так? Але глянь на статистику, люба. Чи вона була того варта, ця закоханість? Шлюби за домовленістю завжди працювали не гірше, якщо не краще.

«Любов, — з огидою говорила Тітка Лідія. — Не хочу спіймати вас на цьому. Жодних зітхань і кохань тут, дівчатка». Погрожує нам пальцем. «Не в любові справа».

— Ті роки, історично кажучи, були аномалією, — мовив Командор. — Невдачею. Ми лише повернули все до природних норм.

Жіночі Молитвосвята призначені для групових одружень, як от це. Чоловічі

— для військових перемог. Це речі, які мають радувати більшість із нас. Іноді жіночі влаштовуються для черниці, яка кається. Вони, переважно, були раніше, коли на них влаштовували облави, але й нині можуть відкопати кількох, витягнути з підпілля, де вони ховаються, як кроти. Вони й схожі на кротів теж: підсліпуваті, ошелешені світлом. Старих одразу відправляють до Колоній, а молодих і плідних намагаються навернути. І коли це вдається, ми всі приходимо сюди, подивитися на церемонію, на якій зрікаються целібату, приносять його в жертву спільному добру. Вони стають на коліна, Командор молиться, тоді вони вдягають червоний серпанок, як і решта з нас. Однак їм не дозволено стати Дружинами, вони досі вважаються надто небезпечними для таких посад. Вони пахнуть відьмами, наче щось екзотичне й загадкове; запах лишається попри будь-яке відмивання, рубці на ногах і той час, який вони проводять в Одиночці. Рубці є у всіх, строк вони відсиджують усі, ходять чутки, що так просто вони не зрікаються. Багато хто, натомість, обирає Колонії. Ніхто з нас не хоче мати таку за партнерку для покупок. Їх зламали сильніше, ніж решту, з ними важко почуватися комфортно.

Матері поставили дівчат у білих серпанках на місця і повернулися на свої стільці. Деякі з них приплакують, суцільне поплескування та тримання за руки, показне витягування носовичків. Командор продовжує вести службу.

— Так само й жінки, у скромнім убранні, — веде він, — із соромливістю та невинністю, нехай прикрашають себе не плетінням волосся, не коштовними шатами, але добрими вчинками, як то личить жінкам, що присвячуються на побожність. Нехай жінка навчається мовчки в повній покорі, — тут він оглядає нас і повторює: — У повній. А жінці навчати я не дозволяю, ані панувати над мужем, але бути в мовчанні. Адам бо був створений перше, а Єва потому. І Адам не був зведений, але, зведена бувши, жінка попала в переступ. Та спасеться вона дітородженням, якщо пробуватиме у вірі й любові, та в посвяті з розвагою[37].

Спасеться дітородженням, думаю я. А що ж тоді мало нас рятувати в колишні часи?

— Краще Дружинам би це казав, — буркоче Гленова, — коли вони язиками чешуть.

Це вона про мовчання. Тепер нам знову можна говорити, Командор закінчив головний ритуал, і тепер надягаються обручки, піднімаються вуалі. У-у-у, думаю я. Придивіться гарненько, бо вже пізно. Янголам

пізніше призначать Служниць, особливо якщо їхні молоді Дружини не зможуть зачати. Але ви, дівчатка, застрягли. Що бачите, те й отримаєте, з прищами й усім іншим. Та від вас не чекають, що ви їх любитимете. Ви скоро це зрозумієте. Просто виконуйте свій обов'язок мовчки. Якщо сумніватиметеся, лежачи горілиць, можете дивитися на стелю. Хтозна, що ви там побачите? Могильні вінки та янголів, сузір'я пилу, зоряного чи звичайного, лабіринти, залишені павуками. Допитливий розум завжди знайде, чим зайнятися.

Як той старий жарт.

«Щось не так, люба?» — «Ні, а що?» — «Ти поворухнулася».

Просто не ворушіться.

«Наша мета, — стверджує Тітка Лідія, — це дух товариства поміж жінок. Ми всі маємо бути разом».

— Лайно, а не товариство, — каже Мойра крізь дірку в кабінці туалету. — Хай Тітка Лідія хоч всереться, як раніше казали. Хочеш, поб'ємось об заклад, що вона Джанін на коліна ставить? Чим ще їм займатись у неї в кабінеті? Об заклад поб'юсь, вона змушує її працювати над тою старою, зів'ялою, висохлою й волохатою…

— Мойро! — перериваю я.

— Що Мойро? — шепоче вона. — Ти ж теж про це думала.

— Такі розмови ні до чого хорошого не ведуть, — кажу, однак відчуваю бажання розсміятися. Але тоді я досі прикидалася сама перед собою, що нам слід зберігати щось на зразок гідності.

— Ти завжди була такою занудою, — говорить Мойра, але промовляє з ніжністю: — Ведуть вони до хорошого, ведуть.

І вона мала рацію, тепер, стоячи на колінах на цій беззаперечно твердій підлозі, слухаючи монотонну церемонію, я це розумію. Є щось могутнє в тому, щоб шепотіти непристойності про тих, хто має владу. Є в тому щось приємне, щось розпутне, таємне, заборонене, хвилююче. Це наче певною мірою закляття. Воно їх здуває, применшує до спільного знаменника, де з ними можна розібратися. На кабінці душу хтось невідомий нашкрябав «Тітка Лідія смокче». Це нагадувало прапор революції, що майорить на пагорбі. Сама думка про те, що Тітка Лідія таке робить, підбадьорювала.

Тож тепер я уявляю цих Янголів і їхніх висушених білих наречених, стогони й піт, вологі волохаті сутички; чи ще краще — безславні поразки, члени, схожі на тритижневі морквини, страждене, незграбне вовтузіння на

плоті, холодній і байдужій, мов та сира риба.

Коли все нарешті скінчилося і ми виходимо, Гленова каже мені своїм легким пронизливим шепотом:

— Ми знаємо, що ти бачишся з ним наодинці.

— З ким? — перепитую, опираючись бажанню подивитися на неї. Я знаю, з ким.

— З твоїм Командором, — відповідає вона. — Ми знаємо, що бачилася.

Я питаю, звідки.

— Просто знаємо, — не пояснює вона. — Чого він хоче? Збоченого сексу?

Було б важко пояснити їй, чого ж він хоче, бо я досі не знаю, як це назвати. Як можна описати те, що насправді відбувається між нами? Вона точно сміялася б. Тож мені легше відповісти:

— До певної міри.

У цьому принаймні є якась гідність примусу. Гленова міркує над цим.

— Ти здивувалася б, — провадить вона, — дізнавшись, скільки їх таких.

— Нічого не можу вдіяти, — кажу я. — Не можу відмовитися.

Вона має це знати.

Тепер ми на тротуарі, розмовляти небезпечно — ми надто близько до інших і захисне шелестіння натовпу зникло. Ми йдемо мовчки, відстаємо, поки Гленова нарешті не вирішує, що можна сказати:

— Звісно, не можеш. Але дізнайся і скажи нам.

— Що дізнатися? — кажу я. Радше відчуваю, аніж бачу легкий поворот її голови.

— Усе, що зможеш.

37 1 Тимофію 2:9-15.

Розділ 35

Мені треба заповнити простір у занадто теплому повітрі кімнати, а також час; часопростір між тут і зараз, там і тоді, розмічений вечерею. Прибуттям таці, яку несуть сходами, наче для каліки. Каліка — це той, кого скалічили. І він більше не лічить дні. Виходу немає.

Ось що сталося того дня, коли ми спробували перетнути кордон з нашими новими паспортами, де було сказано, що ми не ті, ким є: Люк, наприклад, ніколи не розлучався, отже, ми, за новим законом, цілком легальні.

Чоловік зайшов усередину з нашими паспортами, коли ми пояснили йому про пікнік, він зазирнув до нашого авто й побачив нашу дочку, яка спала в зоопарку зі старих звірів. Люк поплескав мене по руці, вийшов з автомобіля, начебто щоб розім'яти ноги, а так — подивитися на чоловіка у вікні імміграційного будинку. Я лишилася в машині. Запалила сигарету, щоб заспокоїтися, втягнула дим довгим подихом підробного розслаблення. Спостерігала за двома солдатами в незнайомому однострої, який уже починав на той час ставати знайомим; вони байдикували за чорно-жовтим шлагбаумом. Були не надто зайняті. Один з них дивився, як зграя птахів, чайок, злітає, крутиться і приземляється на перила мосту. Спостерігаючи за ним, я стежила й за птахами також. Усе мало свої звичні кольори, от тільки було яскравішим.

Я подумки молилася: усе буде гаразд. О, пусти нас. Пропусти нас, дай пройти. Тільки зараз, я що завгодно зроблю. Чи те, що я могла б зробити для того, хто мене чув, хоч трохи було йому потрібно чи цікаво — цього я ніколи не знатиму.

Тоді Люк повернувся до автомобіля, надто скоро, повернув ключ і дав задній хід.

— Він узявся за телефон, — мовив він. А тоді погнав дуже швидко. Після того був ліс і ґрунтова дорога, і ми вистрибнули з машини й побігли. Хатина, де можна було б сховатися, човен — не знаю, про що ми думали. Він сказав, що паспорти надійні, у нас було зовсім мало часу на планування. Можливо, у нього був план, якась мапа в голові. Щодо мене — я просто бігла: геть, геть.

Не хочу розповідати цю казку.

Не маю її розповідати. Я не зобов’язана нічого розповідати ані собі, ані комусь іншому. Я могла б просто мирно сидіти тут. Могла б відсторонитися. Можна зайти так далеко, так глибоко назад, що тебе вже ніколи не дістануть.

Nolite te bastardes carborundorum. Дуже воно їй допомогло.

Навіщо боротися?

Так не годиться.

— Любов? — перепитав Командор. — Я дещо про неї знаю. Можемо поговорити про це.

— Закоханість, — сказала я. Вона поглинає тебе, усіх нас, так чи інакше. Як він міг так легковажно про це говорити? Навіть пихато. Наче це щось тривіальне, зайва розкіш, примха. Навпаки, це було непросто. Це було центром, тим, як ти розумів себе; якщо з тобою цього ніколи не траплялося, жодного разу, ти був наче мутантом, істотою з космосу. Усі це знали.

«Закохатися», говорили ми, «запасти на когось». Ми були пропащими жінками. Вірили в це, у це падіння: таке миле, наче політ, і водночас таке відверте, екстремальне, неймовірне. Бог — це любов, було сказано, але ми вивернули це, і любов, як і рай, завжди лишалася за рогом. Що важче було любити конкретного чоловіка поряд, то більше ми вірили в Любов, абстрактну й повну. Ми завжди чекали її втілення. Того, щоб це слово стало плоттю.

Іноді так і було, на певний час. Така любов приходить і йде, і її важко згадати потім, як біль. Одного дня дивишся на чоловіка й думаєш: «Я тебе любила». Це минулий час, і тебе сповнює подив, бо то було так неймовірно, і необґрунтовано і безглуздо, і ти теж розумієш, чому друзі уникали цієї теми весь час.

Тепер ці спогади приносять втіху.

Або бувало, навіть коли ти ще кохала, ще падала, прокидалася серед ночі, коли місячне сяйво лилося на його сонне обличчя, роблячи тіні в його очницях темнішими й запалішими, ніж удень, ти думала: «Хтозна, що вони роблять на самоті або з іншими чоловіками? Хтозна, що вони кажуть чи куди можуть піти? Хто може сказати, які вони насправді? Під цією буденністю».

Так думалось і в такі миті: «Що, як він мене не любить?»

Або згадувалися новини, прочитані в газетах — про жінок, яких

знаходили (часто жінок, але іноді то були чоловіки чи діти, що найгірше) у канавах, чи лісах, чи холодильниках у покинутих орендованих кімнатах, одягнених чи ні, зґвалтованих чи ні, у будь-якому разі — убитих. Були місця, куди не хотілося заходити, були застороги — замки на вікнах та дверях, закриті фіранки, увімкнене світло. Ці речі були, як молитви: ти робила їх і сподівалася, що це тебе врятує. І переважно таки рятувало. Чи іноді рятувало; судячи з того, що ти й досі була жива.

Та все це підходило лише для ночі і не мало нічого спільного з чоловіком, якого ти кохала, принаймні вдень. Ти хотіла, щоб із цим чоловіком усе склалося, усе спрацювало. І ти працювала над своїм тілом заради чоловіка. Якщо працювала достатньо, то, може, і з чоловіком так буде. Можливо, ви працюватимете над цим разом, наче ваша пара — задача, яку можна розв'язати; інакше один із вас, імовірніше чоловік, рушить із місця по власній траєкторії, забере своє тіло, яке викликає таку звичку, і лишить тебе з болючою абстиненцією, з якою ти можеш боротися вправами. Якщо у вас нічого не вийшло, то це тому, що один з вас неправильно до цього ставився. Вважалось, усе, що відбувалось у твоєму житті, залежало від позитивної чи негативної сили, яку ти випромінювала.

Якщо тобі щось не подобається, зміни це — так ми казали одна одній і собі. І міняли чоловіка на іншого. Ми були певні, що зміни — завжди на краще. Були ревізіоністками та влаштовували ревізії собі.

Дивно згадувати, як ми думали раніше, наче нам доступне все, наче не існує жодних випадковостей, жодних кордонів; наче ми можемо довіку формувати й переформовувати безкінечні території своїх життів. Я теж була такою, теж так чинила. Люк був не першим моїм чоловіком і міг бути не останнім. Якби він не застигнув ось так. Намертво зупинився в часі, там, серед дерев, у падінні.

У старі часи вони надіслали б невеликий пакунок з особистими речами: тим, що було з ним, коли він помер. Мати розповідала, що так робили у війну. Скільки годиться бути у траурі, що вони казали? Зроби своє життя даниною коханому. І він був коханим. Єдиним.

Є, кажу я. Є коханим, є, одна літера, дурепо, ти що, не можеш навіть такого коротенького слова запам'ятати?

Я витираю обличчя рукавом. Колись так би не робила, боячись усе розмазати, та зараз нічого не зітреться. Який би вираз тепер не був на моєму обличчі, він справжній.

Ви маєте мені пробачити. Я біженка з минулого, і, як інші біженці, живу традиціями та звичками істоти, яку лишила чи була змушена лишити позаду — звідси це все здається таким же ексцентричним і нав'язливим для мене. Наче той білогвардієць, який п'є чай у Парижі, покинутий у двадцятому столітті, я блукаю назад, намагаючись відшукати ті далекі стежки; стаю надто сентиментальна, втрачаю себе. Тужу. Це тужіння, не плач. Я сиджу на стільці й протікаю, наче губка.

Отже. Чи є надія? Жінка при надії: так колись могли назвати крамницю, де продавали одяг для вагітних. Жінка при надії — це жінка, яка чекає. Надія — це не лише стан, це місце, у якому ти чекаєш. Для мене воно — ця кімната. Я тут порожнеча між дужок. Між інших людей.

Стукіт у двері. Кора з тацею.

Але то не Кора.

— Я принесла, — каже Серена Джой.

Я піднімаю очі, озираюся, тоді встаю зі стільця і йду до неї. Вона тримає його, знімок із Полароїда, квадратний і блискучий. То їх досі випускають, такі камери. І мають бути сімейні альбоми, з усіма дітьми; щоправда, без Служниць. З точки зору майбутньої історії ми станемо невидимими. Але діти там будуть, звісно ж, щоб Дружинам було що роздивлятися внизу, подзьобуючи частування та чекаючи народження.

— Це лише на хвилинку, — каже Серена Джой тихим змовницьким голосом. — Я маю його повернути, поки вони не помітили, що він зник.

Напевно, його роздобула для неї Марфа. Отже, існує мережа Марф, і вони щось мають за це. Приємно знати.

Я беру в неї світлину, повертаю правильною стороною. Це вона, вона тепер така? Моє золото.

Така висока, так змінилася. Злегка усміхається, так скоро, вбрана у білу сукню, наче до першого причастя за старих часів.

Час не стояв на місці. Він прокотився по мені хвилею, змив мене, наче я — жінка з піску, залишена легковажною дитиною надто близько до води. Я знищена для неї. Тепер я просто тінь десь далеко за гладенькою сяючою поверхнею цього знімка. Тінь тіні — такими стають мертві матері. Це видно в її очах: мене там немає.

Але вона існує, у своїй білій сукні. Вона росте й живе. Чи ж це не добре? Не благословення?

Я все одно не можу цього пережити — виявитися стертою, ось так. Краще

б вона нічого мені не приносила.

Сиджу за столиком, їм виделкою кукурудзяну кашу. Мені дають виделку й ложку, але не ніж. Коли дають м’ясо, його розрізають заздалегідь, наче мені бракує чи то вправності в руках, чи то зубів. Але ж я маю і те, і те. Саме тому мені й не дають ножа.

Розділ 36

Я стукаю у двері, чую його голос, поправляю обличчя, заходжу. Він стоїть біля каміна, тримає в руці майже порожню склянку. Зазвичай він чекає мого приходу, щоб серйозно взятися за випивку, хоча я знаю, що вечеряють вони з вином. Обличчя в нього червонувате. Намагаюся оцінити, скільки він уже випив.

— Мої вітання, — каже Командор. — Як сьогодні наша маленька красуня?

Чимало, судячи з ретельності його націленої усмішки. Він у фазі кокетування.

— Усе добре, — відповідаю я.

— Готова трохи розважитися?

— Перепрошую? — за цими діями відчуваю його збентеження, непевність у тому, наскільки далеко зі мною можна зайти й у якому напрямку.

— Сьогодні я маю для тебе маленький сюрприз, — каже він. Сміється, точніше навіть пирскає. Я помічаю, що в нього сьогодні все маленьке. Він хоче применшувати речі, включно зі мною. — Тобі сподобається.

— Що це? — питаю я. — Китайські шашки?

Я можу дозволити собі таку фамільярність, йому, схоже, це подобається, особливо після пари склянок, подобається, коли я фривольна.

— Щось краще, — відповідає він, намагаючись помучити мене.

— Не дочекаюся.

— Добре, — каже він. Іде до свого столу, нишпорить у шухляді. Тоді підходить до мене, тримає одну руку за спиною. — Відгадай, що.

— Це тварина, рослина чи мінерал? — питаю я.

— О, тварина, — мовить Командор з удаваною серйозністю. — Безперечно тварина, я б сказав.

Він дістає руку з-за спини. Здається, у ній — жмуток пір'я, рожевого й лілового. Тепер витрушує його з руки. Це очевидно вбрання, жіноче: є чашки для грудей, вкриті пурпуровими блискітками. Крихітними зірочками. Пір'я нашите довкола отворів для ніг та вгорі. Тож я, зрештою, не дуже-то й помилялася щодо корсетів.

Цікаво, де він його знайшов. Увесь такий одяг мали б знищити. Пам'ятаю,

я бачила це по телебаченню, у нових сюжетах, які знімали в одному місті за іншим. У Нью-Йорку це мало назву «Мангеттенське прибирання». На Таймс-сквер палали вогнища, довкола них співав натовп, жінки вдячно махали руками, коли на них спрямовували камери, гарно підстрижені молодики з кам'яними обличчями жбурляли речі у вогонь, повні жмені шовку, нейлону, штучного хутра, жовто-зеленого, червоного, фіолетового; чорний атлас, золоте ламе, блискуче срібло; трусики бікіні, прозорі ліфчики з рожевими атласними серцями, нашитими, щоб прикривати соски. І виробники, імпортери та продавці на колінах, публічно каються, на головах у них конічні паперові капелюхи, ковпаки, на яких червоним написано «СОРОМ».

Але деякі речі, напевно, пережили спалення, не могли ж вони дістати зовсім усе. У нього воно мало опинитися так само, як і журнали — у нечесний спосіб, смердить чорним ринком. І річ не нова, раніше її носили, бо тканина під руками зім'ята і злегка брудна від поту іншої жінки.

— Мав угадувати розмір, — каже Командор. — Сподіваюсь, підійде.

— Ви хочете, щоб я це вдягнула? — перепитую я. Знаю, що говорю несхвально, як ханжа. І все одно в цій ідеї є щось привабливе. Я ніколи не вдягала нічого такого, сяючого, театрального. Так воно, напевно, і є — це театральний костюм чи щось зі зниклих вистав у нічних клубах. Найближчими до цього в мене були купальники і комплект білизни з мережива персикового кольору, що якось мені купив Люк. І все одно ця річ спокушає, є в ній дитяча привабливість перевдягання. Це було б таким кокетуванням, таким презирством до Тіток — так грішно і так вільно. Воля, як і все інше, відносна.

— Що ж, — продовжую я, намагаючись не видати завзяття. Хочу, щоб він відчував: я роблю йому послугу. Тепер ми можемо наблизитися до нього, до його глибоко захованого справжнього бажання. Можливо, він ховає за дверима батіг для поні? Чи дістане високі чоботи, чи перегнеться через стіл, чи перегне мене?

— Це маскування, — каже Командор. — Тобі треба й обличчя нафарбувати, у мене є штуки. Без цього тебе не пустять.

— Куди? — питаю я.

— Сьогодні я веду тебе гуляти.

— Гуляти? — це архаїзм. Звісно ж, чоловік більше нікуди не поведе жінку, немає де гуляти.

— Подалі звідси, — уточнює він.

Не треба говорити, що його пропозиція ризикована й для нього, і, особливо, для мене; але я все одно хочу піти. Хочу чого-небудь, що розіб'є монотонність, переверне поважний і звичний порядок речей.

Кажу йому, що не хочу, щоб він дивився на мене, поки я це вдягаю; я досі соромлюся показувати йому своє тіло. Він обіцяє відвернутися і так робить, а я знімаю взуття, панчохи, бавовняні панталони, прослизаю в пір'я під покривом своєї сукні. Тоді знімаю саму сукню, натягаю вкриті блискітками шлейки на плечі. Є й туфлі, лілові, на абсурдно високих підборах. Ніщо з цього мені не підходить повністю: туфлі трохи завеликі, талія на костюмі трохи завузька, але згодиться.

— Ось, — кажу я, і він розвертається. Я почуваюся дурепою; хочеться побачити себе у дзеркалі.

— Чарівно, — стверджує він. — Тепер обличчя.

У нього є помада, стара, протікаюча, пахне штучним виноградом, ще підводка і туш. Немає тіней для повік, немає рум'ян. На якусь мить я думаю, що не згадаю, як це робиться, усе це, і перший же мазок підводкою лишає мене з чорним оком, наче я з кимось билася, але я стираю його кремом для рук з рослинною олією і пробую ще раз. Трохи помади втираю у вилиці. Поки я все це роблю, Командор тримає для мене велике дзеркало зі срібним зворотом. Я впізнаю: воно належить Серені Джой. Він, напевно, узяв з її кімнати.

З волоссям нічого не зробиш.

— Прекрасно, — каже. Тепер він збуджений, наче ми збираємося на вечірку.

Підходить до шафи, дістає накидку з капюшоном. Блакитну, кольору Дружин. Вона теж має бути Серенина.

— Капюшон опусти на обличчя, — наказує Командор. — Спробуй не розмазати макіяж. Це щоб проїхати через застави.

— А як же перепустка? — питаю я.

— Не переживай за це, — заспокоює він. — Я дістав її для тебе.

І ми рушаємо.

Їдемо разом вулицями, на які спускається темрява. Командор тримає мене за праву руку, наче ми — тінейджери з кіно. Я тісно загорнулася в небесно-блакитну накидку, як мала б хороша Дружина. У тунель, сформований капюшоном, я бачу потилицю Ніка. Його капелюх сидить рівно, він сам сидить рівно, шия в нього рівна — він дуже рівний. Його постава мене не

схвалює, чи це я собі надумала? Він знає, що на мені під цією накидкою, він дістав цю штуку? І якщо так, це викликає в нього злість, чи хіть, чи заздрість, чи хоч що-небудь? У нас є дещо спільне: ми обидва маємо бути невидимими, ми обидва — функціонери. Цікаво, чи він про це знає. Коли Нік відчинив двері авто Командору, і за сумісністю мені, я намагалася вловити його погляд, змусити подивитися на мене, але він поводився так, наче не бачить мене. Чого б ні? У нього вдала робота — бігати за дорученнями, робити послуги; він нізащо не поставить її під загрозу.

Застави — не проблема, усе проходить спокійно, як і казав Командор, попри важке калатання кров'яного тиску в голові. Сцикло, як сказала б Мойра.

Після другої застави Нік питає:

— Сюди, сер?

Командор відповідає:

— Так.

Машина зупиняється, Командор каже:

— Тепер я попрошу тебе лягти на підлогу авто.

— Лягти? — перепитую я.

— Треба проїхати через ворота, — продовжує він так, наче це щось пояснює. Я намагалася розпитати його про те, куди ми їдемо, але він сказав, що хоче зробити мені сюрприз. — Дружин не пускають.

Я лягаю, авто знову рушає, і наступні кілька хвилин я нічого не бачу. Під накидкою задушливо, спекотно. Вона зимова, не бавовняна літня, і смердить засобом від молі. Командор, напевно, узяв її в коморі, знаючи, що вона не помітить. Ноги він посунув, щоб мені лишилося місце. Та все одно я притискаюся чолом до його взуття. Ніколи раніше не була так близько до його взуття. Воно тверде, не зморшкувате, наче панцир жука: чорне, наполіроване, непроникне. Воно не має нічого спільного з ногами.

Ми проїздимо чергову заставу. Я чую голоси, безособові, рівні, вікно електрично їде вниз і вгору, демонструється перепустка. Цього разу він моєї не показує, бо мене поки офіційно не існує.

Тоді авто рушає, потім знову зупиняється, і Командор допомагає мені підвестися.

— Ідемо швидко, — каже він. — Це задні двері. Накидку лиши з Ніком. У звичний час, — каже Ніку. Отже, це він теж раніше робив.

Він допомагає мені виплутатися з накидки, двері авто відчиняються. Я відчуваю повітря на майже голій шкірі й розумію, що спітніла.

Повернувшись, щоб зачинити двері, я бачу, що Нік дивиться на мене через скло. Тепер він мене бачить. Це зневага, чи байдужість, чи цього він від мене й чекав?

Ми у провулку за будинком, доволі сучасним, з червоної цегли. Біля дверей — ряд смітників, пахне смаженою, уже зіпсованою куркою. Командор має ключі до дверей — простих, сірих, вони зливаються зі стіною і зроблені, здається, зі сталі. Усередині коридор із цементних блоків, освітлений флуоресцентними лампами на стелі; якийсь працюючий тунель.

— Ось, — каже Командор. Чіпляє мені на зап’ясток пурпуровий ярлик на ґумці, схожий на ті, якими в аеропортах позначають багаж. — Якщо хтось спитає, скажеш, що тебе орендували на вечір.

Він бере мене за голу руку, вище ліктя, і веде вперед. Мені хочеться глянути в дзеркало, подивитися, чи не розмазала я помаду, чи не надто смішний і неохайний вигляд має пір’я. У цьому світлі я, напевно, бліда наче мрець. Хоча вже пізно.

— Ідіотка, — підсумувала б Мойра.

Розділ 37

Ми йдемо коридором, через ще одні пласкі сірі двері, іншим коридором, м'яко освітленим і цього разу — вкритим килимом грибного, коричнево-рожевого кольору. У ньому чимало дверей з номерами на них: сто один, сто два (так рахують під час грози, щоб дізнатися, чи близько до тебе блискавка). То це готель. З-за одних дверей чути сміх, чоловічий і жіночий. Давно я цього не чула.

Ми заходимо на центральне подвір'я. Воно широке й високе: на кілька поверхів піднімається до заскленої стелі. Посередині двору — круглий фонтан, що розсіює воду, наче кульбаба насіння. Де-не-де проростають рослини й дерева в горщиках, з балконів звисають ліани. Скляні овальнобокі ліфти ковзають стінами вгору й униз, наче гігантські молюски.

Я знаю, де я. Бувала тут раніше з Люком, днями, давно. Тоді це був готель. Тепер тут повно жінок.

Я стою нерухомо, витріщаюся на них. Тут можна витріщатися, роздивлятися, мені не заважають білі крила. Голова без них здається дивовижно легкою, наче з неї зняли тягар чи позбавили її вмісту.

Жінки сидять, відпочивають, прогулюються, туляться одна до одної. Серед них є чоловіки, чимало чоловіків, але вони у своїх темних костюмах чи одностроях такі схожі один на одного, що просто утворюють тло. Жінки, натомість, тропічні, вбрані у різноманітні яскраві святкові речі. Вбрання деяких схоже на моє: пір'я і блискітки, з високими вирізами на стегнах і низькими — на грудях. На інших спідня білизна старих часів, коротенькі нічні сорочки, гарненькі піжами, час від часу видно прозорі комбінації. Деякі в купальниках, суцільних або бікіні; я бачу одну у в'язаному, груди закривають великі мушлі. Ще хтось у бігових шортах і коротких топах, інші в гімнастичних купальниках, із тих, які раніше показували по телевізору, що тісно облягають, із в'язаними пастельними гетрами. Є навіть кілька жінок у вбранні дівчат з групи підтримки — коротенькі плісировані спідниці, величезні літери на грудях. Гадаю, їм довелося згодитися на що завгодно з того, що можна було знайти чи дістати. У всіх нафарбовані обличчя, і я розумію, наскільки це стало для мене незвично в жінках, бо їхні очі здаються надто великими, надто темними й сяючими, роти надто червоні й вологі, змочені кров'ю, блискучі; чи, навпаки, — надто клоунські.

На перший погляд, сцена видається радісною. Це схоже на маскарад; вони нагадують дітей-переростків, вбраних у те, що знайшлось у скринях. Чи є в цьому радість? Може бути, та чи обрали вони це самі? Дивлячись на них, не скажеш.

У кімнаті дуже багато сідниць. Я від них відвикла.

— Це наче подорож у минуле, — каже Командор. Його голос звучить задоволено, навіть радісно. — Тобі не здається?

Намагаюся згадати, чи справді минуле було саме таким. Я не впевнена. Знаю, такі речі в ньому були, але поєднання чимось відрізняється. Фільм про минуле — не те ж саме, що минуле.

— Так, — киваю я. Мої відчуття не прості. Звісно, мене не тривожать ці жінки, не шокують. Я впізнаю в них ледащиць. Офіційна мораль їх зреклася, вона заперечує саме їхнє існування, але ось вони. Це хоч щось.

— Не витріщайся, — нагадує Командор. — Ти видаєш себе. Поводься природно.

Він знову веде мене вперед. Інший чоловік помітив його, привітався і рушив до нас. Командор сильніше стиснув мою руку.

— Спокійно, — шепоче він. — Тримай себе в руках.

Я кажу собі: усе, що мені потрібно, це тримати рот на замку й мати дурненький вигляд. Це не так уже й складно.

Командор говорить за мене і з цим чоловіком, і з іншими, які підходять за ним. Про мене говорить небагато, бо ж не повинен. Каже, що я тут новенька. Вони дивляться на мене, тоді відпускають і говорять про інші речі. Моє маскування грає свою роль.

Він не відпускає моєї руки, і поки говорить, спина в нього непомітно випрямляється, груди розширюються, голос усе більше набуває юної жвавості та грайливості. Мені спадає на думку, що він хизується. Хизується мною перед ними, і вони це розуміють, дотримуються пристойності й не розпускають рук, але оглядають мої груди, ноги, наче немає жодної причини цього не робити. Але Командор хизується і переді мною, демонструє мені, що він — хазяїн цього світу. Він порушує правила у них під носом, витирає об них ноги і йому нічого за це не буде. Можливо, він дійшов до тієї стадії сп’яніння, яка має надихати, до стану, у якому вважаєш себе незамінним, а отже, можеш робити що завгодно, усе, чого хочеться, чого заманеться. Коли йому здається, що ніхто не дивиться, він двічі мені підморгує.

Усі його дії — юнацька показовість, жалюгідна. Але це я можу зрозуміти.

Коли Командору набридає, він знову веде мене далі, на м'яку квітчасту канапу, із тих, які раніше були в готельних передпокоях. Насправді такий дизайн я пам'ятаю: рожеві квіти в стилі ар-нуво на синьому тлі.

— Думаю, у тебе втомилися ноги, — каже він, — у таких-то черевиках.

Тут він має рацію, і я йому вдячна. Він садить мене, і сам сідає поряд. Обіймає рукою мої плечі. Тканина його рукава дряпає мою оголену шкіру, яка останнім часом не звикла до доторків.

— Ну що? — каже він. — Що скажеш про наш маленький клуб?

Я знову роздивляюся навколо. Чоловіки не настільки однорідні, як мені спочатку здалося. Біля фонтана стоїть група японців у світло-сірих костюмах, у дальшому кутку біла пляма — араби у своїх довгих халатах та смугастих пов'язках на головах.

— То це клуб? — питаю.

— Ну, так ми його між собою називаємо. Клубом.

— Я думала, такі речі суворо заборонені, — кажу я.

— Офіційно, — погоджується він. — Але ми просто люди, врешті-решт.

Чекаю, поки він розкаже далі, але цього не стається, і я питаю:

— Що це означає?

— Це означає, що природу не обдуриш, — каже він. — Природа чоловіка вимагає різноманітності. Це має свої причини, це частина стратегії розмноження. Так природа задумала.

Я мовчу, і він провадить далі:

— Жінки інстинктивно це знають. Чому вони раніше купували стільки різноманітного одягу? Щоб обдурити чоловіків і здаватися кількома різними жінками. Бути щодня новими.

Командор говорить так, наче в це вірить, але він багато про що так говорить. Можливо, він вірить у це, можливо, ні, можливо, і те, і те. Неможливо сказати, у що ж він вірить.

— Тож тепер у нас немає різноманітного одягу, — кажу я, — і ви просто маєте різних жінок.

Це іронія, але він цього не визнає.

— Це вирішує чимало проблем, — мовить навіть не зморгнувши.

Я на це не відповідаю. Мені набридає Командор. Хочеться охолонути до нього, провести решту вечора в похмурому мовчанні. Але я не можу собі цього дозволити і знаю це. Як би там не було, це все одно вечірня прогулянка.

Чого б мені справді хотілося — так це поговорити з жінками, але таких шансів я не бачу.
— Хто всі ці люди? — питаю в нього.
— Це лише для офіцерів, з усіх гілок, — відповідає він. — І для старших чиновників. І, звісно ж, торгові делегації. Це стимулює торгівлю. Хороше місце для зустрічей з людьми. Без цього бізнесу не зробиш. Ми намагаємося принаймні дати їм те, що вони отримують деінде. Можна й підслухати дещо, отримати інформацію. Чоловік іноді може сказати жінці те, чого іншому чоловіку не скажеш.
— Ні, — уточнюю. — Я про жінок.
— О, — каже Командор. — Що ж, деякі з них — справжні професіоналки. Робочі дівчата, — сміється, — з давніх часів. Вони не змогли асимілюватися, усе одно більшості з них тут краще.
— А інші?
— Інші? — перепитує він. — Що ж, тут цікава компанія. Он та, у зеленому, — соціолог. Принаймні була. Та — юрист, ця — бізнес-леді, була на керівній посаді, якась мережа фаст-фуду чи, можливо, готелі. Мені сказали, що з нею можна цікаво поговорити, якщо хочеться самих лише розмов. Це для них краще.
— Краще, ніж що?
— Ніж альтернативи. Ти теж могла б віддати перевагу цьому.
Він каже це сором’язливо, допитується, хоче почути компліменти, і я знаю, що серйозна частина розмови добігла кінця.
— Не знаю, — кажу я, наче справді про це думаю. — Це може бути тяжкою роботою.
— За вагою треба стежити, це точно, — стверджує Командор. — Це точно. Десять зайвих фунтів[38] — і опинишся в Одиночці.
Він жартує? Напевно що, але я не хочу про це знати.
— Тепер, — пропонує він, — щоб ти повністю пізнала дух цього місця, можемо трохи випити.
— Мені не можна, — заперечую. — Ви знаєте.
— Один раз можна, — каже Командор. — Якщо не питимеш, це матиме дивний вигляд. Тут немає табу на нікотин і алкоголь. Бачиш, вони таки мають певні переваги.
— Гаразд, — погоджуюсь я. Мені потай подобається ця думка, я багато років не пила.
— То що будеш? — запитує він. — У них тут є все. Імпортне.

— Джин із тоніком, — відповідаю. — Але неміцний, будь ласка. Не хочу вас зганьбити.
— Не зганьбиш, — шкіриться він. Встає, тоді, до мого здивування, бере мене за руку й цілує мене в долоню. Потім рушає до бару. Він міг би покликати офіціантку, тут є такі, в однакових чорних міні-спідницях, з помпонами на грудях, але вони, здається, зайняті, і їх важко перехопити.

Тоді я бачу її. Мойру. Вона стоїть із двома іншими жінками біля фонтану. Я маю ще раз ретельно придивитися, щоб переконатися, що це вона; роблю це ривками, швидким порухом очей, щоб ніхто не помітив.
Вбрана вона абсурдно, у чорний, колись блискучий, а нині пошарпаний атлас. Вбрання без бретельок, на внутрішньому каркасі, випинає груди, але розмір не надто підходить Мойрі — воно завелике, тож з одного боку груди вивалюються з вирізу, а з іншого — ні. Вона розсіяно смикає виріз, підтягує його. Позаду на вбранні — жмуток вати, я бачу його, коли вона повертається до мене боком; виглядає як роздута, наче попкорн, прокладка. Розумію, що це мав би бути хвіст. На голові в неї два вуха, кролячі чи оленячі — важко сказати; одне з них не накрохмалене чи всередині немає дроту — воно наполовину звисає. На шиї чорна краватка-метелик, доповнюють образ чорні панчохи в сітку й чорне взуття на високих підборах. Вона завжди ненавиділа високі підбори.
Увесь цей костюм, старий і дивний, нагадує мені щось із минулого, але не можу згадати, що саме. Виставу, музичну комедію? Дівчата, які на Великдень одягають костюми кроликів. Яке значення це має тут, чому кролики мають бути сексуально привабливі для чоловіків? Чим може приваблювати це брудне дрантя?
Мойра курить. Затягується, передає сигарету жінці ліворуч від себе, у червоних блискітках, з довгим загостреним хвостом і срібними рогами — костюм дияволиці. Тепер вона схрестила руки під своїми випнутими грудьми. Переминається з ноги на ногу, видно, у неї болять ноги; спина трохи горбиться. Вона без цікавості, бездумно роздивляється кімнату. Напевно, ці декорації їй знайомі.
Я хочу, щоб вона подивилася сюди, побачила мене, але її погляд ковзає по мені так, наче я — чергова пальма, черговий стілець. Звісно ж, вона має обернутися, я так цього хочу, вона має подивитися на мене, перш ніж один із чоловіків підійде до неї, перш ніж вона зникне. Одну з тих жінок, що були поряд з нею, білявку в короткій рожевій піжамній кофтинці,

оторoченій обідраним хутром, уже присвоїли: вона увійшла до скляного ліфта, вознеслася нагору. Мойра знову крутить головою, можливо, перевіряє свої перспективи. Напевно, важко стояти там самій, наче це танці в школі, і всі дивляться на тебе. Цього разу вона зупиняє погляд на мені. Бачить мене. Знає, що не варто реагувати.

Ми дивимось одна на одну з байдужими, апатичними обличчями. Тоді вона трохи рухає головою, злегка смикає вправо. Знову бере сигарету в жінки в червоному, стискає між вуст, рука на мить зависає в повітрі, усі п’ять пальців розчепірені. Тоді розвертається до мене спиною.

Наш старий сигнал. У мене п’ять хвилин, щоб дістатися до вбиральні, яка має бути десь праворуч від Мойри. Я озираюся: знаків немає. Я не можу ризикнути, встати й піти кудись без Командора. Надто мало знаю, не розумію правил, до мене можуть причепитися.

Хвилина, дві. Мойра починає неспішно прогулюватися, не роздивляючись навколо. Вона може тільки сподіватися, що я її зрозуміла й піду за нею.

Повертається Командор із двома напоями. Усміхається до мене згори вниз, ставить склянки на довгий чорний столик перед канапою, сідає.

— Розважаєшся? — йому хочеться, щоб це було так. Врешті-решт, це його подарунок.

Я усміхаюся до нього.

— Тут є вбиральня? — питаю.

— Звісно, — каже він. Відпиває зі своєї склянки. Не хоче показувати, де.

— Мені туди треба.

Я подумки відраховую вже секунди, а не хвилини.

— Вона там, — киває він.

— Що, як мене хтось зупинить?

— Просто покажеш свій ярлик. Усе буде добре. Вони знатимуть, що ти зайнята.

Я встаю, непевним кроком іду через кімнату. Трохи запинаюся біля фонтана, мало не падаю. Це підбори. Без підтримки Командорової руки втрачаю рівновагу. Кілька чоловіків дивляться на мене, здається, радше здивовано, ніж із хіттю. Я почуваюся дурепою. Виставляю перед собою ліву руку, зігнуту в лікті, з ярликом. Ніхто нічого не каже.

38 Близько 5 кг.

Розділ 38

Я знаходжу вхід до жіночої вбиральні. Там досі написано «Пані» гнутими позолоченими літерами. До дверей веде коридор, за столом біля них сидить жінка, дивиться, хто заходить і хто виходить. Вона літня, у пурпуровому східному халаті, із золотими тінями на повіках, але я впізнаю в ній Тітку. На столі — електричний батіг, ремінець на зап'ястку. Тут не байдикують.

— П'ятнадцять хвилин, — каже вона мені та простягає прямокутник пурпурового картону зі стосу на столі. Це наче примірочна в старих крамницях. Чую, як наступній жінці вона каже:

— Ти щойно тут була.

— Мені знову треба, — просить та.

— Перерва раз на годину, — каже Тітка. — Правила ти знаєш.

Жінка починає скигливо протестувати. Я відчиняю двері.

Пам'ятаю це місце. Зона для відпочинку, легке рожевувате світло, кілька м'яких крісел і софа зі світло-зеленими бамбуковими пагонами на оббивці, над ними — настінний годинник у золотій філіграннній рамі. Дзеркало звідси не забрали, воно стоїть, видовжене, навпроти софи. Тут варто знати, який у тебе вигляд. У стіні арка, що веде до ряду кабінок, теж рожевих, умивальників та інших дзеркал.

Кілька жінок сидять у кріслах та на софі, знявши туфлі, курять. Вони дивляться на мене, коли я заходжу. У повітрі аромат парфумів і застарілого диму, запах робочої плоті.

— Новенька? — питає одна з них.

— Так, — кажу я, роздивляюся, шукаючи Мойру. Її ніде не видно.

Жінки не усміхаються. Повертаються до куріння так, наче це вкрай серйозна справа. У задній кімнаті жінка в костюмі кішки із хвостом з оранжевого штучного хутра підправляє макіяж. Я наче за лаштунками: грим, дим, матеріали ілюзій.

Я стою вагаючись, не знаю, що робити. Не хочу питати про Мойру, не знаю, чи це безпечно. Тоді лунає звук змиву — і Мойра виходить з рожевої кабінки, чимчикує до мене; я чекаю знаку.

— Усе гаразд, — каже вона мені й іншим жінкам. — Я її знаю.

Тепер інші усміхаються і Мойра обіймає мене. Я охоплюю її руками, жорсткі планки її корсету впиваються в мою грудну клітину. Ми цілуємо

одна одну в щоки. Відсторонюємося.

— Страхопудало, — каже вона й шкіриться. — Вигляд, як у вавилонської блудниці.

— Хіба не такий має бути вигляд? — перепитую я. — А в тебе такий вигляд, наче тебе кішка по землі поваляла.

— Так, — погоджується вона, підтягуючи своє декольте. — Не мій стиль, і ця штука ось-ось розвалиться. Хоча б вони притягнули сюди когось, хто знає, як це робити. Тоді можна було б дістати хоч щось підходяще.

— Ти це вибрала? — питаю я. Можливо, справді обрала його з-поміж інших, бо він не такий зухвалий. Принаймні просто чорно-білий.

— Ото вже ні, — каже вона. — Урядове забезпечення. Гадаю, такою вони мене бачать.

Я досі не можу повірити, що це вона. Знову торкаюся її руки й починаю плакати.

— Не треба, — каже Мойра. — Очі розмажеш. Усе одно часу немає. Посуньтесь, — це вона каже двом жінкам на софі, у своїй звичній грубій безапеляційній манері, і, як завжди, їй це сходить з рук.

— Моя перерва все одно скінчилася, — мовить одна з них, убрана в ніжно-блакитну грацію на шнурівці й білі панчохи.

Вона встає, потискає мені руку. Каже:

— Ласкаво просимо.

Інша жінка послужливо посувається, ми з Мойрою сідаємо. Перше, що робимо, — знімаємо взуття.

— Що ти в біса тут робиш? — тоді питає Мойра. — Не те, щоб я не була рада тебе бачити. Але тобі це не надто добре. Що накоїла? Сміялася з його прутня?

Я дивлюся на стелю.

— Тут жучки є? — уточнюю. Обережно, кінчиками пальців, витираю навколо очей. Пальці забарвлюються в чорний.

— Напевно, — каже Мойра. — Хочеш сигарету?

— Залюбки.

— Слухай, — звертається вона до сусідки. — Позичиш одну, добре?

Жінка щедро простягає сигарету. Мойра досі вправно позичає. Це викликає в мене усмішку.

— З іншого боку, може й не бути, — продовжує вона. — Навряд чи їх хвилює те, що ми можемо сказати. Вони вже чули більшість із того, і все одно звідси ніяк не поїхати, хіба що в чорному фургоні. Але це ти маєш

знати, якщо вже тут опинилася.

Я притягую її голову до себе, щоб можна було шепотіти на вухо.

— Я тимчасово, — кажу їй. — Тільки на сьогодні. Мене тут взагалі не має бути. Він провів мене контрабандою.

— Хто? — пошепки питає Мойра. — Той гівнюк, з яким ти? Був він у мене, фігня.

— Це мій Командор, — відповідаю. Вона киває.

— Дехто з них це робить, їх таке заводить. Це наче їбатися на вівтарі чи щось таке: ваші мають бути такими непорочними посудинами. Їм весело бачити вас розмальованими. Чергове довбане сп'яніння від влади.

Таке мені на думку не спадало. Я приміряю це на Командора, але для нього таке видається надто простим, надто грубим. Звісно ж, його мотивація тендітніша. Але, можливо, мене до таких думок підштовхує марнославство.

— Нам небагато часу лишилося, — продовжую я. — Розповідай мені все.

Мойра знизує плечима.

— А який сенс? — каже. Але знає, що сенс є, тож розповідає.

Ось що вона каже, переважно пошепки. Не пам'ятаю точно, бо не мала змоги записати. Як можу, заповню це за неї — часу було мало, тож вона просто дала мені лише обриси. Розповіла вона мені це за два прийоми: ми змогли й другу перерву провести разом. Спробую, щоб це прозвучало якомога більше схоже на Мойру. Так можна втримати її серед живих.

— Я лишила ту стару відьму Тітку Елізабет зв'язаною, як різдвяну індичку, за пічкою. Хотіла вбити її, справді хотіла, але тепер я рада, що не зробила цього, бо все склалося б значно гірше. Мені не вірилося, що вийти з Центру буде аж так просто. Я в тому коричневому дранті просто вийшла з воріт. І йшла так, наче знала, куди, доки не зникла у всіх з очей. Чіткого плану в мене не було, то не була організована акція, як вони думали, хоча коли намагалися вибити з мене інформацію, я чимало вигадала. Таке робиш, коли до тебе підходять з електродами і всякими такими штуками. Тобі байдуже, що ти верзеш.

Я відвела плечі назад, підняла підборіддя й маршувала, намагаючись придумати, що робити далі. Коли розганяли пресу, забрали чимало жінок, яких я знала, то подумала, що решту теж уже взяли. Було тупо вважати, що ми можемо продовжувати все, як було, навіть у підпіллі, навіть коли

вивезли все з офісу до горищ та підвалів. Тому я знала, що йти до тих будинків не варто.

Приблизно собі уявляла, де я, у якій саме частині міста, хоча вулицю, якою йшла, не впізнавала. Але за сонцем зрозуміла, де північ. Зрештою, гьорлскаути на щось згодилися. Вирішила йти так, подивитися, чи знайду Ярд або Площу, чи щось таке. Тоді я точно знала б, де перебуваю. Ще подумала, що краще буде йти до центру речей, аніж від нього. Буде надійніше.

Поки ми були в Центрі, вони наставили ще більше застав, усюди. Перша мене до всирачки перелякала. Я вийшла на неї раптово, з-за рогу. Знала, що це буде дивно, якщо я просто розвернуся і піду назад, тож я проблефувала через неї так само, як пройшла через ворота: із жорсткою спиною, насупившись, підібгавши губи, дивлячись просто крізь них, так, ніби вони — гнилі болячки. Знаєш, як Тітки дивляться, коли кажуть слово «чоловік». Спрацювало, наче талісман, і на інших заставах теж.

Але в моїй голові було просто божевілля. Часу обмаль, перш ніж вони знайдуть ту стару мишу й піднімуть тривогу. Скоро мене почнуть шукати: одна несправжня Тітка, пішки. Я намагалася придумати когось, перебирала й перебирала знайомих. Принаймні намагалася згадати наш список розсилки. Ми, звісно ж, його знищили, давно; або ж не знищили — розділили між собою, кожен запам’ятав один розділ, а вже потім знищили. Ми тоді досі використовували електронну пошту, але логотип на конвертах не ставили. То було вже надто ризиковано.

Тож я спробувала пригадати свою секцію розсилки. Не скажу прізвище тих, кого я обрала, бо не хочу, аби в них були проблеми, якщо їх іще немає. Можливо, я й видала ту інформацію, важко згадати, що кажеш, коли вони це роблять. Скажеш що завгодно.

Зробила такий вибір, бо вони — одружена пара, а це безпечніше, ніж хтось самотній, особливо гей. Ще я пам’ятаю позначку поряд із прізвищем, «Кв», тобто квакер. Ми позначали релігійну належність, де вона була, для наших маршів. Так можна було сказати, хто на що може погодитися. Не було сенсу кликати «К» — католиків — на марші за аборти, наприклад; не те, щоб ми часто їх останнім часом проводили. Адресу їхню я теж пам’ятала. Ми зазубрювали ті адреси, важливо було запам’ятати їх якомога точніше, з індексом і всяким таким.

Тоді я вже дійшла до бульвару Меси і знала, де я. І знала, де вони. Тепер мене хвилювало інше: коли ці люди побачать Тітку біля свого дому, чи не

зачинять вони двері, не вдадуть, що їх немає? Я все одно мала спробувати: то був мій єдиний шанс. Подумала, що навряд чи вони будуть стріляти в мене. Була приблизно п’ята година. Я втомилася від ходьби, особливо на цей Тітчин манер, як чортів солдат, наче лом у дупі, і я нічого від самого сніданку не їла.

Звісно ж, я не знала, що в ті ранні дні про Тіток і навіть про Центр знали не всі. То спочатку була таємниця, замотана колючим дротом. Те, що вони робили, могло б викликати протести, навіть тоді. Тож хоча люди час від часу бачили на вулицях Тіток, не знали точно, для чого вони. Напевно, думали, що то якісь армійські медсестри. А запитання вже ставили тільки тоді, коли це було необхідно.

Отже, ті люди одразу мене впустили. До дверей підійшла жінка. Я сказала їй, що проводжу опитування, щоб вона не здавалася здивованою, якщо за нами хтось спостерігає. Але щойно зайшла до будинку — зняла головний убір і сказала, хто я така. Вони могли викликати поліцію чи ще когось, я знала, що це ризик, але, як уже казала, вибору не було. Та вони не викликали. Дали мені одяг і спалили Тітчине вбрання і перепустку в печі; відразу знали, що треба робити. Їм не подобалася моя присутність, це було зрозуміло — вони надто нервували. Мали двох дітей, обом менше семи років. Я їх розуміла.

Я сходила у вбиральню — то було таке полегшення. Ванна, повна пластикових рибок, усяке таке. Тоді посиділа нагорі в дитячій, погралася з ними в кубики, доки батьки внизу вирішували, що зі мною робити. Мені тоді не було страшно, насправді, я почувалася доволі добре. Фантастично, можна сказати. Тоді жінка приготувала мені сендвіч і кави, а чоловік сказав, що відведе мене до іншого дому. Телефонувати вони не ризикнули.

Інший дім теж був квакерський, і це було просто ідеально, бо вони виявилися станцією на Підпільній Жінниці[39]. Коли перший чоловік пішов, вони сказали, що спробують вивезти мене з країни. Не скажу тобі, як саме, бо станції досі можуть працювати. Кожна з них контактувала лише з однією, завжди наступною станцією. У цьому були свої переваги — так було краще на той випадок, якщо тебе впіймають, але й недоліки теж були, бо якщо одну станцію виносили, буксувала вся мережа, аж поки не відновлювався зв’язок з одним із кур’єрів, що міг влаштувати альтернативний маршрут. Вони проникли у кілька корисних місць, одне з яких — пошта. У них там був водій зі зручним невеликим фургоном. Мене провезли в місто через міст у мішку для пошти. Це я можу розповісти, бо

незабаром після цього його взяли. Закінчив він на Стіні. Тут можна почути про такі речі; тут чимало про що можна почути — ти б здивувалася. Командори самі нам розповідають, гадаю, вони думають: чому б і ні, ми нікому це не передамо, окрім як одна одній, а це не враховується.

Усе це в мене звучить просто, але то неправда. Весь той час я мало цеглу не відкладала. Чи не найважче було знати, що всі ці люди ризикують своїм життям заради тебе, хоча й не мають цього робити. Але вони казали, що чинять так із релігійних причин, і я не маю думати, що тут щось особисте. Це трохи допомагало. Вони мовчки молилися щовечора. Спершу мені було важко до цього звикнути, це надто вже нагадувало про те лайно в Центрі. Мене від того аж нудило, чесно кажу. Доводилося робити зусилля, нагадувати собі, що це зовсім інше. Я ненавиділа це спочатку. Але зрозуміла, що це допомагало їм іти далі. Вони приблизно знали, що станеться з ними, якщо їх спіймають. Не в деталях, але ж знали. Тоді це вже почали показувати по телебаченню — усі ті суди й таке інше.

То було ще до того, як за секти взялися серйозно. Поки ти називався до якоїсь міри християнином і був одружений, тобто — уперше, тебе, можна сказати, залишали в спокої. Зосереджувалися на інших. Як більшість із них взяли під контроль, тоді й пішли за всіма іншими.

Я була в підпіллі місяців вісім-дев'ять. Мене перевозили з одного сховку до іншого — їх тоді було немало. Не всі були квакерами, деякі й релігійними взагалі не були. То просто були люди, котрим не подобалося, як усе складається.

Я майже вибралася. Мене довезли аж до Салема, тоді, у повній курей вантажівці, до штату Мен. Я мало не блювала від смороду. Ти ніколи не думала, як воно, коли на тебе сере ціла вантажівка курей, яких ще й закачало? Мене планували переправити за кордон, не в автівці чи вантажівці — то вже стало надто складно, а в човні, узбережжям. Я не знала про це аж до самого вечора: тобі ніколи не розповідають про наступний крок, доки він не почнеться. Така в них обережність.

Так я й не знаю, що сталося. Чи то хтось перелякався, чи хтось ззовні почав підозрювати. А можливо, справа в човні, можливо, їм здалося, що той тип надто часто виходить у море. На той час там було просто повно Очей, як і всюди поблизу кордону. Менше з тим, нас узяли вже тоді, коли ми виходили через задні двері, щоб спуститись у доки. Мене, того чоловіка та його дружину теж. То була старша пара, за п'ятдесят. Він робив бізнес на омарах до того, як берегова риболовля зійшла нанівець. Не знаю, що з ними

було після того — мене забрали в іншому фургоні.

Я думала, що то може бути мій кінець. Чи мене повернуть до Центру, до уваги Тітки Лідії і її сталевого дроту. Знаєш, її це тішило. Вона прикидалася, що все це — штучки на кшталт «ненавидь гріх та люби грішника», але її це тішило. Я подумувала покінчити з собою, і, можливо, покінчила б, якби був спосіб. Але зі мною у фургоні сиділо двоє, пильнували, наче яструби; ні пари з вуст, тільки сиділи й дивилися своїми кам'яними очима. Тож нічого не вийшло б.

До Центру ми не доїхали, рушили деінде. Не буду про те, що трапилося потому. Не хочу про це говорити. Скажу лиш, що слідів вони не лишили.

Коли все скінчилося, мені показали фільм. Знаєш, про що? Про життя в Колоніях. Час у Колоніях проводять за прибиранням. Вони всі сьогодні повернуті на чистоті. Іноді це просто тіла, як після битви. Ті, що в міських гетто — найгірші, їх залишають довше, вони гниліші. Та зграя не любить, коли тіла так просто валяються, бояться чуми чи ще чогось. Тож жінки з Колоній їх спалюють. Та інші Колонії ще гірші — там токсичні відходи, радіація проливається. Там ти маєш років три максимум, перш ніж у тебе відвалиться ніс і шкіра почне злазити, наче гумові рукавиці. Вони не паряться тим, щоб нормально тебе годувати, чи дати захисний одяг, чи ще щось. Без цього дешевше. Усе одно там переважно люди, яких вони хочуть позбутися. Кажуть, є інші Колонії, там не так погано, бо вони займаються сільським господарством: бавовна, помідори, усяке таке. Але фільм мені показували не про них.

Там старі жінки — ти точно питала себе, чому їх тепер так рідко побачиш, — і Служниці, які облажалися зі своїми трьома шансами, і невиправні, типу мене. Відходи, усі ми. Звісно ж, стерильні. Якщо з самого початку не такі, то стають стерильними, коли трохи там побудуть. Якщо вони не впевнені, тобі роблять маленьку операцію, щоб не помилитися. Я б сказала, що чоловіків у Колоніях десь зо чверть. Не всі «гендерні зрадники» кінчають на Стіні.

Усі носять довгі сукні, як ті, що в Центрі, тільки сірі. І жінки, і чоловіки, судячи з групових кадрів. Гадаю, це мало би принижувати чоловіків — ці сукні. Чорт, мене саму це достатньо принизило б. Як ти це витримуєш? Якщо все зважити, це вбрання мені більше до вподоби.

Отже, після того мені сказали, що я надто небезпечна, аби отримати привілей повернення до Червоного Центру. Сказали, що я можу мати згубний вплив. Сказали, що в мене є вибір: це або Колонії. Чорт забирай, та

ніхто, крім черниці, не обрав би Колонії. Тобто я ж не мучениця. Якби я труби перев'язала, мені б навіть операція не знадобилася б. Тут теж немає нікого з цілими яєчниками, сама розумієш, які від того могли б бути проблеми.

І от я тут. Вони навіть крем для обличчя нам дають. Ти подумай, як можна сюди пробратися. Маєш три чи чотири нормальні роки, перш ніж твій передок зноситься, і тебе викинуть на цвинтар. Годують тут непогано, є випивка й наркотики, якщо хочеться. Працюємо тільки вечорами.

— Мойро, — кажу я. — Ти ж несерйозно.

Зараз вона мене лякає, бо в її голосі чую байдужість, брак волі. Вони справді з нею це зробили, забрали щось — що? — яке було її центром? Та чому я чекаю, що вона боротиметься далі, з тим, що я вважаю мужністю, що вона переживе все це, переграє, якщо я сама не можу?

Не хочу, щоб вона була схожа на мене. Здавалася, пливла за течією, рятувала свою голову. Ось до чого все йде. Я хочу від неї лицарства, безумства, героїзму, самотніх боїв. Того, чого мені бракує.

— Не хвилюйся за мене, — заспокоює вона. Маєш знати, про що я думаю. — Я досі тут, ти ж бачиш, це ще я. Усе одно — подивися на все під іншим кутом. Тут не так вже й погано, навколо чимало жінок. Можна сказати, лесбійський рай.

Тепер вона дражниться, показує свою енергію — і мені стає краще.

— І вам це дозволяють? — питаю я.

— Дозволяють? Та вони, чорти, це заохочують. Знаєш, як вони між собою називають це місце? «У Єзавелі». Тітки вирішили, що ми й так усі прокляті, на нас забили, тож байдуже, як ми тут грішимо. А Командорам начхати на те, що ми робимо у вільний час. Та й жінка з жінкою — це їх заводить.

— А як інші? — уточнюю я.

— Скажімо так, — відповідає Мойра. — Чоловіків вони не дуже люблять.

Вона знову знизує плечима. Можливо, це покірність.

Ось про що я хотіла б розповісти. Це була б історія про те, як Мойра втекла, цього разу — назавжди. Чи, якби я не змогла так сказати, я б воліла розповісти, як вона підірвала «У Єзавелі» з п'ятдесятьма Командорами всередині. Я хотіла б, щоб її шлях скінчився чимось рішучим і видовищним, якимось бунтом, чимось гідним її. Але, наскільки мені відомо, цього не сталося. Я не знаю, як вона померла і чи померла взагалі,

бо я ніколи більше її не бачила.

39 За аналогією до Підпільної залізниці — таємної мережі, яка організовувала втечі та вивезення негрів-рабів із Півдня США між 1850 та 1860 рр.

Розділ 39

Командор має ключі від номера. Він узяв їх на рецепції, поки я чекала на квітчастій софі. Він показує їх мені з хитрим виглядом. Я маю зрозуміти.

Піднімаємось у скляній половині яйця повз обвиті лозою балкони. Я маю зрозуміти ще й те, що я тут показово.

Він відчиняє двері номера. Тут усе таке ж, точнісінько таке, як було колись. Ті ж штори — важкі, квітчасті, з оранжевими маками на королівському синьому тлі, пасують до простирадла, і тоненькі білі, що захищають від сонця; бюро й тумбочки біля ліжка, квадратні, позбавлені особистості; лампи; картини на стінах: фрукти в мисці, стилізовані яблука, квіти у вазі — жовтець та нечуйвітер, кольори пасують до штор. Усе так само.

Я кажу Командорові зачекати хвилинку, іду до ванни. У вухах дзвенить від диму, джин наповнив мене кволістю. Я змочую рушник, притискаю до чола. Тоді, через певний час, озираюся — чи є тут маленькі запаковані мильця. Є. На пакунку циганка, мило іспанське.

Я вдихаю запах мила, запах засобу для дезінфекції, стою в білій ванній, слухаючи, як десь далеко тече вода, змивається унітаз. Почуваюся дивно втішеною, наче вдома. Є щось заспокійливе в туалетах. Хоча б робота організму лишається демократичною. Як сказала б Мойра, — серуть усі.

Сідаю на край ванни, не зводячи очей з чистих рушників. Колись вони викликали б у мене захват. Вони означали б наслідки кохання.

— Я бачила твою матір, — сказала Мойра.

— Де? — спитала я. Мене затрусило, підкинуло. Зрозуміла тоді, що думала про неї як про мертву.

— Не особисто, вона була в тому фільмі, який нам показували, про Колонії. Там був близький кадр, це точно була вона. Загорнута в одну з тих сірих штук, але я її впізнала.

— Дякувати Богу, — видихнула я.

— За що дякувати?

— Я думала, що вона мертва.

— Це майже те ж саме, — констатувала Мойра. — Краще побажала б їй смерті.

Не пам’ятаю, коли бачила її востаннє. Це зливається з попередніми нашими зустрічами: нагода була якась буденна. Напевно, вона до нас заїхала; вона часто так робила, забігала до мене час від часу так, наче це я мати, а вона — моя дитина. У ній досі була ця зухвалість. Іноді, коли вона була між квартирами, виїздила з однієї чи в’їжджала до іншої, то використовувала мою пральну машинку для своїх речей. Можливо, вона забігла тоді щось позичити — каструлю, фен. Така звичка в неї теж була.

Я не знала, що то останній раз, інакше запам’ятала б його краще. Не пригадую навіть, що вона казала.

За тиждень, чи два, чи три, коли все раптом почало гіршати, я намагалася їй дзвонити. Але вона все не брала й не брала слухавку, а я намагалася знову.

Мама не сказала, що їде кудись, але й не мала — вона не завжди це робила. У неї було власне авто, а вона була не надто старою, щоб ним керувати.

Нарешті я додзвонилася до голови правління дому. Він сказав, що давно її не бачив.

Я хвилювалася. Подумала, що в неї міг статися серцевий напад чи інсульт. Таке могло бути, хоча, якщо вона й хворіла, то я про те не знала. Мати завжди була такою здоровою. Досі працювала в «Наутілусі», ходила плавати що два тижні. Я завжди казала своїм друзям, що вона здоровіша за мене, можливо, так воно й було.

Ми з Люком проїхали через усе місто, і він змусив голову правління відчинити нам її квартиру. Люк сказав:

— Вона може лежати мертва на підлозі. Що довше ви це так залишатимете, то гірше буде. Ви про запах подумали?

Той пробелькотів щось про дозвіл, але Люк умів бути переконливим. Він чітко дав йому зрозуміти, що ми не чекатимемо й не підемо геть. Я заплакала. Можливо, саме це його врешті-решт переконало.

Коли чоловік відчинив двері, за ними ми знайшли хаос. Меблі були перевернуті, матрац розрізаний, шухляди письмового столу вивернуті на підлогу, їхній вміст розсипаний гладеньким шаром та курганами. Але матері там не було.

Я сказала, що викличу поліцію. Перестала плакати, почувалася замерзлою від голови до п’ят, зуби цокотіли.

— Ні, — заперечив Люк.

— Чому ні? — спитала. Тепер, дивлячись на нього, я була люта. Він стояв там, серед цієї катастрофи вітальні, і дивився на мене. Поклав руки до кишень — один із тих безцільних жестів, які люди роблять, коли не знають, що вдіяти.
— Просто не треба, — ось що він сказав.

— Твоя мати кльова, — стверджувала Мойра, коли ми були в коледжі. Пізніше: у неї є драйв. Ще пізніше: вона мила.
— Вона не мила, — відповідала я. — Вона моя мати.
— Боже, — казала Мойра. — Ти б мою бачила.
Я думаю про свою матір, яка підмітає смертельні токсини; так, як старі жінки в Росії підмітали бруд на вулицях. Тільки от цей бруд її вб'є. Мені не до кінця віриться. Звісно ж, її нахабність, оптимізм, енергія, драйв виведуть її звідти. Вона щось придумає.
Але я знаю, що це не так. Просто перекидаю на неї відповідальність, як діти зазвичай і роблять з матерями.
Я вже оплакала її. Але робитиму це знову й знову.

Я повертаюся назад, до готелю. Маю бути тут. І тепер дивлюся на себе в цьому величезному дзеркалі, у білому світлі.
Добре дивлюся, повільно й рівно. Я руїна. Туш знову розмазалася, попри Мойрині поправки, пурпурова помада розпливлася, волосся безцільно звисає. Облізле рожеве пір'я вульгарне, наче на карнавальних ляльках, і деякі блискітки повідпадали. Можливо, їх від початку там не було, а я не помітила. Я — травесті, з поганим макіяжем, у чужому одязі, у неновому гламурі.
Хотіла б я зараз мати зубну щітку.
Я можу стояти тут і думати про це, але час минає.
Маю повернутися додому до опівночі, інакше перетворюся на гарбуз, чи то було про карету? Завтра, за календарем, вечір Церемонії, тож сьогодні Серена захоче, щоб мене обслужили, а якщо мене не буде на місці, вона дізнається, чому, і що тоді?
І Командор чекає, для різноманіття. Я чую, як він міряє кроками кімнату. Тепер зупиняється біля дверей до вбиральні, прокашлюється — суто сценічне «кхм». Я відкриваю кран з гарячою водою, на позначення того, що я готова чи скоро буду готова. Треба покінчити з цим. Я умиваю руки. Маю остерігатися інерції.

Коли виходжу до кімнати, він лежить на величезному ліжку; без взуття — відзначаю я. Лягаю поряд із ним, мені не треба казати, що робити. Я цього не робила б, якби не могла, але прилягти — це добре, я втомилася.

Нарешті самі, думаю. Річ у тім, що я не хочу бути наодинці з ним, не в ліжку. Краще б Серена теж тут була. Краще б ми грали у «Скрабл».

Але те, що я мовчу, не викликає в нього відрази.

— Завтра, так? — м’яко каже Командор. — Подумав, що можна прискорити.

Він розвертається до мене.

— Чому ви привезли мене сюди? — запитую я холодно.

Тепер він пестить моє тіло, як кажуть, від носа до корми, наче кішку, мій лівий бік — по лівій нозі вниз. Зупиняється біля ступні, пальці огортають мій щиколоток, на мить, наче браслет, там, де тату — напис шрифтом Брайля, який він може прочитати, тавро для худоби. Воно позначає власність.

Я нагадую собі, що Командор не злий чоловік, що за інших обставин він мені навіть подобається.

Його рука зупиняється.

— Подумав, що тобі сподобається трохи різноманіття.

Він знає, що цього замало.

— Гадаю, це невеликий експеримент.

Цього теж замало.

— Ти казала, що хочеш знати.

Він сідає, починає розстібатися. Чи не буде так ще гірше — мати його оголеним, без сили одягу? Роздягається до сорочки, під нею, на жаль, повнуватий живіт. Кільця волосся.

Він стягує одну з моїх лямок, іншою рукою прослизає поміж пір’я, але все марно — я лежу там, наче мертва птаха. Він не чудовисько, думаю. Не можу дозволити собі гордості чи відрази, зважаючи на обставини, доводиться відмовитися від стількох речей.

— Напевно, варто вимкнути світло, — каже Командор, стривожений і безперечно розчарований. Бачу його на мить, перш ніж світло згасає. Без форми він здається меншим, старшим, наче висушеним. Проблема в тому, що я не можу поводитися з ним інакше, ніж зазвичай. А зазвичай я інертна. Для нас справді має бути ще щось, крім марності та пафосу.

Прикидайся, кричу я на себе подумки. Ти маєш згадати, як це. Давай покінчимо з цим, чи ти лежатимеш тут всю ніч. Розбурхай себе. Рухай

тілом, дихай так, щоб він чув. Це найменше, що ти можеш зробити.

XIII. НІЧ

Розділ 40

Нічна спека гірша за денну. Навіть якщо вентилятор працює, ніщо не ворушиться, стіни зберігають тепло й віддають його, як стара пічка. Напевно, скоро буде дощ. Чому мені так хочеться цього? Це значить лише ще більше вологи. Десь далеко б'є блискавка, але грому немає. Я бачу її, визираючи з вікна, сяйво нагадує світіння розбурханої морської води, але під небом, надто низьким, похмуро-сірим, інфрачервоним. Прожектори не працюють, незвично. Щось із електрикою. Або ж Серена Джой усе влаштувала.

Я сиджу в темряві; немає сенсу вмикати світло, рекламувати той факт, що й досі не сплю. Я знову повністю вбралася у свій червоний одяг, скинула блискітки, витерла помаду туалетним папером. Сподіваюся, нічого не буде помітно, сподіваюсь, я не пахну нею або ж ним.

Вона приходить опівночі, як і сказала. Чую її — легке постукування, слабке човгання по глухому килимі в коридорі, перш ніж пролунає тихий стукіт у двері. Я нічого не кажу, просто йду за нею коридором і сходами вниз. Вона може йти швидше, вона сильніша, ніж я думала. Лівою рукою схопилася за поруччя, імовірно, від болю, але тримається, тримає рівновагу. Я думаю, вона закусила губу, вона страждає. Їй дуже хочеться ту дитину. Бачу нас у скляному оці дзеркала, коли ми спускаємося, — блакитний силует, червоний силует. Я — зворотній бік, вона — лицьовий.

Ми виходимо через кухню. Там порожньо, горить тьмяне нічне світло; є в цьому своєрідний спокій пустої нічної кухні. Миски на столі, жерстяні й керамічні банки кругло й важко видніються в тінистому світлі. Ножі зібрані в дерев'яну підставку.

— Я не піду з тобою надвір, — шепоче Дружина. Дивно чути її шепіт, наче вона одна з нас. Зазвичай Дружини розмовляють на повний голос. — Вийдеш за двері, звернеш праворуч. Там ще одні двері, відчинені. Піднімешся сходами, постукаєш. Він чекає. Ніхто тебе не побачить. Я чекатиму тут.

То вона чекатиме на мене, на той випадок, як щось станеться; якщо Кора з

Ритою невідомо чому прокинуться, вийдуть зі своєї кімнати за кухнею. Що вона їм скаже? Що їй не спиться. Що їй захотілося гарячого молока. Вона спритно брехатиме — це я бачу.

— Командор нагорі, у своїй спальні, — каже Серена. — Так пізно він не спускатиметься, ніколи не спускається.

Це вона так думає.

Я відчиняю кухонні двері, ступаю надвір, якусь мить чекаю, щоб очі призвичаїлися. Я так давно не була надворі вночі сама. Тепер лунає грім: гроза наближається. Що вона зробила з Хранителями? Мене можуть підстрелити як злодійку. Сподіваюся, вона їх якось підкупила: сигарети, віскі — чи вони все знають про цей її кінний завод. Можливо, якщо тут не вийде, вона спробує їх.

Двері до гаража — за кілька кроків. Проходжу їх, нечутно ступаючи по траві, швидко відчиняю, прослизаю всередину. На сходах темно, я нічого не бачу. Намацую свій шлях, сходинка за сходинкою; тут лежить килим, думаю, він грибного кольору. Колись це мала бути квартира для студента чи молодої самотньої працюючої людини. Такі є в багатьох місцевих будинках. Холостяцький барліг, нора — як іще називали такі помешкання. Мені приємно, що я таке пам’ятаю. «Окремий вхід» — так написали би в оголошенні, і малося на увазі, що тут можна займатися сексом так, щоб ніхто не знав.

Я піднялася сходами, стукаю у двері. Він відчиняє сам, чого ще я чекала? Горить лампа, лише одна, але вона дає достатньо світла для того, щоб я кліпнула. Я дивлюся повз нього, не хочу зустрічатися з ним очима. Тут одна кімната, із застеленим складаним ліжком і кухонним куточком у дальньому кінці, ще одні двері, напевно, ведуть до ванної. Кімната гола, армійська, мінімалістична. Жодних картин на стінах, жодних рослин. Це як табір. Ковдра на ліжку сіра, з написом «США».

Він відходить убік, щоб я пройшла. У сорочці, без піджака, у руці запалена сигарета. Я відчуваю запах диму на ньому, у теплому повітрі кімнати, усюди. Я б хотіла скинути одяг, купатись у ньому, втирати його в шкіру.

Жодних приготувань: він знає, для чого я тут. Він навіть нічого не каже — кого тут дурити, це завдання. Відходить від мене, вимикає лампу. Надворі розділовим знаком спалахує блискавка, майже без паузи за нею йде грім. Він розстібає мою сукню, чоловік, створений з темряви, я не бачу його

обличчя, і мені важко дихати, важко стояти, та я й не стою. На мені його вуста, його руки, я не можу чекати, і він уже рухається, любов, це було так давно, я жива у своєму тілі, знову, мої руки на ньому, падіння і вода м'яко огортають, без кінця. Я знала, що таке можливе лише раз.

Це вигадка. Усе було не так. Ось що сталося.

Я доходжу до кінця сходів, стукаю у двері. Нік відчиняє сам. Горить лампа, я кліпаю. Не дивлюся йому в очі, кімната одна — застелене ліжко, оголена, армійська. Картин немає, але на ковдрі написано «США». Він у сорочці, без піджака, тримає сигарету.

— Ось, — каже мені, — затягнися.

Жодних приготувань, він знає, для чого я тут. Залетіти, утрапити в халепу, увійти в тяж — як там ще раніше казали. Беру в нього сигарету, глибоко вдихаю дим, повертаю. Наші пальці майже не торкаються. Навіть від однієї затяжки мені стає млосно.

Нік нічого не каже, просто дивиться на мене, без усмішки. Якби він торкнувся мене, було б краще, більш по-дружньому. Я почуваюся дурною й огидною, хоча й знаю, що це не так. Усе одно, що в нього на думці, чому він мовчить? Можливо, думає, що я «У Єзавелі» спала з Командором і не тільки. Мене дратує те, що я небайдужа до його думки. Будемо практичніші.

— У мене небагато часу, — кажу. Виходить незграбно і недоладно, я не цього хотіла.

— Можу спустити у пляшку, а ти собі заллєш, — відповідає він. Не усміхається.

— Не треба грубощів, — мовлю я. Можливо, він відчуває, що його використовують. Можливо, хоче від мене чогось, якихось емоцій, визнання того, що він теж людина, не просто сім'яник. Тому намагаюся: — Знаю, тобі непросто.

Нік знизує плечима.

— Мені за це платять, — каже він. Брутальна впевненість. Але все одно не рухається.

Мені заплатили, тебе завалили — римую я подумки. Так от як ми це зробимо. Йому не сподобався макіяж, блискітки. Усе буде грубо.

— Часто тут буваєш?

— Що такій дівчині, як я, робити в такому місці? — відповідаю. Ми обоє усміхаємося, так уже краще. Це визнання того, що ми граємо, бо що ж іще

нам робити в таких умовах?

— Від розлуки любиш міцніше.

Ми цитуємо старі фільми, старі часи. Та й ті фільми були ще давнішими: такі розмови походять з періоду, задовго до нашого. Навіть моя мати так не говорила — не тоді, як я її знала. Можливо, ніхто в реальному житті так узагалі не говорив, і все це від самого початку підробка.

Усе одно, дивовижно, як просто це спадає на думку, ці старомодні, штучно веселі сексуальні балачки. Тепер я розумію, для чого це, для чого завжди було: щоб тримати свою сутність подалі, захищеною.

Тепер мені сумно від того, як ми розмовляємо, — сумно без кінця: згасаюча музика, вицвілі паперові квіти, поношений атлас, луна від луни. Усе зникло, усе стало неможливим. Без попередження я починаю плакати.

Нарешті Нік підходить до мене, обіймає, гладить по спині, тримає мене, втішаючи.

— Ну ж бо, — каже він. — У нас небагато часу.

Обійнявши мене за плечі, веде до складаного ліжка, вкладає на нього. Навіть відгортає ковдру спочатку. Починає розстібати, тоді пестити, цілує мене за вухом.

— Без романтики, — каже він. — Гаразд?

Це раніше теж мало інше значення. Колись це мало означати: «не прив’язуватися». Тепер означає: «не геройствувати». Це означає: не ризикуй заради мене, якщо дійде до цього.

І все відбувається. І по всьому.

Я знала, що таке можливе лише раз. Прощавай, думалося мені навіть тоді. Прощавай.

Щоправда, грому не було — це я вигадала. Щоб прикрити звуки, які мені соромно видавати.

Усе сталося навіть і не так. Я не впевнена в тому, як саме все сталося. Можу сподіватися лише на реконструкцію: те, як відчувається любов, завжди доволі приблизне.

Десь у процесі я подумала про Серену Джой, яка сидить там, на кухні. Думає: дешевка. Вони розставляють ноги перед ким завгодно. Треба лиш дати їм сигарету.

А після того я подумала, що це зрада. Не сама подія, а моя реакція. Якби я точно знала, що він мертвий, чи б це щось змінило?

Я хотіла б не мати сорому. Хотіла би бути безсоромною, необізнаною. Так

я не знала б, наскільки я необізнана.

XIV. ПОРЯТУНОК

Розділ 41

Хотіла б я, щоб ця історія була іншою. Цивілізованішою. Хотіла б, аби вона показала мене з кращого боку: якщо не щасливішою, то хоча б активнішою, менш нерішучою, не такою захопленою дрібницями. Хотіла, щоб історія була краще оформленою. Щоб вона була про любов чи про раптове усвідомлення чогось важливого для людського життя, чи навіть про захід сонця, пташок, грози, сніг.

Певною мірою, мабуть, вона і є про це, але стільки інших речей вплутуються сюди, стільки шепотіння, спекуляцій з іншими, пліток, які неможливо перевірити, несказаних слів, таємниць і переховувань. Стільки часу треба пережити, важкого, як смажена їжа чи густий туман; а тоді раптом стається щось червоне, наче вибухи на вулицях, супротивні поважності, пристойності й сомнамбулічності.

Мені прикро, що в цій історії стільки болю. Прикро, що вона вся фрагментована, наче тіло, яке потрапило під перехресний вогонь чи було силоміць розірване. Але нічого не можу вдіяти, щоб це змінити.

Я намагалася долучити до неї й хороше. Квіти, наприклад, бо де б ми були без них?

Попри те, мені боляче вкотре переповідати її. Одного разу достатньо — чи було одного разу достатньо тоді? Але я продовжую далі цю сумну, голодну й брудну, накульгуючу й скалічену історію, бо зрештою хочу, щоб ви її вислухали, як я слухатиму ваші, якщо матиму таку змогу: якщо зустрінуся з вами, ви втечете, у майбутньому, чи на небі, чи у в’язниці, чи в підпіллі, в іншому місці. Усі варіанти мають дещо спільне: це не тут. Розповідаючи вам що завгодно, я принаймні вірю у вас, вірю, що ви є, змушую вас існувати своєю вірою. Розповідаю вам цю історію і спонукаю вас до буття. Я розповідаю, отже, ви існуєте.

Тож я продовжу. Я змушую себе продовжувати. Уже близько та частина, яка вам зовсім не сподобається, бо я там поводжуся погано, але все одно спробую нічого не забути. Після всього того, що ви пережили, заслуговуєте на те, що в мене лишилося. Це небагато, але правда туди входить.

Тож ось ця історія.

Я поверталася до Ніка. Час від часу, сама, без відома Серени. Це не було обов'язковим, мені не було виправдання. Я робила це не для нього — лише для себе. Я навіть не думала про те, що віддаю себе йому, бо що могла віддати? Не почувалася щедрою, навпаки, була вдячна щоразу, як він впускав мене. Він не був зобов'язаний.

Заради цього я стала необережною, безглуздо ризикувала. Побувши з Командором, піднімалася нагору звичним шляхом, але потім ішла далі коридором, спускалася сходами для Марф через кухню. Щоразу, як кухонні двері зачинялися за мною, я ледь не розверталася — таким металевим був цей звук, таким схожим на мишоловку чи зброю, але я не відступала.

Перебігала кілька футів освітленого газону, бо прожектори знов увімкнули, і я чекала, що кулі щомиті можуть розірвати мене, випереджуючи звук. Навпомацки я пробиралася нагору темними сходами й зупинялася перепочити перед дверима, бо кров калатала в моїх вухах. Страх — потужний стимулятор. Тоді м'яко стукала, наче жебрачка. Щоразу чекала, що його не буде чи гірше — він скаже мені не заходити. Він міг сказати, що більше не порушуватиме правил, не буде сунути голову в петлю заради мене. Чи гірше — його це більше не цікавить. Те, що він не робив нічого такого, було для мене найнеймовірнішою щедрістю та успіхом.

Я ж казала, що все було погано.

Ось як це відбувається.

Він відчиняє двері. На ньому сорочка, не заправлена, вільно висить; у руці зубна щітка, чи сигарета, чи склянка з чимось. Він має власний маленький склад, гадаю, — штуки з чорного ринку. У нього завжди щось у руці, так, наче він живе собі своїм життям, не очікує, що я зайду, не чекає. Можливо, він і не чекає. Можливо, не уявляє собі майбутнього чи не хоче — не наважується — його уявити.

— Я не пізно? — питаю.

Він хитає головою. Ми розуміємо одне одного: пізно ніколи не буває, але я не відмовляюся від ввічливого ритуалу. Завдяки цьому я відчуваю контроль: ніби є вибір, наче це справа, яку можна вирішити кількома шляхами. Він відступає вбік, пропускає мене і зачиняє двері. Тоді перетинає кімнату й зачиняє вікно. Після того — вимикає світло. Ми не надто багато розмовляємо — не на цьому етапі. Я вже наполовину

роздягнута. Розмови зберігаємо на потім.

Із Командором я заплющую очі навіть тоді, коли просто цілую його на добраніч. Не хочу бачити його зблизька. Але тепер, тут, щоразу, я не заплющую очей. Я хотіла б, щоб десь горіло світло, можливо, свічка, поставлена у пляшку, — відгомін коледжу, але такі речі — завеликий ризик, тож доводиться задовольнятися прожектором, його сяйвом унизу, фільтрованим через білі фіранки, такі ж, як у мене. Я хочу бачити в ньому все, що можна, увібрати його, запам'ятати, зберегти, щоб пізніше жити цим образом: лінії його тіла, текстуру плоті, блиск поту на шкірі, довге сардонічне непроникне обличчя. Треба було б робити так з Люком — приділяти більше уваги деталям, його родимкам і шрамам, особливим зморшкам. Я цього не робила — і він зникає. Зменшується день за днем, ніч за ніччю — і в мене лишається все менше віри.

Якби він хотів, я б носила рожеве пір'я, пурпурові зірки чи будь-що інше, навіть кролячий хвіст. Але він не потребує таких прикрас. Ми кохаємося щоразу так, наче без тіні сумнівів упевнені, що більше цього в жодного з нас не буде ніколи, ні з ким. І коли це трапляється знову, — це завжди сюрприз, добавка, подарунок.

Бути тут, із ним — це безпека, це печера, де ми згорнулися разом, поки ззовні йде гроза. Звісно ж, це омана. Ця кімната — одне з найбільш небезпечних для мене місць. Якщо мене спіймають, то не врятує вже ніщо, але мені байдуже — я вища цього. І як я почала настільки йому довіряти, бо ж це саме собою глупство? Як я можу припускати, що знаю його, знаю хоч щось про нього, про те, що він насправді робить?

Відкидаю цей тривожний шепіт. Я надто багато говорю. Розповідаю йому те, чого не мала б: про Мойру, Гленову; та не про Люка. Хочу розповісти йому про жінку з моєї кімнати, ту, яка була тут до мене, але мовчу. Я ревную до неї. Якщо вона була до мене й тут, у цьому ліжку, то я не хочу про це чути.

Називаю йому своє справжнє ім'я і так відчуваю, що мене знають. Поводжусь, як дурепа. Не треба так. Творю з нього кумира, картонну фігуру.

Він, з іншого боку, говорить мало: більше не жартує, не натякає. Рідко розпитує. Видається байдужим до того, що я кажу, відгукується тільки на те, що може моє тіло, хоча й дивиться на мене, поки я розказую. Спостерігає за моїм обличчям.

Неможливо навіть подумати про те, що той, до кого я відчуваю таку

вдячність, може мене зрадити.

Жоден із нас не промовляє слова «любити», жодного разу. То було б спокушання долі; то була б романтика, невдача.

Сьогодні квіти інші, сухіші, чіткіше окреслені, квіти розпалу літа: стокротки, рудбекії підштовхують нас униз довгим схилом. Я бачу їх у садках, коли гуляю з Гленовою, туди й назад. Майже не слухаю її — більше їй не вірю. Те, що вона мені шепоче, здається нереальним. Що мені з цього тепер?

— Ти можеш зайти до його кімнати вночі, — каже вона. — Пошукати в його столі. Там мусять бути папери, нотатки.

— Двері замкнено, — буркочу я.

— Ми можемо дістати ключ, — наполягає Гленова. — Чи ти не хочеш знати, хто він, чим займається?

Але Командор мене тепер не надто цікавить. Доводиться докладати зусиль, щоб не виказувати цю байдужість.

— Роби все так само, як раніше, — радить Нік. — Не змінюй нічого. Інакше вони дізнаються.

Він цілує мене, дивиться на мене весь час:

— Обіцяєш? Не видай.

Я кладу його руку на свій живіт.

— Це сталося, — кажу. — Відчуваю, що це сталося. Ще кілька тижнів — і я буду впевнена.

Знаю, що плутаю бажане з дійсним.

— Він любитиме тебе до смерті, — мовить Нік. — І вона.

— Але воно твоє, — заперечую. — Буде твоє, направду. Я так хочу.

Однак ми не розвиваємо цієї теми.

— Я не можу, — кажу Гленовій. — Надто боюся. Усе одно в мене не вийде, мене спіймають.

Майже не намагаюся прикидатись, що мені шкода — такою лінивою я стала.

— Ми можемо тебе визволити, — стверджує вона. — Ми можемо витягати людей, якщо дуже треба, якщо вони в небезпеці. У нагальній небезпеці.

Але річ у тім, що я більше не хочу йти, втікати, перетинати кордон зі свободою. Я хочу бути тут, із Ніком, де я можу торкнутися до нього.

Кажу це — і стає соромно за себе. Але не тільки. Навіть зараз я бачу в

цьому зізнанні хвастощі. У цьому є гордість, бо воно показує, наскільки серйозним, а отже, і виправданим це для мене було. Наскільки вартим того. Це як історії про ледь не смертельну хворобу, від якої виліковуєшся, наче історії про війну. Вони демонструють серйозність.

Таку серйозність щодо чоловіка раніше я навіть не вважала можливою.

Іноді я бувала практичнішою. Не розглядала це як любов. Казала собі, що влаштувала тут життя у певний спосіб. Гадаю, так думали дружини першопоселенців і жінки, які переживали війни, якщо в них лишався чоловік. Моя мати казала, що людство вміє пристосовуватися. Просто дивовижно, до чого люди звикають, якщо отримують якусь компенсацію.

— Уже недовго, — каже Кора, виділяючи мені місячний запас прокладок. — Тепер уже недовго.

Усміхається сором'язливо, але наче знає. Чи знає вона? Чи знають вони з Ритою, на що я здатна, коли прокрадаюся вниз їхніми сходами вночі? Чи я видаю себе — замріююсь, усміхаюся в нікуди, злегка торкаюся свого обличчя, коли думаю, що мене ніхто не бачить?

Гленова махнула на мене рукою. Шепоче менше, переважно говорить про погоду. Я щодо цього не відчуваю жодного жалю. Це полегшення.

Розділ 42

Дзвонять дзвони — їх чутно здалеку. Нині ранок, і ми ще не снідали. Коли доходимо до головних воріт, просочуємося всередину парами. Кордоном із зовнішнього боку Стіни вишикувалися важко озброєні Янголи, особливий загін зі знаряддям для придушення заколотів — шоломи з випуклими візорами з темного плексигласу (вони роблять їх схожими на жуків), довгі кийки, газова зброя. Це на випадок істерії. Гачки на Стіні порожні.

Це районне Спасіння, тільки для жінок. Спасіння не бувають спільними. Його оголосили вчора. Завжди кажуть лише за день до події. Так бракує часу, щоб до цього звикнути.

Ми йдемо на дзвін, стежками, якими раніше ходили студенти, повз будівлі, де колись були лекційні зали та гуртожитки. Дуже дивно знову бути тут. Зовні й не скажеш, що щось змінилося, хіба жалюзі на більшості вікон опущені. Тепер ці будівлі належать Очам.

Ми виходимо на газон перед тим, що раніше було бібліотекою. Білі сходи, що ведуть угору, лишилися такими ж, головний вхід не змінився. На газоні зведена дерев'яна сцена, щось на зразок тієї, яка споруджувалася тут у колишні часи щовесни, для урочистостей випускного. Я думаю про капелюшки, ті пастельні капелюшки, які вдягали деякі матері, і про чорні мантії на студентах, і про червоні мантії. Але ця сцена зрештою не та, бо на ній три дерев'яних стовпи, на яких — мотузки з петлями.

Із переднього краю сцени стоїть мікрофон; телекамера ховається десь збоку.

Я була на такому лише раз, два роки тому.

Спасіння для жінок проходять нечасто. У них немає аж такої потреби. Ми нині так добре поводимося.

Не хочу розповідати цю історію.

Ми займаємо свої місця в належному порядку: Дружини та дочки на складаних дерев'яних стільцях позаду, Еконожини та Марфи з країв та на сходах бібліотеки, Служниці попереду, там, де всі можуть нас бачити. Ми не сидимо на стільцях — стаємо на коліна, а цього разу маємо ще й подушечки, маленькі, оксамитові, без жодного напису, навіть «віра».

На щастя, погода хороша: не надто спекотно, хмар немає. Стояти тут на

колінах під дощем — це було б жалюгідно. Можливо, тому вони й кажуть нам про це так пізно — перевіряють, яка буде погода. Причина не гірша за інші.

Опускаюся на свою оксамитову подушку. Намагаюся думати про вечір, про те, як це — кохатись, у темряві, у світлі, відбитому білими стінами. Згадую, як це — коли тебе тримають.

Перед першим рядом подушок протягнута довга мотузка, вигинається, як змія, уздовж другого ряду й назад, через ряди стільців, звивається, мов надзвичайно стара повільна ріка, на яку дивишся згори. Мотузка товста, коричнева, пахне смолою. Її передній кінець піднімається на сцену. Він нагадує детонатор чи мотузку від повітряної кульки.

На сцені зліва — ті, кого будуть спасати: дві Служниці, одна Дружина. Незвично бачити тут Дружин, і я, всупереч собі, дивлюся на неї з цікавістю. Хочу знати, що вона скоїла.

Їх вивели сюди ще до відчинення воріт. Вони сидять на дерев'яних складаних стільцях, наче випускники, на яких чекають призи. Руки лежать на колінах начебто спокійно. Жінки трохи розгойдуються, напевно, їм вкололи щось чи дали пігулки, щоб вони не зчиняли галасу. Буде краще, якщо все пройде гладко. Чи вони прив'язані до стільців? Важко сказати під усім цим драпіруванням.

Тепер до сцени наближається офіційна процесія, піднімається сходами справа: три жінки — попереду Тітка, за нею крокують дві Спасительниці в чорних капюшонах та плащах. Потім ідуть інші Тітки. Шепіт між нами вщухає. Трійця влаштовується на місцях, розвертається до нас — Тітка в обрамленні двох чорних Спасительниць.

Це Тітка Лідія. Скільки років минуло, відколи я бачила її? Я вже почала думати, що вона існувала тільки в моїй голові, та ось вона, трохи постаріла. Мені добре видно: бачу ще глибші зморшки обабіч її носа, цю гравюру гримаси. Вона кліпає очима, нервово усміхається, дивиться праворуч і ліворуч, розглядає публіку, підіймає руку поправити головний убір. Із колонок лунає дивний задушливий звук: вона відкашлюється.

Мене почало трусити. Ненависть заповнює рот, наче слина.

Виходить сонце, сцена й ті, хто на ній, освітлюються, наче різдвяний вертеп.

Я бачу зморшки під очима Тітки Лідії, блідість жінок, волосинки кольору жовтка на мотузці переді мною. Відчуваю голод. Дзвони перестають дзвонити.

Тітка Лідія підводиться, пригладжує свою спідницю обома руками й ступає до мікрофона.

— Доброго дня, дами, — знову каже вона, її голос тепер жерстяний і сплющений. «Дами», а не «дівчата», через Дружин. — Певна, усі ми знаємо, які нещасливі обставини звели нас тут цього чудового ранку, певна, ми всі краще зайнялися б чимось іншим. Принаймні можу сказати це про себе. Однак обов'язок — жорсткий наглядач (чи за цієї нагоди радше наглядачка), і ми тут сьогодні заради обов'язку.

Вона веде мову про щось іще кілька хвилин, та я її не слухаю. Я чула цю чи схожу промову достатньо часто — ті ж банальності, ті ж слогани. Ті ж фрази: факел майбутнього, колиска раси, наше завдання. Важко повірити, що після цієї промови не пролунають ввічливі оплески й на газоні не накриють стіл з чаєм та печивом.

То був пролог, думаю я. Тепер до справи.

Тітка Лідія копирсається в кишені, дістає зібганий шматок паперу. Розгортає й розгладжує його занадто довго. Пхає нас носами в те, хто вона така, щоб ми спостерігали за нею, поки вона мовчки читає, хизується своїм привілеєм. Паскудство, думаю я. Покінчимо вже з цим.

— У минулому, — нарешті сказала Тітка Лідія, — був звичай починати власне Спасіння детальним переліком злочинів, у яких звинувачували полонених. Однак ми виявили, що такий публічний звіт, особливо за участі телебачення, неодмінно призводить до лихоманки, так би мовити, до, скажімо, вибуху схожих злочинів. Тож ми вирішили в загальних інтересах відмовитися від цієї практики. Спасіння буде відбуватися без подальших звітів.

Серед нас здіймається колективний шепіт. Злочини інших — то наша таємна мова. Через них ми показуємо самі собі, на що можемо врешті-решт бути здатні. Це непопулярне рішення, однак із тітки Лідії цього не скажеш, вона усміхається та кліпає, наче омита оплесками. Тепер ми залишені на власний розсуд, на свої роздуми. Перша, яку зараз затягнуті в чорні рукавички руки піднімають зі стільця за плечі: читання? Ні, за це лише руку відрубають, після третього звинувачення. Розпуста чи замах на життя Командора? Або швидше — Дружини Командора. Ось що ми думаємо. Щодо Дружини, їх здебільшого рятують лише за одне. Вони можуть робити з нами майже що завгодно, але їм не дозволено нас убивати, принаймні за законом. Не в'язальними спицями чи садовим приладдям, не ножами, принесеними з кухні, й особливо не тоді, як ми вагітні. Звісно, може ще

бути подружня зрада. Завжди може бути.

Чи спроба втечі.

— Чарльзова, — оголошує Тітка Лідія. Я її не знаю. Жінку виводять уперед, вона крокує так, наче справді зосереджена на цьому: одна нога, тоді інша — вона точно накачана наркотиками. На її вустах — крива хмільна усмішка. Один бік обличчя посмикується — нескоординоване підморгування просто в камеру. Звісно ж, вони цього ніколи не покажуть, це не прямий ефір. Дві Спасительниці зв'язують її руки за спиною.

За мною чути позиви до блювання.

Ось чому ми не снідаємо.

— Це, напевно, Джанін, — шепоче Гленова.

Я вже бачила це раніше: білий мішок одягають на голову, жінку вмощують на високий табурет, наче допомагають сісти в автобус, і притримують там, делікатно прилаштовують зашморг на шию, нібито шати, і вибивають табурет. Я чула довге зітхання з усіх боків, немов повітря виходить з матрацу, бачила, як Тітка Лідія закриває долонею мікрофон, щоб заглушити інші звуки з-за своєї спини. Я нахилилася вперед торкнутися мотузки переді мною, одночасно з іншими — обидві руки на мотузці, вона волохата, липка від смоли під гарячим сонцем — тоді поклала руку на серце, показати своє єдинство зі Спасительницями, свою згоду та участь у смерті цієї жінки. Я бачила, як смикаються ноги й двоє у чорному хапають їх, тягнуть донизу всією своєю вагою. Не хочу більше цього бачити. Натомість дивлюся на траву. Я описую мотузку.

Розділ 43

Три тіла висять там і навіть з білими мішками на голові мають дивно витягнутий вигляд, немов курки, підвішені за шиї у вітрині м’ясного магазину; немов птахи з підрізаними крилами, нелітаючі птахи, розбиті янголи. Важко відвести від них погляд. Під подолами суконь звисають ноги — дві пари червоних черевиків, одні блакитні. Якби не мотузки й мішки, це міг би бути своєрідний танець, балет, спійманий спалахом камери у стрибку. Усе має спланований вигляд. Вигляд, як у шоу-бізнесі. Напевно, це Тітка Лідія повісила блакитну посередині.

— Сьогоднішнє Спасіння завершене, — оголошує Тітка Лідія в мікрофон. — Але…

Ми розвертаємося до неї, слухаємо її, дивимось на неї. Вона завжди вміла робити паузи. Поміж нами прокочується неспокій, гамір. Напевно, має статися ще щось.

— Але ви можете встати й сформувати коло, — вона усміхається до нас згори вниз, щедра, великодушна. Збирається щось нам дати. Обдарувати нас. — Давайте впорядковано.

Тітка Лідія говорить до нас, до Служниць. Деякі Дружини вже йдуть, деякі дочки теж. Більшість із них залишається, але тримається позаду, далі, просто дивляться. Вони не належать до кола.

Двоє Хранителів виступили вперед і змотують товсту мотузку, забирають її з дороги. Інші збирають подушки. Ми збираємося на траві перед сценою, хтось пробивається до передніх рядів, ближче до центру, чимало штовхаються, щоб опинитися посередині, де їх прикриють. У таких групах не можна дуже помітно відступати: це ставить на тобі ярлик стриманості, свідчить, що тобі бракує ентузіазму. Тут піднімається енергія, шепіт, тремтіння готовності й гніву. Тіла напружені, очі яскраві, наче ціляться.

Я не хочу бути ані попереду, ані позаду. Я не впевнена в тому, що нас чекає, однак відчуваю, що це буде не те, на що хотілося б дивитися зблизька. Та Гленова хапає мене за руку, тягне за собою — і ми опиняємося в другому ряду, за тонким парканом тіл. Я не хочу дивитися, але й не тягну її назад. Я була обізнана з чутками, у які повірила лише наполовину. Попри все, що вже знаю, кажу собі: так далеко вони не зайдуть.

— Ви знаєте правила Участрати, — каже Тітка Лідія. — Чекаєте, поки я

свисну. Після того можете робити все, що завгодно, аж поки знову не почуєте свисток. Зрозуміло?

Ми видаємо якийсь галас, безформенну згоду.

— Що ж, зараз, — наказує Тітка Лідія. Вона киває. Двоє Хранителів, не ті, які забирали мотузку, тепер виступають з-за сцени. Вони наполовину тягнуть, наполовину несуть третього чоловіка, теж в однострої Хранителів, але брудному й розірваному, без капелюха. Його обличчя вкрите порізами й синцями, глибокими, червоно-коричневими; плоть набрякла й горбиста, колюча від неголеної бороди. Воно не схоже на обличчя, радше на невідомий овоч, зім’яту бульбу чи цибулину, щось неправильне. Навіть із місця, де я стою, чути його запах: він смердить лайном і блювотою. Біляве волосся падає йому на обличчя, стирчить — від чого? Висохлого поту?

Я дивлюся на нього з відразою. Він схожий на п’яного. На пияка, який побував у бійці. Навіщо вони привели сюди п’яницю?

— Цей чоловік звинувачений у зґвалтуванні, — провадить Тітка Лідія. Її голос тремтить від люті й своєрідного тріумфу. — Колись він був Хранителем. Але збезчестив свій однострій. Він зловживав довірою, притаманною його посаді. Його співучасник у гріху вже застрелений. Кара за зґвалтування, як ви знаєте, — смерть. Мойсеєве Повторення Закону 22:23-29. Я можу додати, що в злочині постраждали двоє з вас, і відбувалося це під дулом зброї. Крім того, жорстоко. Я не ображатиму ваш слух деталями, хіба скажу, що одна з жінок була вагітною, і дитина померла.

Ми зітхаємо; усупереч собі я стискаю кулаки. Це вже занадто, це насильство. Ще й дитина — після того, що ми переживаємо. Так, це жага крові; я хочу розривати, роздирати, плюндрувати.

Ми штовхаємось уперед, крутимо головами, роздуваємо ніздрі, чуючи смерть, дивимось одна на одну, бачимо ненависть. Розстріл — це надто добре. Голова чоловіка п’яно коливається: він узагалі щось чув?

Тітка Лідія вичікує мить, тоді трохи усміхається й підносить свисток до вуст. Ми чуємо свист, різкий і пронизливий, луну від давнього волейбольного матчу.

Двоє Хранителів відпускають руки й роблять крок назад. Чоловік затинається — чи він під наркотиками? — і падає на коліна. Його очі зіщулюються посеред набряклого обличчя, наче світло надто яскраве. Його тримали в темряві. Він підносить руку до щоки, наче намацуючи, чи вона досі на місці. Усе відбувається швидко, але здається, що повільно.

Ніхто не виходить уперед. Жінки дивляться на нього з жахом, наче він — напівмертвий пацюк, що повзе підлогою кухні. Він скоса дивиться на нас, на коло червоних жінок. Один кутик його вуст піднімається вгору, неймовірно — це усмішка?

Я намагаюся зазирнути всередину нього, його розтрощеного обличчя, побачити, який насправді він має вигляд. Гадаю, йому років тридцять. Це не Люк.

Але міг би бути, знаю. Це міг бути й Нік. Я знаю: що він не скоїв би, я не можу торкнутися його.

Він щось говорить. Слова виходять важко, ніби його горло теж у синцях, язик набряк у роті, але я все одно чую. Він каже:

— Я не…

Рух уперед, наче це натовп на рок-концерті старих часів, коли відчиняються двері, поштовх хвилею прокочується крізь нас. Повітря яскраве від адреналіну, нам дозволено робити що завгодно — і це свобода, і в моєму тілі теж, схиляюся вперед, усюди червоні покривала, але перш ніж ця хвиля тканини й тіл вдаряє його, Гленова проштовхується через тих жінок, що стоять перед нами, працює ліктями направо й наліво і біжить до нього. Вона збиває його з ніг, набік, тоді жорстко б'є по голові, раз, двічі, тричі — гострі болючі удари ступні добре націлені. Тепер лунають звуки: схлипування, низький гул, схожий на гарчання, крики — і червоні тіла котяться вперед, я більше нічого не бачу, його затуляють руки, кулаки, ступні. Звідкись лунає високе верещання, наче від нажаханого коня.

Відступаю, намагаюся втриматись на ногах. Щось вдаряє мене ззаду, я хитаюся. Коли відновлюю рівновагу, бачу, як Дружини та дочки нахилилися вперед на своїх стільцях, Тітки на платформі з цікавістю дивляться вниз. Напевно, згори вигляд кращий.

Він перетворився на щось.

Гленова повертається до мене. Обличчя напружене, порожнє.

— Я бачила, що ти зробила, — кажу їй. Зараз я знову починаю відчувати: шок, гнів, нудоту. Варварство. — Навіщо ти це зробила? Ти! Я думала, ти…

— Відвернися від мене, — наказує вона. — Вони ж дивляться.

— Мені начхати, — відповідаю. Піднімаю голос, нічого не можу вдіяти.

— Опануй себе, — каже вона. Удає, що обтрушує мені руку й плече, нахиляється ближче до вуха. — Не роби дурниць. Він не ґвалтівник, це політичне. Він був одним із наших. Я його вирубила. Позбавила болю. Ти знаєш, що вони робили з ним?

Один із наших, думаю я. Хранитель. Це здається неймовірним.

Тітка Лідія знову свистить, та зупиняються не одразу. Двоє Хранителів виходять, відтягують їх від того, що лишилося. Деякі лежать на траві, там, де їх випадково вдарили чи збили. Хтось зомлів. Вони повільно встають, відходять самі чи по кілька. Мають приморожений вигляд.

— Знаходьте своїх партнерок, поновіть ряди, — каже в мікрофон Тітка Лідія. На неї майже не звертають уваги. До нас підходить жінка, яка кроками наче намацує дорогу в темряві. Джанін. На її щоці кривавий слід, ще більше кривавих плям на головному уборі. Вона усміхається, слабко й відкрито. Очі розфокусовані.

— Привіт, — каже вона. — Як справи?

У правій руці щось міцно тримає. Це жмуток білявого волосся. Вона пирскає.

— Джанін, — кличу я. Але вона зникла, уже повністю, це вільне падіння, вона не при собі.

— Хорошого вам дня, — каже вона й проходить повз нас до воріт.

Я дивлюся на неї. Пощастило, думаю. Мені її навіть не шкода, хоча мало б бути. Я зла. Не пишаюся собою, ані цим, ані будь-чим із цього. Але в тому й увесь сенс.

Мої руки пахнуть теплою смолою. Хочеться повернутися до будинку, піднятись до ванної і терти, терти грубим милом і пемзою, щоб змити рештки запаху зі шкіри. Мене від нього нудить.

Але і їсти хочеться. Це жахливо, але все ж це правда. Смерть викликає в мене голод. Можливо, тому, що мене випорожнили, чи це тіло так реагує на те, що я лишилася живою, продовжую повторювати свою базову молитву: я є, я є. Я все ще є.

Я хочу до ліжка, хочу кохатися, просто зараз.

Я думаю про слово «насолоджуватись».

Я б коня зараз з’їла.

Розділ 44

Усе знову нормально.

Як я можу називати це нормальним? Але порівняно з ранком це — нормально.

На обід був сендвіч із сиром на темному хлібі, склянка молока, палички селери, консервовані груші. Обід школяра. Я все з'їла, не надто швидко, насолоджуючись відтінками смаку, що розквітали на моєму язику. Тепер збираюся за покупками. Навіть чекаю на це. Буденність дає певну втіху.

Я виходжу із задніх дверей, іду стежкою. Нік миє автомобіль, капелюх одягнений криво. Він не дивиться на мене. Ми тепер рідко дивимось одне на одного. Це точно видало б нас, навіть тут, на відкритій місцевості, де ніхто не побачить.

Чекаю Гленову на розі. Вона запізнюється. Нарешті я бачу, як вона підходить — червона з білим тканина, наче повітряний змій, — рухається тим спокійним кроком, до якого ми всі привчилися. Я бачу її і спочатку нічого не помічаю. Коли ж вона наближається, мені здається, що з нею щось не так. Вона має інший вигляд. Вона якось невизначено змінилась: не поранена, не накульгує. Наче просто всохла.

Коли вона підходить ще ближче, я бачу, у чому річ. Це не Гленова. Вона такого ж зросту, але худіша, із бежевим, не рожевим обличчям. Вона підходить до мене, зупиняється.

— Благословенний плід, — вітається вона. Серйозний пуританський вигляд.

— Хай відкриє Господь, — відповідаю я. Намагаюся не показати свого здивування.

— Ти, напевно, Фредова, — каже вона. Я підтверджую, і ми рушаємо.

І що тепер, думаю я. Голова йде обертом: це погана новина, що з нею сталося, як дізнатися, не виказуючи надмірної стурбованості? Ми не маємо заводити поміж собою дружбу, формувати теплі стосунки. Намагаюся згадати, скільки часу Гленова провела на цьому місці.

— Нам послана хороша погода, — мовлю.

— І я радо її приймаю.

Голос рівний, плаский, нічого не видає.

Першу заставу ми проходимо, більше не обмовившись і словом. Вона

мовчазна, і я теж. Це вона чекає, що я почну перша, відкриюся, чи вона справжня вірянка, що поринула в роздуми?

— Гленову вже перевели, так скоро? — питаю, хоча й знаю, що ні. Я бачила її ще вранці. Вона сказала б мені.

— Я Гленова, — каже жінка. Досконало дібрані слова. Звісно ж, це тепер вона, новенька, а Гленова, де вона не була б, уже не Гленова. Я так і не знала її справжнього імені. Ось так і губляться в морі імен. Тепер непросто буде її знайти.

Ми йдемо до «Молока і меду», тоді до «Всякої плоті», де я купую курку, а Гленова бере три фунти гамбургерів. Черги, як завжди. Я впізнаю кількох жінок, обмінююся з ними нескінченно дрібними кивками — так ми показуємо одна одній, що знані принаймні кимось, усе ще існуємо. Вийшовши зі «Всякої плоті», я кажу новій Гленовій:

— Варто сходити до Стіни.

Не знаю, чого чекаю від цього, напевно, це спосіб перевірити її реакцію. Я маю знати, чи вона одна з нас, чи ні. Якщо так, якщо зможу це встановити, то, можливо, вона скаже мені, що насправді сталося з Гленовою.

— Якщо хочеш, — відповідає жінка. Це байдужість чи обережність?

На Стіні висять три жінки, ті ранкові, досі в сукнях, у черевиках, з білими мішками на головах. Їм розв’язали руки, і ті заціпеніло звисають по боках. Блакитна всередині, дві червоні обіруч від неї, хоча кольори вже не такі яскраві: здається, що вони вицвіли, стали тьмяними, наче мертві метелики чи тропічні рибки, які сохнуть на землі. У них більше немає блиску. Ми мовчки стоїмо й дивимося на них.

— Хай це буде нам нагадуванням, — нарешті каже нова Гленова.

Я спочатку не відповідаю, бо намагаюся зрозуміти, про що ж вона. Можливо, про те, що це нам нагадування про несправедливість та жорстокість режиму. Тоді мені слід сказати «так». Або ж вона має на увазі протилежне: ми маємо робити те, що нам кажуть, і не створювати проблем, бо інакше на нас чекає справедливе покарання. Якщо так, то потрібно відповісти «хвала». Голос у неї був рівний, позбавлений інтонації — жодної підказки.

Я ризикую. Кажу:

— Так.

Вона не відповідає на це, хоча я ловлю краєм ока проблиск білого, наче

вона кинула на мене швидкий погляд.

За мить ми розвертаємось і рушаємо довгою дорогою назад, належно підлаштовуючи ходу, щоб іти в унісон.

Думаю, варто зачекати, перш ніж спробувати щось іще. Надто рано тиснути, розвідувати. Треба зачекати — тиждень, два, можливо, і довше, спостерігати за нею, слухати інтонації в голосі, ловити необережні слова, як Гленова слухала мене. Тепер, коли Гленови немає, я знову насторожі, моя млявість зникла, тіло вже не тільки для задоволення — воно відчуває загрозу. Не можна поспішати, не можна ризикувати без нагальної потреби. Але я маю знати. Чекаю, доки минемо останню заставу, лишається пройти кілька кварталів, але більше тримати себе під контролем не можу.

— Я не надто добре знала Гленову, — починаю. — Тобто колишню.

— О? — каже вона. Те, що вона взагалі щось каже, хай як обережно, мене підбадьорює.

— Ми були знайомі лише з травня, — продовжую. Я відчуваю, що шкіра стає гарячою, серцебиття прискорюється. Це непросто. По-перше, це брехня. І як мені перейти до наступного слова, найважливішого?

— Гадаю, то було десь перше травня. Колишнє свято, яке називали Травневий день, чи «Мейдей».

— Справді? — питає вона, легко, байдуже, загрозливо. — Я не пам'ятаю такої назви. Дивно, що ти пам'ятаєш. Тобі варто зробити зусилля… — пауза, — очистити свої думки від таких… — знову пауза, — відлунь.

Тепер я відчуваю, як холод прокочується моєю шкірою, немов вода. Вона попереджає мене.

Вона не одна з нас. Але вона знає.

Останні квартали проходжу, охоплена жахом. Я знову вчинила безглуздо. Більш ніж безглуздо. Раніше я про це не думала, але тепер розумію: якщо Гленову спіймали, вона могла заговорити — про мене, про інших. Вона заговорить. Просто не зможе цьому зарадити.

Але ж я нічого не зробила, кажу собі, насправді, нічого серйозного. Я просто знала. Просто не розповіла.

Вони знають, де моя дитина. Що, як вони приведуть її, будуть чимось їй погрожувати переді мною? Чи щось із нею зроблять. Нестерпно навіть думати, що вони можуть зробити. Чи Люк, що як Люк у них? Чи моя мати, чи Мойра, чи хто завгодно. Господи, не змушуй мене обирати. Я не зможу цього витримати, я знаю, Мойра мала рацію щодо мене. Я скажу те, що вони захочуть почути, звинувачу кого завгодно. Це правда: перший крик,

навіть стогін — і я перетворюсь на желе, зізнаюсь у будь-якому злочині й зрештою опинюся на гаку на Стіні. Не висовуйся, казала я собі, спостерігай. Інакше немає сенсу.

Так я говорю до себе дорогою додому.

На розі ми розвертаємось одна до одної, як зазвичай.

— Перед Його очима, — каже нова, підступна Гленова.

— Перед Його очима, — відповідаю я, намагаючись зробити голос ревним. Наче це може допомогти, якщо вже ми зайшли так далеко.

Тоді вона робить щось дивне. Нахиляється вперед так, що жорсткі білі шори на наших головах майже торкаються. Я бачу зблизька її бліді бежеві очі, тонке павутиння ліній на щоках. Вона шепоче дуже швидко, голос слабкий, немов сухе листя:

— Вона повісилася. Після Спасіння. Побачила, що по неї іде фургон. Так було краще.

А потім іде від мене далі вулицею.

Розділ 45

Секунду я нерухома, не маю чим дихати, наче з мене ударом вибили повітря.

Тож вона мертва, а я, зрештою, у безпеці. Вона зробила це до їхнього приїзду. Відчуваю величезне полегшення. Я вдячна їй. Вона померла, щоб я могла жити. Скорбота буде потім.

Якщо ця жінка не бреше. На це слід зважати.

Я глибоко вдихаю, видихаю, даю собі кисень. Те, що лежить перед моїми очима, спочатку чорніє, тоді прояснюється. Я бачу дорогу.

Розвертаюся, відчиняю ворота, на мить затримую на них руку, щоби втримати рівновагу, заходжу. Нік там, досі миє автомобіль і трохи насвистує. Він здається мені дуже далеким.

Господи, думаю, я зроблю все, що ти захочеш. Тепер, коли ти відпустив мене, я забуду про себе, якщо ти справді хочеш цього; я справді стану порожньою, стану кубком. Я відмовлюся від Ніка, забуду про інших, припиню скаржитися. Скорюся долі. Жертвуватиму. Покаюся. Зречуся. Відмовлюся.

Знаю, що це неправда, але все одно про це думаю. Усе, чого мене вчили в Червоному Центрі, усе, чому я опиралася, тепер переповнює мене. Я не хочу болю. Не хочу бути танцівницею, махати ногами в повітрі, маючи безлику білу тканину за голову. Не хочу бути лялькою, що висить на Стіні, не хочу бути безкрилим янголом. Я хочу жити далі, у будь-якій формі. Я добровільно відмовлюся від свого тіла на користь інших. Вони можуть робити зі мною що завгодно. Я принижена.

Уперше відчуваю справжню їхню силу.

Серена Джой вийшла з парадних дверей, стоїть на сходах. Кличе мене. Чого вона хоче? Щоб я пішла з нею до вітальні й допомагала змотувати сіру вовну? Я не зможу рівно тримати руки — вона щось помітить. Але я все одно йду до неї, бо не маю вибору.

Вона височіє наді мною на верхній сходинці. Її очі горять гарячою синявою на зів'ялій білизні обличчя. Відводжу погляд від лиця, опускаю очі вниз, на її ступні, на край ціпка.

— Я довіряла тобі, — каже вона. — Я хотіла тобі допомогти.

Усе одно не дивлюся на неї. Мене охоплює провина, мене викрито, але в

чому саме? У якому з багатьох моїх гріхів мене звинувачують? Єдиний спосіб дізнатися — мовчати. Помилкою буде зараз вибачатися за щось. Я можу видати таке, про що вона навіть не здогадується.

Це може бути дрібниця. Може бути сірник, схований у моєму ліжку. Опускаю голову.

— Ну що? — питає вона. — Тобі немає чого сказати?

Я дивлюся на неї.

— Про що? — питаю, затинаючись. Щойно сказані слова видаються зухвалими.

— Дивися, — каже Серена Джой. Дістає руку з-за спини. Вона тримає накидку, зимову. — На ній була помада. Як ти могла вчинити так вульгарно? Я казала йому…

Вона впускає накидку, тримаючи ще щось у кістлявій долоні. І це кидає на землю. Пурпурові блискітки падають, прокочуються сходинкою, наче зміїна шкіра, блищать на сонці.

— У мене за спиною, — говорить вона. — Ти могла б хоч щось мені лишити.

Можливо, вона його все ще любить? Серена піднімає ціпок. Думаю, що вона мене вдарить, але ні.

— Забери цю огидну штуку та йди до своєї кімнати. Як і попередня. Шльондра. Так само й закінчиш.

Я схиляюся, підбираю. Нік за моєю спиною припиняє насвистувати.

Хочу розвернутися, підбігти до нього, обійняти. Це було б безглуздо. Він нічим не може допомогти. Він сам потонув би зі мною.

Іду до задніх дверей, на кухню, ставлю кошик на стіл, піднімаюся нагору. Я організована та спокійна.

XV. НІЧ

Розділ 46

Я сиджу у своїй кімнаті біля вікна, чекаю. На колінах лежить жменька зібганих зірок.

Це, можливо, востаннє мені доводиться чекати. Але я навіть не знаю, чого саме. Раніше казали: «Чого ти чекаєш?». Мали на увазі «поквапся», не потребуючи відповіді. «На що ти чекаєш?» — інше запитання, і на нього в мене теж немає відповіді.

Та це не зовсім очікування. Імовірніше, підвішеність. Без вішання. Принаймні часу немає.

Я в немилості — це антонім милості. Слід було більше переживати з цього приводу.

Але я почуваюся незворушно, оповита байдужістю, у мирі із собою. Не дай покидькам себе перемолоти. Я повторюю про себе, але це нічого не означає. Так само можна було б сказати: «не дай повітрю бути» або «не будь».

Можливо, можна сказати й так.

У саду нікого немає.
Цікаво, чи піде дощ.

Світло на вулиці згасає. Воно вже червонувате. Скоро стане темно. Уже зараз темніше. Доволі швидко.

Я можу багато чого зробити. Можу, наприклад, підпалити будинок. Можу зібрати свій одяг, простирадла та підпалити єдиного схованого сірника. Якщо не займеться, так і буде. Але якщо вдасться, це принаймні буде щось, певний сигнал на позначення мого виходу. Полум’я, яке просто загасити. Також я можу пустити дим і померти від задухи.

Можу розірвати на смуги своє простирадло, скрутити мотузку, прив’язати до ніжки ліжка й спробувати вибити скло з вікна. Небитке скло.

Можу піти до Командора, упасти на підлогу, розпатлана, обійняти його

коліна, зізнаватися, ридати, благати. Можу сказати «Nolite te bastardes carborundorum». Не як молитву. Уявляю собі його черевики — чорні, блискучі, непроникні, самі собі порадники.

Можу натомість обвити простирадла навколо своєї шиї, зачепитися за гачок у шафі, кинутися вперед усією вагою, задушити себе.

Можу сховатися за дверима, зачекати, поки вона прийде, прошкандибає коридором, несучи із собою вирок, покарання, приреченість, тоді стрибнути на неї, збити з ніг, різко вдарити, точно в голову. Позбавити її болю. І себе теж. Позбавити її нашого болю.

Це зекономило б час.

Я могла б спокійною ходою спуститися вниз сходами, вийти з парадного входу, піти вулицею, намагаючись мати такий вигляд, наче знаю, куди, і побачити, чи далеко зможу зайти. Червоний колір такий помітний.

Я могла б піти до кімнати Ніка над гаражем, як уже робила раніше. Спитати, чи впустить він мене, чи прихистить. Тепер, коли це справді потрібно.

Ліниво розмірковую над усім цим. Кожен варіант здається рівнозначним попередньому. Немає якогось кращого. Утома вже тут, у моєму тілі, у ногах та очах. Ось що зрештою дістає тебе. Віра — це лише слово, вишите слово.

Я виглядаю в сутінки, думаю про зиму. Як падає сніг, м’яко, без зусиль, укриває все м’якими кристалами, туман місячного сяйва перед дощем, розмиває контури, позбавляє їх кольорів. Кажуть, якщо замерзати до смерті, то після першого холоду вже не відчуваєш болю. Лежиш горілиць у снігу, як зроблений дитиною сніжний янгол, і засинаєш.

Відчуваю її присутність за спиною, моєї попередниці, мого двійника. Вона з’являється в повітрі, під люстрою, у вбранні із зірок та пір’я — птаха, зупинена в польоті, жінка, перетворена на янгола, чекає, поки її знайдуть. Цього разу — я. Як я могла думати, що я тут самотня? Нас завжди було двоє. Вона каже: покінчи з цим. Я втомилася від мелодрами, втомилася від мовчання. Тобі немає кого захищати, твоє життя ні для кого не має цінності. Я хочу, щоб воно закінчилося.

Устаючи, я чую чорний фургон. Чую його, перш ніж побачити. Злитий із темрявою, він виникає із власного звуку, наче згусток ночі. Звертає до воріт, зупиняється. Я розрізняю біле око, два крила. Напевно, фарба

фосфоресцентна. Двоє чоловіків відділяються від його силуету, піднімаються до переднього входу, дзвонять у двері. Я чую дзвін, дін-дон, наче привид дистриб'юторки косметики в коридорі.

Отже, найгірше вже близько.

Я змарнувала час. Варто було взяти все у свої руки, поки була можливість. Слід було вкрасти ніж із кухні, якось дістати ножиці для шиття.

А були ж іще садові ножиці, спиці для в'язання — світ повен зброї, якщо шукаєш її. Варто було звернути на це увагу.

Але вже пізно про це думати, їхні ноги вже на брудно-рожевому килимі сходів; важкий приглушений крок, пульсування в чолі. Я стою спиною до вікна.

Чекаю на незнайомця, але двері різко відчиняє Нік, вмикає світло. Я не можу цього зрозуміти, хіба що він — один із них. Завжди була така ймовірність. Нік — приватне Око. Брудну роботу роблять брудні люди.

Ах ти гівнюк, думаю я. Відкриваю рота, щоб це сказати, але він підходить близько до мене, шепоче:

— Усе гаразд, це Мейдей. Іди з ними.

Він називає мене справжнім іменем. Це мало щось означати?

— З ними? — перепитую я і бачу, що за ним стоять двоє чоловіків, верхнє світло в коридорі перетворює їхні голови на черепи. — Ти здурів.

Підозра ширяє над ним у повітрі, темний янгол попереджує мене. Я його майже бачу. Чого б йому не знати про Мейдей? Усі Очі мусять про це знати: вони вичавили, вибили, викрутили це вже зі стількох тіл, стількох вуст.

— Вір мені, — каже він, та це саме собою ніколи не було оберегом, не давало жодних гарантій.

Але я чіпляюся за нього, за його пропозицію. Це все, що мені лишилося.

Один попереду, один позаду, вони супроводжують мене вниз сходами. У них спокійний крок, горить світло. Попри страх, яке ж це все звичне. Зі свого місця я бачу годинник. Якогось конкретного часу він не показує.

Нік уже не з нами. Він міг спуститися задніми сходами, щоб його не побачили.

Серена Джой стоїть у коридорі під дзеркалом, дивиться вгору з недовірою. Командор за нею, двері до вітальні відчинені. Його волосся дуже сиве. Він має стривожений і безпорадний вигляд, але вже відсторонюється від мене, відступається. Чим би я для нього не була, на цьому етапі я ще й катастрофа. Вони безсумнівно сварилися через мене,

вона, напевно, влаштувала йому пекло. Мене досі вистачає на те, щоб пошкодувати його. Мойрина правда, я зануда.

— Що вона зробила? — питає Серена Джой. То це не вона викликала їх. Що б вона не припасла для мене, то було особисте.

— Не можемо сказати, мем, — відповідає той, що йде попереду. — Вибачте.

— Я маю побачити ваш допуск, — каже Командор. — Ви маєте ордер?

Я могла б закричати, упасти на поручні, відкинути гідність. Могла б зупинити їх, хоча б на мить. Якщо вони справжні — залишаться, ні — втечуть. Залишать мене тут.

— Він нам не зовсім потрібен, сер, але все гаразд, — знову каже перший. — Порушення державної таємниці.

Командор кладе руку на голову. Що я казала, кому, і хто з його ворогів дізнався? Можливо, він тепер неблагонадійний. Я над ним, дивлюся вниз — він зсихається. Серед них уже проводилися чистки, і ще будуть. Серена Джой блідне.

— Сучка, — каже вона. — Після всього, що він для тебе зробив.

Кора з Ритою прибігають із кухні. Кора починає плакати. Я була її надією, та підвела її. Тепер вона завжди буде бездітною.

Фургон чекає біля будинку, його подвійні двері відчинені. Двоє чоловіків, тепер обабіч, притримують мене під лікті, допомагаючи сісти всередину. Чи це мій кінець, чи новий початок — не знаю. Я віддалася в руки незнайомців, бо не можу цьому зарадити.

Тож я роблю крок у темряву всередині; або ж — у світло.

ІСТОРИЧНІ КОМЕНТАРІ

Історичні коментарі до «Оповіді Служниці»

Частковий запис засідання Дванадцятого симпозіуму Гілеадських студій, проведених у рамках з'їзду Міжнародної історичної асоціації, що відбувся в Денейському університеті, Нунавіт, 25 липня 2195 року.

Головуюча: професор Маріанна Півмісяць, кафедра антропології європеоїдів, Денейський університет, Нунавіт.

Головний доповідач: професор Джеймс Дарсі Піксото, директор Архіву двадцятого та двадцять першого століття, Кембриджський університет, Англія.

ПІВМІСЯЦЬ:

Я рада вітати вас усіх нині тут. Мені дуже приємно бачити, що стільки людей прийшли послухати, упевнена, надзвичайно захопливу й цінну промову професора Піксото. Ми в Асоціації вивчення Гілеаду вважаємо, що цей період цілком виправдовує подальші дослідження, адже саме він, зрештою, відповідає за зміни у світовій мапі, особливо — на цій півкулі.

Але перш ніж ми продовжимо, кілька оголошень. Риболовна експедиція вирушить завтра, як і планувалося, ті з вас, хто не має якісних дощовиків та репеленту, можуть придбати їх за номінальну платню під час реєстрації. Прогулянка на природі та Вуличні костюмовані співи було перенесено на післязавтра, бо наш непогрішимий професор Джонні Бігаючий Пес запевнив, що погода має покращитися.

Дозвольте нагадати вам про інші події, які Асоціація вивчення Гілеаду пропонує вам на цьому з'їзді в рамках Дванадцятого симпозіуму. Завтра по обіді професор Гопал Чатерджі з кафедри західної філософії Бародського університету, Індія, виголосить доповідь «Елементи Крішни та Калі у державній релігії періоду раннього Гілеаду», а в четвер вранці відбудеться презентація професора Сиглінди ван Бурен з кафедри військової історії університету Сан-Антоніо, республіка Техас. Професор ван Бурен проведе для нас безперечно захопливу ілюстровану лекцію на тему «Варшавська тактика: методика оточення міських центрів у Гілеадських громадянських

війнах». Упевнена, ми всі радо її відвідаємо.

Також маю нагадати нашому головному доповідачеві (хоча й упевнена, що це не обов’язково) дотримуватися графіка, адже потрібно залишити час для запитань, і я переконана, що ніхто не хоче пропустити обід, як це вийшло вчора. (Сміх.)

Професор Піксото навряд чи потребує представлення, бо добре нам відомий, якщо не особисто, то через свої численні публікації. Серед них: «Законодавство, що регулює предмети розкоші крізь віки: аналіз документів» та відоме дослідження: «Іран та Гілеад: дві монотеократії кінця двадцятого століття крізь призму щоденників». Ви всі знаєте, що він разом із професором Вузлуватим Бродом, теж із Кембриджа, є співредактором рукопису, який розглядатиметься сьогодні, і доклав великих зусиль до його транскрибування, публікації і коментування. Назва його промови «Проблеми автентифікації щодо «Оповіді Служниці».

Професоре Піксото, прошу.

Оплески.

ПІКСОТО:

Дякую. Учора ми насолодилися прекрасним арктичним гольцем, поданим на вечерю, а тепер насолоджуємося виступами не менш прекрасної арктичної головуючої на нашому засіданні. Слово «насолоджуватися» тут має два виразних смислових відтінки, звісно ж, виключаючи вульгарний застарілий третій. (Сміх.)

Та говоритиму серйозно. Як зрозуміло із заголовку моєї невеличкої промови, я хочу розглянути деякі проблеми, пов’язані з добре вами знаним soi-disant[40] рукописом під назвою «Оповідь Служниці». Я кажу soi-disant, бо те, що ми маємо, — не початкова форма об’єкту. Строго кажучи, коли ми вперше його знайшли, це був не рукопис, і назви він не мав. Заголовок «Оповідь Служниці» до нього додав професор Брід, частково з поваги до великого Джеффрі Чосера[41]; однак ті з вас, хто спілкувався з професором Бродом у неформальній обстановці, як я, зрозуміють: безсумнівно, усі каламбури були навмисними, особливо це стосується архаїчного, вульгарного значення слова «оповідки» — так звані кухонні плітки про можновладців, перемивання кісточок, а це до певної міри було головною проблемою в тій фазі розвитку гілеадського суспільства, про яку йдеться в нашій сазі. (Сміх, оплески.)

Цей об’єкт — я не наважуся назвати його документом — був розкопаний там, де колись було місто Бангор, у тому, що в часи до започаткування гілеадського режиму було штатом Мен. Ми знаємо, що це місто було провідною станцією, названою автором «Підпільною Жінницею», а деякі історики його дотепно звуть «Підпільною дівичницею». (Сміх, несхвальний гамір.) Саме тому наша Асоціація так ним зацікавилася.

Об’єкт у своєму оригінальному стані становить металеву скриньку зразка армії США, приблизно 1955 року. Цей факт сам собою не має особливого значення, адже відомо, що такі скриньки часто продавалися як «армійські надлишки» й тому могли бути розповсюджені.

Усередині скриньки, заклеєної плівкою, яку раніше використовували для посилок на пошті, було приблизно тридцять плівкових касет, таких, які вийшли з ужитку у вісімдесятих-дев’яностих роках з популяризацією компакт-дисків.

Нагадаю вам, що це не перша така знахідка. Ви, безсумнівно, знайомі, наприклад, з об’єктом, відомим як «Мемуари А. Б.», знайденим у гаражі в передмісті Сієтла, і з «Щоденником П.», випадково розкопаним під час зведення нового молитовного дому поблизу того, що раніше було Сіракузами, штат Нью-Йорк.

Ми з професором Бродом були дуже захоплені новою знахідкою. На щастя, за кілька років до того за допомогою неймовірного кембриджського технолога-антиквара ми змогли реконструювати прилад, здатний відтворювати такі плівки, тому одразу ж узялися до ретельної розшифровки.

Усього в колекції було близько тридцяти касет з музикою і текстом у різних пропорціях. Загалом кожна плівка починалася двома-трьома піснями — безсумнівно, задля маскування — тоді музика обривалася і починався текст. Голос був жіночий і, згідно з висновком наших експертів, ідентичний на всіх записах. Обкладинки на касетах — автентичні для того періоду, датуються, звісно ж, часом незадовго до ери Раннього Гілеаду, бо режим свого часу заборонив усю світську музику. Зокрема, чотири плівки були названі «Золоті роки Елвіса Преслі», три — «Народні литовські пісні», три — «Бой Джордж викриває все», дві — «Солодкі струни Мантовані», певні назви були поодинокими, зокрема «Збочена сестра[42] у Карнегі Холлі» — ця мені подобається найбільше.

Хоча обкладинки були автентичні, вони не завжди вкладені до касет із відповідними піснями. До того ж, плівки були розкладені невпорядковано,

розкидані на дні скриньки, номерів на них теж не було. Отже, саме ми з професором Бродом мали розташувати уривки тексту в тому порядку, у якому вони мали б іти, і, як я завжди кажу, це розташування базується тільки на здогадках і має розглядатися як приблизне і потребувати додаткових досліджень.

Коли закінчили розшифрування — а його довелося перевіряти кілька разів, у зв'язку зі складнощами у сприйнятті акценту, нечіткими посиланнями та архаїзмами, — ми мали вирішити, яка природа матеріалу, який так дбайливо розбирали. Перед нами було кілька варіантів. По-перше, плівки могли бути підробкою. Як ви знаєте, уже було кілька випадків таких підробок, за які видавці платили немалі суми, безсумнівно, прагнучи нажитися на сенсаційності історій. Схоже, певні історичні періоди швидко стають і для інших суспільств, і для їхніх нащадків джерелом не надто повчальних легенд і нагодою здебільшого лицемірного самомилування. Якщо можна зробити редакторський відступ, дозвольте сказати, що, на мою думку, ми маємо вкрай обережно судити гілеадців з моральної точки зору. Звісно ж, нині ми вже знаємо, що такі судження мають обов'язкову культурну специфіку. До того ж, суспільство Гілеаду перебувало під тиском — демографічним і не тільки — і керувалося чинниками, від яких ми, на щастя, нині вільні. Наша справа — не засуджувати, а зрозуміти. (Оплески.)

Повернімося до суті справи. Такі плівки дуже важко переконливо підробити, й експерти, які оглядали їх, запевнили нас, що самі об'єкти справжні. Звісно ж, сам запис, тобто накладення голосу на музичну плівку, не міг бути зроблений в останні сто п'ятдесят років.

Припустимо тоді, що ці касети справжні — що ж стосується їхнього змісту? Вочевидь, вони не могли бути записані в час, про який розповідається в записах, адже, якщо авторка каже правду, тоді вона не могла мати доступу до жодних пристроїв чи плівок, як і до місця, де можна було б їх сховати. До того ж, в оповіді відчувається певна наративність, яка, як на мене, виключає синхронність. У ній є присмак роздумів над емоціями, якщо й не в повному спокої, то принаймні post facto.

Ми відчували, що встановлення особи оповідачки було б кроком до того, щоб пояснити, як з'явився цей документ (заради стислості, називатимемо його саме так). Для цього ми випробували дві лінії розслідування.

Спершу за допомогою старих планів міста Бангор та решти збереженої документації спробували визначити мешканців будинку, який стояв на місці знахідки в ті часи. Ми міркували: можливо, цей дім був «конспіративною

квартирою» Підпільної Жінниці в цей час, і наша авторка, наприклад, переховувалася на горищі чи в підвалі кілька тижнів чи місяців, протягом яких у неї могла бути можливість робити ці записи. Звісно, не варто виключати ймовірності того, що касети були перевезені сюди після запису. Ми сподівалися, що зможемо відстежити й локалізувати нащадків тих гіпотетичних мешканців, які, за нашими сподіваннями, могли б привести нас до інших матеріалів: можливо, щоденників чи навіть родинних легенд, що передавалися від покоління до покоління.

На жаль, цей слід нікуди не привів. Можливо, цих людей (якщо вони справді були ланкою підпільної організації) було викрито й заарештовано — у цьому разі будь-яка документація, яка їх стосувалася, була б знищена. Тож ми пішли іншим шляхом: шукали записи того періоду, намагаючись співвіднести відомих історичних особистостей з людьми, описаними авторкою. Збереглися епізодичні документи, адже режим Гілеаду мав звичку чистити власні комп’ютери та знищувати роздруківки після різноманітних чисток і внутрішніх переворотів. Однак дещо збереглося. Деякі роздруківки були контрабандою вивезені до Англії та використовувалися для пропаганди різних товариств на кшталт «Врятуйте жінок», яких у ті часи було чимало на Британських островах.

Ми не сподівалися визначити особу самої авторки. З тексту безпосередньо зрозуміло, що вона була в першій хвилі жінок, набраних із репродуктивною метою та приписаних до тих, хто потребував таких послуг і міг претендувати на них завдяки своєму становищу серед еліти. Режим негайно утворив фонд таких жінок шляхом оголошення всіх других шлюбів та позашлюбних зв’язків порушенням подружньої вірності, арештом усіх жінок та, ґрунтуючись на їхній моральній негідності, конфіскацією вже народжених дітей — їх усиновили бездітні пари з вищих ешелонів влади, котрі прагнули розмноження будь-яким шляхом. (У середній період ця тактика розповсюджувалася на всі шлюби, укладені не в державній церкві). Так чоловіки, що обіймали високі посади в режимі, мали змогу обирати серед жінок, які показали свою репродуктивну здатність, народивши хоча б одну здорову дитину — украй бажана ознака в часи різкого падіння народжуваності в європеоїдів, явища, характерного не лише для Гілеаду, а й для більшості північних європеоїдних суспільств тих часів.

Причини цього занепаду ще не до кінця зрозумілі. Частково невдачі розмноження можна безсумнівно пов’язати з поширенням різних засобів контролю народжуваності, включаючи аборти, у період безпосередньо

перед епохою Гілеаду. Тож певне безпліддя було бажаним, це може пояснювати різницю в статистиці між європеоїдами та не-європеоїдами, однак не повністю. Чи варто мені нагадувати, що то були часи стійкого штаму сифілісу та відомої епідемії СНІДу, які, поширившись серед населення, виключили багатьох молодих, сексуально активних людей з репродуктивного фонду? Завмерлі вагітності, викидні й генетичні деформації поширювалися, що пов'язували з різними аваріями, перебоями та нещасними випадками на атомних електростанціях, а також із протіканнями на складах хімічної та біологічної зброї й у місцях захоронення токсичних відходів, яких — легальних і нелегальних — існували тисячі (іноді такі речовини просто зливалися в каналізаційну систему), і неконтрольованим використанням хімічних інсектицидів, гербіцидів та інших спреїв.

Однак, незважаючи на причини, наслідки були дуже помітними, і режим Гілеаду не єдиний на той час відреагував на них. Наприклад, Румунія ще у вісімдесятих випередила Гілеад, заборонивши всі види контролю народжуваності, запровадивши обов'язкові тести на вагітність для жінок та прив'язавши кар'єрне зростання та зростання заробітків до фертильності.

Потреба в тому, що можна назвати послугами з народжуваності, була визнана ще в догілеадський період, коли її неефективно намагалися вирішити «штучним заплідненням», «репродуктивними клініками» та використанням «сурогатних матерів», яких винаймали з цією метою. Перші два пункти Гілеад вивів за межі законності як нерелігійні, але третій легалізував та просунув завдяки існуванню біблійних прецедентів; тож звичну для догілеадського періоду серійну полігамію замінили древнішою формою одночасної полігамії, яку практикували й у часи Старого Заповіту, і в дев'ятнадцятому столітті в колишньому штаті Юта. Як ми знаємо з історії, нова система не може бути накладена на попередню, якщо не запозичить із неї численні деталі — про це свідчать язичницькі елементи в середньовічному християнстві та виникнення російського КДБ з таємної служби царизму, яка йому передувала. Гілеад не був винятком із цього правила. Наприклад, його расистська політика була міцно вкорінена ще в догілеадський період, расистські страхи забезпечили частину того емоційного палива, яке дозволило перевороту в Гілеаді стати таким успішним.

Наша авторка тоді була однією з багатьох, і розглядати її слід у широких рамках того історичного періоду, частиною якого вона була. Та що ми

знаємо про неї, крім віку, певних фізичних характеристик, які можуть належати будь-кому, та місця проживання? Небагато. Вона видається освіченою жінкою, наскільки можна назвати освіченою випускницю будь-якого північноамериканського коледжу тих часів. (Сміх, несхвальний гамір.) Але, як то кажуть, таких у лісах повно, тож це не допомагає. Вона не побачила можливості назвати своє справжнє ім'я, і справді — усі офіційні записи мали бути витерті зі вступом до «Центру перекваліфікації Лії та Рахілі». «Фредова» не дає нам жодного натяку, адже, як «Гленова» і «Ворренова», — це патронім, укладений з імені відповідного джентльмена та присвійного суфікса. Такі імена давали жінкам, коли їх приписували до господарства конкретного Командора, і забирали в них, коли ті йшли звідти.

Інші імена в документі теж не мають користі для справи ідентифікації та автентифікації. «Люк» та «Нік» не дали нічого, так само як «Мойра» і «Джанін». Є висока ймовірність того, що це були псевдоніми, ужиті для захисту цих осіб, якщо плівки будуть знайдені. Якщо так, це підтверджує нашу теорію про те, що плівки радше були записані всередині кордонів Гілеаду, а не поза ним, і переправлені назад контрабандою для використання підпіллям Мейдей.

Відкидання вищеназваних варіантів залишили нам тільки один шанс. Якби ми змогли встановити особу невловимого «Командора», це дало б нам змогу хоч трохи просунутися вперед. Ми припустили, що такий високопоставлений чиновник, напевно, входив до однієї з перших таємних експертних груп «Сини Якова», де виковувалися філософія та соціальна структура Гілеаду. Вони з'явилися незабаром після визнання збройного пату наддержав та підписання «Договору про сфери впливу» під грифом таємності, який дозволив наддержавам впоратися з численними повстаннями у своїх імперіях без ризику зовнішнього втручання. Офіційні протоколи засідань «Синів Якова» були знищені після Великої Зачистки середнього періоду, яка дискредитувала та ліквідувала багатьох творців Гілеаду. Однак доступ до певної інформації нам дає зашифрований щоденник Вілфреда Лімпкіна, одного з присутніх на засіданнях соціобіологів. (Як нам відомо, соціобіологічна теорія природної полігамності використовувалася як наукове виправдання ексцентричних традицій режиму, тоді як більш ранні ідеології послуговувалися дарвінізмом).

Із матеріалів Лімпкіна знаємо, що існує двоє вірогідних кандидатів, тобто

тих, в імені яких є «Фред»: це Фредерік Р. Вотерфорд та Б. Фредерік Джадд. Не збереглося фотографій жодного з них, хоча останнього Лімпкін описує як претензійного нікчему і, цитую: «людину, для якої прелюдія — це виключно те, що колись грали музиканти». (Сміх.) Сам Лімпкін недовго прожив після заснування Гілеаду, і ми маємо його щоденник лише тому, що він передбачив свій кінець і віддав його своячці в Калгарі.

І Вотерфорд, і Джадд мають риси, на яких можемо зосередити увагу. Вотерфорд мав досвід у дослідженні ринку і, відповідно до слів Лімпкіна, був відповідальним за дизайн жіночого вбрання та ідею того, що Служниці мають носити червоне, — імовірно, це він запозичив від форми німецьких військовополонених у канадських «таборах для військовополонених» періоду Другої світової війни. Очевидно, саме він автор терміна «Участрата», можливо, запозиченого від популярної в останній третині століття гімнастичної програми. Однак церемонія з мотузкою — частина звичаю, популярного в сільській Англії сімнадцятого століття. Авторство терміна «Спасіння» також може належати йому, хоча ще до заснування Гілеаду він поширився з Філіппін, де вживався на позначення процесу знищення чиїхось політичних ворогів. Як я завжди кажу, у Гілеаді не було нічого оригінального, нічого властивого лише йому: його геніальність полягала в синтезі.

З іншого боку, Джадд, схоже, був менш зацікавлений у зовнішній обгортці й більше — у тактиці. Саме він запропонував використати невідому брошуру ЦРУ про дестабілізацію іноземних урядів як стратегічний підручник для «Синів Якова», і саме він укладав перші розстрільні списки видатних «американців» тих часів. Його підозрюють в організації Різні у День Президента, для якої необхідним було максимальне вторгнення в системи безпеки навколо Конгресу, і без котрої дію Конституції неможливо було б призупинити. Проекти Національних Вітчизн та єврейські човникові переселення теж були його, як і ідея приватизації системи єврейської репатріації, унаслідок чого багато кораблів із євреями було просто перекинуто в Атлантичний океан, аби збільшити прибутки. Зважаючи на те, що ми знаємо про Джадда, його це зовсім не бентежило. Він був жорсткою людиною, і Лімпкін приписує йому вислів: «Ми зробили велику помилку, навчивши їх читати. Ми не повторимо її знову».

Саме Джадду приписують розробку власне церемонії Участрати — на противагу її назві — з тією аргументацією, що то був не лише особливо жахаючий і ефективний спосіб позбутися підривних елементів, а й спосіб

випустити пару для жіноцтва Гілеаду. Цапи-відбувайли були відомі в усі часи, і тих Служниць, яких завжди жорстко контролювали, мала тішити можливість час від часу розірвати чоловіка голими руками. Ця практика стала такою популярною та ефективною, що в середній період почала відбуватися регулярно — чотири рази на рік, під час сонцестоянь та рівнодень. У цьому відчувається відгомін ритуалів плодючості давніх культів Богині-Землі. Як ми почули на вчорашній дискусії, Гілеад був безсумнівно патріархальним за формою, однак мав деякі матріархальні прояви у своєму змісті, як і ті сектори соціальної матерії, які його породили. Творці Гілеаду усвідомлювали, що для запровадження дієвої тоталітарної системи, та й будь-якої системи загалом, принаймні привілейованій групі треба запропонувати певні свободи та переваги в обмін на забрані.

У зв’язку з цим, можливо, доречно буде зробити кілька зауважень щодо відомого жіночого органу контролю, відомого як «Тітки». Джадд, на думку Лімпкіна, завжди вважав, що найкращий і найекономніший спосіб контролювати жінок у репродуктивній та інших областях — через самих жінок. Існують численні історичні прецеденти; насправді, жодна імперія, встановлена силою чи якось інакше, не обійшлася без цього: контролю корінних жителів членами їхньої ж групи. У випадку з Гілеадом було чимало жінок, які прагнули працювати Тітками, чи то зі щирої віри в те, що вони називали «традиційними цінностями», чи заради переваг, які так могли отримати. Коли влада стає рідкісною, навіть її невелика кількість спокушає. Був і негативний стимул: бездітні, безплідні чи старші жінки, які були неодружені, могли служити Тітками й уникнути скорочення з подальшим засланням у сумнозвісні Колонії, що складалися з кочового населення, яке переважно формувало знецінені підрозділи токсичного очищення, хоча, якщо щастило, можна було отримати й менш небезпечні завдання, як-от збирання бавовни чи фруктів.

Отже, ідея належала Джадду, але втілення відзначене стилем Вотерфорда. Хто ще з експертів «Синів Якова» міг би запропонувати, щоб Тітки брали імена, похідні від комерційної продукції, доступної жінкам у період безпосередньо до Гілеаду, а отже, знайомі й приємні — назви косметичних ліній, сумішей для пирогів, заморожених десертів і навіть медичних препаратів? Це була блискуча ідея, яка підкріплює наш висновок, що Вотерфорд у період свого розквіту був людиною неабиякої винахідливості. Таким, по-своєму, був і Джадд.

Відомо, що обидва ці джентльмени були бездітними, отже, мали право на ряд Служниць. Ми з професором Бродом у спільному дослідженні «Ідея «сімені» в ранньому Гілеаді» зробили припущення, що обидва вони, як і багато інших Командорів, постраждали від вірусу, який виклика́в стерильність, розробленого в таємних експериментах з розщеплення генів свинки. Цей вірус планували ввести у постачання червоного кав'яру для високопосадовців Москви. (Експеримент був зупинений після підписання «Договору про сфери впливу», адже вірус визнали надто неконтрольованим, отже, і надто небезпечним, хоча були й охочі розпорошити його над Індією.)

Однак ані Джадд, ані Вотерфорд не були одружені з жінкою, яка колинебудь носила ім'я «Пам» або «Серена Джой». Останній варіант видається дещо злісною вигадкою авторки. Дружину Джадда звали Бембі Мей, а Вотерфорда — Тельма. Утім, остання колись працювала телеведучою саме описаного штибу. Ми знаємо це від Лімпкіна, який не раз робив уїдливі зауваження щодо цього. Режим старанно приховував такі відступи дружин еліти від ортодоксальності.

Загалом, свідчення радше вказують на Вотерфорда. Наприклад, ми знаємо, що він загинув під час однієї з ранніх чисток, напевно, незабаром після описаних авторкою подій; його звинуватили у схильності до лібералізму, несанкціонованому володінні великою колекцією єретичного ілюстративного й текстового матеріалу та в переховуванні підривного елемента. Це сталося ще до того, як режим почав проводити суди таємно, тоді їх ще транслювали по телебаченню, тож ці події через супутник були записані в Англії й нині зберігаються на відеокасеті в нашому Архіві. Знімки Вотерфорда не дуже якісні, але достатньо чіткі для того, щоб встановити: його волосся справді було сивим.

Щодо підривного елемента, у переховуванні якого звинуватили Вотерфорда, це може бути сама «Фредова», адже втеча могла надати їй такого статусу. Імовірніше те, що це був «Нік», який, судячи із самого існування цих касет, мав допомогти «Фредовій» утекти. Те, що він міг це зробити, свідчить про його участь у тіньовому підпіллі Мейдей, яке не було тим же, що й Підпільна Жінниця, але мало з нею зв'язки. Остання була власне рятівною організацією, перша — псевдовійськовою. Відомо, що чимало членів Мейдею просочилися до влади Гілеаду найвищих рівнів і влаштування одного з них на посаду шофера Вотерфорда — то був справжній успіх, до того ж подвійний, бо «Нік» мав водночас бути і членом

організації Очей, як це часто було з водіями й особистими слугами. Звісно ж, Вотерфорд знав про це, але, зважаючи на те, що Командори високого рангу автоматично були керівниками Очей, міг не звертати на це особливої уваги, тож це не заважало порушенню, як він вважав, незначних правил. Як і численні Командори раннього Гілеаду, які згодом постраждали в чистках, він думав, що висока посада вбереже його від небезпеки. У середньому Гілеаді вони були вже обережніші.

Це все — наші здогадки. Припустимо, що вони правильні, припустимо, що так і є, що Вотерфорд справді наш «Командор» — це все одно лишає чимало білих плям. Деякі з них цілком могла заповнити наша невідома авторка, якби мислила по-іншому. Вона могла б чимало розповісти нам про те, як працювала Гілеадська імперія, якби мала інстинкт репортера чи шпигуна. Що б ми віддали нині хоча б за двадцять сторінок роздруківок з приватного комп'ютера Вотерфорда! Однак маємо бути вдячні за будь-які крихти, якими нас вирішила обдарувати богиня Історія.

Остаточна доля нашої оповідачки лишається незрозумілою. Чи перевезли її через кордон Гілеаду в тодішню Канаду і чи дісталася вона звідти Англії? Це було б мудро, адже Канада тоді не хотіла протистояти своєму могутньому сусідові, таких біженців завертали й видавали. Якщо так, чому вона не взяла із собою свою записану розповідь? Можливо, її подорож була раптовою, можливо, вона боялася перехоплення. З іншого боку, її могли схопити. Якщо вона справді дісталася Англії, чому не оприлюднила свою історію, як багато хто з тих, які вийшли в зовнішній світ? Вона могла боятися помсти «Люку», припускаючи, що він може бути ще живий (хоча це здається неправдоподібним), або навіть своїй дочці, адже Гілеад не гидував такими заходами й використовував їх, щоб відвернути негативну публічність в іноземних країнах. Відомо, що не один необережний біженець отримав долоню, вухо або ступню у вакуумних пакунках, сховані, наприклад, у бляшанці кави. Чи, можливо, вона була однією з тих Служниць, що після втечі мали великі проблеми зі звиканням до зовнішнього світу після того захищеного існування, яке вони вели. Вона могла стати кимось на зразок відлюдниці. Ми того не знаємо.

Також можемо лише здогадуватися про мотивацію «Ніка» у влаштуванні її втечі. Можна припустити, що після викриття зв'язків її компаньйонки, Гленової, з Мейдеєм, він сам опинився під загрозою, адже, будучи Оком, точно знав, що Фредову не омине допит. Покарання за недозволений сексуальний зв'язок зі Служницею було суворим, і статус Ока міг його й не

захистити. Суспільство Гілеаду було вкрай інтриганським: будь-яка провина могла бути використана проти порушника його невідомими ворогами всередині режиму. Звісно ж, він міг і сам її вбити — це було б мудрішим рішенням, — але нам залишається фактор людського серця і, як ми знаємо, вони обоє думали, що вона носила його дитину. Який чоловік епохи Гілеаду міг устояти перед можливістю стати батьком — таким п'янким, таким цінним був цей статус? Натомість він викликав команду Очей — справжніх чи ні, — та однаково підпорядкованих йому. Роблячи це, він цілком міг прискорити власне падіння. Цього ми теж ніколи не дізнаємося.

Чи дісталася наша оповідачка до зовнішнього світу й вибудувала для себе нове життя? Чи її викрили десь у сховку на горищі, заарештували, відіслали до Колоній або до «У Єзавелі», чи навіть стратили? Наш документ, яким би красномовним він не був, про це мовчить. Тож ми можемо викликати Еврідіку з царства мертвих, але не змусимо її відповісти, і коли ми розвертаємося, щоб побачити її, то ловимо лише коротку мить, перш ніж вона вислизне з наших долонь і втече. Усі історики знають, що минуле — велика темрява, наповнена луною. Голоси можуть дійти до нас звідти, але те, що вони кажуть, просочене тьмяністю матерії, з якої вони постають. І як би ми не намагалися, не завжди можемо точно розшифрувати їхні слова в умовах нашого часу.

Оплески.

Є запитання?

40 Так званий (*фр*.).
41 Маються на увазі «Кентерберійські оповіді» Дж.Чосера, видатна пам'ятка англійської літератури.
42 Мається на увазі метал-група «Твістед Сістер».